باسمہ سبحانہ

رسالۂ شریفہ ملقب بہ

کشف الرین فی اثبات العزاء

علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

هو المستعان

رساله شریفه و نسخهٔ لطیفه موسوم به سیف المؤمنین و ملقب به

کشف الریب فی اثبات المعراج علی الحبیب

مصنفهٔ جناب حکیم الٰہی بخش خان صاحب الدہلوی اصلاً و مولداً و الامروہوی موطناً و مسکناً

احله الله دار الجنان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى انزل اولیائه فى منازل الكرب والبلاء واحل احبابه فى غمرات المحنة والابتلاء والصلوة والسلام على اشرف الانبياء وسيد الاوصياء وسيدة النساء ومسموم الاعداء وغريب الغربا وقتيل الادعياء الذى بكت عليه السماء بالدماء وناحت عليه الطيور فى الهواء المذبوح بارض كربلاء باكى العينين ابى عبد الله الحسين وعلى ولده الائمة الهداة المصطفين اما بعد العبد الضعيف الراجى الى رحمة الله القوى ابو على بن غلام على خان امرهوى تجاوز الله عن سيأتهما مى گويد كه در عزاى جناب امام حسين عم گريه وزارى و نوحه واشكبارى در ايام عشره وغيرآن از روز شهادت آن امام مظلوم الى الآن جارى ست وكسى از اهل تحقيق انكار آن نكرده مگر درين چند زمان بعض متعصبين خود را بلباس علما وانموده رسالها در ممانعت تعزيه دارى وگريه وزارى بر مصائب جناب خامس آل عبا عليه التحية والثنا نوشتند وآنرا بخيال باطل خود دافع بدعت انگاشتند علماء ما شكر الله سعيهم اجوبه رسائل مذكوره بدلائل ساطعه والزامات قاطعه چنان تحرير كردند كه بازصداى برنخاست واحدى متصدى جواب الجواب نگشت بالفعل مردى از حضرات اهلسنت برخلاف اسلاف واكابر اوراقى چند موسوم به هدايت المومنين در زبان اردو نوشته واد زبان درازى داده پارا از داب علماء و ادبا فراتر نهاده چون درآن رساله نظر كردم خود را از تحرير

ان الحجۃ ... رساله ... تصنیف مولانا العلامه جناب السید ... اعلی الله مقامه ... الجنان ۱۲

جواب آن باز داشتن نتوانستم وباوصف قلت فرصت بہ تسطیر این عجالہ پرداختم وبسیف المومنین مسمی گردانیدم وچون عبارات کتب منقول عنہا کہ استناداً اندراج یافتہ فارسی بود یا عربی لہذا بعبارت فارسی تحریر این رسالہ مناسب نمودہما انا اشرع فی المقصود متوکلا علی اللہ الموفق والمعین **قال** المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجہنا مقدمہ کا ضروری ہی تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے کہ ہماری پیغمبر صلعم کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تہی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پر اڑی تہے حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجہایا اور رسومات جاہلیت کو اوٹہایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نی بہی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** وبہ نستعین خلفائیکہ بزعم مخاطب اقامت دین از ایشان باحسن وجوہ بمعرض ظہور رسیدہ آیا منحصر در خلفاء اربعہ ہستند یا نہ بنا بر اول حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفۃ کلہم من قریش را جواب باید گفت وبنا بر ثانی معاویہ ویزید را باتباع قاضی عیاض وشیخ الاسلام وغیرہما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواہد نمود یا نہ درصورت اولی انچہ بر اہلبیت نبوت ورسالت از جور وستم ورنج والم رسیدہ از دست حق پرست خلفای متقیمین دین مبین است سبحان اللہ نازم برین اقامت دین ولنعم ما قیل **نظم** آن آرزوی کہ در دل تست ✤ وان فکر سم قاتل تست ✤ فکری کہ دلت کباب کردہ ✤ ایمان ترا خراب کردہ ✤ عیش وطرب بباد دادہ ✤ کیشی عجبی بیاد دادہ ✤ اثبات خلافت ہوائی ست ✤ اطفای چراغ کبریائی ست ✤ دل باختنی قریش لیستی ✤ در پردہ شرع بت پرستی ✤ کار تو کہ عو عو وفغان است ✤ از بہر خلافت سگان است ✤ وین امر ز قوہ است برون است ✤ فکریست کہ سر بسر جنون است ✤ بر دندوی کہ زین جہانت ✤ موقوف شد انہم این فغانت ✤ آن وقت کشود مشکل تو ✤ بود این ہمہ سعی باطل تو ✤ جز دشنہ حسرت وندامت ✤ بر جان تو چیست تا قیامت ✤ می نالی ونالہ را اثر کو ✤ الآن وقد عصیت قبل ✤ درحالت ثانیہ قول ابن حجر عسقلانی مبطل او خواہد بود چہ او در شرح صحیح بخاری معاویہ ویزید را در سلک خلفاء دوازدہ گانہ مثل خلفاء راشدین منظوم ساختہ حیث قال وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادہم لبیعتہ والذی وقع انہم اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویۃ یومئذ بالخلافۃ

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه ممهد شد اکنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر خدا
صلعم معاویه را گفته که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه پس از تملک امت
و تقرر خلافت در حق اهلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فعل از ان بحیثیت غایت اشتهار یادگار زمانه خلائق
مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نائره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان از ان کباب
و چشم پر آب ست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت کما هو مشهور
منه و از و انچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت صحابی جلیل القدر
و قتال امیر المومنین و مجتهد مقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند الا آنکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة جلد دوم
در صفحه ۱۲۰ او را بصفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۲۴۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده است
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی قال المخاطب جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیه کے ہاتھ میں
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام میں برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک که مانع بدعت تھی نوبت پہونچی اقول
و به نستعین این چه افسانه است که مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ صدق و کذب خود هر چه خواهد
می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا تحریر می کرد که عالم رفته چیزی در یافت می ساخت و قواعد نحو
نحو و تعلیم می یافت آن وقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیشود
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیه کی ہاتھ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام میں برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک که مانع بدعت تھی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اهل سنت الخلافة
بعدی ثلثون سنة ثم ملک العضوض را چه جواب و الا فرق بین الخلافة و ملک العضوض چون زمانه معاویه
در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سبحانی ای حضرت ابن [illegible] جلیل القدر
در غنیة الطالبین اخراج فرموده و انصاف داده قال رسول الله صلعم یدور رحی الاسلام خمسا و ثلثین سنة

اوست بنا و تلقیب انتہی و اساس خلافت سنی اساس آنکہ بدعتہای نوی مستحکم کردہ بودند از بنیاد برکندند قال
المخاطب اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکھتے تھے فرصت کو
تغنیمت جانکر کھیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین اقول
و بہ نستعین بزمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بادشاہ و ہم علما ہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک و چگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت و ضلالت درین عصر شاخ و
برگ آوردند و آنچہ پیشینیان سلف بخاک ریختہ بودند خلف ہم سنہا بر اشتند درین صورت مخاطب بنای روایت
خیرکم قرنی الخ را کہ اساس سنیہ کا تھا بود ازپا انداخت قال المخاطب چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین
ایک عالم مین پھیل گئین اور پچھلون نے اگلون کی سنت سمجھ کر اور مرغوب نفس پاکر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا جو علماء دیندار ہوتی گئی جہان تک مقدور اور میسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول و بہ نستعین فی الواقع حال ہمین منوال ہے مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روی
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ و فی هذا الحدیث
وجوب طاعة الامام الذی انعقد له البیعة والمنع من الخروج علیه ولو جار فی حکمه وانه لا ینعزل بالفسق
قال المخاطب تسپر بھی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوئی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی سے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کھچڑی ہو گیا اقول و بہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
آنچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر نمودند و حق خمس را از اہل بیت ندادند و حلیت تحریم متعہ را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و از اذان حی علی خیر العمل را افتادن انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
با جماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحنا ستقیمه العرب و گاہی ارشاد کردند کہ ان المعوذتین
لیستا من القرآن و گاہی حلیہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند حیرانم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین ع سابہ خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا پاس این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بلکه معاویه بد تهائی بسبب جناب امیر المومنین صلوات الله علیه اشتغال
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجه من الوجوه فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشته وگاهی اسماء خلفاء
اربعه در ہیچ خطبه نمود نرفته رفته کار بطوالت کشیده تا انحصار اجتهاد در ائمه اربعه قرار یافت بل برین قدر نیز
اکتفا نکرده برای امام اعظم کوفی چنان مرتبه رفیعه قرار دادند که اگر کدامی حنفی از دین برگردد و شافعی یا مالکی گردد سزاوار
تازیانه گشتند و چهار مصلای پنجگانه کعبه بنام همین فقهای اربعه تعمیر کرده داد خواهش نفسانی دادند و اهل باطن شان
ایجاد بدعت بیعت ساخته کوس کشف و شهود نواختند **قال المخاطب** خصوصاً ہندوستان میں یہانتک
نوبت پہونچی کہ اوسکلمہ بھی کہتے ہیں تو دہریت بھی پوچھتی ہیں اور جو اونہیں ذرا قابل ہوتی اونہوں نے بعینہ جیسے رسوم
ہنود کی کرنا مناسب نہ دیکھا اور مطلق چھوڑنا بھی رضای نفس کے خلاف پایا سو اسواسطے ویسی ہی اپنے
گھر جوت اور نام بدل کر مقرر کرلیں مثلاً ہنود جو بیاہ میں مور باندھتی ہیں یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باندھتی
ہیں اور جو وہ اپنی مردوں کی دن کرتی ہیں یہہ بھی تیجا اور دسواں اور چالیسواں اور برسی مثل فرض اور
واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتوں کی اوپر مٹھہ بناکر پوری کچوری پانی وغیرہ چڑھاتی ہیں یہہ بھی اپنی قبروں پر
گنبد بناکر ملیدہ اور پوڑی اور گشہ اور چادر وغیرہ چڑھانی لگے اور جو اونکی مٹھ میں مہنت اور گسائیں اور اتیت
رہتی ہیں انکے ان گنبدوں میں خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوتی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مہادیو بولتے
ہیں تو یہہ بھی نعرہ یا حسین اور دم مدار کہنی لگے **اقول** و به نستعین در مدارج النبوه مسطور ست که عبد الله
ابن عمر خواب کرد پای او پس گفته شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فریاد
کرد یا محمداه پس به شد پای او انتهی بعبارته هرگاه اسم سامی جناب ختم الانبیاء موجب برکت در رفع اذیت است
بفحوای حسین منی و انا منه نام نامی جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا هم باعث خیر و رفع بلا خواهد بود
قال المخاطب اور جیسے وہ ہر ہر کہتے ہیں یہہ بھی علی علی مچانی لگے **اقول** و به نستعین لطف تقریر عنان
تمالک از دست برده بلا لحاظ ایمان و اسلام آنچه میخواهد بخیر تحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتقین
صلوات الله علیه و کجا مناسبت هر هر از همچو گستاخی و بی ادبی مصنف رساله به بلای مرض جذام مبتلا گردیده نمونه
سزای آخرت بدنیا یافته و مولوی سلطان خان شاهجهانپوری بسبب بی ادبی تعزیه با بتلای همین مرض انجیه

از شاید کشیده اظهر من الشمس و ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ذکر
علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفره و الفجره میگوید اخرج الدیلمی
عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی و خیر اعمامی حمزة و ذکر علی عبادة ای مخاطب عالی مقام
این حدیث را نشنیده و یا باور نکرده و یا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق و فجور
خود باک نداری و حدیث من سب علیا فقد سبنی را هجوی نمیشماری و لا اقل که در مطابقت بهر اهانت جناب
امام المتقین خواهد بود وہی کاتری قال المخاطب اور اگر اونکی یہان گیا اور متہرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے
گکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو دی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بہی ریگ اور صندل لانی لگے
اور جو وی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بہی گکن پور کی چاول ہزاروں پہونچانی لگے اور جو وے
مہادیو اور بہردیو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بہی مدار سالار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی
ہان بہردیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بہی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر
دت کا ندو دہوم دہام سی نکالنا ضروری ہی تو یہان بہی بر سویں دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو
وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بہی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹہاکر دوارہ ہی تو انکا امام باڑہ ہی اقول
و بہ نستعین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام باڑہ و تعزیہ جناب سید الشہدا علیہ السلام نمودہ گوی
سبقت در نصب و خروج از اقران خود ربودہ و محققین اہل سنت و جماعت تعظیم امام باڑہ و تعزیہ واجب
نوشتہ اند چنانچہ فتوای مولوی مدن مفتی کلکتہ بوجوب تعظیم و اباحت تعزیہ داری باستفتاء حکام انگلسیہ مشہور
و در دفتر سرکاری موجودست و مولوی سلامت علی بنارسی کہ در تحقیق و کمال سرآمد معاصرین خود بودہ
در تبصرہ میفرماید شک نیست کہ امام باڑہ و نقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است و مخاطب
امام باڑہ و ٹہاکر دوارہ را در یک سلک کشیدہ ندانم کہ مدرسہ و خانقاہ و نبی خانہ را علاحدہ خواہد داشت و یا
مقابلہ آن با جٹ سالہ و گورودوارہ و استان کنہیا ساختہ زیر قضیہ کل بدعۃ ضلالۃ خواہد کشید و این ہرسہ
بنای دیرینہ را بباد فنا خواہد داد قال المخاطب علی ہذا القیاس اور ہزاروں رسمیں کفار کی مقابلہ مین ان
لوگون نے بہی مقرر کرلین اور خوش ہوئی کہ ہم بہی ان سے کم نہیں اور ایکبار گی سب رسمیں جہانتک

نگہ جو آتا گیا وہ ہی ایک اینچ نکالتا گیا اور ردون کی لیتا رہا اور سبب اسکا یہ ہی کہ مسلمانی مین جتنے کام
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ او رشابہت سی نہایت بعید ہین اقول وبہ نستعین انچہ درین
مقام افادہ نمودہ مبنی است ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت
دوست میداشت موافقت اہل کتاب را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یوم
عاشورا باقتداء یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین من ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قدم
المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشوراء فسالہم فقالوا ہذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا للہ تعالی فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب ورعبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شرک اور وہم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین اور
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی ہنستا اور پوجا کرتے
ہین مسلمان جاہلون نی بہی اسباب کو دیکہا اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی ہان
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین پیچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعینہ
رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لباس
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب اوسکا فوت نہو انتہی جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو بندہ خیرخواہ
اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسنین کے طریق اور محبت مین کہی اقول وبہ نستعین اقتدا وتمسک بذیل
اہلبیت علیہم السلام بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود و اولیاء مخاطب گاہی توجہ بتتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتابش اورا اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی داند و روایتی از آنحضرت در صحیح خود نمی آرد پس ادعای پیروی
سرداران جوانان بہشت باین سوءظن محال بقول شاعر ؏ رند میخانہ کجا مسجد ومحراب کجا ؛ قال المخاطب
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال ہے
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن ہے نہین اقول وبہ نستعین مخاطب از قرب جناب با
غواسمہ بچنان مرض صعب مبتلا گردیدہ کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کنہ نفعی نخواہد بخشید کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ دو چار مرتبہ کی نصیحتون سے انکا اچھا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجہانا شروع کیا پہر جب دیکہا کہ زبانی کہنے سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اوستالیس ہجری ہین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکہا تا کہ ہر کوئی اسکو اپنے بولی مین سمجہہ کر بی تکلف بوجہہ لی اور سوجہہ پکڑی **اقول** وبہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی نگاشت تا ذایقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پہر دریافت کیا تو سب رسمون مین دو رسمون کا چہوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ سہ چہاتی پہ گر پہاڑ بہی ہوتی تو ٹل سکے یہ مشکل ہے جیمین بیٹہے وہ جیسی نکل سکی اور منت پوجا کی بیان مین رسالہ نصیحۃ المسلمین لکہا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف بیان کی کیونکہ سمجہانا عوام کا منظور ہے اور حکم ہی بات کہ ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے کہ ہر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہے کہ اسکو حقیر نہ سمجہین اور اسکے مطلب کو سوچین بوجہین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین کہا اور مطلب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلونمین بیان کیتے اول مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول** وبہ نستعین کاکت بیانات مقدمہ بوجوہ سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلی و شرعی سی مذکور ہے دوسری فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہے تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول** وبہ نستعین بحث ہر فصلی از فصول کہ مملو فضول ست حین اتیان آن آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب ای مسلمانو خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جی مین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے امت ہو **اقول** وبہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سرایید و از اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض نمودہ ہرچہ بخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن بسے اختیارات است باعتقاد اہل السنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند و در ہر زمانی باستعانت خلفای مجوز خود شان از منع خمس و تحریم متعہ و اسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق اشعاری بدان رفتہ ہرچہ خواستند باختیار خود ہا بعمل آوردند و انجام آن اختیار بجدی منجر شد
کہ جناب معاویہ متربع نشین صدر خلافت گشتند و در ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلف رشید
یزید را خلیفہ و جانشین خود نمودند و آنچہ از پدر و پسر نسبت بخاندان رسالت بمنصہ ظہور جلوہ گر شدہ کالشمس
فی وسط النہار ہویدا و آشکار است و در اثبات خلافت معاویہ و یزید ہمین قدر کافی و وافی است کہ عبد اللہ ابن
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلواۃ اللہ و سلامہ علیہ دست کشیدہ با ایشان بیعت نمود
و ہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار و وعید کرد قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن عمر
بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یداً فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معاویۃ
حتی اجتمع علیہ و در جامع الاصول از بخاری و مسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاویۃ جمع
ابن عمر حشمتہ و ولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا قد
بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ و رسولہ وانی لا اعلم غدراً اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ و رسولہ
ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احداً منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل بینی
و بینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم و عقل مستقیم مخاطب کہ با وجود آنکہ بنابر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسلمانان
در این چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق است باز میگوید اب ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین میں آپ مختار نہیں ہو
کہ جو تمہاری جی میں آوی سو کرو الخ و بطریق تنزل میگوییم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل سنت
بدعت است بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سررشتہ دار فوجداری شاہجہانپور عـه
می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچھ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمرو بن علی اللخمی الاسکندری المشہور
بالفاکہانی من متاخری المالکیہ نی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکھا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی
بیچ مکتوب دویست و ہفتاد و سیوم و مکتوب پنجاہ و چہارم کی لکھا ہی تو کہڑا ہونا اسمین دوسری بدعت قبیحہ اور
سیئہ ہی سے مجلس مولد کہ شد ایجاد آن ✠ بدعت آن نیز افزود از بتان ✠ فاسق و مبتدع در مجلس تمام ✠
جمع می آیند باصد احترام ✠ شد نہی خانہ دران ایجاد ہم ✠ چون امام بارہ از اہل ستم ✠ خانہ بدعت شدہ ہر خانہ ✠
خانہ خانہ گشتہ سر دیوانہ ✠ خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ ✠ در حفظ و خیالش زدام و دانہ ✠ الغرض در خانہ مولد نکہ ✠

عـه یہ عبارت رسالہ غایۃ الکلام میں موجود ہے صفحہ ۱۴۲

بدعتی شد باعث بدعت دگر ÷ ذکر وضع حمل چون آید میان ÷ از پی تعظیم برخیزند شان ÷ گو یا وقت وضع حمل آن این است
این ÷ در حضور شان شده مولد همین ÷ شد معاذ الله این شنعت تمام ÷ از ادب دور است هم در دین
حرام ÷ ور نه مانم معنی مولد کجا ÷ زانکه شد مولود و مولد در سرا ÷ معنیش آمد ولادت را زمان ÷ یا که شد جای
ولادت نام آن ÷ این زمان و جای را مصداق نیست ÷ غیر بدعت هیچ استحقاق نیست ÷ انتهی و در
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة
و کل ضلالة فی النار و ما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء
و یقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم تجیء و حاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرک و قد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب قال
المخاطب بهلا ہم تمسے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہان کہا ہی کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں اقول
و به نستعین کلام مشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان
خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف و ذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور
من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر و عقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان و لم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل و العقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
و مجتهدی جمیع اقطارها انتهی و بعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اخلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را بآتش سوزاند و اگر عبد الله ابن مسعود و دیگرین
قرآن خود ننهادن در زد و ضرب و لگد کوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنا بر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنا بر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنا بر تصریح علماء ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است و لو کان واحدا یا استخلاف
خلیفه سابق است لاحق را و یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای معدودی

چند با یزید بیعت کردند و عبد اللہ ابن عمر که در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشته قال میمون بن
مهران ما رایت اورع من ابن عمر از جملہ بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس آنکه حضرت
معاویه که باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفه راشد بود حضرت یزید را خلیفه ساخت اما قهر و غلبه یزید محتاج
اظهار نیست خلاصه اینکه هرگاه شهادت جناب امام حسین ع باصول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شهید
از و عجب می نماید قال المخاطب تب انکا تم هر سال تعزیه بنا دو اسکا ثواب پاؤ اقول و به نستعین مخفی مبا د
مخاطب درینجا در صدد انکار سه امر است اولا ساختن تعزیه هر سال ثانیا ساختن آن مطلقا ثالثا ترتب ثواب
بر ساختن آن لهذا هر یک ابدلائل قاطعه ثابت میکنم تا دیگر برا مجال سخن نماند اما اول الیعنی تعیین وقت بدو وجه
متحقق است اول اینکه در ترجمه صواعق محرقه ابن حجر مکی مرقوم است بکذا عبارته چهارم آنکه آنچه در روز عاشورا
بحسین ابن علی رضی اللہ تعالی عنهما رسید چنانچه تفصیل آن بعد ازین خواهد آمد نبود مگر شهادتی که دال است
بر مزید رتبت و رفعت درجه آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجه آباء و اہل بیت مطہر خود پس باید که اگر کسے
از و مصیبت او را یاد بسزاوار است که در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع
بنا بر امتثال و اطاعت امر الہی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نا متناہی کما قال اللہ تعالی و بشر الصابرین
الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا للہ وانا الیه راجعون اولئك علیهم صلوات من ربهم
ورحمة واولئك هم المهتدون انتهی قول فقره واگر کسی از و مصیبت را و ریاد اول دلیل است بر تعیین روز
عاشورا و هو المطلوب دویم آنکه ابو الفرج ابن جوزی در رساله مولد نوشته وقد بسط الکلام فی ترغیب
مولد النبی صلعم فلا زال اهل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام و سائر بلاد العرب من
المشرق و المغرب یحتفلون بمجلس مولد النبی صلعم ویفرحون بقدوم هلال الربیع الاول
ویغتسلون ویلبسون بالثیاب الفاخرة ویتزینون بانواع الزینة ویطیبون ویکتحلون
ویاتون بالسرور فی هذه الایام ویبذلون علی الناس بما کان عندهم من المضروب و الاجناس
ویهتمون اهتماما بلیغا علی السماع و القراءة لمولد النبی صلعم وینالون بذلك اجرا جزیلا و فوزا
عظیما ومما جرب عن ذلك انه وجد فی تلك العام کثرة الخیر و البرکة مع السلامة و العافیة

وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والاعصار
والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلعم انتهى و في فتح المبين شرح الاربعين
للامام النووي قال شيخنا الامام ابو شامة من احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم
الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار النعمة والسرور فان ذلك
مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء مشعر بمحبة النبي صلعم وتعظيمه واجلاله في قلب فاعل ذلك
وشكر الله تع على ما من به من ايجاد رسوله الذي ارسله رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم انتهى
ازین هر دو عبارت مبرهن است که نمودن مجالس مولود حضرت در ربیع الاول هر سال موجب بسی خیر و برکت است
پس همچنین ساختن تعزیه و قیام ماتم جناب سید الشهدا علیه الاف التحیة والثنا در عشره محرم الحرام نیز جائز خواهد بود
و هو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیه و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد که ساختن این هر دو مباح است چه اصل
در هر چیز اباحت است تا وقتیکه از شارع علیه السلام ممانعت دران وارد نشود و هکذا فی البحر الرائق والهدایة
و ممانعت شارع ع در تعزیه داری کجا فالحق احق بالاتباع و اگر هنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن
الابن مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم که باز مخاطب را مجال سخن نباشد و بایشان رازی مخالف ...
گرود المختصر در رساله ازالة الاوهام نوشته اند که در عهد صحابه و تابعین کتابت اسم غیر معرب بود و بعده معرب شد اجماع
امت بران شد و بتواتر رسید و همچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقهیات و چهار مصلی خانه کعبه و تالیف
صرف و نحو و غیرها و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیده و اجماع بران گردید همچنان رسم
تعزیه داری جناب امام حسین ع از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند
جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرهم که در تمامی ملک هند نافذ الامر کلی بودند هم رسم تعزیه را
بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضاة سعید خان کلان و قاضی
القضاة سعید خان خورد که هر یک حنفی المذهب بودند و دیگر علماء آن زمان اگر رسم مذکوره را خلاف شرع و بدعت سیئه میدانستند
بحضور سلاطین معروض ساخته در تمامی ملک موقوف میگردانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی داشتند و بادشاهان
هم متشرع بودند بلکه بادشاهان دیگر هم که متشرع بودند بذات خود ها در تمامی ملک تحت حکومت خود ها موقوف میکردند

ودران عهد عموماً وخصوصاً مروج بود وتا حال جاری است وان شاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند وکسی
از عوام وخواص زمان تا حال انحراف از آن نکرده وبثبوت ترویج آن باجماع امت نیز ثابت گشت وبتواتر رسید
بمفاد حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هرچه ایشان بران اجماع کنند واتفاق نمایند سراسر حق بود پس درین
عصر اگر کسی انکار نماید واین مراسم را خلاف شرع ومکروه داند خلاف اجماع است وانکار از تواتر است واین معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع وآنچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبراً بلا میت ویا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اولاً حدیث مذکور در صحاح ستة مذکور نیست وراوی حدیث مجهول والفاظ حدیث مختلف است
وچنین حدیث از محل اعتبار ساقط است وبالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جمله احاد است وتواتر واجماع
امت است و خبر احاد حسب قاعده اصول باطل میشود وسوای این تعزیه امام ع چیزی دیگر است وقبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرت ادریس ع وعیسی وخضر والیاس ویا قبر ملائکه در اینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند ویا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس در اینجا مدفون است وفی الحقیقت چنان نباشد
پس اینهمه قبور بلا مقبور وجعلیه خواهد بود وچنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین ع در تعزیه
مدفونست نه در کربلای معلی درین صورت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت وگرنه نقل قبر وهرگاه
احدی از سواد الف ومخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعیین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهداء علیه السلام مبرهن شد وآن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد وقطع نظر از آن
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند وخلاف حکم پیغمبر ص آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشند وباز آنچیز را بعمل آرند وعلت غائی از تعزیه داری گریه وبکا وبیان ظلم یزید واظهار شجاعت
شهدا است وبموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث وفقها او را بسیار معتبر ومستند می دانند که کتاب
الله وعترت نبی صلعم در بزرگی وایفای حقوق هر دو برابر اند ودر عهد صحابه وتابعین کتاب الله غیر معرب بود وبعد
معرب شد واجماع امت بران شد وبتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت وبی ادبی با کلام الله وعترت طاهره یا با اعراب

کلام اللہ شریف و تعزیہ شریف نماید و ترک حقوق کلام اللہ و عترت طاہرہ کند ہر دو در قیامت فریاد و
غیبت آنکس پیش حوض خواہند کرد و از حضرت امام موسی کاظم ع مرویست کہ ہر کہ زیارت قبر حضرت امام حسین
علیہ السلام کند حالانکہ میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجہ برای وی در علیین و چون بسبب بعد شدائد
راہ بمزار شریف حضرت امام حسین علیہ السلام ہر سال رسیدن جملہ مردمان این دیار استعذر و متعسر است بنابران
مردمان این دیار ہر سال در عشرہ محرم علامت نقل قبر ساختہ زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
کہ در حدیث مذکور است در آیند زیرا کہ بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسہ دادن بران جایز چنانچہ در کفایہ
شعبی و فتاوای غرائب و عالمگیری و مطالب المومنین و خزانۃ الروایہ و غیر آن مذکور است لا باس بتقبیل
قبر والدیہ لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول اللہ انی حلفت ان اقبل عتبۃ باب الجنۃ
وجبھۃ حور العین فامرہ ان یقبل رجل الاب و جبھۃ الام قال یا رسول اللہ ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرھما قال فان لم یکن اعرف قبرھما قال خط خطین انوا احدھما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلھما فلا تحنث فی یمینک انتھی الحمد للہ کہ از عبارت سابقہ کالشمس فی وسط النہار جواز بلکہ استحباب
تعزیہ داری جناب خامس آل عبا ع و ترتیب ثواب بران بپایہ ثبوت رسید اما ثالثا یعنی ترتیب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبرہ جناب امام حسین ع کہ آنرا تعزیہ گویند ثابت است بچند وجہ اول اینکہ ثواب تعزیہ داری بشہادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شہادۃ ہذا الفاضل دوم آنکہ گریہ نمودن بر مصائب جناب
شہید مظلوم صلوات اللہ علیہ سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نوشتہ اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوی وھی قریۃ علی
الفرات فوقف و سال عن اسم ھذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی
رسول اللہ و ھو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا و اخبرنی ان ولدی الحسین ع
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاھا فلم املک عینی
ان فاضتا انتھی و فی المقتل الذی الفہ الفاضل الدھلوی وسماہ بسر الشہادتین انہ اخرج الحاکم
والبیھقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی

النقایه فاذا علینا رسول الله یهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی هذا
واتانی بتربة من تربته حمراء انتهی و بر ظاهر که تعزیه داری باعث گریه و بکاست و هر امر مباح که متوقف علیه
عبادت باشد آن هم عبادت است کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکوٰة بدین احسن وجوه
ثابت و واضح گشت که در تعزیه داری ثواب اخروی بجهه پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه وآله وسلم
در گریه و زاری بحصول می انجامد و هو المطلوب سوم آنکه جمال الدین محدث در روضة الاحباب میگوید
آنچه مجرب شده از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن است که هر که آنرا دایم با خود دارد او در میان خلق
قبول تمام باشد و البته پیغمبر صلعم را زیارت کند و هر کس آنحضرت را در خواب بیند فقد راه حقا و این تمثال شریف
در هر لشکر که باشد شکست نگریزد و در هر قافله که باشد غارت نیاید و در هر متاعی که باشد دزد بران دست نیابد و در هر کشتی
که باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در هیچ حاجتی الا آنکه گذارده شود و در هیچ صعبی الا آنکه
فرج حاصل شود انتهی و بر منصف لبیب مخفی نیست که زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ها دارد و اولیا مخاطب حصول
آنرا از خواص همراه داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار داده اند و تفرقه در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب
سید الشهدا علیه السلام باین طور که یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت قال المخاطب اخر کہوگی که خدا و رسول نے
کہین نہین کہا اقول و به نستعین مخاطب بگوید که قرآن شریف بحکم خدا و رسول مرتب گردیده و یا بلا حکم
در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیه فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفه اینکه نماز
تراویح بهیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب ایجاد کرده آنرا نعم البدعة گفتند کما فی
النهایة انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بقیام
شهر رمضان فاستبشر وقال البدعة ونعم البدعة التی اخترناها با اینهمه اعتراف دیده و دانسته تراویح
خواندن و آنرا از جمله عبادات شمردن مصداق همین بودن است پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو قال
المخاطب پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو اقول و به نستعین در رساله غایة المرام مطبوعه بصحیحه مندرج
سوال انگوٹھو کو بوسه دینا زمان فیض نشان مین مروج تها یا نهین اگر مروج نه تها تو اس زمانی مین بوسه
دینی والی ماخوذ اور گنهگار هین یا نهین جواب زمان سرور دو جهان مین رواج اسکا هرگز نه تها لیکن لوگ

جو بوسہ دیتی ہیں گناہ نہیں ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہیں در المختار میں نقل فرمایا تقبیل الخبز
جوز الشافعیہ انہ بدعۃ مباحۃ وقیل حسنہ انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبر گو بزمانہ جناب
سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بودہ است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول
طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنہا می فرماید پھر کیون جان بوجھکر جھک مارتی ہو قال المخاطب اور ہمسے
پوچھتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب میں منع ہی اقول وبہ نستعین چون اولیاے مخاطب مثل امام شافعی وامام نووی وملا
علی قاری وصاحب بدایۃ المرید ہا امور مستحدثہ را بدل وجان قبول کردہ بعضی را واجب بعضی را فرض کفایہ وبعضی را مسنون و
وغیرہ قرار دادہ اند پس استفسار ممانعت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آمد چہ کہ ایجاد فعل خریدن و بر دیگری دست
روگذاشتن از انصاف نسبی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آیندہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین
بر نقل دو قول اکتفا می رود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنۃ او اجماعا
او اثرا فہو البدعۃ الضلالۃ وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فہو البدعۃ المحمودۃ
انتہی وفی العینی شرح الکنز وفی شرح الکبیر وذکر شمس الائمۃ السرخسی ان مشایخ بلخ اختاروا قول اہل المدینہ فی جواز
استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز وکذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز
روشن وواضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت یکی را بدعت ضلالۃ ودیگری را بدعت محمودہ نام
گذاشت وباتباع علماء دیگر ویا بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا دادند باآنکہ جناب باری لاتشتروا بآیاتی
ثمنا قلیلا می فرماید قال المخاطب اولٹی چور کتوالی ڈانڈی اقول وبہ نستعین نزد اہل سنت وجماعت خلافت
جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح ومسلم الثبوت است باآنکہ جناب معاویہ واحزاب او
معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند وعلم افراشتہ داد بغاوت دادند وباز عند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد
یافتند باز حیرتم میر باید کہ قضیہ من انکر عن خلافۃ الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام دل وزبان یافتند
و در انکار خلافت شیخین وحضرت علی بن ابیطالب صلوات اللہ علیہ باصول خود چہ تفرقہ قرار دادند بار خدایا مگر
بقول لڑکی بھڑکی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی ڈانڈی قال المخاطب یہ ویسی ہی بات ہے
کہ کوئی شخص اپنے فلان میں انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب میں انگلی کرنی منع لکھی ہے اقول وبہ نستعین

برای تدوین صرف و نحو و تعمیر مدارس و معرب کردن قرآن شریف و انعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا و رسول نرسیده یافته و یا بوجه عدم مخالفت شرعی تمسک جسته از ایجاد و فقیر جایز ظهور پذیرفته در صورت
ثانیه یہ ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کو ہی اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے
وصرادع ورود الحکم فعلیہ البیان قال المخاطب تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری کا
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے اقول و بہ نستعین تعزیہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ جناب امام حسین مباح است
و آن ثابت است بدو وجہ اولا جناب رسالتمآب برای نقل قبر اجازت فرمودہ و سند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفتہ و ھکذا رخص فی تصویر لا روح لہ مثل الاشجار و نحوھا و صاحب مشکوٰۃ
نوشتہ قال ابن عباس قال کنت لابد فاعلا فاصنع الشجرۃ و ما لا روح فیہ متفق علیہ و ایضا الا
تصنع فعلیک ھذا الشجر و کل شئ لیس فیہ روح رواہ النسائی چون اخراج این روایت موجب تطویل
بود لہذا برہمین دو سہ احادیث اکتفا رفت فی التعزیہ من ہذا القبیل ثالثا بطریق تنزل میگوئیم کہ قیام وقت ذکر مولد شریف
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم علمای حرمین شریفین و دیگر مستحب گفتہ اند کما فی غایۃ المرام و سند قیام از حدیث ضعیف
ہم نتوان آورد فالتعزیہ اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکہ چون بعضے از اہل سنت انعقاد مجلس شریف
و قیام وقت ذکر مولد حضرت رسول اللہ صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض و خروج اوشان را
از دایرہ سنت و جماعت خارج کردند چنانچہ دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتہی الکلام در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۱۴
باین عبارت در حق اوشان موجود است و عظیمین نجلت ہا بیہ بالیقین قدم از دایرہ سنت و جماعت بیرون نہادند
و داد اعتزال و رفض و خروج دادند و لنعم ما قیل سہ واعظ اشہر کہ مردم ملکش می خوانند قول او اینہمہ سہل است
کہ او آدم نیست فیہم اللہ کہ ہنوز در مذہب حق چنین علما ہستند کہ با حقاق حق می پردازند انتہی قال
المخاطب کہ جیسے ایسی چھاتی کوٹتی اور سر پیٹتی ہو اقول و بہ نستعین چند وجہ مدفوع است اول آنکہ این فعل عوام
است دوم آنکہ قائل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواھب عن سالم بن عبد اللہ
قال الملامات رسول اللہ کان اجزع الناس کلھم عمر بن الخطاب انتہی فالجواب الجواب سوم اینکہ

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه صراحةً است بلکه مکروه است و هر فعل مکروه فی عقوبتی نمی باشد ملا جلپی الاصفهانی
در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها
والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیری گفته ویکره للرجال تسویة الثیاب تمزیقها للتعزیة ولا باس
بالتسویة للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصہ کو تھام کر اور ضد کو چھوڑ کر تعزیہ کی برائی پوچھو کس طرح کے
برائی حاصل ہے **اقول و به نستعین** بوجوه سابقه مثل روز روشن جلوه ظهور پذیرفته که بنا ساختن تعزیه امری
است مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و احادیث مرویه طریق اهل سنت و جماعت مستند انها است اگر
مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یہ کہ تعزیہ بنانا شرع کے
خلاف ہے یہ کہیں نہیں آیا ہے کہ غم اور مصیبت کی دلیل کوئی چیز بنانی چاہیے کسی کے نام کی ہو پیر ہوں یا پیغمبر
امام ہوں یا شہید **اقول و به نستعین** بنا ساختن تعزیه خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بتوضیح
مذکور شد که طالب را در وصول مقامات از خیر بیان می رسانند **قال المخاطب** بدعت و بت پرستی
شرع میں اسی کا نام ہے کہ جس چیز کی دین میں کچھ اصل نہو اوسکو اپنی طرف سے بنا بنا تعظیم کریں اور ثواب
ٹھہراویں **اقول و به نستعین** آنچه درین مقام افاده فرموده خبطی است ناشی از جهل چه اهل سنت و جماعت
بسیار چیزها بلا حکم خدا و رسول ایجاد کرده و داخل دین خود ساخته‌اند و ثواب در آن قرار داده و آنها را ایشان
امور مذکوره را از مفهوم بدعت خارج انگاشته‌اند پس ثابت گشت که هر حادثه را بدعت نتوان گفت چنانچه ملا علی
قاری در شرح مشکوة در تفسیر کل بدعة ضلالة می فرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی
الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه وآله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة
فله اجرها واجر من عمل بها و جمع ابو بکر و عمر القرآن و جمعه عثمان قال النووی البدعة کل شیء
عمل علی غیر مثال سابق وفی الشرع احداث ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام
مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم
کلام الله ورسوله صلی الله علیه وآله وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما
محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمرجئة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث الرابط والمدارس وكل احسان لم يعهد في العهد الاول
وكالتراويح اي بالجماعة العامة والكلام في دقائق الصوفية واما مكروهة كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف
يعني عند الشافعي واما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر اي عند الشافعية
ايضا والا فعند الحنفية مكروه والتوسع في لذائذ المآكل والمشارب والمساكن وتوسيع الاطعام وقد اختلف
في كراهة بعض ذلك كما قدمنا قال الشافعي ما احدث مما يخالف الكتاب والسنة او الاجماع فهو
ضلالة وما احدث من الخير ولا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر رضي الله عنه في قيام
رمضان نعمت البدعة هذه انتهى ازين عبارت بوضوح پيوست كه بدعت بر پنج قسم است واجبه ومحرمه و
مندوبه ومكروهه ومباحه وهذا ظاهر شد كه هر بدعت مذموم نيست واگر نزد مخاطب هر حادث بدعت محرمه است
پس باعتقاد او حسب تحقيق ملا علي قاري حضرت شيخين باحداث تراويح وجمع كردن كلام الله وجناب ثالث
بتجديد جمع ايجاد بدعت مذمومه كردند قال المخاطب دوسري برائي يه كه تعزيه بنانا عقل صحيح مين بهي عيب كهتا هے
كه ايك چيز كي نقل بنانا اور اوسكي ساتهه وه باتين كرني جو اصل كے ساتهه چاهيي محض حماقت هي مثلا گهوڑے كي
تصوير بناوي اور اوسكي آگي دانه گهاس ڈالي اور كهريره كري تو لوگ اوسكو سڑي بتلاوينگي اسيطرح وي لوگ بهي
سڑي هين كه حضرت امام كي قبر كي نقل بناكر فاتحه اور درود اوسپر پڑهتي هين اقول وبه نستعين مدفوع است بچند
وجه اول آنكه اين حكم معارض است بآنكه علماء اهل سنت تقبيل به نقل قبر والدين تجويز نموده اند چنانچه صاحب فقه
احمدي نقلا از جامع المتفرقات نوشته مسئله مان باپ كي قدم چومنا مباح هي حديث مين آيا هي كه ايك
شخص نے جناب رسالت مآب صلعم كي پاس آكر عرض كي يا رسول الله مينے قسم كهائي تهي كه آستانه جنت اور حور العين كے
رخسارونپر بوسه دونگا آپ نے فرمايا كه ماكي پاون اور باپ كي پيشاني پر بوسه دي اوسنے پوچها كه اگر مان باپ نهون
حضرت نے فرمايا اونكي قبر چوم او كهاكه اونكي قبر معلوم نهو ارشاد كيا كه دو خط كهينچ كر ايك كو باپ كي قبر اور دوسري كو
ماكي قبر قرار دي كر بوسه دي تا كه حانث نهو كذا في جامع المتفرقات انتهى و پر ظاهر است كه حضرت امام حسين ع
جگر گوشه رسول الثقلين بنسبت پدر و مادر بهزار درجه افضل اند وهر گاه نقل قبر پدر و مادر جائز باشد نقل قبر شهيد كربلا
بدرجه اولى جائز بود واگر دو فاستمع ولا تكن من الغافلين سوم آنچه شرط ابداع است با تو ميگويم [illegible] تو خواه

از سخنم پند گیر و خواه ملال ٭ دوم آنکه جناب مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رساله ازالة
الاوہام می نویسد و اینجانب از ثقات شنیده که حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سره و بچشم خود دیده که حضرت
مولانا عبد العلی محمد قدس سره و مولوی حمید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
قدس سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکته و مدراس وغیره از بلاد هرگاه تعزیه شریف امام مظلوم علیه السلام می دیدند ایستاده
می شدند و هر دو دست بطرف تعزیه شریف دراز کرده از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحه میخواندند و عند الاستفسار
میفرمودند که تعظیم و فاتحه امام مظلوم ست زیرا که آن تعزیه شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم است انتهی چہارم آنکه در کتب
اہل سنت وارد است که پیغمبر خدا صلعم در فتح مکه تصویر حضرت ابراهیم ع را مدفون ساخته پس مخاطب عالی فہم صاحب را
ازین فن ساختن تصویر را که ساختن و نگاهداشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بسفاہت و بی خردی خواهد ساخت
و یا حکم جواز مطابقت بعض امور با نقل و اصل خواهد داد قال المخاطب تیسری برائی یه که غرض تعزیه بنانے کی جو که شرع
او عقل کے مخالف ہی که اوسکی دیکھنی سے غم و الم پیدا ہوا اقول و به نستعین بنا ساختن تعزیه مخالف شرع و عقل نیست
بلکه موافق است و دلایل آن سابقا گذشت قال المخاطب سو وه بہی تو حاصل نہین اقول و به نستعین ہر ہر کہ
اونی بہره از شعور دارد مخفی نخواهد بود که از دیدن تعزیه غم و الم جناب سید الشہداء علیه التحیة و الثنا پیدا می شود و انکار
آن مکابره است و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار نشاید قال المخاطب ہم تمسی پوچھتی ہین که غم اور
الم کن چیزون کے دیکھنی اور ہونی سی آتا ہی آیا فاقه اور روکھی روٹی اور پرانی پھٹی کپڑی اقول و به نستعین انہین ہا
که در مذهب اہلبیت صلوات الله علیہم برای ترک لذات در عشره محرم الحرام ہدایت آمده و شعار مومنین ہمین قرار
یافته که درین ایام مصیبت التیام از اطعمه لذیذه و البسه نفیسه اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم به ترک لذا[ت]
غم و الم جناب امام حسین ع برپا نمایند مگر این حضرات را باین امر چه سروکار قال المخاطب و تنہائی اور اندہیری اور
معشوق کی جدائی اور شکسته جہونپڑی مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو که فاقه کی عوض تعزیه کے
دونین شیرمال اور حلوا ہر جا موجود ہی اور دونین جاہی فاقه ہو مگر اس وقت کا ناج پانی ہر کوئی جمع کر رکھتا ہی و پرانی
پہٹی کپڑون کی جگہه خاصی خاصی قبائین اور گوٹی بہی ان دونین بنا کے نکلتے ہین اقول و به نستعین ہو جب
مذهب اہل سنت و جماعت روز عاشورا مخالف اعیاد است و بجا آوردن لوازم عید درست و سرور یوم عاشورا از دواتها

این حضرات ہست چنانچہ صاحب غنیہ وغیرہ نوشتہ کہ بروز عاشورا باید کہ غلہ جمع کنند و بر اہل وعیال خود
توسیع نمایند و سرمہ در چشم کشند و لباس نو در بر کنند و لوازم فرحت و سرور بجا آورند و ہمین مضامین بتفاوت یسیر
در خطبہ محرم از خطب جمعہ ہای سالتمام مطبوعہ کلکتہ موجود ہست و در رسالہ سبیل النجاح مرقوم است کہ در ملکہ وجدہ
بروز عاشورا حنابندی ساختہ و پوشاک نو پوشیدہ و انواع انواع شیرینی و طعام لذیذہ پختہ عید میکنند
و پیشتر سنیان اہلبیت را نیز معمول ہست کہ خوردن طعام لذیذ و پوشیدن جامہ نو و حنابندی و دیگر لوازم خوشی را
در عشرہ محرم ترک نمایند پس انصاف باید داد کہ خاصی خاصی لباس اور گوٹی ٹھی ان دنوں میں پہنکر کون نکلتی ہیں
اور اگر با اینہمہ در ریب و شک باشی ہنگام عصر روز عاشورا بہ بازار ہا برو مردم مذہب خود را بلباس نفیس
عطر مالیدہ چشم سرمہ کشیدہ و در فرحت و سرور تماشا کن قال المخاطب اور تنہائی کی عوض ہزارہا آشنا بہائے
ہم نوالہ ہم پیالہ و شکستہ مکان کا تو کیا نشان جہان عمدہ امام باڑے فرش و فروش مطیبا اور سیکڑوں تعزیے
جہلملاتی بنا اور لکڑی کی جوہ داور نہ ہی پکا بنا کر جہان ہزاروں فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی اقول
و یستغفرین ازین تطویل لاطائل تحصیل پیدا ہست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند و می خواہد کہ ہر کس جدا جدا
ماتم جناب خامس آل عبا نمایند یا گستردن فرش برای نشستن مومنین و روشن کردن فانوس بجہت دفع حرج
حاضرین و خوانندگان ذکر مصائب حضرت امام ناجائز می داند و می خواہد کہ مکان بلافرش و تاریک گریہ و زاری
نمودہ آید اگرچہ کار این حضرات نیز تنہائی اجازت میدہند و نہ باجتماع و نہ در مکان بلافرش و تاریک گریہ و زاری
میکنند بلکہ در مکان فرش گستردہ و چراغ افروختہ بلکہ غزالی کہ از اعاظم ائمہ اہل سنت ہست روایت ماجرای شہادت
حسین را حرام دانستہ و گفتہ یحرم علی الواعظ وغیرہ روایۃ قتل الحسین و حکایتہ و ما جری
بین الصحابۃ من التشاجر والتخاصم فانہ یہیج الی بغض الصحابۃ والطعن فیہم و قیامت اینست کہ آنروز [illegible] را
عید سعید قرار دادہ اند قال الغوث الاعظم فی الغنیۃ کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبۃ لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبۃ لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح و سرور پس ازین بیہودہ مرائے
[illegible] حاصل جواب [illegible] یحرم علی الواعظ بزبان آوردہ و خود را از حامیان یزید وانماید قال المخاطب
اور معشوق کے جدائی کا کیا ذکر جہان ہزاروں بہوین بیٹیان ایک سی ایک [illegible] جو کبھی سوجہانی کو

اوپهر پیرهن تار تار هی زیارت کی واسطه موجود **اقول** وبه نستعین مردود است بچند وجه اول آنکه زنان شرفا
پرده نشین در عشره محرم به جماعت مردان حاضر نمی شوند و پیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند و نه ناز و ادا نمودن
خودها بنامحرمان و نظر کردن بجانب ایشان در مذهب حق ممنوع است و زنان اراذل که بی تقنعه در کوچه و بازار
میگردند خصوصیت بایام عشره ندارد چه آنها پیوسته بهمین وتیره می باشند دوم آنکه شاه عبدالعزیز دهلوی در تحفه نوشته
و نیز تحریم نظر کردن بمردان اجنبی که عورت شان مکشوف نباشد هنوز هم در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلاف است
انتهی سیوم آنکه بوقت استماع خبر واردات اهلبیت جناب ام سلمه باستقبال تشریف برده اند چه گریه و که غش
نمود کما فی تحریر الشهادتین الحاصل باصول اهل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکه مردان را دیدن ایشان
روا فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اور علاوه اسکی نقارون اور تاشون سی اور بهی رونق حاصل هی
اب خدا کی واسطه انصاف هی کهو که یه اسباب غم کا هی یا خوشی کا **اقول** وبه نستعین غنا و مزامیر در مذهب اهلبیت
حرام است لهذا خواص ازان اجتناب می نمایند و افعال عوام مناط اعتبار نشاید لیکن شعار حضرات اهل سنت آنست
که بادف و نی ندبه شهدا کنند و در عوام عادت نواختن نقاره و تاشه از همان جا رسید چنانچه صاحب تحفة عشاق
نقلا از صحیح بخاری آورده فجعلت جویریات لنا یضربن بالدف ویندبن من قتل من آبائی یوم بدر یعنی
دف می زدند و ندبه می کردند کسانی را که کشته شده بودند از پدران او روز بدر نهی و نواختن نقاره بوقت حفظ قرآن نیز
مباح گفته اند کما فی البدایع و ظاهر است که هرگاه نواختن نقاره بوقت حفظ قرآن و بهنگام بیان حال شهدای بدر برای
اعلان جایز و مباح باشد پس نواختن نقاره برای ظلم ظالمان کربلا بفتوای علمای اهل سنت و جماعت چگونه جایز نباشد
قال المخاطب چوتهی برائی یه که ایک عالم کو اس تعزیه کی سبب سی کهیل اور تماشا هوا چنانچه سب پر ظاهر هی آنکه کهول کر دیکهو
اور جو تو صاف یقین هوتی هر گز شبه نهین اور اگر بالفرض دو چار اولیا نکو اس تکلف سی رونا آیا تو اوسکا اعتبار نهین
که اکثر کو حکم کل کا هی **اقول** وبه نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشهدا علیه التحیة والثنا فواید بسیار
بظهور پیوسته این مجالس عزا را لهو و بازی قرار دادن کار جاهل و معاند است و الا فواید آنها اکثر از بیان اند بحکم ما لا
یدرک کله لا یترک کله بعضی از آن فواید بیان می آید اول در عشره محرم ذکر توحید و نبوت و معجزات انبیا
و حال مصائب انبیا و اوصیا و جور و ظلم کفار و منافقان بر ایشان بیان می گردد دوم حال مصائب اهلبیت و اخوت جناب

جناب حسنین علیہما السلام برای گریہ وزاری تکرار می نماید سیوم خیرات وصدقات بسیار بسیار بعمل می آرند چہارم اکثر
مردم از ارتکاب فعل بد و منہیات محفوظ و مصون می مانند و فاسقان مطلق نیز از فسق و فجور و خمر و چرم باز می مانند
واکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا بحکم ان اللہ یحب التوابین میرسند پنجم عوام الناس را از بیان وجد انیت خدا و رسالت
رسول اللہ و از معجزات و ارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسبب ایمان کامل میرسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیر المومنین علی ابن ابیطالب و حسنین علیہم السلام مشہور و معروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ائمہ ہا بیان میشود و از ان
جور و ستم بنی امیہ و بنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ائمہ و دیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
و ثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین و مومنین کہ از ان شوکت اہل اسلام ظاہر و باہرست ہو یدا میگردد
و از ان تخویف کفار و ہنود و منافق صورت می بندد بلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات و خرق عادات درین ایام بسیار کہ
اکثر از ہنود و نصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد و حصر متجاوز است و صدہا کس در ہر زمان دیدہ
و شنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آرم و آن اینکہ ہر روز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مراد آباد منقلب شدہ مثل خون تازہ میشود و ہزارہا ہزار مردم بشرف زیارت
آن میرسند و انقلاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب بیزاری ہوئی یہی غرض اونکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از بیخ ماندہ و از ان سو راندہ **اقول** و بہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح و مشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد آر و این خرچ جزوی را تا بحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتی ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلطی ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بہلا کہین ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسی درست ہوتین اور سمجہو کہ جب حضرت امام جیتی تہی تب ایک
مکان مین رہتی تہی اب بعد مرنے کی کسطرح سی ہزارون قبرون مین رہنی لگی **اقول** و بہ نستعین معاند متعصب ہر چہ بخواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی ضرایح متعارفہ را نقل قبر و مقبرہ می نامند نہ عین قبر
تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
و شیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

قبر رسول

قبر صدیق اکبر

قبر عمر فاروق

نبوی است و سر عمر محاذی صدر ابوبکر بدین شکل انتہی کلامہ الذین انصاف باید داد کہ ہزار ہا قبور شیخین در مجلدات
روضۃ الاحباب و جذب القلوب ازکجا برآمد و ہزار در ہزار بنا ساختن قبور بسیاران جائز گشت بقول مبتلا کے
ہزاروں قبر شیخین کے کیا معنی درست ہو نہیں اور سمجھو کہ جب شیخین جا بیٹھتی تب ایک ایک مکان میں بیٹھتی اب بعد مرنے کے
کسطرح ہزاروں قبروں مین بیٹھنے لگی کیا فرشتہ نقال ہر جگہ لیے پھرتی ہین قال المخاطب اس مقام مین سنا ہی
کہ بعضی احمق یون کہتے ہین کہ امام کی ایسی مثال ہی جیسی آفتاب باوجود ہونی ایک مقام کی سب جگہ اوسکی روشنی ہو جاتی
کیا بات بڑی جہالت صحیح کی سوال اور جواب مین زمین آسمان رات دن کا فرق ہی اول قیاس غایب کا شاہد پر درست
نہین دوسری حضرت امام کا جسد کوئی جوہر شمسی تھا قبر ہونی کو جسد لازم ہی ایک جسد لاکھ جگہ تقسیم ہو سکتا
اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان مین طلوع اور ظاہر تھی تب تو جسم یا روح ایک وقت مین ہر جگہ ہو نہ سکتا تھا
اب بعد فوت کی کرامت نور آفتاب کا پکڑا جیسے رات کو دہوپ نکلنے لگی اقول دیدنیست بر فضیحت بچند وجہ
اول اینکہ انچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالفعل قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت
بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالتماب صلعم ہزار مرتبہ منور از جوہر شمسی بودہ چنانچہ مولوی سلامت اللہ
در تحریر الشہادتین نوشتہ انچہ تعلق بجسم شریف است انست کہ از پس پشت ہمچو پیش و در شب تاریک مانند روز روشن
میدیدند و این تصویر دلیل است بر اینکہ بدن لطیف و عنصر لطیف کہ با روح جسم بودہ کہ کار فرمائی قضا از شہر ارواح
مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بر روی آن کشادہ انتہی و آنحضرت نیز حضرت امام حسین فرمودہ حسین منی
و انا منہ پس دین صورت جوہر شمسی با ذات جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا چہ نسبت سوم آنکہ در فتاوای علما
مکہ معظمہ بر حاشیہ رسالۃ الغایۃ المرام صفحہ ۲ مرقوم است نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء
الاعلام وہداۃ الدین والاسلام فذکروا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یحضر روحانیۃ
صلعم فعند ذلک یجب التعظیم والقیام و ہرگاہ در ہزارہا مجالس مولد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت
صلعم جائز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسین در عزاخانہا چہ بعید است قال المخاطب اور یہہ بھی پوچھنا
کہ امام کی قبر بھی قبرین یا ہر وقت اگر تم سچی ہو تو کہو کہ جھوٹی پر لعنت ہم پھر بھی ہین اقول دیدنیست
در مباحث سابقہ بتفصیل ہر چہ تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر مستند بمعنی تعزیہ و ضریح علیحدہ علیحدہ شدہ

این قدر فہمیدہ اند کہ مفہوم نقل قبر از مفہوم قبر اصلی وقتیکہ جبلی جدا می باشد والحمد للہ مخاطب با صحبت روافض زمین دیار بہ
عادت بیش باد گفتن فرا آموختہ اکنون از زبان وے بر بیان فرماید کہ بقول قبر شیعین موجودہ کتاب دلائل الخیرات
چھپی ہیں یا جھوٹی اگر سچا ہی تو کہدی کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم ہیش باد کہیں قال المخاطب اتنی کہی سے بنی امام
قبرین ہیں ایسا کیا گیا کہ ان پر سلام او تعظیم اور فاتحہ اور درود ہوتی لگا اس ہم کو شرع او عقل میں ہیں اعتبار ہی کہ جو ہم
کہدیں کہ یہ تیغا حضرت مرتضی علی کا ہی اور یہ سپر ہی حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہیں کے ہو گئی اقول و بہ نستعین ہر دو وسہ ست بچند وجہ اول آنکہ ہو لوسے
سلامت علی بناہی در تبصرہ تعظیم امام بارہ و تابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ والفضل ما شہدت بہ
الاعداء دوم آنکہ نزد اہل سنت و جماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب و مندوب است و پر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولد نمی باشد پس ہرگاہ از بر زبان آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین ع چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکہ در صدق و کذب
فرق آسمان و زمین ہست مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در بنا ساختن نقل قبر مطلق کذب لازم نمی آید زیرا کہ کسے
از آن اصل قبر نمیگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت قرار دادہ
احترام و تعظیم بر خود لازم دانند قال المخاطب غرو یہ وہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیاں گڈا گڈی بنا کر دولہا
دولھن ٹھہرا کر آپس میں بیاہ کر دیتی ہیں اور جانتی ہیں کہ حقیقت میں یہ بیاہ ہی اور اسی طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا گھوڑا بنا کر سوار ہوتی ہیں اور دوڑاتی ہیں اور بوجھتی ہیں کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی اقول و بہ نستعین
تذکرہ بنات یا او از لعب بنات حضرت ام المومنین عایشہ می درجہ صاحب جامع الاصول از سنن ابو داود نقل
کردہ عن عایشة قالت قدم رسول الله من غزوة تبوك او حنين وفي سهوتها ستر فهبت ريح فكشفت ناحية
الستر عن بنات عايشة فقال ما هذا يا عايشة قالت بناتي ورأى بينهن فرسا له جناحان من رقاع
فقال ما هذا الذي أرى وسطهن قال فرس قال ما هذا الذي عليه قالت جناحان قال فرس له جناحان
قالت أما سمعت أن لسليمان خيلا لها اجنحة قالت فضحك حتى رأيت نواجذه اخرجه ابو داود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند و در خانہ ام المومنین عایشہ پردہ او کشیدہ بود پس باد تند

دناگاه ناچیه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید
درمیان آنها اسپی که بر آن دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چه چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ
گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم پر و جناح او گفت اسپ را جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت
سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خندید آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی از بسیار
لطیف تر آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در شرح مشکواة میگوید و تصویرات بنات رخصتی هست الخ پس با قتدا آن مجتهده
اهل سنت و جماعت اولیاء مخاطب را مناسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و
محدثین نامدار حضرات اهل سنت و جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت
كنت العب بالبنات عند النبي صلعم وكانت لي صواحب يلعبن معي فكان رسول الله اذا دخل يتقمعن منه
فيسربهن فيلعبن معي یعنی من لعبتهای که بصورت دختر می سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر
مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها
بحجره پنهان می شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر
مومن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات
نه سال داشت و مکلف نبود خطاست چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و با قطع نظر ازین میگوییم
که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورد سال را
از و تمرین بعبادات میکنند بمحرمات قال المخاطب ویسی ہی تم بھی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی
ہیں اور تم پیر نابالغ اقول و به نستعین کلام بی نظام مشتمل بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر
والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است
کلام پیر اولیاء مخاطب پیر نابالغ باشد که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند سه آنچه پیشش نزد قول
نبی است طعن بر وی نمودن از غلی طعن آن طعن بر رسول خدا است قبح آن قبح آن تشنیع ورا
قول و الضحکه انکاری بار دعوی دین و داری دوم آنکه در کتاب دلایل الخیرات تصویر بیت الله
و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وهمچنین مرتسم ومنقوش بر سر آن این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المباركة التي دفن فيها
رسول الله وصاحباه و در نزع الحسنات شرح دلائل الخيرات گفته فايده در ذکر شريف در بيان آنکه زيارت
مانند این مثال برای کسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه و مشاهده کند این شکل از روی شوق بخلوص اشتیاق
بوسه زند بر آن از غایت محبت پیغمبر و شوق خود را و اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص و برکات بسیار ذکر
کرده اند و تجربه در آورده اند انتهی باعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلائل الخيرات و نزع الحسنات و اکثر
بزرگان مجهول الهم بتوان گفت ویسی ہی تم بھی صرف اتنا ہی کہو جتنی نادان لڑکی پہنا اور تم پہ سبب نابالغ
سوم آنکه تعظیم تعزیه مثل تکریم خشت بی گل سجد و مانند تعظیم کاغذ و جلد قرآن و کتب صحاح احادیث ساخته دست
خودها است و منکر آن جاہل بلکہ پیشوا نابالغ قال المخاطب اور یہ جو تم ال سے ہم کی ہندو دہ سمجھا ہی کہ وہی آ
بنا کر کی مورتیں اپنی ہاتھ سی بنا کر خوش ہوتی ہیں اور سجای ہال کے پوجتی ہیں اقول پس در مقام
افاده نموده خبطی است ناشی از جہل ایجاهل جیسا ہندو تصویر ذی روح ساخته پرستش آن میکنند و در تعزیه نه تصویر
ذی روح و نه پرستش آن و اگر عیاذا باللہ کسی تصویر ذی روح سازد و شبیہ و مثال یکنه از دایرہ اسلام خارج
خواهد شد و بر ظاهر که تعظیم امر دیگر است و پرستش امر دیگر چنانچه قاضی عیاض در شفا گفته صرح ای اولادی
ولم يقم قياما فابتلاه الله تعالى ببلاء لا دواء له و در فتاوی عالمگیری نوشته فليتوجه الى القبر المكرم
فيقف عند راسه الى قوله ولا يضع يده على جدار التربة فهو اهيب واعظم للحرمة ويقف
كما يقف في الصلاة ويمثل صورته الكريمة البهية كانه نائم في لحده عالم به يسمع كلامه كذا
في الاختيار شرح المختار انتهى وشيخ عبد الحق در جذب القلوب آورده و در وقت سلام آنحضرت صلى الله
عليه وآله وسلم وقوف در آنجناب بعظمت دست راست بر دست چپ نهد چنانکه در حالت نماز انتهى ولا اقل
که قیام برای اولاد آنحضرت و وقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواهد بود و هو المطلوب اگر
خواهد مخاطب این وقوف را عین نماز قرار دهد و خود را بپرستش غیر خدا که نابت پرست ملحق سازد قال المخاطب
سو تعزیه دار اور بھی زیادہ احمق ہیں سو تیں رکھنا بلی قبروں کی صورتیں نقل کرتی ہیں اور قبر کا تعزیه صورتیں
کترتی غرض ایسی باتوں میں یہ ہندوؤں کی بڑی بھائی ہیں طرفہ تماشا ہی ہندو تو کہتی ہیں کہ دیکھو اپنی ہاتھ

صورت بناتی ہیں اور تعظیم کرتی ہیں اور اُنکو نہیں دیکھتی کہ ہم النبی کیا کام ہیں دیسی بات ہوتی کہ اُنکو بسبب
اور دُنکو اُسکا ثمرہ ہو الغرض وہی اندھی ہیں لیکن یہ کچھ ہوئی اقول و بہ نستعین اہلسنت اُنسے بھی زیادہ احمق
ہیں کہ یہ کیونکہ وہ زمین کنارے کی شیخین کے قبر و نکی صورتیں نقل کرتے ہیں اور انکی تعظیم دوستی کی کرتے ہیں غرض ایسے
باتو نسے یہ ہندو ونکی بڑی بھائی ہیں اسلئے کہ یہ ہندو ونکی صورتیں بنا کر زمین پر رکھدیں اور یہ شہرت
تنول قبر شیخین اپنے کتابوں میں لپیٹ پرتی ہیں اور طرفہ تماشا ہے ہندو ونکو ہنستی ہیں کہ دیکھو اپنی ہاتھ سے صورت
بناتی ہیں اور تعظیم کرتے ہیں اور اُنکو نہیں دیکھتی ہیں کہ ہم انسی کیا کام ہیں ویسی بات ہوتی کہ اُنکو بسبب اور دُنکو
اُسکا ثمرہ ہو الغرض وہی اندھی ہیں لیکن یہ نہ سمجھے کہ ہم بھی ہوئی اخفش فالجواب الجواب قال الخاطب اور کہتی ہیں کہ ہم
تعزیہ کو حضرت کی محبت سے بناتی ہیں اور اُنکی دوست ہیں بڑی بیوقوفی احمق ہیں کوئی دوست نہیں ایسے لوگ
امام کی دشمن ہیں اقول و بہ نستعین ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و بخلاف امر
بحال الفاخرہ ان البکاء علی مصائب الحسین عزاداری المحبۃ و ہو المقصود والنص علے عدالطالب
ماروی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح لفرحنا ولم یحزن بحزننا
فلیس منا قال الخاطب اگر امام کی محبت میں سچی ہوتی تو اُنکی منع او اطاعت اختیار کرتی اقول و بہ نستعین فی
الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع اوامر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد تقی واعظ اعلی اللہ مقامہ
فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب مستطاب کافی از امام جعفر صادق علیہ السلام روایتست کہ فرمود لا ینال الوصل مما
حتی یکون جمیع امرنا متبعا و یدا الا و ان من اتباع امرنا وارادتہ الورع فتزینوا بہ یرحمکم اللہ
وکیدوا اعداءنا بہ ینعشکم اللہ یعنی اے گروہ شیعہ شمایم تا وقتیکہ جمیع اوامر ما را تابع باشید و از جملہ
ورع یعنی اجتناب از محرمات است پس بوراین ہیئت آراستہ گردید تا شما را رحمت کند و باین ترتیب و آراستگی جگر
دشمنان ما را خستہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شما را بلند گرداند انتہی مگر خاطب الاسلام باین تحریر
مغرور نشود و از جانب خود مثل عمر بن الخطاب حق دوستان فاسق زبان درازی ننماید چہ اہل محبت با ارتکاب معاصی
فی الجملہ حکم میکرد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب تاریخ التوفیق ... ارشاد شدہ افتخرا و ستحرو
واطعمہ پیدا ارزان قلعہ ... ظاہر ہوئی انسلام تاریخ و ما کامی بنشر

اقدام بنمود و آنرا ز شراب خیبریان تجرع نمود آنحضرت اور ا ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ اور العنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن او را کہ او خدا و رسول خدا
دوست میدارد و اینجا معلوم میشود کہ اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجملہ جمع میگردد نعم محبت کامل است کہ بموافقت
و اتباع بود بمصرع ان المحب لمن یحب مطیع و ہمین ست محبت خدا و رسول موصوف چنانکہ ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتہی قال المخاطب یہان جو کوئی ایک مالزادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بیٹے
رکھا کر سیکے دہڑی جما کر ڈاڑہی گہٹا کر عینہ اسکو بہروا بناتا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس مالزادیکو یہ میری وضع بہاتی
بہلا جب بچیا مالزادیکو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست کہین
امام کی محبت تو سچے صحیح ہوتے جب کوئی حکم شرع کا تا ابد اپنی کفر اور بدعت کو چہوڑ دی کسی امیر و فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار نکری حکم خدا و رسول کا صاف صاف بیان کر دی اقول و بہ نستعین و التحقیق انما
قد ذکر قال المخاطب آنکی اولاد کی تعظیم سب سی زیادہ بجالاوی اقول و بہ نستعین اگر مخالف انصاف از دست مدہ
دمبجہ جب مرویات خود عمل باید اقتدا اہلبیت نبوت را واجب لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری انکار
و طبقہ سادات عظام اولاد ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم او اجب التعظیم والتکریم داند و از ارتکاب بدعت البتان
بزعم خود و تحقیر و توہین آنہا نکوشد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون للہ و الطالحون لی مد نظر
دارد و بوجہ سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت در شان ننگرد چنانچہ عبد الرؤف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الہمزة واللام ای کونوا خلفائی فی
اہل بیتی علی و فاطمہ و ابنیہما و ذریتہما فاحفظوا حقی فیہم و احسنوا الخلافة علیہم باعظامہم
و احترامہم و نصحہم و الاحسان الیہم و قد بہم و التجاوز عن سیئتہم قال لا اسئلکم علیہ
اجرا الا المودة فی القربی قال غیر اللغوی ومما یخفی بہ من ای عوامہم بالابتداع و ترک الاتباع
لا یخم فانہ ثبت عند انہ صح مین امرحمہ من حکم الذریة فالقبیح عملہ لا ذاتہ و قد صنع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونہ رافضیا فرآ تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
و منعتہ فاطمة من الجواز علی الصراط فشکا الیہا فقالت منع ولدی رزقہ فاعتل بانہ

یسب الشیخین فالتفت فاطمة الیهما فقالت تو خدان ولدی قالا لا فابنه صدعو وانی حکایته
طویلة انتہی قال الخاطب یہ عجب محبت ہی ہزارون روپی بی حکم خدا اور رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام باڑہ
اور ابرک بانس یعنے تعزیہ مین چہپٹ کرتی ہین اور سیدونکو دیکہتی ہین کہ پہوٹی ٹوٹی مکانین پڑی ہوتی فاقے
کہینچتے ہین کیون نہو دوست ایسی ہی چاہیین خاک مین ملادین اور ابرک و بانس مین لگادین پر فرزند حسین کو
نہین نہ کہلادین اقول و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجوہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت بصرف
مبلغہا خطیر نہ خانہ ہا از خشت وگل طیار کردہ اند و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند
وصد ہا روپیہ بہ تقسیم شیرینی و انعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند وبحال افلاس سادات ذوی الاحترام
کہ امامات شان اینمبر خدا امامات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند و برای عمل مولد خواستہا بیان
نمودہ اند فالجواب چنانچہ صاحب فتوا سیف مسلول مندرجہ رسالہ نہایۃ المرام صفحہ ۲۷ و ۴۸ می فرماید
نمودن محفل مولد شریف بتعین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابولہب
کافریکہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن لشب مولد نبی صلعم در عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد
حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کنند بمولد او خرچ کند در محبت او انچہ میسر شود قسم بجانم کہ نخواہد بود جزای
او از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد فرمود او را بفضل عمیم بجنات نعیم و اہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در ماہ مولد و ولیمہا
می سازند و در شبہای او انواع تصدق میکنند بانواع صدقات و اظہار سرور میکنند و در نیکیہا زیادتی میسازند
و بخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند و از برکات او ہرگونہ فضل عظیم براو شان ظاہر میشود و تجربہ کردہ شدہ از
خواص کہ امان است در آن سال و نوید بہت بتعجیل حصول مطلوب است اللہ تعالیٰ رحمت کند برکسیکہ شبہای مولد مبارک را
عید سازد تا کہ صدمہ سخت رسد برکسیکہ در دل او انکار باشد تا اینجا از مواہب لدنیہ ترجمہ نمودہ شد و محمد بن علی
در سبل الہدی والرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ از ان بعد
اہل اسلام در سایر اطراف و شہر ہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس میکنند طعام و صدقات و اظہار سرور و زیادت
در نیکیہا و اہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند و از برکات او بر او شان فضل عظیم ظاہر میشود و از ابن جزری
نقل نمودہ کہ امان است در ان سال و نوید بہت بتعجیل حصول مراد و از ابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد مجالس قائم می نمودند این وجه برای او مولد تصنیف کرده و امامان معتبر عمل
کرده اند که از ایشان حافظ ابو شامه استاد نووی است ابن جوزی گفت نیست مگر برای رغم شیطان
و غضب اهل ایمان ما لا صحت و ابو الخطاب گفت محبان نبی صلعم در خوشی مولد ولیمه ساخته اند در قاهره و از ایشان
ابن فضل استاد نا ابو عبد الله البنانی [illegible] و جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی [illegible] ابو بشار و ابو موسی الزهری
و صاحب سبل الهدی والرشاد و اقتباسات این کتاب در خوشی گردیدن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان نموده
گفت که امام الحاج در فتوی نوشته که در این شب جمع کردن مردمان و خورانیدن آنچه جایز است خوردن آن
و شنوانیدن آنچه جایز است شنودن آن و دادن بخوانندگان در خوشی مولد نبی کریم صلعم این همه جایز است و میکنند
آن ثواب بر قصد نیک و خاص نیست بفقرا مگر در فقرا ثواب زیاده است انتهی دوم آنکه خدمت ساکین سادات
بنظام آنچه در ماه محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظهور می آید از غایت
شهرت محتاج بیان نیست و احدی را مجال انکار آن نیست بلکه فی الاصل انعقاد مجالس مصائب جناب خامس آل عبا
علیه التحیة والثناء متضمن ذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیده باعث لعن بنی امیه و یزید میگردد سیوم آنکه
بنا ساختن امام باره و تعزیه امریست مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و گریه بر مصائب جناب امام حسین
سنت پیغمبر خدا است که مروی [illegible] اکثر او در نور الانوار نوشته که ما لا یتم الواجب الا به فهو واجب پس صرف زر
در تعزیه داری و تعمیر امام باره داخل عبادت است نه شامل اسراف کما زعم المخاطب قال المخاطب اور اسراف
سمجھ کر الدین میں سنت او مباح کی کرنی ہی کیونکہ اباحت شرعی لازم آوی تو او س سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہو تا ہی اقول چیستین آنچه افاده نموده ناشی از تلبیس ابلیس است چگونه میتواند شد که از سنت
پیغمبر خدا صلعم اباحت شرعی لازم آید هذا بهتان عظیم و ظاهر البطلان و من لم یجعل الله له نورا
فما له من نور و مباح بحالت اباحت شرعی مباح نمی ماند اگر گوئی که مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقه سلف است که گاهی بر این هر دو معنی اطلاق کرده میشود گوئیم اولا معنی متبادر از لفظ سنت درین
مقام سنت پیغمبر خدا است و هم سنت خلفا و طریقه سلف اهل سنت مشتمل بر بسی مفسده ها است ولن یصلح
العطار ما افسد الدهر و حق همین است قال المخاطب جیسا ہای اوس خبر کی کہ جس کی شرع میں

کچھ اصل نہوا قول وبہ نستعین اصل تعزیہ در شرع ثابت است کما ستذکر قال المخاطب اگر تعزیہ
بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا کسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونے لگے
اور شیطان کا بازار گرم ہوا قول وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ تحقیق پیش نیست ورنہ از تعزیہ داری حسد کا
امور خیر اجرا یافتہ و بعضی ازان سابقا بعرض بیان آمدہ فلا تکن من الغافلین قال المخاطب ذرا آنکھہ
کھولو ہوش سمہالو کہ بڑا گناہ زنا ہی جسکا یہ حال ہے کہ جتنی حرامکار سال بہر مین اپنی گہر اور دین باقی مین تعزیہ کی
بدولت اس قدر دس رات دن مین کماتی ہین اقول وبہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان ملعون و
شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا
دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند فضلا عن المؤمنین قال المخاطب
بیگانی جوان مرد وعورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سی ہجوم
ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا اقول وبہ نستعین فقط زنان اشراف در محفل مردان آمدن
کذب و بہتان است واگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند او شان را شہید باید کہ بمالنت تعزیہ داراست
قال المخاطب قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب تم بخت تمہین چہوڑ ہین اقول وبہ نستعین
قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت چہوڑ ہین چنانچہ اکثر وارد است این ہم تقریب زیارت
قدم شریف بمقام شاہجہان آباد وجہندہ شاہجہانپور وحلہ امروہہ حلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا
اولی الابصار قال المخاطب اب یہان سوچو کہ اگر تمسے کوئی کہی کہ اپنی عورتونکو جو یہان ہوتی نماز
جماعت مین عشا کی وقت بہیجو اور دوسری بیچ مسجد مین نماز جماعت پڑہکر سلام پہیرتی ہی چلی جاوین کسیکو
معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہوگی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشراف کی بی بیان کہین
مردونکین باہر نہین آتے ہین سو وہی تعزیہ کی دونون میں رات بہر ہزارون آدمیونکی روبرو جہان چار
طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچہی بری کافر مسلمان موجود ہین تمہاری بہو بیٹیان ہاتہہ سی
ہاتہہ ملای کندہی سی کندہا رگڑتی کہلے خزانی زیارت کو جاتی پڑتی پہرتی ہین اور بعضے قدم ساقی کی ساتہہ
ہی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تمسے پوچہتی ہین کہ یہان وہ ناک اور وہ بات کی ہو جاتی ہی کرکا نہین کٹتی یا وہ ستر سکنکہ

کہ قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین کر سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری بخیرت نکری اسکی ایسی ہی
سنبہتی چاہئی سہ جو تیری در سے آشنا ہوا بمثل سگ اوسکو دربدر دیکہا ۱۱ **اقول** در بستعین وہ بہوین
بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیون مین کندہی سے کندہا رگڑتی کہیلہ عزائی زیارت کی بہانے قدم ساتہ
ساتہ لیی پہرتی ہین زیارت کا جسمی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی در وصل ہاتہہ مین لاتا ہے
ذرا شرما وصد ہا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سی بشرف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے سب کچہہ
پایا پر سلسلہ پیری مریدی طریقہ نبی چاہئی ہاتہہ سی بندیا آفرین صد آفرین اور سلسلہ پیر مریدی کا کہ بالبداہت بدعت ہے
اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تہا باوصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی چہوڑا
اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر ہی تحریر کیا **فاعتبروا یا اولی الابصار**
قال المخاطب اور بڑا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم
کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنؤ مین ہوتا ہی سب جانتی ہین برس روز کے قضیی قضی اپنے والون
محرم پر اوٹہا رکہتی ہین **اقول** در بستعین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم
وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین
الفا وانی قاتل بابن بنتک سبعین الفا وسبعین الفا از ینجا ہست کہ مخالفان اہلبیت
درین ایام زیادہ تر بسزای خود ہا میرسند ودر شہر لکہنؤ حرسہ اللہ عن الفتن نام خانہ جنگی بغیر محرم حکم
عنقا دارد بلکہ اولیا مخالف بخوف دست درازی و زبان درازی عوام نجانہا متواری میشوند و بعض
ترک سکونت دادہ رو نمودہ تعصبات قریات قرب جوار انتقال مینمایند **قال المخاطب** ور قطع نظر گناہ سے
کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہوکر منت مراد
مانگتی ہین کوئی واہی اسبابت پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکہکر ایک بانس مین لگاتا ہی کوئی بیوقوف
ثبانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرجی نہ سر دہی اوسمین جان ہی ایک
مورچہل لیی گنگا پرشاد کی طرح کالکا کی مورت پر سی مکہیان ہانکتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات
کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجیے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** در بستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است

بچند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگر بعض
عوام احیاناً بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح
اشباه النظائر که از کتب معتبره اهل سنت است می گوید قال البیری فی مختصر الفتاوی الظهیریة
قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا او طأطأ
راسه لا یکفر لانه یرید تعظیمه و شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید در بعض روایات فقه
بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بر تقدیر تسلیم معارضه است به معمول بودن سجود مشائخ
چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فرید الدین
شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن
بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک از این مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد و در فوائد الفواد
که از کتب معتبره مشهوره شدا و است بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از آن که [illegible] خلق
می آیند و روی بر زمین می آرند چون پیش شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز بوده منع
من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن [illegible] حال
بنشینید و نفسی [illegible] می شکنند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی و از خدمت کردن [illegible] متعلق نیست بعد از آن
خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین روزهای گذشته یکی آمده بود مردی بزرگزاده سیاحت کرده شام
و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان وحید الدین قریشی در آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرد و سر بر زمین
نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ برزد که [illegible] سجده جائی نیامده است ازین باب بدعه کردن گرفت
من نخواستم که با وی بحث کنم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که [illegible] لیکن هر امری که فرض بوده باشد
چون فرضیت بخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا در ایام ماضیه فرض بود در عهد رسول
علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب باقی ماند آمدیم در سجده
در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر پادشاه را و شاگرد مر استاد را داشت پیغمبر را چون عهد رسول
شد آن سجده برخاست اگر استحباب فوت شد اباحت ماند اگر مستحب نباشد بر مباح نفی و منع از کجا [illegible]

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بمانع حق نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها باراده تعظیم بود
نه باراده عبادت پس بموافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته وکره الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر وان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعض علما اهل سنت
سجده را برای بادشاه جم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علما اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم عقلی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
و بهره تمام داشته در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صوری هم حاصل کرده بود بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت اول قاضی خان بعد از ان غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق بر شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بسن هفتاد و سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست اول کسیکه اختراع سجده پیش پادشاه کرده زمین بوس او بود و ملا عالم
کابلی بجهت می گفت در تاریخ که مخترع این امر شده م انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه جم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت جهانبانی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید نظم درین خاندان شهره رسم بود ٭ بهنگام تعظیم شاهان سجود ٭ شهنشاه
روشن دل حق پرست ٭ چو آمد که بر تخت شاهی نشست ٭ لبش درفشان شد باین حکم باز ٭ که از سجده
مردم کنند احتراز ٭ شهنشاه با حق بجست اشتراک ٭ که سجده بود خاص یزدان پاک ٭ رسانند آنها
دولت ابد عرض ٭ که تعظیم این دودمان هست فرض ٭ اگر شاه از سجده وا رد ابا ٭ زمین بوس آید هم [illegible]
[illegible] زمین بوس [illegible] شناس ٭ [illegible] بعبد التماس ٭ زمین بوس تا شد بجای سجود ٭

نگو بندیشان مقر محمود ❊ که لب را رسانند بر پشت دست ❊ نسازد رخ از خاک جائی نشست تا
زمین بوس انبر از اہل حال ❊ ز سادات و ارباب فضل و کمال ❊ ز گوشہ نشینان آئینہ صاف ❊ ہمہ بود
از رہ قدر دانی معاف ❊ و از ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی
صاحب ابو حنیفہ بود قائل است باینکہ سجدہ شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان میگوید
بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفہ
ثم اشتغل بالکلام وجرد القول بخلق القرآن وحکی عنہ اقوال شنیعہ کقولہ ان السجود
للشمس والقمر لیس بکفر انتہی ششم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا بر تعزیہ چگونہ ممنوع می توانند شد
بالتشبیہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہد شد و پیغمبر
آنحضرت صرفی توان گفت و علما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان را تہدید نمایند نہ اینکہ در پی
ممانعت تعزیہ داری در آیند مگر زبان حضرت مخاطب درین شیوہ بسی گستاخ است چنانچہ مولوی نجم الدین
قنوجی مولد خانہ نبی خانہ را بیت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایۃ المرام بجواب آن بیتہا از اشعار نمودہ
تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیا متقدمین و متاخرین کی اور اہانت اور تحقیر
آنحضرت صلعم کی سراسر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ نبی خانہ کو
بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبدالوہاب نجدی نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا
جو جسکے جی مین آئے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے
کوئی پوچھنی والا نہین ہی اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی متکلم ان کلمات کا ہوتا تو پتا
جو دیکھتا عبدالحق ساکن نیوتنی نے تھوڑی سی شوخی مکہ مین کی تھی اور صرف اسقدر کہا تھا کہ حنفیہ شافعیہ
مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے
ہین علمای مذاہب اربعہ نی فتوا اوسکے کفر کا لکھکر سزای واقعی تجویز کی تھی کہ جب تک توبہ نکری حبس رہے
چنانچہ فتوا علماء مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امری متعلق بود از زبان این حضرت شنیدہ شد
اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی نگرسالی کہ امر یست متعلق تعظیم و حاجت طلبی کہ عبارت از استغاثہ است

باید شنید اما اولاً پس اگرچه مگس رانی فعل عوام ست مگر اہل سنت را بر آن تشنیع نمیرسد چه در فواید الدرایه
شرح الهدایه گفته یجوز الخدمة لغیر الله تعالی بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ
و در فوائد الفتاوی آورده او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة
یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجناب
با عظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفحه ۲
نوشته اینجاست که سائر فضلاء کرام و علمای عظام دار السلام مکه و مدینه زادهما الله شرفا بر استحسان و استحباب
قیام وقت ذکر مولد شریف فتوی داده عمل آن را وجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ الشیوخ
سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذو روایة و درایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه
و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده
میفرماید القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم
امر لا شک فی استحسانه وندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر والخیر
الاکبر انتهی چون امور تعظیم از قسم قیام و اخذ یدین و انحناء وغیره برای غیر خدا جائز باشد بر عامل و
فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس مگس رانی نقل قبر شریف جناب
امام حسین ع که دلائل جواز نقل نیز می شنید و باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلاریب جائز و روا خواهد بود
اما ثانیا پس بیان تنقیح آنکه اولاً مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از
تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبی نمی نمایند بلکه از جناب باری عز اسمه بحق محمد و آل الامجاد سوال
مطالب و مقاصد خود ها می نمایند و آن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا
قابل دعا می پندارند و اینمعنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده
که عمر در وقت قحط و کم بارانی می شد بعباس ع دعاء استسقا مینمود و میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیک
بنبینا محمد صلعم اذا قحطنا فتسقینا وانا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بار ضد ایا

ما قبل ازین به پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل می شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت باران عطا میفرمودی بالحال بعم پیغمبر خود عباس فرا وسیله می سازیم و امید عطای باران بدرگاه تو داریم بعد ازان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثا بطریق تنزل و تسلیم می گوئیم که اهل سنت فقره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئا لله را وظیفه مقرر کرده برای آن حوائج اصحابها در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند مولوی فضل رسول بدایونی در رساله خود بجواز این رد و اصرارها وارد فالجواب انّا بر فرض و تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۳۴ نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول صلعم پس فرمود ایشان را امام مالک رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین در مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته است ان الذین یغضون اصواتکم الآیه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادونک من وراء الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت اوست در حالت حیات شریف پس زاری کرد و خاموشی گزید ابو جعفر بعد ازان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله رو بدعا و بقبله آرم یا رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت رو بوی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع بجناب امام حسین بقوله حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و (۲) خامسا در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد با اهل قبور در غیر نبی صلی الله علیه و سلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر اینکه رسانیدن نفع باموات بدعا و استغفار و قایل گشته اند بآن بعضی از ایشان و ظاهر آنست که از فقها آنانکه قایل بسمع و ادراک میت اند قایل بجواز آن اند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امریست ثابت مقرر نزد مشایخ صوفیه از اهل کشف و کمال یا آنکه گویند اکثری را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجربست مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را
تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را بسبب این تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله معنوی
و علاقه مخصوص پس اگر نفس زائر قوی تر باشد نفس او مستفیض شود و اگر بعکس بود بر عکس شود و در شرح
مقاصد ذکر کرده که نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را
تعلقی هست ببدن و بتربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زیارت کننده آن تربت را و متوجه میشود
بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و افاضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد حی
قوی تر است از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت
صلی الله علیه و سلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آمد کار پس مدد جوئید از اصحاب قبور و شیخ اجل شیخ شارح
مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد
و رد کند این ادله را بالجمله از آنکه ثابت شده که روح باقی است و او را تعلقی خاص باجزاء بدن بعد مفارقت
از وی و تغیر کیفیت و همچنین ثابت است که بدان علم و شعور بزائران و احوال ایشان و ارد و ارواح کمل
که در حین حیات ایشان بسبب قرب و مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند
بعد از ممات چون بجهان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند پیشتر
از ان انکار استمداد را وجهی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول منکر شوند تعلق روح را به بدن بالکلیه و بهیچ
وجه بعد مفارقت و زوال علاقه باقی و آن خلاف منصوص است و برین تقدیر زیارت
و رفتن بقبور همه لغو و عبث گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست
و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الهی
بتوسل بروحانیت بنده مقرب مکرم درگاه الهی خداوند ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام
کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب مکرم را که ای بنده خدا و ولی او
شفاعت کن مرا و بخواه از خدای تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده در میان
مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار است تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکه منکر وهم کرده و آن چنان است که توسل و طلب دعا از صالحان و دوستان خدا در حالت حیات
کنند و آن جائز است باتفاق پس این چه اجماع نباشد و فرقی نیست در ارواح کاملان در حین حیات
و بعد از ممات مگر بترقی کمال و شرح و بسط این بحث چند در شرح مشکوة است خصوصاً در باب
حکم اسرا ما آنجا داد تحقیق داده و سیوطی در شرح الصدور بسیار مفصل ذکر کرده و ذکره احادیث با تعدد طرق
نموده انتهی سادہ سادہ در کتاب مظهر العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو حل مشکلات میں موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت میں
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سے یا روحانیات عنصریہ آب آتش خاک بادسے یا ارواح خبیثہ ہوائی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو
حل مشکلات میں موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت میں شریک و دخیل نہ سمجھے صرف انکو واسطة العرض جانے
کہ یہ خاصان خدا ہیں انکی عرض جناب قدس الٰہی میں متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا و استاد پیری مدد چاہنی ان دونوں استعانتوں کی تفصیل فتح العزیز میں
یون ہی کہ استعانت بغیر خدا اس طور پر کہ اوس غیر پر اعتماد کلی ہووی اور اوسکو عون الٰہی کا مظہر نجانے
حرام ہی و اگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الٰہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سے نہین انبیا اولیا ہی اس قسم کی استعانت غیر سے کرتی آئی لیکن حقیقت میں یہ استعانت
بخدا ہی پہر اوسی تفسیر مین حوالہ تحریر یہ ہی کہ ایک استعانت اس قسم کی ہی کہ اوس مین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بہوک چاہنیکو کہانا اور پیاس بجہانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹہنا مرض کی دفع کو علاج کرنا معاش کی تلاش کو امرا سلاطین پاس جانا
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی کہ حقیقت میں یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات کہ انبیا اولیا وغیرہ سے موت کی بعد بہی استعانت جائز ہی یا نہین اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتی ہین کہ انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین

چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی مشکوۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باھل القبور فی غیر الانبیاء علیھم السلام فقد انکرہ کثیر من الفقھاء واثبتہ المشائخ الصوفیۃ وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان ہین چنانچہ اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی بہی حیات ابدی ثابت ہی تو یہ وجہ وجیہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این انیز انکار کنند اقول اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سنا اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبد القادر دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القران مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا این عبارت کہ مردے کی روح سنتی ہے اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیا ومیتا درست ٹہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلا کراہت درست ہی کہ وہ استقلال اور استظلال کے معنی بخوبی سمجہتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال اور استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیہ فان ھذا البحث من مزال الفقیہ فضلا عن السفیہ انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است برانیکہ استمداد بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا جائز ودرست است ہو المقصود قال المخاطب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہو اوس سے روح حضرت حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا ورسول راضی ہونگی یا ناراض اقول اولا بسبب تعزیہ بسبب گناہ وشرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد ودر آنجا رفع ضرورت بول وبراز کند آنشخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد بہ بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر و ضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا
یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا است و گریہ در مصائب
جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس در تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا
ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام است قال المخاطب فی رایہان خدا سی ڈر کر منہ سی تو
بولو قبول کرو بڑی جاہل ہو جاؤ اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور تمھارا باپ چچ
امام زادی اور خود امام تھی بھلا بتلاؤ کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسین ع کے کسی امام نی بھی تعزیہ
بنایا ہی اور تاشی ڈھول او مرثیہ کتاب و مجلس و مجلس وے بھی کرتے تھے الغرض یہ سبکو معلوم ہے
کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نتھا اور وی ہرگز ہرگز کبھی کچھ بھی تعزیہ کی رسم نکرتی تھی اقول
و بہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسین ع
نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم است ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ و روی فی ثواب
الاعمال بسند آخر و روی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہ ع قال قال لی یا ابا عمارہ انشدنی
العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ مازلت انشدہ و یبکی
حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین بن علی علیہما السلام شعرا
فابکی خمسین فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنۃ و من انشد
فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنۃ و من انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنۃ
و من انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنۃ ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت
کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ است ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ
کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسین ع ابن علی ع گفت ابا عمارہ پس خواندم
پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست
آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسیکہ
بخواند در مرثیہ حسین ع ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را پس برای اے

اوست بهشت وکسی که بخواند در مرثیه حسین علیه السلام شعری وبگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعری در مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت وکسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند وبگریاند یک کس را بهشت برای اوست وکسیکه بخواند در مرثیه حسین علیه السلام شعری
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برای اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایت است از ابن بابویه که او روایت کرده آنرا از احمد همدانی واو از علی بن حسن بن فضال که گفت
علی بن حسن که فرمود امام رضا علیه السلام هر کس که یاد کند مصیبت ما وبگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در جهاد روز قیامت وهر کس که یاد دهاند مصیبت ما را پس بگرید وبگریاند نخواهد گریست
چشم او در روزی که خواهند گریست چشمها وهر کس که بنشیند در مجلسی که زنده کرده می شود در ان امر ما نخواهد
مرد دل او در روزی که خواهند مرد دران روز دلها فی البحار فی بعض مؤلفات اصحابنا المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی ومولای فی مثل هذه الایام فرایته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رآنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع لی
فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان تنشدنی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین علیه السلام ثم التفت الی فقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فاستغبر وسالت عبرتی وانشاءت اقول کر کتاب بحار الانوار است
که در بعض تالیفات متاخرین چنین آمده است که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید و مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولای خود را امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و
اندوهگین در حالیکه اصحاب آنحضرت گرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا ترا ای مدد
یارے دهنده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا را برای من کشاد و به پهلوے خود نشانید بعد ازان
فرمود اے دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعرے پس بتحقیق که این ایام اندوه بوده است
بر ما اهلبیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان ما خصوصاً بنی امیه اے دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما کسی را یا بگریاند بسبب آنچه رسید ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالے با ما
در زمره ما اے دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جدم حسین خواهد بخشید خدا تعالے گناهان او را البته بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسین پس متوجه شد بطرف من و گفت که اے دعبل مرثیه حسین بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده پس مکن قصور از مددگارے ما تا استطاعت داشته باشے گفت دعبل
پس پیدا شد اشک چشم من و جاری شد سرشک های من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذالک کتدوین العلوم الشرعیة وبناء المدارس والمرابط کما فی حاشیه شرح المواقف
و بر ظاهر که تعزیه داری کدام امر مشروع مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع
فهی مردودة ومن ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈهول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسے از عوام مرتکب این امر شود با هلسنت را طعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتاع در آلات و مزامیر نیز
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

صح اگر کسی بگرید یا بگریاند واجب شود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی دعبل کسیکه ... در مصیبت ما

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و اشال وی خلاف آنها نقل کرده و انواع الات مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است
بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق حرام دانسته و بعضی فرق کرده در جلاجل دار و غیر آن و صواب اباحت او سنت
در نکاح و بعضی اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که بمعنی نی است نیز اختلاف آنها ذکر کرده دیگر از مزامیر عود است که آنرا
بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف آنها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست
که زدن او و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز او و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبد الله بن جعفر
و عبد الله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبد الله بن عمر و نزد عبد الله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه که در کنارش
عود پس گفت عبد الله بن جعفر مر عبد الله بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع
آنرا از عبد الله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبد الرحمن و
خارجه بن زید که از فقهای سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن
ابی رباح و شعبی و عبد الله بن ابی عتیق و اکثر فقهاء مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلی از عبد العزیز بن ماجشون
که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم
بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ادیا لعود پس گفت رشید عود المجمر ام عود المزمر قال لا عود المزمر
پس طلبید رشید عود را و نواخت آنرا ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی
در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی ابن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس آمد و بود در بجا
قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند از ان پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند
بانچه میکردند پس نشست و تغدی کرد و صاحب متاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس
کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و اجتماع آلات و مزامیر را نیز نقل کرده و گفته و اختلاف
است درمیان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر آنند که صغیره است این
چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی
از ان نقل کرده سهو و مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل نمایند و ستر عیوب و زلات قوم
شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہ ہا گفتہ اند و ہتف الہواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہداء اظہر من الشمس و ابین من الامس
است بالجملہ مراثی مذکور در روضات باوجود مرور عرصہ کثیر موجود و بر السنہ اصاغر و اکابر مشہور و معروف پس تحکم
بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی است بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در
مدارج النبوۃ می فرماید و ہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین مے نویسد و ہتف الہواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم است یا جدید بانی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایمان دار پنجم
آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصایب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موضوع
و مفتری است چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح بر آوردہ شدہ و در موضوعیت آن انچہ پیش یا است ناگفتہ
بہ المختصر انچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین بہ تحریر یافتہ مخاطب را در ان مجال التشکیک نیست
و آنہمہ قدیم است و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین ع
تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہد
بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم است ان من دمعت عیناہ دمعۃ علی الحسین و قطرت
بواہ اللہ تعالیٰ فی الجنۃ یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالےٰ
در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تشنیع بعض
صحابہ بتذکرہ مصائب آنحضرت توجہ نمے آرند قال المخاطب اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہوئے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمین کچھ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسے امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام مین کوئی تعزیہ کے نام کو بھی
نہین جانتا مکہ مین نہ مدینہ مین نہ روم مین نہ شام مین نہ توران مین نہ ایران مین
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسے ملک مین امام کی دوست نہین اقول
و بہ نستعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنا گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہداء

ایسر و کائنات صلعم و دیگر ائمہ ہدی است و تعزیہ ذریعہ انہا کا مرا رائیں ور سچا اور یہی انہا پیروی پیغمبر خدا
است و ائمہ ہدی و مخالفت ائمہ اطہار فلتصر الا لتفضل و غم جناب سید الشہداء در حاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حور آنجہان اثر کردہ کہ تا قیام قیامت فراموش نتوان ساخت و کفی بذلک شہادۃ
ما قال الفاضل الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بسر الشہادتین لیطلع الحاضرون والغائبون
عن وقوعہا لیل بابقاء البکاء والحزن المستمرۃ کر تلک الوقائع الہائلۃ فی امتد الی یوم القیمۃ فقد
بلغت نہایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشہادۃ والجن والانس
الناطق والصامت انتہی و جناب عمدۃ المناظرین قدوۃ المتکلمین معدن اسرار دینیہ منبع انوار یقینیہ
حضرت قمقام باتمر شخفی حجلے مولانا و استادنا السید محمد قلی خان بہادر مدظلہ العالی در فتوحات حیدریہ
بیفرمایند و مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در کتاب تحفۃ الزائر روایت کردہ کہ حضرت صادق علیہ السلام
بیکی از اصحاب خود گفت کہ شنیدہ ام کہ قومی از نواحی کوفہ و غیر ایشان می روند و قبر جدم امام حسین فیہ
و نوحہ می کنند و شمیہ ماہ شعبان ابیات قصہ ہای جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیہ میخوانند گفتم
بلی من انتوشتوم و دیدہ ام بعضے از آنہا را کہ می فرمایند فرمود حمد و سپاس خداوندی را کہ در میان مردم جمعی
را منتشر کردہ است کہ می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیہ را برای مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی ہستند کہ طعن کنند برآنہا از خویشان و غیر ایشان و انتہار کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
را و علمای امامیہ در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیہ السلام روایت کردہ اند کہ آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود کہ اگر خواہی کہ در درجات عالیہ بہشت با ما باشی محزون باش برای حزن ما و شاد باش از
برای شادی ما انتہی و واقدی در تاریخ خود ذکر کردہ کہ ہرگاہ کہ سر مبارک حضرت امام حسین و اہلبیت
آنحضرت را با در مدینہ آوردند باقی نماند کسی در مدینہ مگر اینکہ بیرون شہر رفتند در حالیکہ آواز بلند می کردند بگریہ و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابیطالب کہ در مدینہ بود نقاب از رو برافگندہ و موہا پراگندہ ساختہ بیرون
آمدہ و آواز بلند می گفت واحسیناہ واخوتاہ واویلاہ وا محمداہ بعد ازان گفت
ماذا تقولون ان قال النبی لکم + ماذا فعلتم وانتم آخر الامم + باہلبیتی و اولادی اما لکم +

عهدا اما انتم توفون بالاسمر + ذریتی و بنی عمی مضیعه × منهم اساری
وقتلی ضرجوا بدم + ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحمی
وترجمه ابیات انیست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا شما را حال آنکه شما آخر امتها بوده اید با
اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شما را عهدی نسبت بمن شما که وفا کنید بعهد تا ذریت مرا و پسران عم مرا که ضائع کرده
شده اند بعضی از ایشان اسیران و بعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه
نصیحت کردم شما را آنکه پس من بدی کنید در خویشان من و سراقه باهلی گفته عین ابکی بعبرة
وعویل واندبی ان ندبت آل الرسول یعنی ای چشم من گریه کن با اشک
و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را و ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن قته
تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از آنجمله است الم تر ان الارض اضحت مریضة
لفقد الحسین والبلاد اقشعرت × وقد اعولت تبکی السماء لفقده وانجمها ناحت علیه
وصلت × وکانوا لنا غیثا و عادوا رزیة × لقد عظمت تلک الرزایا و جلت × ترجمه این
ابیات انیست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود گردیدن امام حسین و بدن اهل شهرها
از تن برخاستند و تحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستارهای آسمان
بر آنحضرت نوحه کردند و ما بودند و بودند برای ما باران پس مصیبت شدند تحقیق که بزرگ شد این
مصیبتها و عظیم شد و در حق محرفه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا پر کند
خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از ان گریست چندانکه غشی بر او طاری شد و زهری
روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو جانب او درهم
کرد و بعد از ان گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و قتیبه بصری روایت کرده
که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیم رسید و گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه
آنحضرت گفته تاوب همی والفؤاد کئیب × وارق عینی والرقاد غریب ومما نفی النوم
وشیب لمتی تصاریف ایام لهن خطوب تزلزلت الدنیا لآل محمد وکادت لهم

اصم الجبال تذوب ممن مبلغ عنی الحسین رسالة وان کرهتها النفس
وقلوب قتیل بلا جرم کان قمیصه صبیغ بماء الارجوان خضیب یصلی
علی المختار من آل هاشم وتعزی بنوه ان ذا لعجیب لان کان ذنبی حب آل
محمد فذلک ذنب لست منه اتوب هم شفعای یوم حشری وموقفی وحبهم للشافعی نصیب وترجمه این ابیات
اینست بازآمدیم من ودل من غمناک است وبخواب چشم من وخوابیدن غریب است واز آنچه دور کرد خواب
من پراگنده کرد جمعیت من بازگشتی هاے روزهاست که آنها را دشواری است متزلزل گردید دنیا
براے آل محمد وقریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین علیه السلام را پیغامی اگرچه ناخوش
دارد نفسها ودلهاے خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلواة فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم وعزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من ازان توبه نمی کنم آنها شفیعان من در روز حشر وایستادن من
دوستی ایشان شافعی را نصیب است وسبط ابن جوزی نقل کرده که ابن الهباریه شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین علیه السلام واین ابیات گفت احسین المبعوث جدک بالهدی قسما یکون الحق عنه مسائلی
لو کنت شاهد کربلا لبذلت فی تنفیس کربک جهد بذل الباذل وسقیت حد السیف
من اعدائکم عللا وحد السمهری الذابل لکننی اخرت عنک لشقوتی فبلابلی بین الغری وبابل
هبنی حرمت النصر من اعدائکم فاقل من حزن ودمع سائل یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی وتوشانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما وباب
تیزی نیزه دراز لکن من بازداشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه هاے من درمیان
نجف وبابل است فرض کن مرا من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم یلسم
از حزن واشک ریخته انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن ومرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم علیه السلام قدیم است ومحافل هر دیار در هر زمان معروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المحققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره [illegible]

و از اسناد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین اهلبیت این سنت سنیه قیام
نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقائع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها
یوم عاشوراء الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والمأتم على الحسين و امر بغلق الابواب و غلقت فيها
السوق و منع الطباخين من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرافضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن
عشر ذی الحجه عملت الرافضة عيد غدير خم و دقت الكوسات و صلوا بالصحراء صلوة العيد
یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر
نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسین بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازار ها بند شدند و نان
پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و کشاده مو از خانها بیرون شدند و در روز
هیجدهم ذی الحجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقائع سنه سه صد و پنجاه
و پنج گفته فیها اقامت الرافضة المأتم على الحسين على العادة المائرة في هذه السنوات
یعنی درین سنه رافضه ماتم بر امام حسین علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات
و در وقائع سنه سه صد و شصت گفته فیها اقامت الشيعة عاشوراء باللطم والعويل والانواح
و عيد الغدير بالكوسات واللهو والافراح و این متابعت چیزی است که از ائمه اهلبیت
رسول خدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکی از ایشان فرموده که دوست ما کسی است که در
شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب دلیل کمال محبت است
و از اینجا است که بعضی از اهل سنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسول خدا می نمایند در این امور
تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح گفته خواجه سنی و تفصیل و دیگر مواضع بلاد
تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند
و مصیبت شهداء کربلا تازه کنند و بر منبر با قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامها چاک
زنند و زنان روی خراشند و مو کنند و این معنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نام رفضی و النسه از غایت
بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول جوابش آنکه اولا معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاه داشته اند
و اولا خود شافعی که اصل مذهب بدوست در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرثیه بسیار گفته و از اصحاب
ابوحنیفه و شافعی مراثی شهدای کربلا بلا نهایت و بی شمار است پس اگر مراد تشنیع از جهت مرثیه گفتن است
بر ابوحنیفه و اصحاب ایشان نیز بیست آنکه چون فروتر آئی بدانکه خواجه منصور پادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت و در عهد خود مقتدا بوده است هر سال در روز عاشورا با آشوب و نوحه و غریو تعزیت سید الشهدا را
داشته و هر که در آنجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای قرار خلفای عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدی که روز عاشورا لعنت سفیانیان مبالغه می کرد سائلی
بخاست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دانی
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه معنی و سلطان سخن بود و را در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال تکرار
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی نمیدانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائید و او بست و چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین برید ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ابید اقتاره باشد اما همدان اگرچه فرقه مشبهه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصفتی دارد که قمیان را
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابوالمعالی بن ابی القاسم رازی بنیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود این تعزیه
بغایت کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و برافگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و بری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابوالفتوح نصرابادی و خواجه محمد حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروان سرای کوشک و مساجد ترک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر مناقب و مصیبت
اهلبیت و لعنت بر ظالمان و در این روزگار که هر سال خواجه امام شرف الائمه ابو نصر الهسنجانی در هر عاشورا

بحضور امرا ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کنند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه خود
بوجهی گوید که دیگران نداننده و نیارند گفتن و خواجه ابو منصور که در اصحاب شافعی مقدم است بروقت حضور
وی بری دیدند که بروز عاشورا این قصه بچه طریق گفت و معاویه را باغی خواند و خواجه قاضی عمده ساوجی حنفی که
صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور بیست هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه
بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشابوری را
روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد در سنه خمس و خمسین و خمسمائة باجازة قاضی
با حضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجالس شهاب مشاطه رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا
کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسین ع ابن علی آورد تا سال هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل
این قصه بوجهی گفت که سنی مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاریها کردند و حاضران میگفتند
زیادت از آن بود که بزعفران جامه رنگ کنند اگر این علما و فضلا بعضی بتقیه از شیعه و تقیه میکنند از بیم ترکان
و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر باعتقاد می کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه
حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه ازین همه مذهب بیزار است
نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بخوزستان و لرستان رود که در آنجا غلبه خارجیان است
و تعزیت حسین ع ابن علی داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة
تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکرش نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی
و دشمن آل رسول ع انتهی ما اردنا نقله بتغییر یسیر و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن می کنند
خلاف مرضی علمای کرام و صلحای انام است چنانچه قاضی نور الله ششتری نور الله مرقده در مصائب النواصب
گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشرة محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام
ولا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام الدهر حتی اهل الروم
وما وراء النهر یعنی نیست آنچه بر روی کار می آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علمای کرام وصلحای انام ونه ازان جنس است که مختص ببلاد شیعه باشد بلکه ازان جنس است که جاری شده
بآن عادت سائر عوام الدهر حتی اہل روم وما ورالنہر ومولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشته ؎ روز عاشورا
همه اهل حلب * باب انطاکیه اندر تا بشب * گرد آید مرد و زن جمعی عظیم * ماتم آن خاندان دارد مقیم * ناله و نوحه کنند
اندر بکا * شیعه عاشورا برای کربلا * بشمرند آن ظلمها و امتحان * کز یزید و شمر دید آن خاندان * از غریو و ناله‌ها
در سر گذشت * پر همی گردد همه صحرا و دشت * یک غریبی شاعری از ره رسید * روز عاشورا و آن افغان شنید *
پرس پرسان می شد اندر افتقاد * چیست این غم بر که این ماتم فتاد * آن یکی گفتش که ہے دیوانه * تو نه شیعه
عدو خانه * روز عاشورا نمیدانی که هست * ماتم جانی که از قرنی به است * پیش مومن کی بود این
غصه خوار * قدر عشق گوش عشق گوشوار * پیش مومن ماتم آن پاک روح * مشهور باشد ز صد طوفان نوح *
انتهی بکلماته الطیبه **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک میں امام کے دوست
نہیں **اقول** و بشنعین ازوجوه مذکوره کالشمس فی کبد السماء روشن و منجلی گردیده که بنای تعزیه
جناب شهید مظلوم مختص بهندوستان نیست و رواج آن در هندوستان باشاره هاتف غیب بظهور آمده
چنانچه در نسخه کیفیت شاهان هند مرقوم است که امیر تیمور صاحب در عمر بیست و پنج سالگی بود که از درویشی بکوکب
بلندی طالع وارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنه هفتصد و هفتاد و سه هجری بعد فوت امیر خود که تیمور خان
نام و والی ولایت توران بود در خطه دلکشای بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرموده و سکه و خطبه بنام خود کرد
و شهر قند را دار السلطنت قرار داد و در اثنای آن بکوفه رسید کوفه را قتل نموده و در کربلای معلی بروضه حضرت
امام حسین علیه السلام باریاب گردید ارشاد شد و از هاتف غیب ندا بر آمد که بر تربت حضرت علیه الرحمه
رفته تبرک بگیرد آنچه ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیده و نشان و یک رومال
عنایت شد و حکم فرمودند که در هندوستان برود و از غره محرم این هر دو نشان را ایستاده کرده تا تاریخ دهم محرم
سال بسال زیارت کرده باشی فتح هند بتو بخشیده شد از انجا مرخص گردیده در هندوستان آمده و سکه و خطبه
بنام خود جاری کرد و بر تخت دهلی نشست ازان وقت رواج تعزیه مشهور است انتهی ازین عبارت گمان
میشود که ابتدای رواج مذهب امامیه اثنا عشریه در هندوستان از پادشاه تیمور است چنانچه جناب علامه

دهلوی علیه الرحمه در نزهه اثنا عشریه می فرماید بلکه پیش از تسلط پادشاه جمجاه تیمور و بابر پادشاه در مملکت هندوستان
مذهب امامیه در بلاد هند خصوصاً در دکهن شیوع تمام یافته یوسف عادل شاه که نخستین عادل شاهیه و فرمان فرمای
بیجاپور شده بود در سنه ثمان و تسعمائه مجلس عظیم ترتیب داده مرزا جهانگیر و حیدر بیگ و غیره را که از امرای
شیعه مذهب بودند و سید احمد صدر و دیگر علما را که آن مذهب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکه در ساوه بودم
روزی بعزم سیر و تفرج متنزهات از شهر بیرون شدم و بهر سوئی شتافتم ناگاه با خضر علیه السلام ملاقی شده جام
آب زلال بدستم داد و فرمود هرگاه سلطنت مملکتی نصیب تو گردد باید که پیوسته سادات و محبان اهلبیت
رسول آخر الزمان صلوات الله علیه و آله را معزز و مکرم داری و همواره در تقویت مذهب اثنا عشریه همت
خود گماری باخود عهد کرده ام که اگر بادشاه مالک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذهب شیعه را رواج
داده رؤس منابر بالقاب همایون ائمه اثنا عشر مزین گردانم و همچنین وقتیکه همراه مهاد گیلانی از دو طرف
آشوب و شورش و غوغا در مملکت انداخته بودند نزدیک بود که مملکت از دست برود آنرا اثر وفا نکردن بعهد دانسته مجدداً با
واقف الضمایر عهد بستم که بعد فراغ از آن مهم در ترویج مذهب شیعه اثنا عشری بکوشم اکنون درین باب چه میگوئید
بعضی گفتند مبارک است بسم الله و بعضی شرایط حزم و احتیاط مرعی داشته معروض داشتند که بنا سلطنت
تازگی وقوع یافته و سلطان محمود وارث ملک هنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر
برید نیز سنیان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاه سرکار نیز حنفی مذهب اند مبادا فتنه حادث گردد که دست تدارک
از دامن آن کوتاه گردد عادل شاه سر بجیب تامل و تفکر فرو برده گفت هرگاه من بعهد قائم خدای تعالی حافظ
و حامی خواهد بود قضارا در همان اوان از ایران خبر رسید که شاه اسمعیل صفوی خطبه ائمه اثنا عشر خوانده
آن مذهب را رواج داد یوسف عادل شاه از استماع خبر بهجت اثر بشیر ساعی گشته روز جمعه ماه ذی حجه
سال مذکور در مسجد جامع در قلعه ارک بیجاپور خود حاضر شده و نقیب خان که از سادات عظیم الشان
مدینه رسول الله بود بر منبر شده نخست در اذان کلمه اشهد ان علیاً ولی الله افزود و بعد از آن خطبه بنام نامی
ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم الی یوم القیمه خوانده نام باقی صحابه از خطبه بیفگند و او نخستین کسی است که در
هندوستان خطبه ائمه اثنا عشر خوانده گویند چون یوسف عادل شاه خطبه ائمه معصومین خوانده و مذهب شیعه

را رواج داد و بسیاری از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند بیکذا فی تاریخ
فرشته اما از وقوع این سانحه بچند سال بنابر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر نیز بارشاد
شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثنا عشریه درآمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنهٔ آن حدود نیز بمذ
هب امامیه درآمدند تفصیل این اجمال بنابر آنچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی میگردد میگوید
شاه طاهر که از سادات خواندیه است و نسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی
مومن شاه بن شاه مومن بن محمد خورشاه زر وزر الملقب بشمس تبریزی بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد
بن مولی جلال الدین بن کیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی
مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبدالله المهدی که
و نسب عبدالله المهدی با امام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبدالله بن
الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خواندیه
همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید
در تقوا و در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال
یوسفی از آبا و اجداد درگذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین وغیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساختند
باعث شهرت عظیم شدند نکته گیران و ساعیان خاطر پادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت
فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنابر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده
بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلوٰة والسلام
وارد قلعه پرینده شده مخدوم خواجه جهان دکنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او
خبر یافته بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود و بمبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرأت کتب
علمی مشغول گشتند قضا را دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت استاد خود مولانا پیر محمد شروانی
را که سرآمد فضلاء دکهن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاده و در آنجا بخدمت فیض بخش
شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت شگرف و نعمت غیر مترقبه دانسته

قریب یکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب یکسال بتقریبات انگیخته در آنجا ماند چون باحمدنگر
مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین
سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان
فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود و باصغای فضائل و کمالات
شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زبان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته بمصحوب ملا
پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه — بیت — چو باد صبح گذر کن سوی حدیقه انس ✽ چو سرو ناز قدم رنجه
کن بدین گلزار ✽ خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و
تسعمائه روانه احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند
برهان شاه بعد ملاقات مشمول عنایت خسروانه ساخته از جمله مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایه قدر و منزلتش
رفیع تر گشته روز بروز رواج گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعای برهان شاه
درون قلعه احمدنگر در هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات
در آنجا حاضر شده بدو زانوی ادب می نشست بعد از آن که مدتی برین نهج گذشت طایفه مهدویه جونپوری را که
از ایشان فریب خورده دختر خود بیکی از انها داده بود از بلده احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر
که برادر اعیانی شهزاده حسین بود بعوارض مزاجی بهم رسانیده تپ محرقه کرد برهان شاه که بوی نهایت محبت باو داشت
مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکمای مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجه این فرزند دلبند
مساعی جمیله مبذول دارند اگر دانند که قدری از جگر جهت تداوی در کار است مضایقه ندارم پهلو شکافته
جگرم برآورند و صرف علاج نمایند قضا را هر چند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نگشت روز بروز
مرض زیاده گردید کار بجای رسید که برهان شاه بگفته برهامنه بجا آورده نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد
و از کافر و مسلمان کسی نماند که از وی دریوزه دعای خیر نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثنا عشری
بود در وقت فرصت یافته معروض داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن
صد هزار خطر می بینم برهان شاه گفت در حصول شفای فرزند باقصی الغایت می کوشید از شنیدن این سخن پیوسته

بدامن شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از ان میترسم
که موافق طبع مقدس شهریار نباید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از پیش مشتاق شنیدن طریق شفای
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرأت نموده باراول همین قدر گفت که عهد و نذر بکنید که اگر پادشاهزاده
عبدالقادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی در ره حضرات ائمه اثنا عشر با ولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفیٰ و شوهر بی بی فاطمه زهرا ع دوم امام حسن و سیوم امام حسین فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام و صفت خاطرنشان کرد برهان شاه گفت این حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد ازان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به تخانه زرها فرستاده باشم و نذرها کرده چه شود
که بنام فرزندان علی ع و فاطمه زهرا ع و اولاد ایشان نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزار رسانید
نرساند و مرا مع فرزندان رخصت مکه کند هر آئینه مکنون خاطر بر طبق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغه واللہ و باللہ و مصحف اقدس قسم یاد کرد که بتو آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
نیز بتو مضرت رساند ~ برآرنده آسمان و زمین ۞ که دریا به دارد جهان دهین ۞ خدائی که در وهم که آگاه نیست ۞
خرد را بدان نیز در راه نیست ۞ که ازو نیست بجز لطف و مهر ۞ وگر از روش باز ماند سپهر ۞ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا گشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب
منزلت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام درین شب شهزاده عبدالقادر را شفا بخشد
خطبه ائمه اثنا عشر خوانده در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که امکان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک بستر خود عبدالقادر نشسته هر چند سعی می نمود که لحاف بر روی

پوشاند و تصرف هوا نشود از حدت و حرارت تپ دست و پا زده دوری کرد برهان شاه آنرا مشاهده آن
حالت بسیار گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آنرا رخش بکشید و لحاف از بالای
او برانداز دیرنا نسیم دنیا بروی رود و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر بیجان محزون و ملول سر بر بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در هر دو طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که همین دیار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت‌پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر بگذری و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه وی که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانید
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالای سر پوشیده شد از مشاهده چنین حال حیرت
و وحشت بر او بنوعی غالب گشت که مجال تکلم نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهای دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید بعد از آن وقت یکی از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد و شاه طاهر که دست از سر برداشته چنین متحیر و تشکیک دیگر
سلطان بی نیاز گذاشته شفای عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور در وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا پادشاه از گفته او آزرده شده باشد و فاسد تخیل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن نذر را مبارک ندیده منتظر آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد از آن هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهل‌بیت را وداع کرده بخدمت
پادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد بر خلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده و دست او
گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثناعشری است تلقین کن تا بدان قیام نمایم شاه طاهر او را
معانقه کرده گفت اول پادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت الحقیقه
صبر ندارم نخست آن مذهب اختیار می کنم بعد از آن آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدایی که
جان من بقبضه اوست نگویم تا بر حقیقت حال اطلاع نیابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باز

گفت شاه طاهر باطمینان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکیک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدائی ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت ؎ چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی * آن شب قدر که این تازه براتم دادند
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمنه و دیگر فرزندان اذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشتند
لوای محبت اهلبیت علیهم السلام افراشتند و چون خورشید خاور با تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر بر آورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از عجلت و شتاب مانع آمده گفت صلاح در آنست
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده بگویند که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داود و افضل نائب و دیگر علما چهار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز در درون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران را تزییف می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته ازانکه باکثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد ازانکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین عنوان گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هرگاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگر مشخص نشود و هر کدام دعوی
صحت مذهب خود نمایند یکی ازانها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشان را حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علما آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تحسین بسیار پیدا کردند و با علما چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف بتفصیل بازگفت پس اکثر علما مجلس [illegible]
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلحه داران و شاگرد پیشه و جلوداران و فیلبانان

قریب سه هزار کس مذهب شیعه دران اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سوامی حضرات ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصله بسیر صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان شاه
در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابله قلعه احمدنگر بگچ و سنگ مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام
علیهم السلام نام نهاد و قصبه چنور و سنور را اسنا در وجه چندین قریه دیگر وقف آن کرده هر روز دو وقت آش
پخته بمومنان میداد و شاه طاهر همگی همت بر فتح خانه نظام شاهیه گماشته در صدد آن شد که محبان خاندان
رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانه شاهی زر بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات
وغیره فرستاده طالب قدوم مردم صاحب علم شد در اندک مدت خلاصه اقالیم سبع جمع گشته احمدنگر رشک
گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه معین الدین صاعدی بگجرات
آمده مدتها دران حدود می بود چون شاه طاهر مبلغ دوازده هزار هون از زبان شاه گرفته جهت خرج راه او فرستاد
باحمدنگر آمده از مجلسیان حضور بادشاهی شد همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر
صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی کل آتشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و ملا
ایوب و ابوالبرکه و ملا عزیز الله گیلانی و ملا محمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند
فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در اثنای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید
که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان بادشاه
ایران و شیعه شدن او چه باتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد ازان که مسلمان شد
دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسند نشین بارگاه
نبوت بود و حضرت خاتم الانبیا تعریف حضرت کرده گفت که می باید نسبت با اهلبیت من طریق اخلاص سلوک
نمائی و پیروی ایشان کرده سادات را گرامی داری ازین سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخر الزمان
در صفحه جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه
ساخته بهریک مناصب مناسب رجوع فرموده در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر
زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در خواب دیده

قواعد محبت و اخلاص بنسبت بجناب ولایت انتساب و یازده فرزندان او سفارش کردم انچه لوازم
اخلاص و خدمتگاری است بنسبت با نیشان بجا می آرم و غازان خان از کمال محبت که با اہلبیت داشت
در حین رحلت برادر خود او لجایتو سلطان را که بسلطان محمد خدا بنده شہرت دارد بمحبت اہلبیت وصیت
فرمود آن بادشاه کار از برادر گذرانیده مذہب شیعہ اختیار کرد و نام دوازده امام را در خطبہ و سکہ ثبت
نمود نام باقی صحابہ عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید که اگر مذہب امامیہ حق است احوال دیگر
مذاہب چون خواہد بود و اگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذہب چہ معنے
دارد اللہم افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین امید که چون عزیزان معاملہ فہم
کار آگاه بدین جا رسند سرسری نگذرند و امعان نظر فرموده زمام التفات از دست ندہند که محل تامل و
مقام تفکر است **قال المخاطب** اول حضرت رسول اللہ کو اپنی زندگی ہیں حضرت امام حسینؑ کے شہید
ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تھی تسپر بھی رسول خدا نے
کہیں نہیں فرمایا کہ ہر سال سطح کی ترتیبیں گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے بانندی اور علم ہر شہر میں حضرت
امام حسینؑ کے نام کو بنا یا کیجیو کوئی ضعیف حدیث بھی اسمیں روایت منقول **اقول** بتعیین در حدیث
صحیح وارد شده که بوقت خبر دادن جبرئیلؑ شہادت امام جلیلؑ آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک
اشکہای حسرت ریختند چنانچہ شاه عبد العزیز در رسالہ سر الشہادتین نوشتہ و اخرج الحاکم و
البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم یوماً
بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی التفاتۃ فاذا عینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم
تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ہذا و اتانی بتربۃ من تربۃ حمراء الخ
و بعد ملاحظہ حدیث مذکور از نظر انصاف افاده فرمایند که در مصائب جناب امام مظلوم گریہ کردن سنت
پیغمبر خدا است و یا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست و بحالت ثانیہ گریہ پیغمبر را جواب
چیست و ملا حسین واعظ در روضۃ الشہدا گفتہ گریہ در ین ماتم موجب حصول رضای ربانی و سبب
وصول ریاض جاودانی ست چنانچہ در حدیث آمده من بکی علی الحسین او ابکی وجبت لہ الجنۃ

یعنی هر که بر حسین بگرید یا دیگری را بگریاند سزاوار باشد که او را در بهشت برند و جار الله زمخشری می فرماید
که هر که بگرید بهشت مر او را واجب می شود و هر که خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبه بقوم فهو منهم در وعدهٔ
وجبت له الجنة داخل است انتهی و مخاطب والامقام در معنی تباکی که جار الله زمخشری بیان کرده و وجوب بهشت
برای آن تصریح نموده تامل نکند چه تباکی معینه مشابه تواجد است و برای تواجد اهل حال آنچه مراتب بیان
کرده اند بوجه غایت شهرت محتاج نقل عبارت نیست فافهم ولا تغفل و چون این نقش تازه بر صفحهٔ خاطر
حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند که در ما سبق بتشریح تمام و توضیح تام رقم پذیر شده که تعزیه که عبارت است
از نقل روضهٔ انور و تربت که اشارت است بنقل قبر مطهر اعانت بر بکا میدهد و امریکه بر بکای کذائی که طریقهٔ
انیقهٔ جناب رسول زمان علیه و اله الصلوات من الله المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین
بود ظاهر است که مورث استحقاق ثواب فراوان و استخلاص از عقاب بی پایان خواهد بود و هم حدیثی که
بر اباحت نقل قبر که تعزیهٔ شریف نیز از آن قبیل است دلالت وارد در ما تقدم تحریر یافته فتذکر و بطریق
تنزل میگوییم که برای انعقاد محفل میلاد شریف بماه ربیع الاول هر سال حدیثی ضعیف هم وارد نشده و
جمهور اهلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب دانسته برای مجلس کننده ثواب ها مقرر کرده اند
کما قال الشیخ الدهلوی فی رسالة المسماة بما ثبت من السنة فی ایام السنة فالجواب الجواب
قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ پیغمبر خدا اوراسی باتین کہانے پینے حاضر و پیشیاب اور مستحب اور اداب
کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام بھی ایکبار نلیا اور مصیبت بین کہین مرثیے اور کتاب اور نوحہ اور
شیون کا حکم ندیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** وبہ نستعین آنچه افاده نموده مردود است
بچند وجه اول آنکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۷۵ گفته آنحضرت صلعم دید حمزه را که کشته شده و
مثله کرده شد صیحه زد و گفت مصیبت زده نمی شدم من هرگز مثل تو و نه ایستاده ام من هیچ جائی ایستادنی
غصه ناک سازنده تر مرا ازینجا و منقول است از ابن مسعود که گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریه کننده تر
هرگز سخت تر از گریه وی بر حمزه بن عبد المطلب ایستاد بر جنازهٔ وی و گریه کرد و برداشت آواز تا بیهوش
شد و فرمود که یا حمزه یا عم رسول الله یا اسد الله و اسد رسوله یا حمزه یا فاعل الخیرات یا حمزه

یا کاشف الکربات یا حمزه یا ذاب عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در زیه
وبیتا فتی فریاد و آه و ناله نیز بوجوه آمده است والله اعلم انتهی و در صفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ و ۱۵۳ نوشته و حبشی میگوید
اتفاقا در جنگگاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را در هم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارزی می طلبید حمزه برآمد و
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه نیکو می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
دیدم که حمزه متوجه من شد من روی بفرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند و گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگرش را برآوردم و نزد هند بردم و گفت اینک جگر حمزه قاتل پدرت ازمن بستد
و آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا لوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را نزد من بیار یا
این سیاه فاسی القلب این را از پیش خود کرد و هند جامه و حلی و زیور خود را تمام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه بردم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمای که مصرع وی کجا است او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خوانند و مرویست که بعد از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی یا فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد و گریه شد و مراجعت نموده آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا آنگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند آنچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و ازان داعیه درگذشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده و در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشر کردی او را خدا تعالی از درون ایشان و آورده اند که چون صفیه عمه رسول الله صلعم همشیره حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم به پسر وی زبیر بن العوام فرمود والده خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضه الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمد وی و فاطمه می گریستند و بگریه ایشان آنحضرت
نیز بگریه در آمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشتند و بعد فاصله قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول الله صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید بود و دید در انحالت
نظر کرد علی ابن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که برادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لا اکفر بعد الایمان ان لی بک اسوة ایا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا بشما کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم در این حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آن قوم شد و مار از روزگار شان برآورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که در انزمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد بجامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفتیم و الله اعلم تواند که نزول ملائکه هزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند اینجا باشند و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی وانا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت وانا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر اینوا قعه

مبسوطاً مرقوم است و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان
است در آسمان می گوید لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث
را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند ولیکن ذهبی که محک رجال است در
میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است والله اعلم گفت بنده مسکین خصه الله بمزید الیقین که
ظاهراً قصه نادعلیاً مظهر العجائب بحدرین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن
نکرده اند والله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلادت و شجاعت بجائی آورده که
فوق آن تصور نتوان کرد و روایتیست از قیس که وی از پدر خود سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم
الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از آن بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم
مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا برپا میکرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت
خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ این واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم
آن سرور فرمود صلی الله علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی
خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود تنبیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن
ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت
صلعم فرموده ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج
البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبدالله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء
وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا
مدینة العلم وعلی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر
عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مومن آل یٰسین الذی قال
یا قوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول
ربی الله وعلی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس
ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب الحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدار قطنی فی الافراد عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال علی باب حطة من دخل منه کان مومنا ومن خرج منه کان کافرا الحدیث الخامس والثلثون
ودر ترجمه صواعق محرقه نوشته ودر یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم واز میان شما بیرون روم وقبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را واهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت وفرمود هذا علی مع القران والقران مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض
فاسألهما ما خلفتم یعنی این علی با قرآنست وقرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من بر حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من وامام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات یحبک بعد موتک ختم الله له بالامن والایمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو به محبت ودوستی تو بمیرد خدا تعالی ختم کار او بامن وایمان خواهد کرد تا روز قیامت وبروایت
دار قطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شوری بودند حدیثی طویل گفت واز آن جمله بود آنکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسیم النار یوم
القیمة ودر معنی این حدیث حدیثی است که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسیم الجنة والنار فیوم القیمة تقول للنار هذا لی وهذا لک یعنی تو قسمت کننده
بهشت ودوزخی ودوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند وآن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو مرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا یجوز احد الصراط الا من کتب له علی الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را نوشته باشد وروایت کرد طبرانی وابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه یا ایها الذین آمنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی رض امیر وشریف آن بود که خدا تعالی در چند مکان اصحاب محمد را معاتب ساخت وذکر علی رض نکرد مگر بخیر وخوبی
وابن عساکر از ابن عباس رض ایضا روایت کرده که گفت قرآن نازل نشد در شان احدی آنمقدار که در
شان علی رض نازل شد وایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی رض نازل شد وایضا

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نمی‌گفتند که از من سؤال کنید آنچه خواهید مگر علی علیه السلام که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علی رض آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می‌شد و علی رض نماز عصر نگذارده بود پیغمبر صلعم فارغ نشد تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتک وطاعة رسولک فاردد علیه الشمس فطلعت بعد ما غربت یعنی بار خدایا علی در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی و معاویه از پدر خود سؤال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله فاطروه کیادا منهم له یعنی بدانکه علی کثیر الاعدا بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا منقصتی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آنمرد کردند بجهت کیدی که در دل بود و از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده که آیه تطهیر در شان پنج کس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعاً بلفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة فی انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام وفی علی وحسن وحسین وفاطمة و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم با ابن طریق روایت کرده که رسول الله صلعم ایشان را در زیر کسای یعنی عبائی که بر وی بود در آورد و این آیه برخواند و بصحت رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی وخاصتی اذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا یعنی خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند ببر از ایشان گناه را و پاک گردان ایشان را پاک کردنی آنگاه ام سلمه رض گفت من نیز با ایشان ام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انک علی خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که واجب است بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی رض روایت کرده که

که فرمود در شان با اهلبیت آنچه نازل شده و حفظ مودت ما نکنند مگر مومنی بعد از ان این آیه بخواند قل
لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و نیز طبرانی از حسن رض روایت کرده اند از چند طریق اسناد که
بعضی از ان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این بود که گفت من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هر کس مرا می شناسد شناسا و هر کس که مرا نمی شناسد پس
من حسن بن محمد صلی الله علیه وسلم بعد از ان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم گفت انا ابن البشیر
وانا ابن النذیر من پسر آنکسم که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیتم که خدا تعالے
دوستی ایشان فرض ساخته است مودت و موالات ایشان را و آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا
اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا و اقتراف
حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهلبیت است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت
کرده که چون از واقعه پدرش حسین رض وی را اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شهر با وی ملاقات
کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شما را قتل و بیخ استاصل گردانیده و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی
الله عنه مر انشخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی آنشخص گفت
قربی درین آیه شمایید گفت بلی مراد ازین قربی ما ئیم انتهی ملخصا و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳
می فرماید القصه محاربه و مقاتله میان دو لشکر واقع شد خصوصا از علی مرتضی رض درین غزای خندق مبارزه
ومقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب
یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب
و آنحضرت دعا کرد در حق مرتضی و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتهی چون بنیکی
از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مساعی عجیبه علما بشنید که اکابر ایشان حدیث قدسی
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و ناد علیا را انکار نمایند کما مر فی مدارج النبوة و حدیث انا
مدینة العلم و علی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهل بیت و نزول
آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقا گذشته و صحیح بودن ان کما فی الصواعق المحرقة والتحفة العزیزیة

جناب افضل المحققین علامه دهلوی طاب ثراه در ترجمه اثنا عشریه می فرمایند اما جانفشانی و امداد و اعانت علمای اهل سنت درباره اهل بیت رسالت علیهم السلام نیز ظاهر و باهر محتاج به بیان نیست جمهور ایشان برای ادنی شیخ مجهولی که متخلی از فضائل و فواضل نفسانی و متحلی بزاهل روحانی باشد هزاران مناقب روایت می کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تصحیح نموده اثبات فضائلش می نمایند چون نوبت بحضرت امیر المومنین علیه السلام می رسد احادیث صحیحه را تکذیب و تضعیف می نمایند و هرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلات بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه آنها واضح و لایح است و ذکر آن درین مقام موجب اطالت کلام است بفحوای ما لا یدرک کله لا یترک کله بر یک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو حاتم و طبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و بروایت دیگر ترمذی چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علمای متاخرین تحسین فرموده اهلسنت بنابر عادت مستمره خود داد و لا بد فع صدور حکم بوضع نموده بعضی علما را مثل الحافظ تصحیح حاکم و تحسین بعضی متاخرین ابنه دیگر دل نشاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی است یعنی من شهر علم و بلند است دروازه آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و نسبه بعضهم فاجاب بان معناه و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأ به یعقوب انتهی بر فطن خبیر ضعف این تاویل واضح بعضی متنبه به ضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در مقابل آن حدیث دیگر وضع نمودند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها و آثار و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف خانه را معمول است و سقف شهر در نهایت غرابت است مگر اینکه مراد از سقف شهر سقیفه بنی ساعده بوده باشد که اساس آنچنان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی حاجی این ذکر طول است نمی خواهد و مقام از بیان آن آبی است لهذا باید کرد حدیث رد شمس اختصار این منقولات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قاضی عیاض گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیثی حسن است و غیر او از علما [illegible] نموده و رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ و شیخ عبد الحق در مدارج النبوة

جلد دوم صفحه ۱۳۳ اینها نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است این حدیث را طحاوی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود رجوع کرد از آن بحنفیه در شرح مشکلات الآثار و حکایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است در مرتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
مرکسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بیشک و در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته این حدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فائده آنرا و ندانسته که صلاة عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی نکرد آنرا و تحقیق اقرار کرده است ابن تیمیه تصنیفی که [illegible]
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و رجال وی و موضوع است و گفته که عجب است از گفت که وی
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قائل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادا گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بغیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عاید گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه باعاده وقت باشد و نیز بعد از اعتراف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف است
تردد است نه جزم به بطلان و انکار با وجودیکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن و وثوق نیست بقول وی در این باب انتهی و در این باب
حکایتی است عجیب که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده ابو منصور مظفر عبادی واعظ را بناحیه
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزیین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود در این اثنا قطعه ابری ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرده لا تغربی

یا شمس حتی ینقضی مدحی لآل المصطفی ولنجله * واثنی عنانک اذ اردت ثناءهم * انسیت
اذ کان الوقوف لاجله * ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله *
فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال
والثیاب یومئذ انتهی وهکذا فی ترجمة الصواعق ومناقب علامه علی علیه الرحمة در کشف الیقین
آورده که بعضی از واعظان بغداد ذکر فضائل جناب امیر می کرد که آفتاب قریب بغروب رسیده از افق میل گرفت
بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب و گفت شعر لا تغربی یا شمس حتی ینقضی مدحی
لصنو المصطفی ولنجله * واثنی عنانک اذ اردت ثناءه * انسیت یومک اذ رددت لاجله
ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب برآمد افق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام
رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص و عوام نقل کردند و نقلش متواتر رسید انتهی *
کجا بودم اکنون کجا آمدم * زجا رفتم اما بجا آمدم * الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة
بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه
دختر حمزه بسر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند هر چند تفحص نمود پدر خود را در میان ندید
صدیق را پرسید پدر من کجا است که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق بسوخت و آب در دیده گردانید فرمود
اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد عنان مرکب خواجه را بگرفت و گفت یا
رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید و اشک
از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز موافقت او در گریه در آمدند بعد از آن گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت
شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالهٔ آن ضعیفه
زیاده گشت و درینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر
خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود ولکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند
ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند آنگاه بخانه
خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروی

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که اینچه
آواز است گفتند زنان انصار بر عم تو می گریند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن و عن
اولادکن و اولاد اولادکن انتهی اولاً ارشاد آنحضرت لا بواکی فثانیاً دعا فرمودن بالفاظ رضی
الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن ثالثاً توجه کردن و صیحه فرمودن آنحضرت بر نعش حضرت حمزه رض
و گریه کردن یاران بموافقت آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرقوم قلم شکسته رقم گردیده نقص
جلی است بر نیله آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز به بشارت رضا مندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب خاصان خدا نموده وهو المقصود منها دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهدا علیه التحیة والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در همین ماتم محزون و گریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۵۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی اقره القنار گفت در آمدم بر ام سلمه و دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورد ترا یا ام سلمه گفت الآن رسولخدا را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است
می گریه گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس اتباع
آنحضرت احق باتباع آنجناب است وهو المطلوب والمقصود سیوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رسالة غایة المرام در صفحه ۲۴ نوشته وقال القاضی ابو الفضل
العیاض فی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع خاضع می بودند و پوست بدن ایشان
می برخاست و گریه می کردند الخ چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون اشک نشاند
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که چون بشنوم بر تو گریه می کند پس مبارک اشکها از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دلداریها و بشارتها داد و در بعضی روایات حدیث خبر موت آنحضرت و گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو بیشتر لاحق میشوی بمن و تو سیده نساء جنت خواهی بود و در وقت آمده و گفت یا رب یا
و برادر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت لیس علی ابیک کرب بعد الیوم همی
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب ماند در سبب شدت الم موت هیچ بود بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بدنی که لازمه بشریت است می باشد آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر پس فاطمه حسن و حسین را
علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری
کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را ببوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت
ایشان صحابه و تمامه امت را وصیت فرمود و در روایتی آمده که آنها که بر در حجره بودند نیز بگریستند چون آواز
گریه ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیه السلام نیز بگریست ام سلمه گفت یا رسول الله نه گناهان گذشته
و آینده تو مغفور گشته موجب گریه چیست فرمود گریه من برای رحم و شفقت بر امت است که آیا بعد از
من حال ایشان به کجا خواهد رسید بعد از آن عائشه پیش رفت و گفت یا رسول الله چشم بگشای و در
من نگاهی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بگشاد و فرمود ای عائشه نزدیک شو فرمود که دیروز
که وصیت کردم همان است باید که بموجب آن عمل کنی و حفصه نیز پیش رفت و با وی سخنوری که با عائشه مکالمه
فرموده با حفصه نیز گفت و تمامه ازواج مطهره را وصیت کرد بعد از آن فرمود برادر من علی را بیارید علی
بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بر زانوی خویش نهاد و آن سرور فرمود ای علی فلان
یهودی پیش من چندین مبلغ دارد که از وی برای تجهیز لشکر اسامه بقرض گرفته بودم زنهار که حق او را
از ذمه من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواهی بود که در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من
مکروهات بتو خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که مردم دنیا اختیار کنند باید که آخرت
را اختیار کنی انتهی چون مردم نکته سنج درین مقام بر سند ارشاد آنحضرت صلعم که بعد از من مکروهات بتو
خواهد رسید باید که دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی که دنیا اختیار کنند باید که تو آخرت را اختیار کنی نیک
تامل نمایند که مصداق این بجز خلافت خلفا ثلاثه نیست فافهم ولا تکن من الغافلین و جناب افضل المحققین
و سید المدققین سحبان زمان حضرت سبحان علی خان اعلی الله مقامه فی فرادیس الجنان در وجیزه می فرماید
و از آیات زاهره و حجج باهره که دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفه برحق دارد و اگر تحاریر علما جمع شوند و
دفاتر مشحون شعر باشند و بعرق فشانی غور را غریق لجه خوض و غور سازند سر مو رفع این اشکال متعذر التقصی
خواهند کرد حدیثی است که صاحب کتاب ریاض النضره با اینهمه تعصب که ازان پیداست بکتاب مذکور نقل

کرده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الآخرة
ورغبوا فی الدنیا واکلوا التراث اکلا لما واحبوا المال حبا جما واتخذوا دین الله دغلا
ومال الله دولا فقلت اترکهم وما اختاروا واختار الله ورسوله والدار الآخرة واصبر علی مصیبات
الدنیا وبلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این خافد الادراک بخدمت علمای سنیه عرضه میدهد که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لا بد منه پس از اشخاص
مشار الیهم و هم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که ان اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم وما اختاروا در حق شان فرموده اند کیا بودند غایت تاویل آنحضرات در امثال احادیث دال بر چنین مضامین
آنست که برگروه جابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود بانحن فیه امکان ندارد که مومی الیهم بعد انتقال امیر
مومنان بفراوس جنان پس از زمانی بوجود آمدند پس لا محاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای مباینت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه و احزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث قرار دهند
این معنی هم بر اصول مخترعه و اعتقادات مختلفه شان درست نمی افتد که عموما اصحاب نبوی کلهم عدول خصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای عاملین بهدی و دین حق شمرده و صاحب صواعق محرقه امام حق
خلیفه صدق گفته و برینقدر اکتفا نکرده از غلاف بر آمده میگوید اللاعن علیه ملعون والطاعن فیه مطعون و صاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند فکفی به جلالة والا همچون مثل شاه ولی الله قدس سره
اهل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استناد میکند در عظمت قدر مولف و مولف ربیع نیست
معاویه را خلیفه برحق نوشته و محدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیا مهدیا و حدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند و دعای نبوی البته بدرجه تحقق مقبول
است پس کسیکه نزد جمهور اهلسنت با نیز نیز عظیم القدر و مورد عنایت حضرت رسالت باشد حیف است که
او را متصف باین صفات ذمیمه مصداق حدیث گیرند که موصوف بآن اوصاف البته از دائره ایمان حقیقی خارج
است و این معنی نتیج نقض کلیات این طائفه میشود و هم دوربان قول ابن حجر از خاطر محو نباید فرمود و این همه یکسو
نزد سفیان معاویه محمود العاقبت است و هم اهل انس بنزد او شان جلیل المرتبه با تنتابه که اورا امیر المومنین

علیه السلام بجاست پس معرکهٔ معاویه با معاویه موقوف خواهند بود و لطف آنکه این حدیث را از زبان خود امیر المؤمنین
ساخته اند هر چند مصنفین این حدیث را موضوع گفته اند لیکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بدون جرح
آورده اند و جماعهٔ طاغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطاء اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است ولو کان
واحدا منسوب میسازند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از سفیده صبح روشن تر سمت انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفهٔ برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا او در مقتول شدن قریب مائة الف
بطرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود و فا بن خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین مقر اصلی و تبعه همراه
خواهند بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم اساسهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند فنعم الوفاق چه یشار الیه
هم موصوف باین صفات بود مگر باقتضای اثروا الفضل لمن غیر لکن بما اتیهم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المؤمنین بسید المرسلین وعده فرموده اند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرمودند که همچنین واقع شود نه خلف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و حزبه و ما اختاروا بلکه بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
نمی سپرده ساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد فوج بر سرش بردند و قتالی واقع شد که بهرام
چون شام تو گویی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالت طعمهٔ تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنهٔ تحکیم معاودت بکوفه فرمودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیهٔ سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متفقین که واقعه هائلهٔ شهادت
شاه ولایت واقع شد و البته این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا پس مبرهن شد که حضرت
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره نبائم مصرحهٔ حدیث مذکور بوده تا خدا باشد بلکه متروک نبوده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولاد حضرات سنیه راضی نخواهند بود که جناب طلحه و زبیر که
انهارا حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلاً عن ام المؤمنین حضرت
عایشه هر چند بعزم این حضرات همه این امور متعلق باشد مگر جز غارت بیت المال بصره و سلوک ناهموار با سهل

این حیثیت فرصت ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همعسکر امیر خیبر گیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و سجر است بشنوان که حکایتی است لطیف تعلم خود فضیلت
مدینه طیبه را فرا شنید پس این زمره را کسی عیبان متروک بیتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند خیال الخرافات از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن سرو سیاهان بجدی زهد و تورع ظاهری داشتند که مردم را دیدن آن در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغة فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه عاویه و اخزاب او براد و ارتقای مدارج غوایت و ضلالت برانها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که باجمعهم مقتول شدند و متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق ترجمان حضرت
چند کس لقیة السیف باقی ماندند که بقایای آن شجره ملعونه از انها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
نجوای حدیث باشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متعجبهم
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیرالمومنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد متصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعة کافه خلایق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
که ماحصل ممالک یهود و نصاری بود بدست گرفتند و جناب امیرالمومنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال با ایشان
و جنگ کان نپرداختند و بالاخره به مماشاة سهم پرداختند و افاده نمود پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم وی مسمی نورالدین حسین قرار داده و او را شیعه ضمیره
شهید سعید علامه ولی سید نورالله شوشتری وانموده خود را از نام سفر وصف مراسلات بین سفیر شاه ۱
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب مخوانش نگاشته ام ثبت است و در ذیل تحریرات مشار الیه
اثنای تحریر استقام اشعاری از تحذیر تفصی از این استدلال نیز کرده بود هم در جوابش از زبان نورالدین حسین
منسوب بجناب مولوی این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بجمیع تعلق دارد یا فقط بصبر در شق اول تمام تقریر منقلب می شود که از حضرت امیرالمومنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین یکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و انتقام شان بحرب شمشیر و کجا جناب
ولایت مآب ترکهم و ما اختاروا فرمودند بلکه ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

منصب

ثانی دلیلش می باید دانست که با وجود آن تعیین ناول موجود است از اتفاق احتمالی کافی بخلافت فاعل کرد
و استدلال وارد نمی‌شود و خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در ایام
خلافت ایشان از خصائص نقش امیه است بخلاف خلفای ثلاثه که بدنیا زینهار رغبت نداشتند و در کمال زهد
و ورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق بمجموع دلیلی
خواهد آورد که اگر فقط ببعض متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر براوصاف سابقه خود باقی نباشند و هو
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت سید
المرسلین دادند که در نبوت با آنها کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق ایشان خواهم نمود و خدا و رسول
و دار آخرت را اختیار خواهم نمود و صبر بر مصائب دنیا و بلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو یعنی حضرت
مصطفی ملحق شوم انتهی هر چند اهمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و نهار حاجت بشرح و بیان
ندارد لکن زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی که
دوکان خود فروشی چیده بحسق و حسق زبان می آلاید متاع کاسد خود را بنقد جان میخرند پس اگر از
تعرض جواب اهمال رو و طرف مقابل را متهم بعجز میکنند و بزعم خود طعنی میزنند و لهذا ناچار کار
بتحصیل حاصل کرده می آید و بتقاضای اتصال سلسله کلام تقدیم و تاخیری در ذکر بعضی مقولات
بکار رفته و ها انا شارع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل
بپرسد الی قوله مگر ترک همین است که در معرکهٔ جمل و صفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطرق سنیه است و بیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست و انّی
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلاثة کما
سیظهر و اما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هر چه از تعلق غایت بمجموع خواه فقط ببعض رضا داشته
و برای خود مفید انکار و اختیار سازد فانّ مقصودنا فی کلیهما حاصل و آنچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد باعث عمی بست یا تعامی والغالب هو
الاول چه در متروکین و ماخوذین تفرقه نکرده متروکین حضرت خلفای ثلثه و ماخوذین فرق

ثلثه اعنی قاسطین وناکثین ومارقین و چون متروکیت برین فرق ثلثه بتمامها اطلاق نتوان کرد وهذا
من اجلی البدیهیات مرجع ضمیر مفعول فی اتمّ کهم غیر آنها خواهد بود و پس تقریر صحیح آنست که انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشد متناسب نمی کرده تشریک بموقع خود واقعیت بموقع خود واقع شده قوله درشق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال دارد اقول بار اثبات بر صاحب استدلال میتعلق عنایت
بصیر نیست که مدعای ما از تعلق غایت بمجموع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذ الاذهان میگوئیم که اتصال عنایت
بجمله اخیره وشمول معنی صله اعنی علی تصبیات الدنیا بجمیع احوال البته مرجح تعلق غایت بصیر است و دانی
ما ذکر را اغلب احتمالی کافی مگر در صورتیکه خلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام ناممکن کما سیذکر
قوله بلکه برای تعلق بجمیع دلیلی خواهد آورد الی اخر هذا المرام اقول این استدلال اگر تمامیه از صحت مبدا اشتقاق
موجب اتفاق تمامی بود که اثبات مقصود ماسیکرد ولکن از تعلیق امری بامری انتفا از یا عدامش
بدون قرینه مخصصه مرفقیت پس تشکر فنا بین دعوی خصم که از تعلق غایت بصیر انتفای تشریک واقتضا لازم
می آید از اعجب مقالات است و مفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر بر دعوای ذهن مدعی ظرف وجود
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهیم داشت و اجتناب از طریق شان خواهیم نمود الی اخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت مخفی خود را از تعصب هم مذهب خود برکنار داشته بنظر یادهم برسند که اینچه کلام بیمعنی
ومهمل است که بآن کاری نخواهیم داشت اگر معنیش این باشد که تعرض بآنها نخواهیم کرد پس العیاذ بالله که قول
وعمل آنجناب متناقض باشد یعنی ارشاد این چنین وعمل آنچنان که بمجرد ساده آرائی خلافت منصوصه بلا امهال
معاویه را معزول وازان که او بی سپر و ادعی بیرخار عصیان و عدوان گردد و بیدرنگ آماده جنگ برسر صفین
روند و مدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم دارند که چنین ملحمه در سابق زمان هم کمتر یاد کسی است هزاران سرا
از اعراب این صاحب الاحزاب بکشند و از دست آنها اصحاب اهدا کشته شوند و خود خویش را برای مقاتله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد و اول تردید در ره
گرفته و یامر مستقیم [illegible] ناکثین [illegible] [illegible] گردد و [illegible]

فضائح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد آنچه ظاهر شد باز در صدد محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیهٔ نهروان
واقع شد و مع ذلک کله قول قائل صحیح باشد که باینها کاری نخواهیم داشت استعیذ بالله من الغباوة الغوایة
و تصحیح هم که جمله اجتناب از طریق شان خواهیم کرد معنی کدام فقره ارشاد مرتضویست ولو اغمضنا النظر عن هذا البس
العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فیه ضلاله از حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام محتمل بود که منع دخل فرمودند که از طریقه شان اجتناب خواهیم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهیم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی باینها کاری نخواهیم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهیم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر چه بود و پس جناب امیر المؤمنین علیه السلام حسب وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید الانبیا
صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
وثیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المؤمنین علیه السلام بعمر معنی مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است ایا معنی علی که شطر معتد به از کتاب نهج البلاغه صرف با معاویه است و هذا
مفضل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد بجز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی با نجناب
که عروس دنیا را طلاق بائن داده و بکرر غیری تحذیر فرموده باشند نسبت می تواند کرد که بسبب جاه و طمع مال و منال
و حرص مملکت مرتکب این همه تجشم مونت مقاتله و محاربه شده باشند حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
که انک لحریص علی الامارة با نجناب گفته و جناب خلیفه ثانی همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما ها حریص ترید که حق
غیر میگیرید منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل فاضل و حمل مضمون حدیث بر معاویه و اشیاعش ابطال گشت
و مشار الیه که بتضییق خناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را بانصف باوصاف کفر گرفته نفی مجالسه
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند با آنکه فاضل مزبور با وجود اعتیاد تعصب
نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لامحاله از زمان خلافت راشده بر غیرهم مصداق نخواهد
شد است مگر آنکه مشار الیه فرقه دیگر جدید پیدا کنند لکن کیفیت سکنت باقیمانده از اینکه معروض شود که مصداق

این حدیث خلفاے ثلثه را اقرار میدهد و مقابله اثرکهم
وما اختاروا المغیبا بالحوق مقتضے آن ست که خلفاے ثلثه باشند
نمایش اینکه بعضے از انها تاحیات وصے سید کائنات و حیات
باشند والا ترک انها تا حیات چسان متحقق تواند شد جوابش باید
شنید واگر دل دهند مستحسن باید داشت اما اولاً پس
ترک از مفهومات سلبیه ست وقضیه سالبه با عدم
وجود موضوع هم صادق میباشد پس به ترک تا معدوم
شدن شان ترک مطلق بهم ثابت فتدبر فانه لایخلو عن
دقة وثانیاً اینکه احکام و عقود شرعیه که وعده هم دران
داخل بر حسب ظاهر جریان دارند نه بر علم باطن و علے هذا
امیر المومنین علیه السلام وقت عرض این مقال در پیشگاه
رسول رب متعال صلے الله علیه وآله وسلم کے علم داشتند که اول
کدام کس ازین جماعت یعنے انها و خود امیر مومنان بدار آخرت
سفرے خواهد شد پس حسب ظاهر و مقتضاے حال
عرضه داوند که تا حیات خود تعرض بانها نخواهم ساخت
واگر کسے از انها تاحیات مرتضوے زنده مے ماند بطریکه
در حال حیات شان تعرض نرفت تا حیات خود تعرض
نمے فرمودند وثالثاً لفظ بدوا و کذا و کذا وضمایر اثرکهم وما اختاروا
فقط خلفا مراد نیستند تنها جناب شان چه بیشتر نشسته کرده
بلکه مع شرکا و معاونان که در حقیقت آنها باعث این
جسارات علے الله والرسول شدند و از انها آشنا حس

کثیر بعد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فکما ترک امیر المؤمنین الخلفاء و ما اختاروا
کذلک ترک منبر کائنهم و ما اختاروا و هر چند بتبعه نسبت آنچه بتوسع منسوب باشد شایع و واقع و از بلاغت کلام آن
نکارت انجا نسبت حقیقة متحقق که پیروان و معتقدان خلفای ممدوحین را اسکات ترک عقیده باطله بعد خلافت
خود هم نشدند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش نفس تفرقه رایج و رافراد مسلمانان قرار
داوند و هر کس هر چه خواستند بخشیدند و آن زرهای زاید قابل شمرده بود بکرایان کار نشدند و جناب
ثالث که لسان سحاب مدار در باره بنی امیه کما هو مستفیض کار بفیاضی ملکه و با فوالیها فرمودند حتی که
فدک را همی در جهاز دختر خود بمروان بخشیدند و ظاهر که عطاء این عطایا بغیر مستحق و اتلاف مال غیر بود مگر حضرت
امیر المؤمنین حسب وعده اترکهم و ما اختاروا بحکم شرعی عمل فرمودند کل نهر و لیس الا تنجز الوعد تعجیل عمل
منتظر ما که اگر یا و هوی گفتیم که حضرت امیر المؤمنین از ابتدا تا انتهی آوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند این مثل الامر باشد چرا جناب صبر علی الاطلاق فرموده اند تا کسی بنای اعتراض بر آن نهد که
صبر از چه سبب کی فرموده اند بلکه صبر بقیه مصیبات الدنیا و بلایا فرموده اند و ظاهر است که از یوم طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بگلزار جنات فردوس چه مصیبتها که با حیدر کرار نه رسیده باشد
پس بعد خلفای ثلثه از هجوم مردم برای احراق بیت انجناب و برگشتن مردم از جناب که در بیعتها نه جستند
و فلان بستند و جواب دادن شان بلفظ و آن چه از ظلم حضرت سیدة نساء العالمین از زن شکستن در
هم از غصب فدک و چه قتل الجماعت من بجنب جماعته علیه السلام و ما تفرع علیهما مشروح فی کتب السیر با انفاقهم
و اخراج جمعی مثل ابی ذر رضی الله عنه بان ایذاء رسوای و شکست حرمت قتل عمار یاسر و عدم قدرت بر
حفظ اینها و قتل ابن اوس تعدی بنی امیه و تعدیه بر مسلمانان و بر در آوردن نقل مروان و انکار از نسب و غارت
بیت المال و قبض یا از تدارک وجه و بعد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص شکست سر مصطفوی بجهت خروج
جناب عائشه و همچنین طغیان و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت مخصوصه و بالآخره معرکه
صفین که ابتدا از فرق آب بود و هر مصیبت بافراد ای احزاب این مصاحب الاحزاب با سارت
او سیاستی ارضای معاویه که برای ارباب حضرت اعظم مصائب است و قتل احباب خالص مثل

عمار بن یاسر رضی الله عنه و دیگر اصحاب بیعت رضوان و قتل تابعی جلیل القدر عاشق رسول سیما اسحبه
اویس قرنی و ملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم و حصر حکمیت در رای ابوموسی اشعری که احمقی
از دست او مشغولون اهل ایمان بود زیاده از آن ظهور گرفت و چه شدن غارت بسر بن ارطات مر دیار اسلام
و قتل و نهب مسلمانان و ذبح اطفال صغار عبید الله بن عباس الی غیر ذلک و چه استکراه از بدعت خوارج
و نزاع قاضی انها و قاسطین بموت انجناب بر کفر و ستند دعوی فقیر از این زیاده چه خواهد بود که در خبر آمده که
حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه و آله روزی ابن عم خود را دیده گریستند و بعرض آنجناب که باعث بکا
یا رسول الله ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد پس اصابت مصیبات بآنجناب
خوبی شدید بود که قتل از ذبح صرف تصور آن سید انبیا را گریه در گرفت و بر جمله مصائب امام المشارق و المغارب
صبر فرمودند یعنی اصلا جزع بر امری نفرمودند و حرف شکایت مخطوب فی الفزع هرگز بر زبان مبارک نگذشت
بلکه قلبا فی سیر طریق رضا و تسلیم و بر جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات الفاظ
و وقع توهم ما است که شاید بعضی النفس را اشتباه افتد که حضرت امیر المومنین علیه السلام که اختیار الله و رسوله
فرمودند یعنی موافقت با وفق بوده است چنانچه از جمله در حقیقت با منکاری نخواهم داشت الخ که قائل
ناصب گفته متوهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله آن کدام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار
خدا و رسول و دار آخرت نداشته نعوذ بالله هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المومنین
علیه السلام کذا و کذا اصلح ابتدا و نهایت دار و بس لا محاله و بلا ریب تحقیق این است که در استحال آنها
را بحال خودشان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری نه نموده صرف مشتغل بعبادت الهی
و اتباع سنن نبوی و سر انجام زاد آخرت خواهم بود و بس در عهد خلافت خلفای ثلثه همچنین واقع شده
و ذلک بمنزلة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه بر حق و هنگام مقاتله و محاربه با فرق
ثلثه مذکور غیر مره که چون خلافت ظاهری هم متعلق بآنجناب بود اهتمام در حفظ لوازم آن وجوب داشت
و آن در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قوله علاوه خصم خواهد گفت که در وقت
معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث فریقین این امور از خصائص بنی امیه است

بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس حمل مضمون این حدیث
بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس ممنون احسان فاضل معاصر
شده‌ایم که تفصیل بر انصاف معاویه باین صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله و علا فرمودند باید که این حمل
خود را بایه داشته آنچه با حق معاویه میگوییم تحقیق بگویید و ان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه العلامة
الله یا فی جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء و آنچه جمهور سنیه و باقتضای شان شاه ولی الله صاحب
ازالة الخفاء در باره‌اش گفته‌اند باطل و مفتری انکارند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم ورزیده
آنچه گفته‌اند که در احادیث فریقین امور مصرحه از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را با نشان دهند
که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقی ماند احادیث سنیه علمای
سنیه نیز بنابر اطلاق بنی امیه اتصف باین اوصاف نمیگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقا بیان نموده
حتی که هرچند مفسرین تفسیر آیه وما جعلنا الرویا التی اریناك الا فتنة للناس والشجرة الملعونة
بنی امیه را مراد میگیرند مگر علمای اهل سنت از تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که
در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشوند و ان عین مقصود ماست بجان منت
گفته قبول می‌سازیم علاوه چنانکه در منتهی الکلام شرح داده شد زینهار هیچ سنی معاویه را موصوف باین
صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله اما
خلافت معاویه را نیز بلاریب موصوف باین اوصاف میدانیم مگر مجبوریم در اطلاق مضمون
حدیث بر وکه اترکهم و ما اختاروا هیچ تاویل بر وصادق نمی‌آید و آنچه مشار الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت
خلفا سوی دنیا نموده ما تحریر اعضال تفصیل مینماییم یعنی کون الخلفاء الراشدین منورعین و غیر
ذلک من العتیق دراية لا رواية لا خلاف فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا

المال حبا جما

پس جواب حق باید شنید و بدیل انصاف باید

کرد بدانکه اما اولا فعلی سبیل المطائبة عرضه میدهم که چون با ستقرار و تصفح فرق مخل الصدق مضمون حدیث
و البطال صلوح شان با ثبات رسانیدیم که بحوای حدیث منحصر و ذات بابرکات خلفای عالی درجات

سلا

بینهایت ورکار در

تفسیر رازی

و دیگر ازین

عبان روایت

کرده‌اند که گفته

شجره ملعونه

بنی امیه اند

۱۲ ...

است پس اینقدر توجه مبذول دارند که اکل تراث و حب مال را خود بپایه ثبوت رسانند و هرگاه بدان نیز نتوانند
بار سنت نهند و اگر اعیان نظر بکار رود محض سطایبه نسبت بحدیث مروی بطریق ایشان و تفسیر و تاویل
بر دوسه شان بجا ذکر و اما تا تبیین در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه بریقین نیست
و سیجی فی هذه العجالة فی محله و هرگاه احوجاج اعلای آزین مثلث متساوی الاضلاع ثابت باشند غفیصی بعدم
استقامت مثلث میگرود و برین قدر اقتصار نمیرود بلکه تفصیل معنا فرمایند که اکل تراث اکلی بال به
شرع عبارت از نیست که شخص در ماکل و ملابس تعود تنزفه بکار برد و نه حب مال برای اعیان امرچنانکه باشند که
اینها وظیفه اشخاص قاصر الهمم است نه وجه همت عالی جو صاکان علاوه در مصارف وا قعا نتوانا کجا کسی
اسراف می تواند کرد نه قصه و نه سبب داخل اکول است و نه از الی و بواقیت تنخ حریر تا الوان که تنفیذ بهم
قوم عرب و خاصه در آنزمان که با لوان اطعمه ولین ملابس اصلا عادت نداشته اند و از تجارات تلا سرسه که
کسی آگهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با حباب و احمد قا خصوصا با قرابت نزدیکا
انعام و عطا ربکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان منعم علیهم شکر و سپاس گوش شنا فرمودند
مهتر بن خطوط نفسانی حاصل سازند و این معنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین و غفلا عنه ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مراعات بمردم فرمودند و در عهد فاروق نظر
کسعت ممالک بسیط و اموال غنائم لا تعد و لا تحصی از ارجا و اصقاع ممالک می آمد از بیخ بذل و عطا ایشان
قصوری رسیده بود یعنی که صرف دختر برادر بزرگ خود یعنی حضرت عائشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه سجان واحد بودند دوازده هزار درهم مشاهره مقرر فرمودند و حال آنکه از خود جناب محمد و صدر اسلام
است که دو سه شب متوالی کمتر افتاده بود که بعد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات نیز بمقدار مشاهره جناب عائشه ماهانه معتدبه معین نمودند بخیر از جناب زینب بنت جحش که
مغری الیه خود مستمر فرمودند و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرمودند و هکذا اللفظ فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان بامره بغزو قیساریه فغزاها ... لطارقة الروم فحاصرهم ایاما وکان بها معاویة اخوه

فتخلف علیها وسار یزید الی دمشق فاقام معویة علی قیساریة حتی فتحها فی شوال سنة تسع عشرة وتوفی یزید فی ذی الحجة من ذلک العام فی دمشق واستخلف اخاه معویة علی عمله فکتب الیه عمر بعهده علی ما کان یزید یلی من اعمال الشام ورزقه الف دینار فی کل شهر انتهی ما اردنا ایراده وحال آنکه برای ذات خاص خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف ویکی برای شتا وآنچه برای ماکول ضروری باشد جائز می گویند وبس وبعض حکام متورع که بدیار ماموری شدند مطیه بوریائی فرش خواب ووثق شان می بوده وعذر آنکه معاویه در مقابله قیصر روم وبرابری تجمل ظاهری ضرور بود مسموع نیست که اگر بدین وجه ضرورت داشت برای خود خلیفه که سرگروه چندین حکام مثل معاویه ورئیس کل بودند وآخر عطای هر دیار وسفرای ممالک بارباب آستان خلافت میشدند ضرورتر می بوده معهذا درین مقام بحث از جواز وعدم جواز نیست مقصود همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بوده وما قیل فضیل هذا است تفرقه سهام الفیء والغنائم بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بالاقبال وقیل چه نفع اینجنین ذات جناب ابن خطاب از گروه دیگران اکابر وعطای زیاده از حد رسید واز عمده اسباب رنجیدگی وخفا طلبان از امیر مومنان علی تسویه سهام بین الانام بوده وپیدا ظاهر است که ترک یک این قسم تقسیم غیر جائز باشد البته از قبیل تصرف مال بغیر حق خواهد بود وسند این معنی از ارشاد امیر المومنین تا چه زیاده خواهد بود فی نهج البلاغة ومن کلام له علیه السلام لما عوتب علی تصییره الناس اسوة فی العطاء من غیر تفضیل اولی السابقات والشرف أتأمرونی ان اطلب النصر بالجور فیمن ولیت علیه والله لا اطور به ما سمر سمیر وما ام نجم فی السماء نجما ولو کان المال لی لسویت بینهم فکیف وانما المال مال الله ثم قال الا وان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر واسراف وهو یرفع صاحبه فی الدنیا ویضعه فی الآخرة ویکرمه فی الناس ویهینه عند الله وابن ابی الحدید بعد تفسیر لغات گفته واعلم ان هذه مسألة فقهیة ورأی علی وابی بکر فیها واحد هو التسویة بین المسلمین فی قسمة الفیء والصدقات والی هذا ذهب الشافعی واما عمر فانه لما ولی الخلافة فضل بعض الناس علی بعض ففضل السابقین علی غیرهم وفضل المهاجرین من قریش علی غیرهم من المهاجرین وفضل المهاجرین علی الانصار کافة وفضل العرب علی العجم وفضل الصریح علی المولی وقد کان اشار علی ابی بکر ایام خلافته بذلک فلم یقبل وقال ان الله لم یفضل احدا علی احد ولکنه قال انما الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین علیها

علیها والموافقة ولم یحصص فیما یودون لهم علی انفسنا لیه النجاة فیه فعمل بها کان اشار اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء
المسلمین الی قوله والمسئلة محل اجتهاد وللامام ان یعمل بما یؤدیه اجتهاده وامکان اتباع علی هذا اولی لا سیما اذا
عضده موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبران رسول الله صلی الله علیه و سلم سوی فقد صارت المسئلة متفقا
علیها الا ان فعله کفو انتهی ولیکن متذکرا لهذا فانه ینفع فی مواضع عدیدة این حقی برای عالی حوصلگان و کسانیکه
طبع یکسان دارند از اعلی مراتب حظوظ ارذال و منال است که گفته اند کاو در خور پیشتر و ا ز نامی و نفیس آدمی
فربه شود از راه کوشش و در شعبه خلفا که نزد حضرات شیعه اشنیع و اعلی است اختیار شان چه مستبعد که بذات خود
زهد ورزند و حظ نفسانی و تمتع از مال خلق حاصل کنند بعض سلاطین با آنکه فعلی منهمک بر بنا بودند بر ذات خود
منتهای جبر و خشونت زیاده از حد در ماکل و ملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مشهور است که ناصر الدین
بادشاه دهلی قوت و لباس از کد یمین بهم میرسانید و بر همان اقتصار داشت اگرچه در زمانه متأخر عالی
اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بوده حالانکه در زیاده طلبی و طمع مال و حرص
از اقران ممتاز و در این وادی از سلاطین متقدم پیشتاز بود که در قتل اخوان هم باکی و نکرد
وجه الشرع تقصیری نکرده پس چه شد که زهد در ماکل و ملابس مثل انقطاع از دنیا و عدم حب
مال نیست و بنده بکتابی در اقوال امیر المؤمنین دیده ام که عبارتش منها انما اشتاده
اعظم امور نفسی مهلک اخروی تحقق فعال اقتضای انسانست انتهی و پیدا ظاهر است که حب مال از
لوازم عدیم الانفکاک حب جاه و ریاست است که برای صرف خاص ذات خاصه
گفته شد بر سبیل تنزل والا هرگاه تراث تراث شد بقصوری در ادای آن خلافت باشد
عتیق برای ماکل و ملابس خود از بیت المال خلافت گرفتند و اقل اکل تراث خود
قلیلا و جناب ابن خطاب که از بیت المال
اکل التراث صادق گو برای ادای آن وصیت فرموده باشند و معلوم نیست که ترکات جناب
بادای این مقدار کفاف کرده یا نکرده و برای در از قبیله خود که اشاره کرده
یا بدانند و ذلک فی کتبهم الصحیحة و چون

فاقد الادراک تبیین معنی تراث و ما یتعلق به می پردازد فاستمعوا السمع الانصاف یعنی نسبت ذریه
هر دو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما بعینها آیات قرآنی ست بسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی و اینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم ادات شرط
و مفسرین در تفسیر آیه مزبوره بالاتفاق اکل تراث غیر بانفراد خواه بانضمام میراث خود گفته اند و فقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال دیگر آورده یعنی صرف میراث خود باسراف و هرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود و ما نحن فیه احتمال عقلی زمخشری متطرق نیست لهذا اکل
تراث بموجب قول خود معاویه را گیرید خواه بموجب قول باخلفا را گوئید میراث آبائی کسی از ینها نبود نه
ابوسفیان مالک ملک شام بود که وارث بسیرش آن ملک را گذاشته و نه جناب ابی قحافه و خطاب
و عفان سریر آرای ممالک عرب و عجم بودند که این اقالیم را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نیست مگر میراث غیر وان غیر نیست مگر خویش پیغمبر پاک دنیا و دین چه اولاد و غیری غیر امیرالمومنین که میراثش
محتمل التصرف بلکه متوهم هم باشد و ما نحن فیه متوهم هم نیست فثانیاً ارشاد سلطان البلغاء سرور اصفیا
یعنی سید الرسل مخاطبا بعلی علیه السلام کیف انت الحدیث اول دلیل ست بر اینکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است و هرگاه میراث میراث مرتضوی باشد و الا که نزد اهل سنت وارث پیغمبران کسی
نمی باشد و اگر می بود حضرت سیدة النساء و جناب عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه میبودند نه امیرالمومنین
و ثانیا در خانه رسول خدا غیر نام پاک خدا چه بود که کسی متصرف میشدند کر فدک و ما ضاهاه نبیشه بپای خود
نمیتوانستند و پس میراث همان خلافت و نیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر نهب و غصب میراث خود همین معنی آمده علاوه فقرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا و مال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت و ما یتعلق بها است و لو سلمنا که میراث مال باشد نه بجا فضائل
نجیم نافع چه بعد ثبوت غصب میراث مال هم صلوح خلافت باقی نمی ماند فذلکة الکلام فقیر مستهام فسانه کوتاه
مینماید که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست و اکل آن متصف بدغل گرفتن دین خدا و دول ساختن
مال خدا و منصف اند که علی مرتضی کیست بنبوا لوخیر و الکن انی لهم وان ارتقوا الی السماء او غاصوا فی الثری

الا ان یجیزوا ان سوروا الحدیث لیس الا الخلفاء و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می پذیرد که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست اکل تراث مرتضوی بالطریق اولے
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفا را آکلین تراث ابتدا بودند و معاویه مقتفی مر آنحضرات و الفضل
للمتقدم فان من سن سنة سیئة فعلیه وزرها و وزر من عمل بها علیه حیات تراث مرتضوی ماکول و او بہمان تراث
بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود لانهم و ان کان شیئا آخر فعلی الخصم البیان و انی ذلک و البته کسی
از عقلا تجویز نکند گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه حرام پس بفحوای هربوا من المطر
وقفوا تحت المیزاب صادق و چون قلم بانجا رسید تقریر تقصیر اقتدار بر شیعه را اولی دید چه خوش گفت
آنکه گفت بیت لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر و الازعم اخذل الخلیقه که البته مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر پایین افگندن ندارد و لو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله للمومنین معینا و نصیرا فقط انتهی پنجم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار ششم آنکه جناب سرور کائنات صلعم علیه الکلام و این
تعلیم فرموده اند و این ارشاد تقریر کرده اند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام بوقت ذکر مولد نفس
آنحضرت چنان چنین خیر و برکت و ثواب وارد و با آنکه علما رعاع چه قدر درین امور مبالغه ها دارند فالجواب
الجواب هفتم آنکه قول و عمله امور هدایت و تعلیم امت تفصیل بیان فرموده اند معارض است بقول شاه
عبد العزیز صاحب قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه این باب آنست که اهل سنت
گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب
قال المخاطب اور حضرت مرتضی علی علیه السلام کو بھی اس واقعہ کی خبر ہوئی تھی وہ بھی تقریر نبا

سنین فرمایند که اقول و بثبت در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل با آنحضرت
صلعم گفت فاک بقتل حسین را انجا هم نگو گشتم پس آنگاه سنگ ریزه چند آورد ام سلمه گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین شد در سپیده شنیدم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلاً حسیناً
فابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود وموسی وحامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از روی
جهل و نادانی حسین را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام آنگاه من گریه کردم و آن قاروره را گشادم دیدم که آن
سنگ ریزه با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی رض وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشتند و چون محاذی نینوی که دهی است بر آب فرات رسید ایستاد و از نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاه گریه بسیار کرد چنانچه زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد از آن گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکند پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل عم الان نزد من بود و خبر داد مرا که ولد من حسین عم در حوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل قبضه خاک از آن زمین گرفت و بمن داد که بویم بعد از آن که آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد مختصراً از علی رض همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی رض بموضع قبر حسین عم گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین موضع کشته خواهد شد که آسمان و
زمین برایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی ظاهر است بر آنکه جناب امیر مؤمنان در مصائب جناب امام مظلوم با آنکه آنجناب
از حیات ... بودند چندان گریه فرمودند که سنگریزها تر شد و ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم ارشاد کردند که فئة من آل محمد یقتلون بهذه العرصة تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه خواهند کرد و حضرت ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده قاروره
را معاینه فرمودند و در روایات مذکوره ثابت شده که جناب ام سلمه آنحضرت صلعم را در خواب دیدند

بروز شهادت گریبان رضا آلوده دیدید پس چگونه توان گفت که امیر مومنان بهایت عزلت دیگر
درماتم جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا فرموده و سابق دانستی که عمل فی الشیخ متعارفه امریست مباح
واز شعائر اسلام است چنانچه مولوی عبد الواحد خان ابن الاب مولوی عبد العلی در رسالة ازالة الاوهام
نیز تعزیه شریف را از جمله شعائر اسلام گفته قال الله تعالی ومن یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب
الآیه و پرده عصبیت دیده حق بین مخاطب آنرا انداخته ورنه پر روشن است که هرگاه محض شنیدن خبر شهادت امام
مظلوم جناب رسالت مآب صلعم و حضرت امیر المومنین ع را گریبان ساخت پس بعد وقوع شهادت ما را که امام
ازگریبان بالغ و عاتق است و موجب این همه ممانعت شدید عصبیت الحق ها انست که بعضی گفته اند فانه
یشبه بعض العبادة و بطریق تنزل میگوییم که تعزیه داری معمول اکابر قلبا چنانچه جناب اعلم العلماء مولانا السید [illegible]
مقام میرسد بدون موجود بودن تعزیه وغیره مجلس ذکر مصائب جناب سید آل عبا منعقد می شود و در
مجلس شریف روایت صحیحه معروض بیان می آید و مومنین با صدق و صفا حاضر گردیده اشک حسرت از
از دیده می بارند باید که اولیاء مخاطب باتباع جناب معظم الیه هر سال در محرم الحرام با نعقاد مجالس [illegible]
اشتغال کرده روایات موجوده مستند امثل مقتل و صواعق محرقه و تحریر الشهادتین و سر الشهادتین و غیره [illegible]
و فتوای جواز این چنین مجالس داده ترغیب و تحریص مسلمانان با نعقاد چنین مجالس نمایند و مثل عبد [illegible]
مولوی اسمعیل ممانعت انعقاد مجلس عزا نمایند هدانا الله الموفق الهادی الی سواء الصراط قال
نعوذ بالله جو آج کل کے زمانہ کے دو سنیوں کو ثواب کے کام سوجھے ہیں [illegible] علی کو بھی معلوم [illegible]
اقول بستعین موالیان اهلبیت طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین برای [illegible] قیام می نمایند [illegible]
جناب محمد مصطفی و اتقیای علی مرتضی علیه الاف التحیة والثنا هست چنانچه الثنا عشر [illegible] بالتمام من [illegible]
بطریق تنزل میگوییم انچه اهل سنت و جماعت امور ثواب ایجاد کرده اند و [illegible] اصحاب [illegible]
صحابه عظام و اهلبیت کرام را نیز معلوم نبود کما قال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجزری شیخ القراء [illegible]
عرف التعریف بالمولد الشریف من خواصه انه امان فی ذلک العام و بشری عاجلة بنیل البغیة والمرام [illegible]
ابولهب [illegible] فی النوم فقیل له ما حالک فقال فی النار الا انه یخفف عنی کل لیلة اثنین وان ذلک باعتاقی

ثویبہ عندہا بشرتنی بولادۃ محمد صلعم و بارضاعہا فاذا کان ابولہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلۃ مولد محمد صلعم بسرہ بمولدہ و یبذل لہ لعمری انما یکون جزاءہ من اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتہی فما جوابہ فہو الجواب **قال المخاطب** اور اسکو یقین کرنا ہوگا کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
بھی تھا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تھا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے
امور دور ہونے کے لئے اسکو کہ بار بار جان مال سے فدا کیا **اقول** این سخن مردود است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بود نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد و شرح عقائد نسفی کہ سعد الدین است گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ و مدینہ و شام و بصرہ و مصر وغیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوا حضرت امام حسین علیہ السلام و معدودے چند بیعت
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بقول مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند و اگر عبد اللہ بن عمر راضی بستم او باشد مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد و جہد ثابت می کنند
و در چنیں حال فضل و مقبل فی النار بعد ان یلی بیعۃ الاثم پس آیۃ فانظروا ایہا المنصفون سیوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین با یزید بجہت طلب خلافت بعض علماء اہل سنت نوشتہ اند منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم من ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما یخرج فی آخر الزمان قال و
قد امتلأت الارض جورا و ظلما فیملأہا قسطا و عدلا و اکثر الاحادیث علی ہذا یدل و فی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف و ہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم بالخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملأ الارض و ہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئا لہ عوضہ اللہ اذا اعطی ذریتہ افضل مما ترکہ
و ہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا و قاتل علیہا فلم یظفر بہا ہذا لفظ ابن القیم و ہو لیس بقیم فان الحسین
ما شاء ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارفا علی المقابلۃ بل الزم بمطالبۃ جماعۃ من الاعیان باہل
الکوفۃ و تخلص المومنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما انصرف علیہم جاء الغدر الخ

اقوال السلف الصالحین فی امام مہدی

آنکه ابن حجر عسقلانی و دیگر محققین از علمای اهل سنت یزید را از جملهٔ خلفای اثنا عشر که در حدیث منسوب
شده معدود کرده و بیان لابد که باید چند صحابه که از جملهٔ صحابه بین خلفا ربوده باشند فی تاریخ الخلفاء
قال القاضی عیاض ولعل المراد بالاثنی عشر فی هذه الاحادیث وما شابهها انهم یکونون فی مدة عزة الخلافة
وقوة الاسلام واستقامة اموره والاجتماع علی من یقوم بالخلافة وقد وجد هذا فیمن اجتمع علیه الناس
الی ان اضطرب امر بنی امیة ووقعت بینهم الفتنة زمن الولید بن یزید فاتصلت بینهم الی ان قامت
الدولة العباسیة فاستأصلوا امرهم قال شیخ الاسلام ابن حجر فی شرح البخاری کلام القاضی عیاض احسن ما
قیل فی الحدیث وارجحه لتائید بقوله فی بعض طرق الحدیث الصحیح کلهم یجتمع علیه الناس وایضاح ذلک ان المراد
بالاجتماع انقیادهم لبیعته والذی وقع ان الناس اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین
فی صفین فسمی معاویة یومئذ بالخلافة ثم اجتمع الناس علی معاویة عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید
ولم ینتظم للحسین امر بل قتل قبل و اوصاف چند که در اخبار مذکور گردیده مثل عزت و قوت اسلام و صلاح
و استقامت امورات و مانند آن لابد که در زمان خلفای اثنا عشر که از آنجمله یزید بن معاویه است یافته شود
و در زمان یزید امر یکه باعث شوکت دین اسلام بود از حضرات اهل سنت لوائد بود و غیر از صدور کرد یا قتل
جگر گوشهٔ سید انبیا با اولاد و اقربا و اسیر نمودن اهل حرم محترم آنحضرت و قتل وهبا [illegible] چه صدور کرده و قتل
و غارت مدینه نزد اهل سنت باعث تباهی دین اسلام بوده و نا مخفی الامر فی صدر السلف لیس قتلی کسا
قتلش باعث عزت و مناعت اسلام باشد چگونه شیعه پیش نمی باشند و قول او اشتباه داشته باشند آن ها
الا جمع بین الضدین و قول بالمتنافیین انتهی ملخصا من تحفة الخلافة قال الخاطب ایسا ہو کوئی خلاف اور
بدعت کے کام کرے حضرت امام کو راضی کیا جا سکے ازیں چہ ہو سکتا حضرت امام حسین علیہ السلام
کا ہے اقول بر تعیین مرجع است پنجم وجه اول آنکه در تقریر او به انتقاد عباس [illegible] سبب امام
علاوہ امر خلاف شرع نیست کا مرد اگر عوام خدا عذر امیر را شامل گشته خطر چون شنوا شد آن [illegible]
من الافواه عائد و دانسته کما علیه الفقیه من سوالات السید فی تفسیر العصر والزمان فتلک [illegible]
دوم آنکه اگر کسی مرتکب بدعت گردد بنا بر تشویق ایشان تحقق شود و بانگاه او نیز باز مشتاق

آفاق گوی سبقت ربودہ احدی از عاصیان و فاسقان و مبتدعان ہم شریک او نمی تواند شد و اگر
مخاطب بنی امیہ را مسلمان دانستہ بنظر اسلام دوست آن مردود باشد تاہم در فسق مسلمانان این زمان و
در فسق یزید و یزید پلید بیان فرقی است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیہ الاشارۃ والمشاغب لا یجدیہ الف
عبارہ سوم آنکہ فی جامع الاصول و فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویۃ واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاہ ابن عمر فقال عبد اللہ ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادۃ فقال انی لم آتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعتہ من رسول اللہ یقول من خلع یدا من طاعۃ لقی اللہ یوم القیمۃ ولا حجۃ لہ ومن مات ولیس
فی عنقہ بیعۃ مات میتۃ جاہلیۃ و قال ابن ابی الحدید ان عبد اللہ بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک کیلا یبیت
تلک اللیلۃ بلا امام لانہ روی عن النبی انہ قال من مات ولا امام لہ مات میتۃ جاہلیۃ و جناب علامہ دہلوی
طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید عبد اللہ بن عمر کہ از بیعت حضرت امیر المومنین علیہ السلام اباء و استنکاف
نمودہ تقاعد ورزیدہ بود در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شدہ گفت دست بیار تا با تو بیعت بخلافت
و امامت عبد الملک بن مروان بکنم حجاج با آن تعصب و عناد کہ با اہلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی تقاعد شدہ امروز آمدہ کہ بیعت با عبد الملک بن مروان بکنی دست من از بیعت تو باز داشتہ شدہ
اینک پای من حاضر است انتہی فقیر می گویم کہ روایت تقاعد عبد اللہ بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی کہ شاہ ولی اللہ در ازالۃ الخفا اقرار آن کردہ است
بیعت کردن حضرت عبد اللہ بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد و اعتقاد مرتبہ یزید و یزیدیان
در اظہار نور تشریح مبین پیدی و رضامندی امام مظلوم علیہ السلام چنین و چنان ملاحظہ کردنی است بقولے
جو تیری دوستی استنا ہوا تو قتل سگ اسکو رہ رہ کیا یعنی در پے یزید کے پایا ابن یوسف کے پاؤں
پڑ گیا قال المخاطب اور بھلا آپ ہی عقل سے پوچھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور بھی نکلتا ہے اقول نتیجہ
انچہ افادہ فرمودہ مردود دست سپہید اول آنکہ در بنا ساختن تعزیہ و خواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد و آن بنوع من الانواع موجب ذلت نیست دوم

تغنا

آنکه تغنا اگرچه در مذهب اهل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از شمار آن بری است
لیکن اگر احیاناً از عوام مرتکب خواندن مراثی به تغنا شوند اهل سنت و جماعت را تشنیع بر آن نمی رسد چه
تغنی بالقرآن نیز در مذهب شان جائز است کما فی مدارج النبوة سیوم آنکه ما فقط لعوه خوانده لیکن
مضامین واقعیه و گریه نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ما است که زبان قلم
از بیان آن معترف به عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیا و علی مرتضی علیهما
الصلوٰة والسلام من الملک المتعال کما مر انفا فتذکر **قال** المخاطب کوئی جا ہمین اپنے بزرگ اور
دوست کی فتح اور بہتری وہم و گمان سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تماشے اور ڈھول سے
سر بازار بیبیوں کے نام لیکے ہندو اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اس طرح ایکبار کہنے میں
شرماتے ہیں پر یہ یوں گذرے تمہیں شرم نہیں آتی بڑے بے شرم ہو لیکن ایسی بے حیائی پہ سچ ہے
ایسے ہی لوگ یزید کے ہاتھ ہیں **اقول** بہ نستعین محدوش است بچند وجه اول آنکه تذکار مصائب
انبیا علیهم السلام و دیگر گذشتگان در کلام الله و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اهل اسلام موجود
است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیهم السلام را موجب قدح شان جناب شان
نگفته و نه ظاهر است که اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیا می بود حق خداوند کریم در قرآن مجید ذکره
آن نفرمود دوم آنکه در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیا علیهم الصلوٰة و جناب مریم مادر
عیسیٰ علیه السلام مرقوم است حتی که ذکر تهمت زنا بجناب مقدسه مریم و واعظان بر ملا بر سر
بازار هر قوم بیان می کنند و هزار ها در هر شهر تفاسیر مطبوع گردیده بدست دوست و دشمن میرسد
و کسی از اهل سنت بسبب شرم و حیا بی حیائی نمی داند سیوم آنکه در کلام باری عز اسمه ذکر خواستگاری زلیخا برای
زنا از حضرت یوسف علیه السلام صریح با آنکه زلیخا زن عزیز مصر بود از ازواج آنحضرت نرسیده اگر
کسی از اهل زمانه ذکر بد اطواری سابقه زوجه کسی صحیح کتاب نماید اکثر بالبدیهه بر خود عاید نماید
مانند حضرت باری عز اسمه و تفسیر نسبت حضرت یوسف بیان امر مذکور را جائز و اشتمال آن در بیان
اهل زمانه نسبت بخاصان خدا قیاس مع الفارق است چه در حق خاصان خدا حال واقعی در سنت

راست بیان کردن مجوز رمی ندارد بلکه در استماع آن قباحت ها است و لهذا قبل ازین مذهب غنا
نیز را ... پیامبر ... تا شد و معمول اگرچه نزد ما حرام و ممنوع است مگر اهل سنت اطهر
... شیخ عبدالحق در مدارج النبوة نوشته گفته اند که بودند عبدالله بن جعفر را جواری
که تغنی میکردند و عود میزدند برای وی و آورده اند که سعید بن المسیب که افضل تابعین است نزد وی
بود نقل ... می شنید غنا را و مستلذ می شد بسماع آن و همچنین سالم بن عبدالله بن عمر و قاضی شریح
می شنید غنا از کنیزکان با جلالت قدر و کبر سن وی و سعید بن جبیر که از اعاظم تابعین است می شنید از جاریه
تغنی میکرد و دف میزد و همچنین عبدالملک بن جریج که از علما و حفاظ و فقهاء ... کرام اجماع است بر عدالت
و جلالت وی می شنید غنا را ... و السنة الحان را و ابراهیم بن سعد زهری بود امام عصر خود در فقه و روایت
می شنوانید اشعار غنا و فتوی داد در مجلس هشام بتحلیل غنا و پرسیدند از وی از احوال مالک پس گفت
خبر داده اند مرا که وی ... بود ... با قوم ... بود ... که تغنی می کردند و لعب می نمودند آن
دیوید با مالک ... را تغنی می نمود والله اعلم حکایت کرده اند صاحب تذکره که پرسیده شد
امام ابوحنیفه و سفیان ثوری از غنا پس گفتند نیست غنا از کبائر و نه از اسوء معاصی انتهی و بعد ازو
بیهقی گوید صاحب اقتباس همین غنا را اصل ساخته ... دیگر را بر آن قیاس کرده الخ طرفه
اینکه اولیا ... روایت می کنند که آنحضرت صلعم اجازت تماشای حبشیان و غنا دختر عایشه
فرمودند چنانچه جناب بحر زخار معقول و منقول محیط بیکران فروع و اصول واقف رموز طریقت
عارف معارف اسرار حقیقت مقبول بارگاه رب الجنة والناس المفتی میر عباس دام ... پیغمبر ما
و ایشان ... در صحیح بخاری باسناد خود نقل کرده که قالت عائشة رایت النبی یسترنی و انا انظر الی
الحبشة ... یلعبون فی المسجد ... عمر ... عائشه میگوید که دیدم پیغمبر خدا مرا اشاره تماشا می کند ...
در ... تماشای حبشیان میکردم و ایشان در مسجد سرگرم لعب و بازی بودند ...
از ... که ... بازی در خانه خدا و تماشای آن از جمله مستحبات است ...
... اشاره کرده ... خصوصاً پیغمبر برای دوست و حبیب خود تجویز می کند ...

در غایت خوبی باشد و مؤید این مرام است آنچه بیهقی در حدیث دیگر نقل کرده عن عایشة قالت دخل
رسول الله و عندی جاریتان تغنیان بغناء بعاث فاضطجع علی الفراش و حول وجهه و دخل ابوبکر فانتهرنی
و قال مزمارة الشیطان عند النبی فاقبل علیه رسول الله و قال دعهما فلما غفل غمزتهما فخرجتا یعنی عایشه می گوید که پیغمبر
خدا داخل شد در حالتیکه پیش من دو دختر بطور زمزمه بعاث شعر میخواندند پس آنحضرت بر فرش پهلو دراز شد
و روی خود را بر گردانید و درین بین ابوبکر آمد و بر من فریاد زد و گفت که مزمار شیطان نزد پیغمبر
خدا پس آنجناب متوجه شد و فرمود که او را بحالش بگذار چون ابوبکر غافل شد من آنها را اشاره کردم که
بیرون بروید رفتند چه ازین حدیث مستفاد می شود که هر چند ابوبکر ممانعت کرده اما آنحضرت آنها را داشت و
باوجود آنکه اطاعت پدر عموما بر اولاد واجب و فرمان برداری پدری که چون ابوبکر باشد اوجب است
اما جناب نبوت مآب عایشه را در لعب بحکم بر واپسی باب او بلکه پدر را از ممانعت ممانعت نمود و این
بر شرعیت لعب و تصدیق مطلب دلالت واضح وارد اتفق مضی انجم آنکه مولوی سلامت الله صاحب کشفی در رساله
تحریر الشهادتین می فرماید یعنی چون نائره قتال سر بفلک کشید و کار از یاران و موالیان و فرزندان و
برادران و عموزادگان در گذشت نوبت بحضرت سید الشهداء رسید تن تنها سیف مسلول بر دست
گرفته بمقابله فتنه شئون اشقیا پرداخت و زبان بلاغت ترجمان را باین اشعار بیاراسته ساخت

قطعه انا ابن علی الخیر من آل هاشم ۞ کفانی بهذا مفخرا حین افخر ۞ وجدی رسول الله اکرم من مشی ۞ و نحن
سراج الله فی الارض نزهر ۞ وفاطم امی من سلالة احمد ۞ وعمی یدعی ذوالجناحین جعفر ۞ وفینا کتاب الله
انزل صادقا ۞ وفینا الهدی و الوحی و الخیر یذکر ۞ و هر کسیکه از لشکر مخالف رو برو می او میگشت او بکشت
تا آنکه جم غفیر و جماعت کثیر از دست و تیغ او به هاویه دوزخ شتافتند و تزلزلی عجیب و تفرقه غریب
در فوج مخالف راه یافته پس هر گاه عرصه مقاتله بر لشکر اعدا تنگ شد از دور حمله کرده او را زیر گرفتند
چون ازین هم کاری نکشود شمر ذی الجوشن حیله دیگر انگیخت و آتش تدبیر تازه در کاسه فریب ریخت حملا
چون لشکریان ابن سعد تاب مقابله و محاربه جناب سید الشهداء علیه الوف التحیة و الثنا در خود نیافتند
شمر بدبخت حیله دیگر اندیشید خود را با جماعت خود میانه حسین و خیام محترم حائل کرده خواست که دست

تعرض باهل بیت نبوت و رسالت کند امام مظلوم نعرۀ ویحکم یا شیعة الشیطان زد و فریاد کرد که من با شما
می‌جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می‌تازید بمجرد اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض خیمه
سراپردۀ عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خود متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعت
شمر و از طرفی دیگر فوج آخر حمله آورده جناب سید الشهدا را در میان گرفتند القصه یاران سیر نیزه
از هر سو سر وقت امام مظلوم باید که آن یکه تاز میدان وغا بجام تسلیم و رضا دست گرفته از پشت
اسپ بر زمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات این جهان فانی بتافت یکسره کشیده رخت اقامت
القصه حسین بن علی کشته شد و گویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطه دائره نصف النهار بوده که جزو اول از ظهر
وقت نماز پیشین است دیگر گویند با اتصال زوال بر آنست که تکبیر افتتاح بستند ایشان در رکوع بعد از الحمد از
و سجده هنگام وصول بر زمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر جناب مظلوم بهم وا بهین
گشاده و اختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رساله مرقوم است واضح همین است که این شقاوت
را در ازل بر ناصیه حال خولی بن یزید پلید قال نوشته اند اگرچه راوی این شناعت تعرض خیمه شمر گفته
اند و مرویست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون تخصیص با همراهیان
خود گرد آورد و بعضی گفته‌اند بدن نازنین به نیزه‌های تیر و شمشیر بجز زنده گذاشتند ناگاه تیری از دست
شقی از بی‌حیایان بحلقوم حضرت امام حسین رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسپ بر زمین افتاد
در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده تیری هم
تیری چرخ ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که قطع سر برداشته که دستش لرزید شبل
بن یزید بسک زد و برادرش را از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت
و بعد از آن آنچه از دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیان نمی‌رود بالجمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجرۀ رسالت و دوحۀ نبوت و جلالت را بتیشۀ ظلم بریدند
گویند قیس بن اشعث پیراهن از تن آن بی‌سر کشید و جنب بن بدیل شمشیر او بگرفت و شمر با همراهیان خود
قصد خیمه اهل بیت عصمت و طهارت نموده بتاراج پرداختند علی بن الحسین که در بستر بیماری افتاده بود

که از تظلم و بیانش افتاد خواست که او را بکشد که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را
نکشند و تو این طفل مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر عبیدالله ابن زیاد فرموده است که هیچ ذکور از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این هم پسر امام است و تا هیچ خواست او باشد بعد از آن روی سپاه شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده شکست و سر مبارک
را بر نیزه کرده با خیر بن مالک دخولی به جانب یزید پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را زنجیری انداختند روانه کوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را دفن کرده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده
ماند و کسی دفن نکرد تا آنکه مردم غاضریه که قریه ایست به کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگری با هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند ما التفصیل سامی شهدای اهل بیت
که با جناب سیدالشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پیهم دریا تم ابن جنبا را اهل [illegible]
با پدر پسر و بعید فاصله نقلا از بعض مکاتیب مصنف رساله سرالشهادتین آورده و دو از فرزندان عبدالله بن
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه و پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیرالمؤمنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بود و خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبدالله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین   محمد بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده صغیر السن
درمیان رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند در بلاد شام رفتند انتهی کلامه الشریف بیست مال
همراهیان کربلا که همراه سیدالشهدا بودند بیشتر به خواهد بود که شهادت جناب سیدالشهدا در دشت کربلا روز عاشورا
جمعه دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و سن شریف در آن روز
پنجاه و شش سال و پنج ماه [illegible]

وشهادت روز عاشورا سنه شصت و یکم از هجرت است پس عمر شریف بکم و کاست پنجاه و شش سال
و پنجاه و پنج و زیاده در این باب اختلاف را ساغی نیست لیکن صحیح و معتمد همین قدر است که بران اقتصار
افتاد القصه چون سر مبارک سید الشهدا و دیگر شهیدان دشت کربلا با اسیران اهل بیت رسول خدا
بکوفه رسید هر چهار دست عناد و چیره دستی ابن زیاد بسر وقت دودمان مصطفی رفت شمه از آن انشاد
می شود بناظرین کتب سیر و اخبار و ماهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت
رسالت و بقیه بازماندگان دودمان نبوت و رسالت با سر مبارک سید الشهدا و سایر شهیدان دشت کربلا داخل
کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود را آراسته با هیبت و وقار بر کرسی نشست
در خانه را بار عام کرده چون وضیع و شریف از صغیر و کبیر کوفه حاضر آمدند سبایای اهلبیت مصطفی و ذکور و اناث
ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبیده همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام
بنظرش رسید بار بار میدید و تبسم میکرد و چوبی که بدست داشت بر لب و دندان مبارک میزد و گویند که در
همین حال ابن زیاد بر سر منبر رفت و خطبه خواند که شکر خدا را که اظهار حق نمود و امیر المؤمنین یزید و لشکرش را
فتح داد و کذاب پسر کذاب را کشت و دیگر الفاظ کفریه بر زبان راند که عبد الله بن عفیف از جای خود برخاست
و گفت که ای دشمن خدا و بدعوی مصطفی تو دروغگو هستی و پدر تو و آنکس که ترا امیر ساخته او نیز دروغگو
است وای بر حال خسران مآل تو که اولاد پیغمبر را کشته و اهل بیت رسول خدا را ذلیل و خوار کردی و بر سر
منبر که مقام صدیقان است ایستاده و از خدا شرم نداری که چنین دروغ تلبیس میگوئی و راه کذب و فضیحت میپوئی
روایت کرده اند که چون اسیران اهل بیت را بحضور ابن زیاد حاضر کردند گفت الحمد لله الذی اکذب
و اکرب شکر خدا را که سختی داد بدشمنان و فتح داد حضرت ام کلثوم جواب داد و فرمود الحمد لله الذی اکرمنا
بمحمد و طهرنا تطهیرا شکر خدا را که گرامی کرد ما را بمحمد و پاک کرد ما را پاک کردنی باز ابن زیاد گفت کیف رأیتم
قدرة الله چگونه دیدید قدرت خدا را ام کلثوم در جواب فرمود سیجمع الله بیننا و بینکم [illegible] زود
است که جمع کند خدا تعالی میانه ما و شما و انصاف فرماید در میان ما و شما یعنی در روز قیامت ابن زیاد ازین
جواب با صواب برآشفت و گفت که هنوز [illegible] است که عقوبت کنند

گفتند سخن زنانرا اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید که این پسر
کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشید که دوست ندارم که از نسل فاطمه زهرا
باقی ماند شخصی شمر خواست که علی بن حسین را بکشد و بر دو سر ایشان شمشیر بکشد زینب او را در کنار گرفته
خود را سپر کرد و گفت اگر میکشید ما را بکشید که ازین خاندان یک کس باقی مانده است که محرم ما زنان اهلبیت
است اگر او را هم میکشید با جمله زنان بیرون محرم بیائیم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب رقتی فرو گرفت
و از سر خون علی بن حسین در گذشت گویند که چون زنان اهل بیت بر شتران بی پرده و بی پیراهن دریده
در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی دودمان نبوت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت که ای مردم کوفه
حالا برای ما چه گریه میکنید این همه بیداد که بر سر ما رفت از دست شما رفت ما را شما کشتید و باز می گریید و این
ابیات بر زبان عفت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبی لکم ٭ ماذا فعلتم و انتم آخر الامم
بعترتی و باهلی بعد مفتقدی ٭ منهم اساری و قتلی ضرجوا بدم ٭ ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم ٭ ان تخلفونی
بسوء فی ذوی رحمی ٭ حاصل ابیات جواب چیست شما را اگر سوال کند محمد عربی از شما بروز جزا
که آن چه بود که با اهلبیت من کردید ٭ چو من بملک بقا رفتم از سرای فنا ٭ جزای آنکه شما را بحق نمودم
راه ٭ روا بود که چنین ها بیار سد ز شما ٭ القصه ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها
را در شهر بخانه دارند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را بر نیزه سوار کرده خانه بخانه
در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد ازان ابن زیاد سر سید الشهدا و شاه شهیدان و دشت کربلا
و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید بن معاویه فرستاد لیکن قافله
زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید
فریاد واویلاه و وامصیبتاه از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای
اهل بیت بدمشق رسید همینکه یزید پلید را باستحضار خبر شد قصر امارت آراسته و به تزیین تمام خود
پرداخته در زمانیکه جمله عظمای شام پیش او حاضر بودند حکم باحضار اسیران داد و بالفعل سرهای شهدا

را با زنان و یتیمان اهل بیت حضور یزید آوردند چنانچه سر یکیک را از شهیدان صاحب وجمال
آن سر را پیچیدن آغاز کرد چنانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را
پیش او گذاشت و به اظهار اجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صفای واقعه کربلا و تماشای
حال سرها و سرهای شهدا العیان استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل هویدا چنانچه
ابیات ابن الزبعری بخواند لیت اشیاخی ببدر شهدوا الی آخر ابیات و بعد از کمال تجبر و تماشا بر چوب
می مالید و چوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله در آسمان شد و
سنین عمرت تا انجمنت رسید و سر و ریش تو را خضاب مشغول باشد تا قیام الساعات مشغول است که
در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بود لعین در شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد و جمعی صحابه رسول الله صلعم بر غیبت گریان آمدند و گفتند ای ملعون چه میکنی این را
عالم قتل کردی و هفت صحابه را آزرده کردی ان یزید گویند که سمرة بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد و از دست قبیح آن یزید پلید چنانچه شده
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندان میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوة والثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد این وقت
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله که در حق من ملاحظه صحبت رسول میکنی و با جگر گوشگان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس برخواست
بعد از آن بفاصله قلیل می نویسد یزید جواب رسول قیصر بسکوت ندید متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شد و زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید حضرت زینب چون سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت وا جداه وا محمداه بعد از آن خطاب به یزید کرد و گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را بی پرده کرده ای بر شتران سوار
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهده خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
این کدام است گفتند زینب خواهر حسین علی و دختر فاطمه زهرا است پس از آن کلثوم برخواست

و بر سر حسین افتاد لب و دندان خود را بران لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین افتاد
چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرد و گفت ای یزید متمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افکندی
تو هم در دنیا و عقبی روی راحت نه بینی یزید پلید گفت که این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این
کلثوم دختر فاطمه است پس توجه بسوی امام زین العابدین کرد و پرسید که پسر کیست گفتند که این علی ابن حسین
پسر حسین بن علی است گفت که شنیده‌ام که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر و علی اوسط
و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شد و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده‌ایم یزید گفت ای
کودک میدانی که پدرت میخواست که بمسند خلافت بنشیند و بر سر منبر بنام او خطبه خوانده شود الحمد
که بمراد خود رسید علی بن حسین گفت که ای یزید پلید این منبرها پدران ما نهاده‌اند پدران تو نماز
و امامت ازان پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کرده‌اند یا از پدران تو که مشرک بوده‌اند و بنده در بند
جزاء معامله با وی تفصیل شدنی است و کریمه سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام
فرمود پس یزید حکم داد که سباهای اهل بیت را بفرستد و یکجا ایشان بنهد و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان
نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد ازان فرق حسین را با سر
مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید پلید استیفا اهل بیت رسول و ذریت بتول را بسوی
مدینه منوره نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که ایشان را به مدینه رسانند چنانچه امام علی بن حسین سر
سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا گرفته همراه زنان و طفلان اهل بیت روانه مدینه
شد و این روانگی هم عاری از جلیه ذلت و خواری نبود چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال برانست چنانکه
گفته که از جور و بیداد ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبی صلعم آورد عجیب نیست که او ستمکار و منتهای یزید بود
لیکن از گمراهی یزید چنین عجب است که چوب بدندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی محمل بذلت
و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد لیکن گفته که هیچ مقصود ازین نبوده که فضیحت
کردن اگر در دل او کینه جاهلیت و عداوت کفر نبودی اقربای او که بدر از کفار کشته شده بودند
هر آینه تعظیم و تکریم سر مبارک میکرد و کفن میداد و دفن میساخت و نیکویی با آل رسول و ذریت بتول

می نمود القصه چون قافله اهل بیت از دمشق عازم مدینه شد نعمان بن بشیر که از طرف یزید متعین بود
بداعیه سعادت ازلی بحسن خدمت در راه با ذریت حسین علیه السلام پیش آمده مراتب اطاعت و تعظیم و تکریم و
اعزاز و احترام چنانکه باید از جانب خود بجا آورده بمدینه رسانید و در زمانیکه خبر مراجعت اهل بیت رسالت
بمدینه رسید اولاد مهاجر و انصار و دیگر اهالی مدینه از صغار و کبار باستقبال دویدند هنگامیکه ذریت رسول و
جگر گوشه های بتول را بابتلا بمصیبت و بحالتی از غم و اندوه و گریه و زاری بر ایشان گذشت که خارج از
حیطه شرح و بیانست گویند که مصیبتی که روز وفات حضرت سرور کائنات علیه افضل من الصلوة و التحیات
بر اهل مدینه گذشته بود همان مصیبت آنروز گذشت که امام زین العابدین با زنان و یتیمان اهل بیت
نبوت و سر مبارک سید الشهدا علیه التحیة و الثنا از دمشق بمدینه برگشت فریادی عجیب و شوری عظیم در
مدینه برپا بود که باواز بلند قیامت میداد و جمله ارباب دین در اندوه و درد دین و جهه از کهین و مهین از
غم و غصه حزین بودند و حالتیکه عارض حال ام المومنین حضرت ام سلمه گشته از آن چه توان گفت که فراق
فرادی از زنان و یتیمان اهل بیت نبوت را یکبار میگرفت و میگریست تا آنکه همراه ذریت بتول متوجه روضه
مقدسه حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم شده زار زار بنالید و بزبان حال میگفت ابیات یا رسول
الله برآر از روضه سر تا بنگری ✤ اهل بیت خویشتن را زار و غمناک و حزین ✤ در بلای دشمنان دین گرفتار
آمده ✤ کس مبادا در جهان یا رب گرفتار اینچنین ✤ انتهی بحذف بعض العبارات المختصر بعد ملاحظه عبارات
مذکوره ارشاد شود که پردگیان عصمت و طهارت را با چنان و چنین نام بردن و احوال شهادت جناب
امام مظلوم بتفصیل هر چه تمام تر مع وقائع سر مبارک و اسپ دوانیدن بر نعش اطهر نقل سپردن و
باز آید اسم بلا تیح بردن جائز است و روا یا موجب خفت اسلام و باعث ملام در صورت اولی جهان
جواب از طرف واقعه خوانان مصائب امام مظلوم و واعظان احوال شهادت جناب سید الشهدا در تصویر
باید ساخت و در صورت ثانیه اولا آیت یا روایت نقل نمودن و بعد نقل در نقل زبانی و کتابت آوردن
و از کتابت طبقه اولی نوبت به تحریر تحریر الشهادتین رسیدن و باز آن موجب هتک اسلام و باعث شرم
بالی دانستن و خواننده از اشخاص او را شنیدن گفتن چه معنی دارد فاعتبروا یا اولی الابصار ✤ آنکه

ثناخوان تہدید فرقہ اہلبیت کہ اورا خلیفۃ الرسول وصی وجہ بلافصل را اثنا عشری سازد کما قال
الفاضل جاہلی وابن الحجر انکہ اورا کافر می دانند قال المخاطب خدا تو اتا ہے سب بندوں کو
ستا ہو کہ کہتے ہیں کیا امام مسلمانوں کی بہی بہن تھی یہ گت ہوئی اقول وہ بہتیں از نہایت
نصب وخروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے اجزار ان مرد ومی دہد کہ سخن بیت شعراہم
جناب امام مظلوم علیہ السلام بیجا بی ادبی می کنند بلکہ حضرات و اہلبیت را اہانت واستحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ نمایۃ المرام مخاطبا بمولوی نجم الدین قصوری
بہ صفحہ ۱۹ می فرماید علم قدرین راد کا ان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہ اشعار ہیں لائق
دلیل وسند پکڑنی کی نہیں ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق میں حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعھم الغاوون ان اشعار میں تضلیل وتفسیق جملہ فقہا ومحدثین واولیاء کرام متقدمین ومتاخرین
متشیعین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا
نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے سول خانہ وبت خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوائے اہل السنۃ
عبدالوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا انتہی مخاطب چاہیے تھا کہ ان کو برا کہے
چاہیے بجناب پیغمبر صاحب بے ادبی وگستاخی کرے کوئی پوچھنے والا نہیں ہے و بجز اسے کہ
اکثر ہنود بعد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا روبروی فقیر بکمال
تصدیق وخضوع وخشوع بیان کردند کہ از فرزندان ما چنین امر جلیل علاوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگی وتشنگی سہ روز
بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ ومرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر واستقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید قال المخاطب اگر تمہارے باپ بہائی کا کوئی ایک
تابوت بنا کر تمام شہر میں نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کہانے کی باتیں کرے اور تمہاری
عورتوں کے نام لی تو تم پیٹ مارنے کو موجود ہوا [illegible] شرم [illegible] سب مرد و زن حضرت امام
اپنے ہاتھ سے یہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے [illegible]

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر میں کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو
یہہ کام یزید کا ہے یا امام کا اقول و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ تخدیعی پیش نیست چہ بقول کار پاکان را
قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آن شخص بسیار از بسیار تنگ دل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسین علیہ السلام در صدہا کتاب مندرج نمودن و بار آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزید بے ایمان فلا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ہم تمسے پوچھتے ہیں کہ یہی تربتیں اور نقش بنا کر
اور کوچہ بازار میں لیجا کر کسکو دکھاتی اور سناتی ہو اقول و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برا
کہ یاد مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد قال المخاطب
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید بھی نہیں ہے کہ ہم اسوقت اس سے جا کر لڑیں اور اگر ناواقفوں کو
سناتی ہو سیکڑوں برس سے نصیحت کرتی ہو کوئی ایسا نہ ہوا اور مسلمان سب باقی نہیں کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر میں بھی سبقتی محرم کی بھول جاتے ہیں اقول و بہ نستعین آنچہ مخاطب افادہ نمودہ
معارض است باینکہ احوال مصائب جناب امام حسین علیہ السلام در کتب سابقہ مندرج بود و احوال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و شہادت نامہ وغیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے
فریاد می کنید حالا یزید کجاست اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بیجا چہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب اگر گفتہ شود کہ یاد مصائب آنحضرت موجب ثواب آخرت است فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کسواسطے ہے اقول و بہ نستعین نعم ہکذا ولا قباحۃ فیہ کما سیتضح تک قال
المخاطب تو اسکے دو صورتیں ہیں یا تو یہہ کہ روتے اور غم کرتے ہیں یہ عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہیں اقول و بہ نستعین این دعا محض ہست بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست قال
المخاطب دوسری یہہ کہ ایک کا خیال کر کے روا نہیں جانا اقول و بہ نستعین در تنہائی بغیر تعزیہ تصور
معرکہ کربلا مومنین در یاد و گریہ نمی سازند لیکن چون تصور کامل بوقت ساعت روایات مقتل جناب
امام حسین علیہ السلام می شود خواندن قصیدہ ان روایات مذکورہ ہر یکے را دشوار است لہذا در تعزیہ بایات جمع کردند

می شوند وگریه می سازند وکدامی امر باعث بران گردیده که گریه شود ورنه ماتم جایز باشد ودر شرع
نارواست دعی فعلیه البیان قال المخاطب اگر یون کہو کہ ہمارے دل سخت پتھر ہین ہمکو اسطرح رونا نہین
آتا تو پھر رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل ثابت ہوئی اقول وبہ نستعین مومنین ہم رسم وہم وتنہا
گریه بمصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر قال الظہور من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور
قال المخاطب کہ جب ایک امام بارہ بنی اور مرثیہ اور کتاب اور تاشی اور ڈھول بہت سی روشنی اور آئینہ
ایک جگہ اکٹھا ہی ہو تب کہین تمہین رونا آوے اور جو یہ سامان تمکو نملے تو تم رو چکا اقول ونستعین
در ہر والا یہ شہر لکھنؤ قریب ہفتاد مجالس بعشرہ محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند کہ دران سوای روایات
صحیحه دیگر نظم ونثر خوانده نمی شود وچیزی از لوازم تعزیہ داری در آنجا نمی باشد والوقت موقت
جمع می شوند وگریه می نمایند اگر صدق دل داری در یکی مجالس شریک شو وگریه نما ویک مسئله …
استحسان انعقاد مجالس عزا تحریر کرده برای خواندن روایت صواعق محرقه ومقتل فاضل … مولوی …
سلامت الله صاحب اجازت فرموده منتشر شود که … حزن ومصائب مجالس آل عبا …
صاف تحریر نمایند بلکه باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشوره را روز اعیاد تجویز فرمایند جواب تفصیلی تعزیه
این مقوله سابق گذشته فتذکر قال المخاطب افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اور
تم سنگدل ہو جو تون صرف اپنے دلی پیار انکا یعنے والونکو حضرت امام علیہ السلام کا خیال کرکے
رونا نہین آتا اقول وبہ نستعین مخاطب الامقام خدا را انصاف نظر داشته باید که این گریه …
خیال مصائب حضرت امام حسین نبوده گریه کرده است باید در صورت اولی کدام کدام عالم اوشان آنچنین
خیال ہندی را اجازت داده اند وان واجب است یا سنت ومباح است یا مستحب … انتہا
وبافاده مخاطب که در فصل ثالث گفته او جب حادثه ہو کر گذر گیا اور مقدمه بر عکس ہوا کہ دشمن …
اور دوست سرفراز ہوئی پھر ماتم اور مرثیه دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکھے …
بخصوص حال جناب امام مظلوم خوشی ونشاط کردن باید حزن وبکا شاید در صورت …
ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب قال المخاطب در …

روئی ہو اب تک اس قدر شوق نہیں ہوئی کہ اکیلے بیٹھا تھا جب چاہو تب رو لو اقول و به نستعین بلا ملاحظه روایات شهادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظه اخبار بعض تصور مصائب آنحضرت گریه نتوانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم دارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق اول احادیثی که بطریق امامیه درین باب وارد گردیده بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لا یدرک کله لا یترک کله بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور است صاحب قرب الاسناد عن الازدی عن ابی عبد الله علیه السلام قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت فداک قال ان تلک المجالس احبها فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم الله من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا او ذکرنا عنده فخرج من عینه مثل جناح الذباب غفر الله ذنوبه ولو کانت اکثر من زبد البحر یعنی صاحب قرب الاسناد روایت کرده است از ازدی و او از ابی عبد الله علیه السلام گفت که فرمود ابو عبد الله فضیل را که شما می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل که آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنیم گفت ابو عبد الله علیه السلام که بتحقیق که آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زنده دارید امر ما را ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسی را که زنده دارد امر ما را ای فضیل هر کس که ذکر کرد ما را یا ذکر کرده شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس ببخشد خدا تعالی گناهان او را اگرچه باشند گناهان او در کثرت مثل کف دریا و الشیخ الثقة محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجاله عن زید الشحام قال کنا عند ابی عبد الله ع و نحن جماعة من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابی عبد الله ع فقربه و ادناه ثم قال یا جعفر قال لبیک جعلنی الله فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسین و تجید فقال نعم جعلنی الله فداک قال فانشد فانشده فبکی و من حوله حتی صارت الدموع علی وجهه و لحیته ثم قال یا جعفر والله لقد شهدت الملائکة المقربون ههنا یسمعون قولک فی الحسین و لقد بکوا کما بکینا و اکثر و لقد اوجب الله تعالی لک یا جعفر فی الساعة الجنة باسرها و غفر الله لک فقال یا جعفر الا ازید قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال فی الحسین شعرا فبکی و ابکی به الا اوجب الله له الجنة و غفر له شیخ ثقه محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام روایت کرده است که گفت زید که بودیم ما نزد ابو عبد الله و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت ابا عبد الله علیه السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود که ای جعفر جعفر گفت فدایت شوم حاضرم گفت آنحضرت علیه السلام که شنیده ام
که تو شعر میگوئی در حسین علیه السلام مرثیه میگوئی و خوب میگوئی گفت جعفر آری حقتعالی مرا فدایت گرداند
گفت آنحضرت که بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و هر کس که دور آنحضرت نشسته
بودند تا آنکه رسید اشکها بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس از آن گفت که ای جعفر قسم بخدا
که هر آینه حاضر شدند ملائکه مقربین در اینجا که میشنوند گفتار ترا در حسین و بتحقیق که گریه کردند آن ملائکه چنانکه
ما گریه کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو که در مرثیه حسین گفتی و بتحقیق که واجب کرد خدا برای تو
درین ساعت برای تو بهشت را بسبب تاثیر آن و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت که ای جعفر آیا زیاده
بیان بکنم گفت جعفر که آری زیاده تر بیان فرما گفت آنحضرت که نیست کسی که گفت در حسین شعر را پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکه واجب گردانید خدا تعالی برای او بهشت را و آمرزید او را انتهی
ثانیاً بطریق اهل سنت و جماعت اگرچه دلائل آن هم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام برچند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رساله غایة المرام صفحه ۲۰ نوشته اور یه بھی حدیث قدسی مین آیا ہی که حق تعالی
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی مین ہمنشین اوس شخص کا ہون که مجکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادة
لمولانا المحدث الدهلوی علیه الرحمه اور تنبیه الغافلین ابو اللیث محدث و فقیه سمرقندی مین یه
حدیث مروی ہے روی عن ابی هریرة او عن ابی سعید الخدری رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان لله
ملائکة سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون الله تعالی ینادون هلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بهم فاذا صعدوا الی السماء یقول الله تعالی علی ای شیء ترکتم عبادی ماذا یصنعون وهو اعلم بهم فیقولون
ترکناهم یحمدونک ویمجدونک ویذکرونک فیقول فای شیء یطلبون وهو اعلم بهم فیقولون الجنة فیقول
الله هل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها فیقولون لو راوها لکانوا اشد لها طلبا و اشد علیها حرصا فیقول من
ای شیء یتعوذون وهو اعلم بهم فیقولون انهم یتعوذون من النار فیقول لهم هل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها
فیقولون لو راوها لکانوا اشد منها خوفا فیقول فانی اشهدکم انی قد غفرت لهم فیقولون ان فیهم فلانا الخاطئ لم یردهم انما

ہم القوم لا یشقی بہم جلیسہم یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی سے روایت ہی کہ آنحضرت صلعم نے فرمایا
اللہ تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جس وقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو
بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو کہ چلو تو مقصود و مطلب اپنا
پس وہ فرشتی آتے ہین محفل مین اور صحبت کرتے ہین ساتھ اونکے پس جس وقت وہ فرشتی آسمان
پر جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے کہ کس حالت مین تم ہمارے بندونکو چھوڑ آئی ہو اور وہ کیا کرتی ہین
پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تحمید و تمجید و ذکر تکبیر کرتی ہین پس حق سبحانہ پوچھتا ہی اون فرشتو
سے وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین کہ بہشت مانگتی پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیا بہشت کو دیکھا ہے
فرشتی جواب دیتی ہین کہ نہین دیکھا پس کہتا ہے اللہ تعالی کہ کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے
اگر دیکھتی بہشت کو پھر زیادہ ہوتی وہ لوگ طالب واسطے بہشت کی پھر اللہ تعالی استفسار فرماتا ہی
کہ پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتی ہین دوزخ سی پس کہتا ہے اللہ کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے
کہتے ہین کہ نہین دیکھا پھر کہتا ہی اللہ تعالے کہ کیونکر دیکھین گے فرشتی کہتی کہ اگر دیکھتی ہوتے وہ
لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی اللہ تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر کہ مین نے مغفرت
اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے کہ فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین
نہین ہے حق تعالی فرماویگا کہ ذاکرین ایسی قوم ہین کہ نا امید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری
ہے جو روایت ہی عن النبی صلعم قال ما جلس قوم مجلسا یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا مغفورا قد بدلت سیئاتکم
حسنات وعنہ لا یجلسا ما قعد عدة من اہل الارض یذکرون اللہ تعالی الا حفتہم الملائکۃ
یعنی فرمایا ہی رسول صلی اللہ علیہ وسلم نے نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنی والا اللہ تعالی کا مگر پکارتا ہے اونکو
ایک منادی آسمان سے کہ اٹھو پس تحقیق تبدیل ہوگئین برائیان تمہاری ساتھ نیکی کے اور تمکو
مغفرت ہوگئی اور نہین بیٹھتے ہین جس قدر آدمی زمین مین ذکر کرتے ہین اللہ تعالی کا مگر گھیرتے ہین
اونکو ساتھ اونکے یا فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان
و صحبت نمودن با ایشان و تبدیل شدن سیئات ایشان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

عفو شما و شان لا گرچه گنہگاری در آن مجلس برا کار دیگر نیز آمده شریک ذاکرین شده باشد
و هم نا امید نمی ماند و مغفور می شود و باقی اکنون بر آن که ذکر جناب سرور کائنات صلعم عین
ذکر خدا است تا معنی بوجه کمال ظهور محتاج استدلال نیست اما برای اطمینان قلب ناظرین
نقل یک فقره اکتفا می رود و مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۱ و ۱۰۲ و غیره
می فرمایا اور حق تعالیٰ نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی
اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر میں متواتر آیا ہے
کہ جس مجلس میں مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہیں فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر اونپر سلام
کرتے ہیں اور تا اختتام حاضر رہتے ہیں اور اونکے حق میں دعا کرتے ہیں اور سفارش اونکی
جناب حق تعالیٰ سے کرتے ہیں اور اون مسلمانوں کو رحمت الٰہی اوڑھ لیتی ہے اور گناہ
اونکے دفع ہوتے ہیں اور جس مقام میں درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین جناب آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم حاضر ہو کر عرض کرتے ہیں کہ فلاں شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے
کہ ذکر اللہ تعالیٰ اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل میں ہو وہاں خود اللہ تعالیٰ ہمنشین ہوتا ہے
اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے
کما فی فتوی علماء مکة المنقولة انفا وفی هدی الانام فی مسئلة القیام وہاں سب مغفور ہوتے ہیں
اور حاجات اونکی بباعث برکت بر آتی ہیں اور محل استجابت دعا ہو انتہی ما اردنا نقله منتخبا
چنانچه در ترجمه صواعق محرقه آورده که ابن سعد روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود
انا واهل بیتی شجرة فی الجنة واغصانها فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربه سبیلا من و اهل بیت من یک شجره ایم در جنت شاخهای
آن شجره در دنیا است پس هر کس که خواهد که فرا گیرد بقرب پروردگار خود راهی بجز و طاعت کو فرا گیرد
بجای دیگر نوشته چون حق سبحانه و تعالیٰ دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناه صلعم
آفریده دوام دنیا به دوام آنحضرت و اهل بیت وی بسته چنانکه از امام رازی بعضے ازان روایت
کرده هم سما فی ان آنحضرت ... دعا برای ایشان فرمود اللهم انهم منی وانا منهم

یا رخدایا اہل بیت از من اند و من از ایشانم و دیگر آنکه چون فاطمه رضه که مادر ایشانست بضعه یعنی
جزوی از رسول صلعم ست ایشان نیز جزوی از رسول اللہ اند بنابرین اہلبیت قائم مقام آنحضرت
اند در امان انتهی و بفاصله چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقه وجوب محبت اہل بیت
و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیہقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اہل بیت چنانچه قبل
ازین مذکور شد که محبت ایشان از فرائض دین ست کرده اند و شافعی رضه نص برین معنی کرده است
در شعری از وی منقول است شعر یا اہل بیت رسول اللہ حبکم * فرض من اللہ فی القرآن انزله * و در
توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامی نقل کرده که حاصل آن کلام آنست که خواص
علما در دل خود هیچ نامه از جهت پیغمبر صلعم می یابند باز از جهت محبت ذریت آنحضرت بواسطه
علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی که بمه آنحضرت انتهی بعد ازان بفاصله یسیر نوشته و این شعر نیز از شافعیست
در حق اہل بیت شعر آل النبی ذریعتی * وهم الیه وسیلتی * ارجو بهم اعطی غدا * بید الیمین صحیفتی * یعنی اہلبیت
پیغمبر صلوات اللہ و سلامه علیه باعث وسیله من خواهند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم که بسبب
ایشان در روز قیامت نامه اعمال مرا بدست راست می دهند و حساب من بآسانی بگذرد
انتهی بلفظه و روایات مذکوره کسی از اہل ایمان تواند گفت که برای ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسن است
و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا که مدح خاندان شان حضرت پیغمبر خدا
فرموده و حسین منی و انا منه گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحه باشد بر ضمیر مهر منیر روشن و هویدا است
که چنانچه ذکر رسول کریم عین ذکر خدا است همچنان ذکر اہلبیت آنحضرت بعینه ذکر رسول مقبول است
چنانچه در رساله قیع خواجه نصیر اللہ کابلی مسطور است قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری
من آمن بمحمد و لم یؤمن باهل بیته فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اہل بیت نبوت را باکثر اوقات مساوی
ذات بابرکات خود فرموده کما فی الکتب المعتبرة فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المخاطب
سید رونا کیا ڈھالیوں کا گانا ہوا کہ بے زبانی گا ہی نہیں سکتے پھر بھی بیتے کا نا ڈھالیوں کا گوانا ہاں سے
ایک قطرہ بانا درکار ہے اور تکو حسب جیسے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتنا ... اور لیے

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمیں ہی شبہہ ہوکہ ہر مرثیہ پڑہنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہیں
ہوتی جب کوئی بند سوز اور نئے مضمون کا مرثیہ اور میر علی سا پڑہنے والا ہو تب کہیں تمہارے آنسو
نکلیں تو نکلیں پناہ رب کی رونیمیں تو کچھ اسباب کا سہی نشہ تو کیا جانے کیا کرتا اقول و
بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ سابقا بعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق
غنا و مزامیر حرام است و ہیچیک سامان تعزیہ جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت
برائے گریہ ورکار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن وغیر ذلک برائے مومنین تحسین آن قبیل
صحیح گریہ بودہ است و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن ہیچ صورت محذوری ندارد و حکایت
روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام است خواہ بہ نظم باشد یا نثر و روایت مقتل حسین باشد و یا نحو
صحابہ لیکن امام غزالی در احیاء علوم الدین و یافعی در مرآة الجنان و مقتل الحسین حرام فرماید جناب سلطان العلما
تاج الفقہا مجتہد العصر و الزمان حضرت سید محمد صاحب دام فیوضہ در رسالہ ثمرة الخلافہ متعلق تعلیم
پنجم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی و یافعی در علی الوعظ وغیرہ روایت مقتل
الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح است باینکہ تحریم روایت
مقتل از موئیدات نفی شہادت است زیرا کہ اگر شہادت امرے مطابق واقع و حق و صدق
می بود پس در بیان حق و صدق نفی و تحریم از طرف شارع نمیتواند شد و انچہ است کہ غزالی
و امثال اینہا تحریم روایت وفات حضرت سید الکائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین
فتوے خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت موید نفی شہادت خواہد بود و اگر این منع و تحریم
از حیثیت تہییج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معلولات این واقعہ
ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفائے راشدین ہم میشود پس ضرورت اتقائے عدالت صحابہ
داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و موید اینمعنی است تعبیر غزالی و یافعی او بطریق کنایہ
و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل و العاقل تکفیہ الاشارہ اما انچہ از سیاق مستطاب مولوی عبد الحی
این تحریم مستفاد می شود کہ مراد از ان این است کہ اکثر حصہ آن از قبیل ذکرش برای اظہار

نقل میسازند و محافل و تنادیلات آن را بیان نمی کنند و انتهی باعث نمیشود بر تنقیص و عناد
صحابه پس تاویل علیل است زیرا که غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده است مطلقا نه
روایات کاذبه فقط کیف و کذب فی الروایة مطلقا ممنوع و حرام است انتهی اختصاص بروایت
مقتل حسین ندارد و علاوه آنکه درینصورت تعلیل به تهییج بعض صحابه لغو می افتد زیرا که حکایات
روایات کاذبه موضوعه مطلقا حرام است خواه مهیج عناد با صحابه باشد و خواه مورث محبت
با ایشان معهذا جواز روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل و تنادیلات نمی باشد مگر اینکه مراد
از مانند آن روایات ما و آنها غیر موضوعه باشد و درینصورت هم با تخصیص بمقتل حسین لغو
می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت و جماعت و اولیاء ارادت را اختراع نمودند باینها
اذکار خفی و جلی و غیره اینها ذکر میکنند و باین قدر هم اکتفا نکرده مطالب قوالان خوش آواز و قوالان
علم موسیقی و ماهران غنا با سازها و مزامیر کرده بطریقه وجد و تواجد احداث نمودند [illegible]
و طنبوره کلان کلان و دستها خوش نوا [illegible] بصورت و خوش آواز و غزل های مضامین
تواجدات مثل شعر خود کوزه و خود کوزه گر و خود گل کوزه خود بسر بازار خریدار برآمد شکست و
روان شد باید تا هم سوای اینها وجد بغیر حاصل حضرات نمی شود و باین امام غزالی در احیاء العلوم
می نویسد و منها موافقة القوم فی القیام اذا قام واحد فی وجد صادق من غیر ریاء و تکلف او قام
باختیار من غیر اظهار وجد فقام له الجماعة فلا بد من الموافقة و مصنف [illegible] و برگ و رجال از مجلات [illegible]
یک [illegible] و [illegible] ایشان [illegible] و دیگر شهر یاران [illegible] اصحاب
[illegible] باید تا هم [illegible] بالله برای رقص اینقدر اسباب درکار است فاعتبروا
یا اولی الابصار قال المخاطب لوگ بہت روتے ہیں لیکن اس [illegible] سے کوئی
[illegible] اقول [illegible] که اکثر اشخاص قبول نموده و قرینه مقام دال آن
است که مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیاء و صلحا و اولیا و علما [illegible] مخاطب را
باید که با مقتدا اکثر اشخاص موضوعین گریه را شعار خود ساخته و حضرت یعقوب سالها سال چندان

گریستند که چشمان آنحضرت پر آب شد و برای خود بیت الحزن علاحده مرتب فرموده بودند

قال المخاطب اور جعفر اپنا وغیرہ کہ تم سب مرثیہ اور تعزیہ کے رو سکتے ہو یا نہیں اقول [illegible]

مرثیه و تعزیه پیشین علمای ما است موقوف علیه ما نیست قال المخاطب اور اگر رو سکتے ہو تو

خیال کرکے رو لیا کرو سب بکھیڑا تعزیہ کا دور کرو کچھ حاجت نہیں اقول [illegible]

مردود است بچند وجه اول آنکه وقتی که گریستن بمجرد خیال کردن بر مصائب آنحضرت باقرار

مخاطب روا باشد ذکر مصائب آنحضرت و خواندن روایات شهادت آنجناب چرا و چسان

ممنوع گردد [illegible] دوم آنکه اگر خواندن سر الشهادتین و تحریر الشهادتین وغیره

ممنوع است پس فائده از تصنیف آن چیست سیوم آنکه اگر منع از آنست که نظم است وجه آن بیان

باید ساخت ورنه ظاهر که خواندن اخبار صادقه خواه در نظم باشد یا نثر مضرتی ندارد چهارم آنکه

اهل سنت و جماعت را باید که مجالس [illegible] ساخته و آن رساله تحریر الشهادتین وغیره خوانده

گریه و بکا بر مصائب آنحضرت کرده باشند چنانچه رساله الحمد برای شنیدن روایات شهادت

حضرت امام مظلوم و گریستن بر مصائب امام [illegible] هدایت نموده [illegible] الافضل

شهدای اهلبیت که با جناب سید الشهداء در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پر نم

در ماتم این جماعت اهل عالم باید بارید و نیز [illegible] آنکه هر امر مباح که وسیله عبادت باشد آن هم

عبادت است چنانچه سند آن سابقاً گذشت پس چنین [illegible] باید که مخاطب در حالت اجازت

گریه چرا لوازم آن را ممانعت می نماید جناب آیة الله فی العالمین مولانا سید دلدار علی طاب ثراه

در کتاب مواعظ حسینیه افاده فرموده که بدعت عبارت از امری است که در دین احداث کنند

برخلاف طریقه نبوی بعد از آن فرموده پوشیده نماند که امری که بعد از زمان رسول خدا احداث کنند

خالی از این نیست که جواز آن از عمومات آیات و احادیث مستفاد می شود یا نه بر تقدیر اول

اطلاق بدعت بر آن جائز نیست چه دانستی که بدعت آنست که خلاف طریقه نبوی باشد و اینها

از آن قبیل نیست مثلاً بمقتضای قوله علیه السلام [illegible]

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جملهٔ عبادات شمرده
خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش
کردن از برای نشستن ایشان و اطعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جملهٔ محرمات
الهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان بآواز ایشان گوش کنند پس شک
نیست که از جملهٔ بدعات محرمه خواهد بود و چه ظاهر است که آنچه موجب دوری از حق تعالی باشد
موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین
صلوات الله علیه که بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال
مسلمین مسجدی بنا کرده چیزی مثل آن نیست و احسنت زهی که از فجور حاصل کرده به پرورش یتیمان
نماید و امید ثواب معاویه پیدا الی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنی فرموده نه زنا کنی و نه تصدق
مال بکسی دهی و از جملهٔ ضمیمهٔ خیرات است ساختن مدرسه ها و پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است
که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیلهٔ تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب
قرب الهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است

قال المخاطب اور منصفی سے پوچھو کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے
یا مرثیہ گانا **اقول** و به نستعین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن
هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین خواه به نظم باشد و یا به نثر نیز موجب
اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان
دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبه جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر است
درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولی
ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند چرا ساخته بجای
آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت
جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرموده لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبد الحق دهلوی

در مدارج النبوت نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئلهٔ تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی
اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بشود این موسیقی باشد و بعضی مطلق
منع کنند الخ و هرگاه که بتصریح سابق تغنی بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد یعنی بمنظومه روایات
مصائب اہل بیت نبوت سلام اللہ علیہم چرا سمت جواز نداشته باشد **قال المخاطب** اگر کوئی
کہ مرثیہ گانا تو اچھا نہین خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑھا کرو کہ تمکو
اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** در بستین ہمین مذاق بتوان گفت مخاطب والامقام
افادہ نماید کہ در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رسالہ ہا مولد خواندن انسب وافضل است
یا قرآن در صورت اولی بے ایمان گشتید و در صورت ثانیہ قرآن باید خواند فما هو جوابکم فهو جوابنا
قال المخاطب اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہین آتا ہے تو ابو جہل ہو قرآن مین تو ایسی مصیبتین بیان
کی ہین کہ جنسے پہاڑ رو دین تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑہ پڑہ کر روتے آئے ہین
اقول در بستین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی
در شہادت نامہ نوشتہ کہ جب مقتضائے جل جلالہ نے ابراہیم علیہ السلام کو واسطے ذبح کرنے
حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتون نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم
فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت آدمیان ہمہ دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفی صلی اللہ
علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہوگا ظہور نشوونما
حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل کے
قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے پاون جرات کا میدان شجاعت کے
مین نرکھا مگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے
دشت کربلا مین ہوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناہ
بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوة کے اشارت شہادت حسین
علیہ السلام ہی ہے شاہ است حسین بادشاہ است حسین * سرمایۂ دین و دین پناہ است حسین

سرور و نیز او دست بر دست نیز بوده والبته که شباب لا الد سبب حسین [illegible] اسمی العرض تصریح
مذکوره ثابت گشت که مراد از آیه و آیت فی بدایة قدیناه بذبح عظیم همانا شهادت جناب امام حسین
علیه السلام است و در صورتی اگر کسی قرآن را با معنی و تفسیر خوانده باشد این آیه مشعور [illegible]
روایت شهادت جناب امام مظلوم [illegible] خواهد [illegible]
ذکر شهادت آنحضرت نماید یا نه حق [illegible] قرآن مجید ذکر شهادت آنحضرت [illegible]
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر کسی که خواندن قرآن جایز است [illegible] خواندن تفسیر قرآن
هم جایز که هم علم تفسیر از علوم دین است و جهامعت آن [illegible] فعلیه البیان
دوم آنکه مولوی سلامت الله در رسالهٔ تقریر الشهادتین [illegible] تفسیر سورهٔ انا انزلناه
فی لیلة القدر [illegible] لیلة القدر خیر من الف شهر از حضرت امام حسین علیه السلام مروی است
که مراد [illegible] سلطنت بنی امیه [illegible]
که مراد [illegible] تفسیر آیه و ما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنة للناس والشجرة الملعونة فی القرآن [illegible] قال رسول الله
ان اهل بیتی سیلقون بعدی من امتی قتلا وتشریدا وان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیة وبنو المغیرة
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قرآن [illegible]
[illegible] قال المخاطب [illegible]

ہوا ہے اور دنی ہیں کسی فی نہیں سکتے تمکو دونی کی تدبیریں خوب سوجھتی ہیں اقول و بہ نستعین ہر سابق
تکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام
کا ہے مراثی میں جو تشنیع ہے یہ راجع باقوال و تقاریر ایں حضرات ست وہ کانے کی غنا در
مذہب امامیہ حرام است مگر اہل سنت را بآن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول
[illegible] آوردہ کہ در حدیث صحیح آمدہ است کہ آنحضرت فرمود لیس منا من لم یتغن بالقرآن
و بعد فاصلہ بسیار آوردہ و اختلاف کردہ اند علماء در معنی تغنی بقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ
لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند
و میل کردہ اند بعضے [illegible] کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت ست مگر اولیاء مطالب بقوانین
موسیقی خواندن قرآن شریف جائز دارند و مقصود آوردن حدیث ایں [illegible] در یں مقام ہمیں است
کہ آنحضرت لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کردہ اند و با امامیہ بخواندن مرثیہ تشنیع می نمایند اذا لم
تستحی فاصنع ما شئت از یں جاست کہ شما ایں فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند
گویا ذوق خدا داد [illegible] نشرات [illegible] تلاوت نغمہ سازی سیکھے
[illegible] بالو بار [illegible] سیکھے با ادب بخواندن ترانہ نیست [illegible] عقل چنگ چنا نیست
[illegible] فکریم [illegible] سورۂ قرآن با اعجاز نیست
[illegible] کی قرآن [illegible] تحریر کیا [illegible] تحریر کرد
[illegible] رب العالمین روح الامین
[illegible] الکریم [illegible] ہست [illegible]
[illegible] قال الخاطب [illegible]
[illegible] قرآن شریف کا [illegible]
[illegible] اور [illegible] حضرت امام علیہ السلام [illegible]
[illegible] اقول و بہ نستعین [illegible] اول آنکہ قرآن [illegible]

و معنی و تفسیر آن را می دانیم مگر این لازم نمی آید که تذکار فضائل و مصائب اهل بیت را ترک نمائیم مثل آنکه
فعلیه البیان دوم آنکه اهل سنت و جماعت بجای انعقاد محافل میلاد خواندن قرآن مجید را چرا
شعار خود نمی سازند شاهی و الله اعلم بالصواب سوم آنکه صوفیه اهل سنت ذکر خفی و جلی و دیگر بدعات مستحبه
را ترک نموده عوض آن قرآن بچه سبب نمی خوانند قطعه صوفیان در ذکر بدعت کرده اند
انحرافی از شریعت کرده اند گاه می رقصند و افشانند دست گاه چون دیوانه اند و گاه مست
گه نباح سگ بر آرند از سگان پوستین پوشند گاهی گربه سان ظاهر از گربه هم مسکین تر اند
باطنا مانند سگ مردم درانند چون گربه بر خوان کسان همچو سگ جویای مردار جهان
پای کوبانند غافل از اصول منحرف از جاده آل رسول مشعلی اندر باغ چون هم میزنند
بر اصولش فاخته کو کو زند … عیب است کی میکنند وین همه افعال و آسیه میکنند
هر که بر راه رسول صادق است گر کند دعوای حب حق خوش است خواهی از قرآن برای نیز نشان
حرف ان کنتم تحبون را بخوان رهبر صدق و صفا مولای ما باب علم مصطفی مولای ما
هر که بر عکس طریق سید است نیست عارف کاذب است حق شمر این فروع هست و اصول اند و بیکم
کفر باشد دین ایشان سربسر پیش محی الدین خدا کی بود وین لعین با بر و طارسی بود
گربه و موش و خر و جاموش را یک وجود هست و بود ذات حق اوست دیر برهمن بر در هست
هست چون دریا و چشمه عالم است گفته در تسبیح و تنزیه خدا اظهر الاشیاء و هو عینها
هست این تشبیه یا التشبیه حق منزه از چنین تشبیه هست تف برین مذهب چه بیباکیست این
او هست اینها فرا یکیست این مدح این مذهب کما … و کاشانی رسمنای … شنو
نیست حاجت عیب اینها گویم دگر چون زند ارکوک … مردومی بار ها دیده است
مقصد … قالب دیده است … تا سخ این کلام پیر دانش معرفت کردند نام
مصحف آمد از پی پاکان دین نیست از حظ سگان با یقین ورز قرآن مغز را بر داشته
استخوان پیش سگان انداخته گر انا الحق جائز از حلاج بود بهتر از وی صاحب معراج بود

ظاهر از شدت عجب و ریا از غایت خبثش گویدما لیخولیا * یکسخن بر ... [illegible]
صورتی ساخت از حق جلوه گر * نفس از سوء مزاج آن شقی * کرد تلفیقش که تو عین ... [illegible]
سر بر دعوای جبلاّ غلط * از سگ ناپاک سهوا غلط * گفته ما شد ... [illegible]
هیچ بود آه وافغان راسبب * گریه گیر پادشاه کربلاست * شنعتش از بیاد کا ... [illegible]
چون از و صدیق اکبر بهره است * رفض بر کشش لائق شود * کیفما این حرف ... [illegible]
میکند منع از عزاداری حسین * کیف لا نبکی علی آل الامام * وهو مقتول علی ... الاوام
کیف لا نبکی جبون و ان اکید * کم علیها من عیون باکیه * کیف لا نبکی ... [illegible]
ارض الوا سجدا او رکعا * لهف نفسی من شفاه ذابلات * اوس ... علی شط الفرات
قد رواهم قادح لا یوصف * قاتل الله العدی ما انصفوا * کیف لا ...
لسبط المصطفی * وهو مذبوح و مجرور القفا *
جثة سبط النبی الاذل * وهو منهل دما کالجدول *
ابن بیش سرجان جنت گفته است * سید شبان جنت گفته است * ماتمش ... [illegible]
بر عزا داریش جنت واجب است * آسمان بر حال او گریان شده * سینه ... [illegible]
این روایت را ز من گر نشنوی * بشنو از عبد العزیز دهلوی * ... [illegible]
تازه می جوشید خونی از زمین * کرده نقلش مسلم شان و صحیح * ... [illegible]
اسمعوا عن سعد نعمانا انکم * انه قد عد من اعیانکم * گفت ... [illegible]
منتشر گشت است در عالم تمام * گرد هر حیوان گواهی داده است * و آنکه انکارش کند ... [illegible]
بود زیبا سرزنش افلاک را * منع می بایست کرد افلاک را * استطاعت ... [illegible]
ابراءوا فیه حق المصطفی * ثم هم غادوا علی الآل الکرام * منهم احرقوا ... [illegible]
اخرجوا عنها النساء الطاهرات * باکیات نائحات حاسرات * ... [illegible]
عترتش چون بندیان ترک روم * عترت پاک نبی آواره بود ... [illegible]

اوهتیم وهذا اصّا احمد یبکی وهذا شتاه آه ازان وقتیکه در پیش یزید؛ گشت حاضر عترت شاه شهید
آن لعین معروف عیش با ده بود راس اطهر زیر تخت افتاده بود؛ ناکتا بالعود فی اسنانه
ناظرا طورا الی لبنوانه؛ صوفیان هم بر طریق آن لعین؛ شادمی باشند در روزی چنین
یوم عاشورا مزاعیادهم؛ اه منهم اه من الحادهم؛ انه یوم الاسی والمحنة
فیه اقطار السما اغبرت؛ کم اراقت فیه اسیاف اللئام؛ من دما الفاطمیین الکرام؛
قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ میں شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہے دیکھو حضرت بی بی
فاطمہ نے اپنے باپ کے غم میں کئی بیتیں کہیں ہیں اور حضرت امام کے غم میں بھی جن و غیرہ سے روایت ہے
اسکا جواب یہہ ہے کہ تمہاری اور انکی درمیان اسبا میں اتنا فرق ہے جس قدر کہ زمین و آسمان میں اوسنے
اسکی اتنی حقیقت ہے کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف میں دو ایک شعر بلی اختیار سے
بلا قید کبھی منہ سے نکل گئے کیا انکی گھر مرثیہ کی بیاض میں تھے یا انہوں نے اسکی واسطے تال اور سر اور گت کے ساتھ بنگلی اور
سارنگی اور تانپور اور ان جوانی اور سوالی مقرر تھی نہ انہوں نے حلقہ باندہ کر بازار اور مکانوں میں پڑہا تہا
نہ انمیں قلت اور شکست مردی کی بیان ہے اور نہ کسی کے نقش اور تخت بنا کر اوسکی آگے پڑہتے تھے
اور نہ اوپر سے پہول اور تاشے بجے تھے علی ہذا القیاس شیعہ اسکو کہتے ہیں جنمیں میت کی اوصاف
ہوں اور تم جو گاتے ہو انمیں میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سے نکلتی ہے غرض جو تمہارے
جو مرثیہ میں اسکا نام ہجو ملیح ہے لغت کی موافق اسکو مرثیہ نہیں کہتے جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح
تمہارا نام بھی غلط اقول درین سخن انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ قوله اسکی
اتنی حقیقت ہے کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف میں دو ایک شعر بلی اختیار سے
بلا قید کبھی منہ سے نکل گئے در غیر صحیح است چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود هستند شیخ
عبد الحق دہلوی در مدارج النبوہ جلد دوم صفحہ ۲۵ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت
و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ
عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا برداشت و بدیدہ نہادہ

وگریہ کردہ و این شعر انشا نمود ؎ ماذا علی من شم تربۃ احمد * ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبت علی مصائب لو انہا * صبت علی الایام صرن لیالیا یعنی گفتہ اند کہ این منقول علی مرتضیٰ
است کرم اللہ وجہہ کہ فاطمہ زہرا انشا نمودہ اند در وقت زیارت گفتہ اند اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا * انوح واشکو لا اراک مجاوبی * فیا ساکن الغبرا علمتنی البکا * وذکراک انستنی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب غائبا * فما کنت عن قلبی الحزین بغائب * و از جملہ مراثی کہ منسوب بحضرت
زہرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتہا محبوسۃ * یا لیتہا خرجت مع الزفرات
لا خیر بعدک فی الحیاۃ وانما * ابکی مخافۃ ان تطول حیاتی انتہی و بر متأمل خبیر مخفی نیست کہ قول
صاحب مدارج النبوۃ و از جملہ مراثی کہ منسوب بحضرت زہرا است این دو بیت است الخ ادل
دلیل است بر آنکہ مراثی جناب فاطمۃ الزہرا صلوات اللہ علیہا بکثرت اند فضلا عن سائر اھل البیت ع
والصحابۃ العظام دوم آنکہ مجلد نبودن مراثی در آن زمان قباحتی ندارد چہ در آن وقت احادیث
ہم مجلد نبودند سوم آنکہ غنا و مزامیر بہ نسبت مراثی حرام است از ہمین جاست کہ خواص از آن اجتناب
دارند و اگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اہل سنت و جماعت را تشنیع آن نمی رسد
چہ شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۵۴۵ نوشتہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز داشتند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقانون
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ در صفحہ ۵۴۹ می فرمایند بدانکہ صاحب متاع ذکر کردہ است
در سماع سہ قول را حرمت و کراہت و اباحت و ذکر کرد دلائل ہر مذہب را و ترجیح کرد مذہب اباحت را
چنانکہ مدعائے اوست و جواب داد از استدلالات و تمسکات حرمت و کراہت و اطناب کرد
در اثبات مذہب اباحت و اثبات کرد آنرا بکتاب و سنت و اجماع و قیاس و وجہ قیاس آنکہ چون
ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد و بصفحہ ۵۴۹ نوشتہ و نقل کردہ است
فاکہی در تاریخ مکہ معظمہ بسندی کہ وارد از موسی بن المغیرۃ الجمحی کہ خود دید عطاء بن ابی رباح را پس در آمد
و بودند در آنجا قومی کہ میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطاء را کہ در آمد باز آمدند از آن پس گفت

نمی‌نشینیم با عود و بگیند با چنگ و دف ببین نیست لغتی کرد و صاحب امتاع همین عود را اصل
ساخته و هذا امر دیگر است بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط السما
روشن و منجلی گشت که غنی تجرید چیبع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بدعت است نزد اهل سنت و جماعت مباح نیست و هو الحق ولنعم ما قیل نظم
رفته بودی در حضور شاه دین جعفر صادق امام المتقین * گفت چون من هر دم بیت الخلا
میرسیدم در گوشم من بانگ غنا * هر دم همسایه ام بر صوت عود * می کشند از سینه آواز سرود
می نشینم بهر گوش چون آید مرا * می دهم گوشی صدای خوش مرا * منع فرمودش امام راستین
گفت ای سائل چیست مضمون آن * من آخر پیغمبر ایشان مجرم * چیست آنچه بعض خود بخود گوید بقوم
شاید نشنیده قرآن خوانده امر حق سبحان خوانند * در قیامت گفت حق لا نیال
میشود با چشم و گوش و دل سوال * چون امام این آیة کرده سائل از کار خود استغفار کرد
گفت سرور گوی میانه بزن * حال تو باید و در رفتین * ستیان این فعل کفری کنند
افترا بر حق گفته * هیچ دم بعد از نماز این همه جا سختیا با شتاب زمر
امردان غلغل کنان با ساز دف * صوفیان در پهلو شان ایستاده در هوای شاهان شوخ و شنگ
فغ پرواز نه باطبور چنگ * بزم شیطانی و نفسانیست این * یا مقام ذکر ربانیست این
حال کی در پیچها حاصل شود * کی حضور دل درین محفل شود * با غنا قرب الهی را مجو
کی روا باشد نماز بی وضو * و در می سازد زیارت گل زند * می کند منع از زیارت قول رخ
سینه را باید که باشد در دو جوش * و هم باشد حلق مجروح از خروش * کن نمازی با بکا و تلبیه
که روا باشد بکا و تعبیه * یاد خالق در دل شبها بکن * اوست تنها ذکر او تنها بکن
چهارم آنکه تعیین تاریخ و روز در شریعت ثابت نیست بان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای انصاف
زدن ست مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بر صفحه ۳۰ نقلا عن بعض الفتاوی می فرماید
الحاصل حضرت مارا از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان از آنحضرت صلعم

اثر في سنته قال الشيخ احمد بن الخطيب القسطلاني في المواهب اللدنية واذا كان يوم الجمعة الذي فيه ادم خص بساعة لا يصادفها عبد مسلم يسأل الله فيها خيرا الا اعطاه اياه فما بالك بالساعة التي ولد فيها سيد المرسلين ولم يجعل الله في يوم الاثنين يوم مولده من التكليف بالعبادات ما جعل في يوم الجمعة المخلوق فيه ادم من الجمعة والخطبة وغير ذلك اكراما للنبي صلعم بالتخفيف عن امته بسبب عناية وجوده قال الله تعالى وما ارسلناك الا رحمة للعالمين ومن جملة ذلك عدم التكليف عن قتادة الانصاري انه صلعم سئل عن صوم يوم الاثنين قال ذلك يوم ولدت فيه وانزلت علي فيه النبوة رواه مسلم وفي المسند عن ابن عباس قال ولد النبي صلعم يوم الاثنين واستنبئ يوم الاثنين وخرج مهاجرا من مكة الى المدينة يوم الاثنين وقدم المدينة يوم الاثنين ورفع الحجر يوم الاثنين انتهى وكذا فتح مكة ونزول سورة المائدة يوم الاثنين حالا آن روايات كه در انسان العيون وغيره ودر كتب معتبره مذكور مى شود قال القسطلاني في المواهب اللدنية ناقلا عن ابن الجزري والشيخ عبد الحق المحدث الدهلوي في ما ثبت بالسنة في ذكر رضاعه صلعم ولا زال اهل الاسلام يحتفلون بشهر مولده ويعملون الولائم ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات ويظهرون السرور ويزيدون في المبرات ويعتنون بقراءة مولده الكريم ويظهر عليهم من بركاته فضل عظيم انتهى وقال الامام الحافظ ابو الخير بن الجزري ومن خواصه انه امان في ذلك العام وبشرى عاجلة لنيل البغية والمرام فرحم الله امرأ اتخذ ليالي شهر مولده المبارك اعيادا ليكون اشد علة على من في قلبه مرض وعناد انتهى

پنجم آنكه حال واقعى جناب سيد الشهداء عليه التحية والثناء مشتمل بر نظم بيان نمودن مستلزم ثبت آنجناب نيست ايا نمى بينى كه شاه عبد العزيز دهلوى در سر الشهادتين مى فرمايند وقتلوا على الحجر واسروا اثنى عشر غلاما من بنى هاشم ومن كان من النساء وامر ابن سعد عشرين فارسا فركبوا الخيول واوطئوا جسد الحسين وارسلوا الراس المكرم في يومه الى الكوفة ثم ارسلوا مع روس سائر الشهداء وسبايا اهل البيت الى يزيد بن معاوية مع شمر بن ذى الجوشن الخ ودر مرثيه مى آيد كه مخاطب چنان بيان فرمايد كه شاه صاحب براى قلت ورسوخ جناب

مظلوم کربلا انہمہ خامہ فرسائی نمودہ فافہم ولا تکن من الغافلین قال المخاطب اور ایک
غلط در غلط یہہ ہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیت لغت مین مصیبت زدی کو صبر
اور دلاسا دینی کے تئین کہتی ہین اور عزا کی معنی صبر کی ہین بہلا سمجہو کہ اس تعزیہ مین صبر اور
دلاسا دینی کا کہین نام اور نشان بہی ہی اور کوئی کسی سیاپے گہر آن کبہی صبر اور دلاسا فرماتا ہے
بلکہ کمبخت ہر سال بچاری سیدونکو نئی نئی مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی رلاتی ہین اور ایسی جگہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ رہو اور صبر کرو تو پہر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑ کر اوسکی چہاتی پر گہونسے
لگادین اب سچ کہو یہہ اولٹا نام کن الٹی نے رکہا ہی اور ماتم کرنیکو تعزیہ کس لغت مین لکہا ہے
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی احکام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی کہ خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلا اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت مین مر گیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوستونسے
یہہ کہی کہ بیٹہی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہین ہوا او
مرتی تمہاری ہین کو ننگے پاؤن ننگی سر گلی مین طوق ڈال کہ پیادے گہسیٹتے کچہری مین لیگئی اور تمہاری
ماں کی چادر سر سی اوتار لی تمکو لازم ہی کہ یہہ حال بار بار سنو اور خوب روؤ پیٹو غرض سمجہو تو کہ کون
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی لڑکے کا حال اوسکی قریب کی سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا ماننے بلکہ سر پیر
ماری چہ جای بڑی آدمی کا حال سر بازار ڈہول اور تاشی سے نقل استغفر اللہ یہہ ہمارا جگرا و صبر ہے
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو بے پردہ فضیحت کرتے ہین
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتے ہین حضرت حسن حسینؑ کی وقت مین
ایک یزید تہا اب اولاد حسن حسینؑ کے وقت سیکڑون یزید ہوئی خیر ہر حال صبر اور برداشت سے
کیا جاتی ان اللہ مع الصابرین اقول و بہ نستعین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تعزیہ
بر نقل قبر و مقبرہ باصطلاح خاص ست ولا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف ست کہ
مؤمنین و سادات در عشرہ محرم الحرام ہمہ گریہ و صبر و تلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ و انا الیہ
راجعون و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن دیگری را

گریہ کنانیدن منافی صبر نیست اما نبلی کہ حضرت یعقوب علیہ السلام بفراق حضرت یوسف علیہ السلام
آنقدر اندوہ نمود کہ ہر دو چشمہاء آنحضرت سفید شد چنانچہ او سبحانہ تعالے و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب پیغمبر باید قال یا اسفا علی یوسف وابیضت عیناہ من الحزن فہو کظیم
و فخر المتکلمین مدظلہ العالی در رسالہ فتوحات حیدریہ پیغمبر با [illegible] تفسیر حسینی و کشاف نقل نمودہ
کہ او روایت کردہ کہ حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید کہ اندوہ و حزن یعقوب در مفارقت پسر
بچہ مرتبہ بود جبرئیل گفت برابر ہفتاد مادر حضرت فرمود کہ او را چہ مقدار اجر دادند گفت اجر صد شہید
و او را از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفتہ آری ہیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نشد
بقولے چہل سال و بقولے ہشتاد سال از وقت فراق یوسف علیہ السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریہ خشک نشد و از بار فراق جگر گوشہ پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسران وی
مشاہدہ این حال از آنحضرت گفتند تاللہ تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الہالکین
یعنی بخدا کہ ہمیشہ باشی کہ بنالہ و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکہ بیمار شوی بہ بیماری نزدیک بمرگ
تا باشی از جملہ ہلاک شوندگان یعقوب علیہ السلام در جواب گفت انما اشکو بثی و حزنی الی اللہ
یعنی جز این نیست کہ شکایت کنم غم و اندوہ خود را بجز خدای نکنم انتہی سوم آنکہ شاہ عبد العزیز
دہلوی در جواب سوالات مولوی رفیع الدین خان مرادآبادی نوشتہ اگر در مرثیہ و کتاب
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیہ و کتاب فی نفسہ مضائقہ ندارد انتہی پس تشنیع
بر مرثیہ و کتاب اقوال واقعی ناشی از جہل یا تجاہل مخاطب لاثانی است و کذب روایات
بالاتفاق حرام فافہم و [illegible] چہارم آنکہ پارچہ کاسی برہا فرستادن کنندگان تعزیہ داری نہایت
بجا و مستحسن است و حال ماتم سابق گذشتہ فقط طرفہ آنکہ ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمہ حفصہ دختر عمر گفتہ عن عقبۃ بن عامر قال لما طلق رسول اللہ صلعم حفصۃ بنت عمر فبلغ ذلک عمر فحثی علی راسہ التراب
یعنی از عقبہ بن عامر مرویست کہ رسول خدا صلعم طلاق داد حفصہ دختر عمر را در سید این خبر
عمر را پس ریخت بر سر خود خاک انتہی و در رسالہ سرور المحزون نوشتہ روایتی آمدہ کہ حضرت رسول خدا

... عمر را طلاق داده بود بدین جهت کرده شکل آورده اند یعنی هرگاه عمر را چنین خاک
بر سر کرد ... طلاق یافتن ... شدن ... بانو یافته ... اهلبیت را چگونه ... گرده
... افسانه هنگام طلاق ... تعظیم و تعزیت ... قول علماء اهل سنت ... ثابت شد
... در رساله تحریر الشهادتین حال واقعه کربلا به تفصیل تمام ... چه
... اهلبیت عصمت و طهارت نقل سپرده که بعضی از آن ... رساله معجز ... بیان آمده ... مبادا
مخاطب شاه صاحب ... یزید پلید کننده خاندان نبوت باشد ... حق ... که ... کتاب
... واقعی شنیدن ثواب ... وارد و حال واقعی را که از ظلم یزید و یزیدیان ظاهر میگردد ... خفا
... حمایت یزید ساختن است ولعمری ... کار پاکان را قیاس از ...
... پس ... با آنکه ذکر قصص انبیاء و اولیاء خدا که متضمن ذکر مصائب و محن ایشان
... است چنانچه حق تعالی شانه در قرآن مجید مجید حضرت یعقوب با حضرت ...
و افکندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاه و گریستن حضرت یعقوب ... از ان سبب تا اینکه
چشم آنحضرت سفید شد و فروختن برادران تا حضرت یوسف را و فریفته شدن زلیخا آنحضرت
... حضرت یوسف ... پادشاهی مصر ... برکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان کرده
... احسن القصص نامیده چنانکه فرموده نحن نقص علیک احسن القصص ... در حریم می باید که تذکار مصائب
واقعی جناب امام حسین چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ بالله آنرا فضائح آنحضرت و حمایت یزید قرار
داده ... اعراض می نماید با آنکه جناب باری عز اسمه ذکر مصائب انبیاء را احسن القصص
... است مقتل جناب شهید مظلوم باتباع امام غزالی باشد میتوانند شنید لیکن علت
... باید داشت و مجرد تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت که چسان ... احقاق
حق و ابطال باطل با بعض صحابه اعتراف امام ایشان کشان کشان میرسانند قل جاء الحق
... الباطل ان الباطل کان زهوقا قال المخاطب عجب حیرتی کی خدا اور رسول ... اور
... سر انگی ... بلائی پڑی ... تا ... رسول ...

مچائی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت ہے گڑدن بار لوگون نے قصہ ہوتے ہین اور حسین
بہت کچھ بیان اور جنجال چاہئے اسکو ایک سال تو ہمہا ہین کرتی اور اللہ کی جتنی فرض ہین سب مقدور پر
موقوف ہین نہ کوۃ تب ہی جب مال ہو اور روزہ تب ہی کہ جب بیمار نہ ہو لیکن ہر چند محتاج ہو وے مگر ماتم
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوے سبحان اللہ اسلام کی سرح کیا خوش ہو گی کہ ہمارے دوستو نکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچھ قدر نہی اسکی فرض اور واجب پر چاشنی چڑہایا ایسی مقام خدا کے
غضب سے پناہ مانگنا چاہئے اللھم احفظنا **قول** و یہ شنیعین مدفوع ہست بچند وجہ اول آنکہ
جواز بناساختن تعزیہ از اباحت اصلی و ارشاد آنحضرت بساختن نقل قبر والدین برائے سائلے
مستنبط ہست پس برامر مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن و تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن ہست دوم انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسین موجب احکام ہمہ اہل بیت ست و
تمسک بعروۃ الوثقی ایشان موجب ایمنی از ضلالت و اقتدا و اتباع ایشان باعث فوز و نجات
وسبب رستگاری از عواقب ست **نظم** کالک طعان تو بنگاہ جدال ٭ و منہ طعنہ بہ پیمبر و آل ٭
قول تو جملہ حشو و طامات ست ٭ نزد تو گرچہ از کرامات ست ٭ گر بہ تحقیق بگویم ای ذیشان ٭
ہست قول تو لعبت صبیان ٭ فی غلط ہست بایہ تلبیس ٭ مقتبس از وساوس ابلیس ٭
مرحبا مرحبا ز راہ غرور ٭ گشتہ از رہ ہدایت دور ٭ گشتی از راہ کبر و نخوت و جہل ٭
با ہمہ فضل نائب بوجہل ٭ مستعدی شدی بمعارضہ ٭ با جناب شہید ہر دو سرا ٭
قول او را کہ ہست وحی تمام ٭ می شماری تو از فضول کلام ٭ آنچہ آن مقتبس ز قول نبی ست ٭
طعن بر وی نمودن از دغلی ست ٭ طعن آن طعن بر رسول خداست ٭ قدح آن قدح آن شفیع وراست ٭
قول او را بضحکہ انکار ست ٭ باز دعوی دین او وارست ٭ دین تو طعن سرور دین ست ٭
این چہ دین ست اینچہ آئین ست ٭ رد وحی ست رد قول رسول ٭ کے بود قول اہل رد قبول ٭
الحذر الحذر ازین گفتار ٭ **وقنا ربنا عذاب النار** ٭ دوم آنکہ اگرچہ مجیب کامل تتبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الحال ...

اہل سنت وجماعت باوجودیکہ احبابت شرعی الیس پشت ہی انداز ند لیکن از انقا محفل میلاد
غفلت نہی سازند قال المخالف بڑی عجب اور دوستدار امام کی اس بات مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا ورسول کے سارنگی نوازی اور رقاصی زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پھر عوام الناس بیچارے کھانی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنونکا
خلاصہ سمجھتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور لالچی
وہی بہی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی یہہ کام
کرتی ہین انکو امام سی کیا نسبت ایسون کی یہان نجائی اور انکا کہانا نکہائی بلکہ انکو سمجھاکر ایسی حرکت
سی باز رکہیی کیونکہ اگر امام برحق سے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سی کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سی شیطان خوش ہو کری امام کی واسطے خرچ مین لاوین اور اسی نیکی کو اپنی کئے جاتی ہین اس سی معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکہہ لیا ہی نہ امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سی کہ جس سی اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کیطرف
۱۹
انیسوین سیپارے کی دوسرے رکوع آیۃ ارأیت من اتخذ الٰہہ ہواہ افانت تکون علیہ وکیلا ام تحسب ان
اکثرہم یسمعون او یعقلون ان ہم الا کالانعام بل ہم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکھہ تو
جسنے پوجا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکہتا ہی کہ بہت سنتے ہین
یا سمجھتے ہین اور کچھہ نہین وہ برابر ہین چوپایونکی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین اسی سے ان لوگون کا حال ایسا ہے
کہ شیطان اور نفس نے فریب دیا انکی کسی کے سمجھانی کو نہین سنتے بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کرتی ہین وہی باتین بتاتے ہین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسی چاہے دیوی جسکی چاہے
باز رکھی اور یہہ بھی سنتے اور دیکھتی ہین آنکہون کہ جب ایسی ریاکار بد اطوار جہوٹے دوستدار دنیا کی حرام کمائی
حاصل کرکی اور اپنی نام و نمود کی [illegible] کی ساتھہ یہ کام بھی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
نسبت [illegible] ہین تو امام ہم کی خاطر سی جو بیمار بندی بااعتقاد ہین

اوسکی غضب مین کبھی گرفتار ہو کر آخرت کی عذاب الیم کی سوا ی دنیا مین ہی جلد خانہ برباد ہو جاتا ہے
اور بہتونکو یہ جب سے آیت کے فلما نسوا ما ذکروا بہ فتحنا علیہم ابواب کل شیء اذا فرحوا بما اوتوا اخذنا ہم
بغتۃ فاذا ہم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین یہ جب بہول گئی تو نصیحت کیگئی تہی انکو
کہولدی ہمنی اونپر دروازی ہر چیز کے یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہمنی انکو بے خبر پس وی رہ گئے
نا امید گناہ کرنیکی فرصت دیتا ہی پہر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچھ فائدہ
نہ کریگا اور کسی کی سفارش کا اپنی خیال ناقص مین اونپر بہول رہی ہین کام نہ آویگی ہان اگر پہلی
خبردار ہو کر اپنی بری کامون سی باز آسکے تو چہوٹی اونپر سے اللہ تعالے انکو اور جمیع مسلمانون کو اونکے
بری کامون سے بچاوی آمین یا رب العالمین اقول ببستین بکرات ومرات دیدہ شنیدہ ایم کہ انعقاد
مجالس تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا گریہ کردن بر شہید مظلوم ست و
اطعام مومنین بر سنون ثواب بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ست برائے گریہ دیگا و بر ظاہر کردن
ثواب طعام و بنا ساختن تعزیہ موقوف ست بر صرف مال حلال و اشیاء طاہر مگر پیران اہل و
جماعت را دیدم کہ از خانہ مریدان شوت تواردعوت ہا می خورند و ہزارہا روپیہ حاصل می نمایند
و دمہ داری از غضب حکام بتوجہ باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار و ایضا دیدیم
ہر کس کہ مال حرام و اشیاء غیر طاہر در اطعام مومنین و تعزیہ داری صرف میکند آنکس باعث
بجدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب ست و ہو کا نی ہے قال الجاہل فصل
دوسری عجیب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامون سی منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح
واہی تباہی اعتراضات اور سوال کرتی ہین سب خرافات در اہل انکو کون بیان کری یہان
چند باتون کا مذکور کر دیتی ہین باقی اگر خدا اسکی سمجھ دیتا ہی تو اسی پر اوسکا ہی قیاس کر لینا
بعض جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی بڑی بڑی عالم فاضل
گذری کسی نے منع نکیا اسمین بہت بڑی ہوا اور کوئی کیا پڑہا تہا اونکو فلانے میان کی پاس
ہم مدت تک پڑہی تہی اونہون نے کبہی منع نکیا اور جنکے ہمارے یہان سے مرید ہین جی حضرت انکی

تقریر بنانی تہین جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہون کی وقت سی چلا آتا ہی پہلا پیغمبر اور امام
کی وقت سی تو نہین بنا آتا ہی **اقول** و بہ نستعین در رفقہ احمدیہ نقلا عن جامع المتفرقات
آورده مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آ کر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ مان کے پاؤن اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے
اوسنے پوچہا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نے فرمایا کہ اونکی قبر چومے اوسنے کہا کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسری کو مان کی قرار دے کر بوسہ دے تا کہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات و این حدیث دلالت کند بر آنکہ صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
باشد بر شبیہ تعمل آوردن بوسہ بر نقل قبر بتخلیص از حلف شرعی حاصل میشود و نیز از حدیث دلیل
اباحت نقل قبر ہست زیرا کہ آنحضرت صلعم امر کرد بوفائی نذر بآن چہ مقرر شدہ کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد و نذر معصیت جائز نیست و چون ثابت نگردد حرمت ثابت
نشود حلت و اباحت بدلالت قول وی سبحانہ و احل لکم الطیبات و ہرگاہ بدلائل شرعیہ
اباحت بناساختن تقریر کہ عبارت از نقل قبر و مقبرہ ہست ثابت گشت و تعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام و متشرع مانند عالمگیر بلا نکیر بوضوح پیوست پس این تعامل کاشف
سیرت سلف ہست و ہو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائلے مخصوص بود جوابش این ہست
کہ چند آیہ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریہ قبطیہ نازل گردیده و در ذیل آن آیہ
و الذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا و الآخرۃ ہست باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد و الحال
اگر زنان محصنات کسی متہم سازد در وعید داخل نباشد و علی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشند و اگر گوئی کہ از حدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جوابش
اینست کہ نقل قبر شیخین و حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب ہست ممنوع باشد
و اللازم باطل فالملزوم مثلہ و اگر کسی گوید کہ این حدیث ضعیف ہست در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روایت

ضعیف نمی بود وفقہای اہل سنت در استنباط و استخراج مسائل فقہ بر آن اعتماد نمی نمودند دیگر آنکہ
بالفرض والتسلیم علمای اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و
استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است **قال المخاطب** اب کہو تم کہ بادشاہونکی اطاعت ہمیشہ پیغمبر کے
اقول ای پیشتیبن باصول موضوعہ اہل سنت وجماعت اطاعت بادشاہان اسلام مطلق بموجب آیہ
اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا است و ہرگاہ اطاعت
پادشاہان مثل اطاعت خدا و رسول باشد پس بجا آوری احکام جمیع پادشاہان واجب و لازم
وہو المطلق **قال المخاطب** اور بادشاہان کے ہاتھ اور وقت میں سیکڑون بری کام ہوتی آئی ہین
اونکی وقت کی ہونی سے یا اونکی کرنے سے وہی کام اچھی نہین ہو گئے اور بادشاہ کیا مال پیغمبر کے
وقت سے بت پرستی چلی آتی ہے اور حرامکاری اور دغابازی اور چوری سب ہوتی آتی ہے
کہدو کہ یہ سب کام بہی درست ہین کہ آگے سے ہین اور جو یہ کہو کہ ان کامون کو آگے سے منع کرتی
آئی ہین مگر سب لوگون نے نہ چہوڑا تو یہان بہی اسیطرح سے سمجہو کہ تعزیہ کو بہی منع کرتی آتی ہین
مگر لوگون نے نہ چہوڑا **اقول** ای پیشتیبن شناعت سرقہ وغیرہ از امور غیر مشروعہ اند اجماع بر آن
منعقد گردیدہ و خلاف آن منقول نیست در حالتیکہ اینجا در تعزیہ اجماع ثابت نیست
اینکہ اجماع در فن اصول عبارت است از اینکہ اہل حل و عقد در زمان مخصوص یا در ادوار متعاقبہ
بر امر مشروع اتفاق نمودہ حکم با باحت یا استحباب آن نمایند پس بنا کردن تعزیہ فعل قبیح
ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا از منۂ متعاقبہ ہیچ وقت آن اتفاق اہل حل و عقد گردیدہ
باشد ومن ادعی فعلیہ البیان **قال المخاطب** اور بہی کسطرح ہے کیا اگر کسی عالم نے زمانہ سابق میں
آگی منع نہین کیا یا اب نہین کرتے **اقول** ای پیشتیبن بالفرض اگر کسی از رہ تعصب
باتمناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجی ندارد لیکن مولوی عبد الواحد خان
نبیرہ مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ الاوہام بتقریر اینکہ علمای صالحین اینمعنی را اسم تعزیہ را
از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعاً منع ابرای ترویج و قیام آن را ... المؤمنین

که مفتی را باید که بنظر حال و عصر زمان فتوے دهد پس درین عصر و الزمان علما صالحین فتوے ترویج و قیام تعزیه امام مظلوم کرده اند نهایت بجا و مناسب است و ترویج آن موجب ثواب واجر عظیم و فتواے علما صحیح و بجا است و همچنین علما یقینًا مناسب خواهند علاوه برآن این مراسم تعزیه داری امام علیه السلام از صدها سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اهل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جهانگیر و شاهجهان عالمگیر اورنگ زیب و غیره که در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند لوازم تعزیه داری بوجه احسن بتقدیم میرسید و نواب سعدالله خان وزیر اعظم شاهجهان عالم متبحر و قاضی القضات مستعد خان که هر یک حنفی المذهب بودند و دیگر علما آن زمان اگر مراسم مذکوره را خلاف شرع دیده می بودند استفسار بحضور سلاطین عرض ساخته در تمامی ملک موقوف می کنانیدند که در سرکار بادشاهان اختیار کلی می داشتند و بادشاهان هم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود را موقوف میکردند دوران عهد عمومًا و خصوصًا مروج بود و تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف ازان نکرده درینصورت ترویج ازان باجماع است یعنی جماعت ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف واقع است لن یجتمع امتی علی الضلالة هرچه ایشان برآن اجماع کنند و اتفاق نمایند حق بود پس درین عهد اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع است و انکار از تواتر است و انیمعنی بموجب اصول فقه نهایت ممنوع انتهی فافهم و استقم

قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آئے ہین وہان ہندی جاہل ہی ہوتے آئے ہین تمام جہان منہ کے سہارے عالم فاضل کو پوچھتا ہے اور عالم جانتی ہے کسی کہتے ہین حقیقت مین عالم وہ ہے جو قرآن حدیث بخوبی واقف ہو اور اللہ سے ڈرے اور دنیا کی محبت مین نپڑے اور خدا اور رسول کی خلاف نکرے ایسے کو پڑھا لکھا کہتے ہین اور جو عربی اور فارسی کتابین پڑھکر لکھے دنیا کمانی اور نام و عزت کی لیئے اور جاہ حشمت کیواسطے ہیچ کمانی و کیر دنکی خواہش

موت اور عاقبت کو بہول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتیون کی خوشامد کری اور انکا آبرو نہ
اور دین کے کامون مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی کی اور آپ بہت باندہی نہ اور دوستی ہمیشہ ہوا
بلکہ دین کے جو تونکی طرح سے دنیا کی طمع سی کونی مین منہ پہادی اور دین دار مولویونکی تہری پیکے
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچہر کے واسطی کہتی ہین اپنی بڑائی اور خود پسندی کی راہ سے
اسمین جہین مسئلے نکال کر بیچاری نادانون کو اچہی راہ سے بہکا دی سوا ایسے جہو دغا باز مولویون کے
خصوص اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کر کے ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکے مسطل کر دیا ہی تو یون ہی کہ باطن مین انکی سوا سے طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق اور بدبختی اور فساد کی دینداری اور خدا پرستی سے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے استاد ہین اور بیپاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے
راندے اور پہٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت سے بچاوے اور انکے
دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین نہ پہساوی غرض نہ خدا سے ڈر نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کرے
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدی ہین پڑہا اور سمجہا اور کیا اوس
البتہ جو ایسا ہو گا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگر سے را نصیحت بہلا تعریف ہے کے
بات ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان بدعت سے ظاہر بت پوجتے ہین اور چوٹیان
18 رکہتے ہین اور ہندوونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجا کر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے جوی و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئی
انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی ایسی ہین اب یہ لوگ ہی کہتے ہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **قول** دیدہ نشستن فبار
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف قرآن منقول نیست بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف بعضے از آنہا
خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ برائے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق ست **قال** الخاطب و بڑائے میان انکو تعزیہ سے منع کرتے اور انکا

سے اونہون نے منع کیا تھا وہی میان بی بی سے بدتر ہین کچہ عالم و فاضل نہین جیسے تم ویسے د
سونا کہین سوتے کو جگاتا ہے اور جنکی تم اور تمہارے باپ مرید ہو کیون نہ تعزیہ بنادین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتے تو مرید چادر ملیدہ دیوڑی کتا کسطرح سے لاتے اور بڑی حویلی
اور دادے کا کہنا کہانے بیٹا جیسے ہم مرید ویسے ہی پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتے اقول وبہ نستعین
آنچہ افادہ فرمودہ مدفوع ست بانکہ صدہا پیر و مرشد مسلم الثبوت اہل سنت و جماعت تعزیہ دار
و تعظیم تعزیہ نمودہ اند و تفصیل آن را کتابے ضخیم باید لہذا ازان قطع نمودہ بذکر دو سہ پیر می پردازم
اول شیخ عبد الرزاق صاحب ہانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بنا کردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ شریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب نادر کان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت ایشان و جمیع تعزیہ داری میکردند دوم شاہ پیارا احمد صاحب بریلوی اند
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ شریف بمکان آنجناب میرسید بدوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند و تا آخر روز محزون و مغموم بودند کلام معروف ما اند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست قال المخاطب و پیرجی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کئے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہتی ہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیرجی کمائی کہاتے ہین اور ہم ہمارے تمہین سمجہے غرض ایسے ہی نہرووی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کرے اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکہے ادہر بل
ین ادہر ایمان اقول وبہ نستعین این ہمین تم اہین تم اہین قال المخاطب و بعض جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل ہو اتنا نہین
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہے اور وہ موقوف ہے قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے بیان کرو وہان بہگتوگے قتل
حشر و نشر جیسی بیان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض بہشت کا ہم تم ہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرامکاری شراب پینا جوا کہیلنا اور ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین چنگے بہلے ہوتے ہین کچہ

سنر انہین ہوتی کیا امام کو بہہ کام بہی اچھی معلوم ہوتی ہین **اقول** و بہ نستعین مخاطب از طرف خود
سوال و جواب تراشیدہ مارا بآن سروکاری نیست **قال المخاطب** اور بعضے بیوقوف یون منہ
خالی کرتے ہین کہ یہہ باتین نئی نکالی ہین تمہاری اپنی پرکہو کسی نہین سنی کیا جانے کون کتاب کہان سے
نکلی ہی جسمین یہہ کچہہ لکہا ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تم جو تعزیہ بناتی ہو تو پیغمبر اور اماموں کے بعد دنیا دارون نے
مقرر کیا ہی **اقول** و بہ نستعین لا نسلم کہ دنیا داران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علماء دیندار
باصول متفرعہ بناے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم و لا تغفل
قال المخاطب اور ہم جو کہتی اور کرتے ہین سو پیغمبر اور امام کی وقت کا کہا اور کیا ہی **اقول** و بہ نستعین
اینہمہ دروغ ست بلکہ انچہ ما میگوئیم یا میکنیم ہمہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است و یا مستخرج از ارشادات
آنحضرت ست **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہی خدا اور رسول کا کہا ہوا ہی اور
تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین و میان فلانے کا کہا ہوا ہی اور ہر سال نئی مضمون اور
سور کے مرثیہ گاے جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات و کتاب کسکی ہی اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند
وجہ اول آنکہ قرآن و حدیث کتاب ماست و اگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند مخالفت
قرآن و حدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۷۷ نوشتہ اما شعراے آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و یا زمیداشتند سر کافران را از اسلام و اہل آن در مدح رسول
صلے اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب
بن مالک و عبد الرحمن بن رواحہ صاحب روضۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و مداحان رسول اللہ
از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعراے ایشان
شش کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلے طویل العمر دو بیست سال یا صد و ہشتاد سال بود و
حکایات وی از عجائب و غرائب ست و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

و صد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است و زده مثل
بوده مثل در فصاحت و در صفحه ۲۷۹ نوشته و گفته که هر که خدای تعالی او را زبانی عطا کند
و به تکلم قدرت بخشد باید که در مدح آنحضرت صلعم و هجو دشمنان او تقصیر نکند که بهترین کارها این است
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر
و هجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب روزی
بر حسان و حال آنکه او شعری میخواند در مسجد پس نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مر او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بهتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم پس خاموش گشت عمر انتهی دوم آنکه در رساله تحریر الشهادتین مرقوم است در روایت
است که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون مخاطب باصحاب
خود کرد که با وصف شکسته شدن بدنش از زخمهای تیر و نیزه هنوز زنده گذاشته اید که ناگاه تیری از
دست بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام رسیده کار را در اتمام کرد که از پشت اسپ بزمین
افتاد و در همین حال شمر نابکار شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از
نیزه رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست که بقطع
سر بپردازد که دستش لرزید و شبل بن یزید سنگدل برادر شغال از اسپ فرود آمده
سر مبارک را از تن برید و پیش برادر خولی خود انداخت و بعد از آن بجز از دست بیداد
لشکریان و شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیانش بیرون ثم دخلوا علی الحرم واسروا
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من کان من النساء و امر ابن سعد شمر نفرا فرکبوا
خیولا واوطئوا جسد الحسین علیه السلام وارسلوا
الراس المکرم مع بشیر بن مالک خولی بن یزید الی ابن زیاد پس در آمدند بر حرم محترم و اسیر کردند دوازده
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بودند از زنان و حکم کرد ابن سعد شمر کرده‌ای
را پس سوار شدند بر اسپها و بی سر ساختند تن حسین علیه السلام را و فرستادند

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوی ابن زیاد بالجمله
چون حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند شجره رسالت و دوحه نبوت و نبالت
را بتیشه ظلم بریدند گویند که قیس بن اشعث پیرهن از تن مبارک کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او
گرفت و شمر با همراهیان خود قصد خیمه اهل بیت طهارت نموده تباراج پرداخت علی
بن حسین که بر بستر بیماری افتاده بود همین که نظر شمر بر حالش افتاد خواست که او را بکشند
کسی شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که این پیر را پیش امیر باید فرستاد و تا هر چه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین میدوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پایمال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالراس المکرم فلیدیر فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء وسبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و حکم کرد ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم که گردانیده شود
در کوچهای کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوی یزید بن معاویه با شمر ذی الجوشن بود و یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و باهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهدا و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراست و با بهجت و وقار در گوشکی
نشسته در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهل بیت

مصطفی ص و ذکور و اناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور یزید پلید

ببین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظر نحس رسید بار بار سید دید و

تبسم می کرد و چوبی که بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیاد

بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در مسجد بجانب بدارند سر حسین ع

را بر نیزه گذاشته در کوچهای کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلام

بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر سر نیزه

سوار کرده خانه بخانه در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا

و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشق

پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده

سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد و واویلا و واحسینا

از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت

بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه خبر شد قصر امارت آراسته و بر تخت نشست

خود و پدر داخت در رسانید که جمله عظمای شام پیش او حاضر آمدند حکم باحضار اسیران داد

بالفور سرهای شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضور نحس آوردند چنانچه سر یک یک

را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چون اینکه

شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت

با اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت باصغای واقعه کربلا مشاهده صورت حال سبایا

سرهای شهداء المعان انبساط و فرح و انبساط از ناصیه حال آن خسران مآل می تابید

چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا — آخر می خواند و از کمال اهتزاز

و نشاط از چوب دستی که بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گفت

که ای ابا عبد الله در گمان بود که سن عمرت تا این سن رسد و سر در پیش تو از خضاب محفوظ باشد

ودر مناقب السادات منقول است که در آن ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید
بردند یزید شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد انتہی تماشا
حال حسین تشنہ دہن گر کرون قلم ؛ لازم ہی لاکہ جلد کا دفتر کرون رقم ؛ گل کر دیا نبی کا چراغ قرار
لوٹا چمن علی کے کو اہر زحیف ؛ جسنے ذبح گوسفند کو دیا تہا یہ معمول ہی کہ پانی سے پیاسے
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا ظلم کیا ؛ پیاسا ہی مارا خنجر کیا غضب کیا گردن جو بوسہ گاہ رسالت مآب تہی
نیچے عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ ؛ وہ سر کہ جسکا تاج آنکہوں پہ تہا شرف نیزے پہ کربلا سے گیا شام کیطرف
اکنون مخاطب براہ انصاف بزبان آرد که این ہمہ تقریر کتاب منقولہ سابق موافق حدیث است
یا نہ در صورت اولے قرآن وحدیث با کتاب موافق است وہو المطلوب ودر صورت ثانی
وجہ آن بیان باید ساخت و دلائل کذب و بہتان مولوی شاہ عبد العزیز و شاہ سلامت اللہ
باید آورد اگر گوئی کہ فے الواقع این روایات صحیح ہستند مگر خواندن آن خصوصًا بمجمع خلائق جائز نیست
گویم این امر دیگر است کہ تذکار روایات شہادت جناب امام حسین ہرچند صحیح باشند گوارا است
سوم آنکہ کذب در روایت و غنا در مذہب امامیہ حرام است مگر نزد اہل سنت و جماعت غنا
جائز است قال المخاطب وبعضے جو آپ کو قابل سمجہتے ہین کہتے ہین تا بایست ہمارے
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی اور بہت لوگ پڑہے ہوے ہین لیکن یہ معنے آیت اور حدیث
کی کبہی نہین سنتے تہے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم پڑہے ہو یا نہین اگر
پڑہی ہو تو ہمارا ہاتہ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے معنی یہ نہین ہین جو تم کہتے ہو اسطرح ہین اور جو تم
طوطی کیطرح سوا لفظ کے نہین جانتے ہو تو پہر ناحق ٹین ٹین کیون کرتے ہو کسی عالم معتبر سے پوچہا
تہا کہ اوسنے اس لفظ کی معنی کچہ اور ہی کہے اقول دیستیقن در گریہ وزاری و تعزیہ داری
جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا مخالفت قرآن وحدیث نیست بفایدہ مخاطب
بیہودہ سرای میکند وسوال وجواب طرف خود می تراشد قال المخاطب یعنی کسیکہ جاہل
جب سب طرفسے ہار مانتے ہین تو یون کہتے ہین کہ ہم کچہ نہین جانتے ہمارے بزرگون سے

یہہ بات چلی آئی ہے کہ ہم اپنے باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کے وقت کی کافر بھی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتے تھے جو تم ہمسے کہتے ہو
بھلا ہم تمسے پوچھتے ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندہا ہو یا ایک راستا چلنے مین کوئین یا گڑہا
یہہ سنکر تم بھی اپنی آنکھین پھوڑ لوگے اور کوئین یا گڑہے مین گرو گی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صورت
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز نہ چل سکو گے پر تعجب ہے کہ دنیا کی نقصانین باپ دادا
شریک نہین اور دین مین انکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے کمبخت ہو کلمہ کہو نبی کا
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے اقول درین مباحث سوال وجواب مخاطب انطرف
خود چیدہ بود عمارا از ان تعرض نیست قال المخاطب بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بخش بہت
دنون سے کہا کرتے ہین کہ صاحب امام نے امت کی واسطی سر دیا سو واسطے یہہ امت انکا
قصہ بیان کرتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا ازغل قافیہ جسکا کہین نہ ہو رنہ ٹھکانہ اسکے کیا معنے
کہ امت کے لئی سر دیا جو کوئی کسیکے واسطی سر دیتا ہی تو چاہیے کچھ دنیا مین اسکا بچاو ہو یا
عقبے مین بھلا ہم تمسے پوچھتے ہین کیا اسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹ ڈالتا تھا کہ
امام نے انکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بھی امام کے سر دینے سے ہمارے
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری گناہ
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی لکھا ہی کہ جو
کوئی ایمان لاوے اور بھلے کام کرے اسکو خدا بخشیگا بھلا اتنا سمجھو کہ دنیا اور دین مین
کوئی ادنا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا جاتا ہے نہین پھر جاتا اللہ ہماری عوض امام کو کیون مارتا اگر
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام ماری جاوین اقول در سخنش انچہ افادہ نمودہ
صحیح ست بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نی امت کے واسطے سر دیا
میگوئیم کہ این مقولہ ما ست بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین علیہ السلام بعوض حضرت اسماعیل
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خود

سپر مایہ پوشیدہ نہ رہی کہ شہادت میں اوس جناب کے چند نکات واقع ہیں اول نکتہ یہ ہے
کہ جب حق تعالیٰ جل جلالہ نے ابراہیم کو واسطی ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتوں نے
عرض کی کہ خداوندا نور فیض گنجور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان ع صفوت
آدمیان وشمہ دور زمان احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسمٰعیل
علیہ السلام میں ہے اگر وہ ذبح ہو کا ظہور پر نور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوئے گا
ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے گی کسی
پاؤں جرات کا میدان شجاعت میں نہ رکھا اگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول
کیا کہ عوض حضرت اسماعیل کے دشت کربلا میں ہو کے اور پیاسی خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید
ہوئی چنانچہ و فدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے
اشارت شہادت حسین علیہ السلام سے ہی دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری
در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ ترا شربت شہادت چشانید چنانکہ
را بزہر و دیگری را بتیغ بیدریغ خواہند کشت و این مصیبت ترا سبب زیادتی شفاعت است
سنۃ انتہی و شاہ عبدالعزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام
تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ و کمالی فضیلت نیابۃ وارث خواہد شد
وامت چہ جیست جناب ما میں ہما میں بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند
سوم آنکہ صاحب دہ مجلس در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول
صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ قطعہ از آسمان در رسید و گفت یا رسول اللہ
صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم
کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان ہمی توان گفت کہ جناب امام حسین
را بوجہ شہادت رتبہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب ملوک ہا و چندین گناہگار
مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

لعن

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اللہ اون سی راضی تھے اور اونکو شہادت کی توفیق لعین یزید جو تھا
بےشرع اور بدعتی تہا اسواسطے اسکی تابعداری قبول نہ کی کہ دین کا نقصان نہو جان جا
لیکن ایمان بچا ے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجئے پاک بندی مقبول
اللہ کے ایسی ہوتے ہین اہنین کا مومن امام ہی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تغیر بینانی اور سر دینی سی کیا نسبت امت کو چاہئے کہ اپنی امام کی پیروی کرین محبت اسکا
نام ہی کہ اپنی امام کی موافق ہو جی اقول و نستعین انچہ افادہ نمودہ فردوست اول آنکہ بقول خطیب تھا
دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے + اسکو جو غم ہووی تو جان تجھے ہی سرور یار سی حاصل ہوا سرور تجھے + ملال دوست
دلکو میری ملال ہو یا + و تعزیہ وسیلہ بکاست پس نسبت میان تعزیہ و آرزو شہادت آنحضرت ہویدا دویم آنکہ
تبصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ خلیفہ و امام سنیان است پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد و لنعم ما قیل فی بنی امیہ نظم
بہیچا کارشان بگرہ بیگر نیز ہ وگر شد صلح غدار ند و خونریز ہ سیہ رو یا لفی از قہر خطا یا ہ
حلالان بخون آل طا ہا ہ امیر شان بکف تیغ وسنان داشت ہ فقیر شان سنان از زبان داشت ہ
سپہر دین بخاک افتاد زایشان ہ بنای شرع شد برباد زایشان ہ ہمانا از رہ فاسقی ندانند ہ
بجز جور و جفا خوبی ندانند ہ بود آسا کشی در دور ایشان ہ شب و خلقی و آہ از جور ایشان ہ
یکی از قوم ایشان شمر او دست ہ کہ بیطاقی خرش بخون او دست ہ ہمیشہ نصرت کفر سیکرد ہ
جفا بر سید ابرار سے کرد ہ یکی زین قوم مروان لعین بود ہ کہ بدخواہ امیر المومنین بود ہ
از فطاہر شد بجز از شقاوت ہ ندیدند اہل دین زو جز عداوت ہ دگر از ابن ابوسفیان چہ گویم ہ
در آن بیباکی و طغیان چہ گویم ہ پدر را منع از اسلام او کرد ہ بجید جنگہا در شام او کرد ہ
بہون خور سپر درکام حسن ریخت ہ کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت ہ یکی در کربلا محشر بپا کرد ہ
حسین تشنہ را خونین قبا کرد ہ ز بے آبی جگرہا جملہ خون شد ہ لب لعل لبان فیروزہ گون شد ہ
پدر با آب گر خون حسن خورد ہ پسر کار حسین از تشنگی کرد ہ سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

وجماعت اثنی عشریہ گواہی منصب نیست و اقتدا با امام جواز ندارد کما اعترف به الفاضل
الدهلوی فی التحفۃ چهارم آنکہ شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوۃ صفحہ ۴۳ نوشتہ و در حقیقت
محبت نور است و معصیت ظلمت و نور ضد ظلمت است و گفته اند که نیست هیچ مقامی از مقامات
و فضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این قوی و اکمل انواع محبت است و
هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبۃ عالی المرتبہ است و هر که مخالف است
در بعضی امور ناقص المحبۃ ادنی الدرجہ است و لیکن از اصل اسم محبت و اتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت است در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شد این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضے مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله و رسوله
و آن شخص بود از اهل بدو نام او زاهر نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره و سبزی
و مانند آن می آورد و آنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه و زر و مانند آن بوی
عطا می فرمود و میفرمود زاهر روستای ماست و ما شهری اوییم و از بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبدالله است ملقب بحمار و زاهر دیگر است والله اعلم و اینجا معلوم می شود
که اصل بیان میل و انجذاب است اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت و جماعت است لیکن باید دانست که استمرار ثبوت
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط و مقید است با آنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وے ترس آنست که بتکرار ذنوب و اصرار بران مرتبہ طبع و رین و ختم کشد و سلب کرده شود
از وی ایمان والعیاذ بالله و از علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه و سلم کثرت ذکر شریف
او ست چه کثرت ذکر از لوازم محبت است من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دهلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت است و آن در تعزیه داران موجود فتبصر و لا تکن من المستهزئین
قال المخاطب یعنی نماز کے امام کی اگر نماز میں کوئی بھی موافقت نہ کرے تو اپنی نماز ہی کھوے

اور اوسکو امام سی مخالفت ہولی بھلا جب تماشا کے امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان کے امام
کی اوس سے اولی تر ہی اب ذرا تو آنکہین کہولو ہوش مین آؤ کہ ایسے امام کی کیا کرتے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** در ینجا الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ دیگر یہ و زاری در ماتم آنحضرت و بذکر مصائب آنجناب امور
موافقت ہست نہ مخالفت **قال المخاطب** اور بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین پڑا بکا ہوتے ہین وہ
یون طوطے زبر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکہو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو ور روز باقی
تہی کہ ایک رات ہمین اپنی چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تہا کیا دیکہتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچہ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تہوڑی دیر کے غائب ہو گیا آپ ہی
امام صاحب تہی ان دنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکہائی دے گئے
اسکا جواب یہ ہے کہ پہلی تو تم بڑی سچے ہو دوسری تمنے کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب تہے روشنی
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پہرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام کے
زندگی کے وقت کی بات چہوڑ کر خواب و خیال کی بنیاد پر مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے ہی
طلسمات دکہا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنی چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکہا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو مسجد کے اٹاری پر بہی ایک چراغ بہی کبہی نہ دکہائی دیا کیون نہو شیطان اور جن خوب جانتے ہین
کہ یہہ لوگ ایسے تماشے دیکہکر ہرگز نہ بہلین گے کبہی قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم ہزارون
مشعلین دیکہائین تو کیا بلکہ ورد لاحول پڑہین گے مگر بیوقوف لوگ ہماری آس پر ہین ایسون کو
دکہانا ضرور ہے **اقول** در ینجا سخن مخدوش ہست بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوۃ صفحہ ۱۳۵ نقلا از شیخ علاء الدین شافعی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مؤمنین
و ارواح ایشان نسبت خاص ہست مستمر کہ بدان زائران را می شناسند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد ازان احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل ہست و شک نیست کہ سمع از اعراض ہست کہ مشروط

بحیات پس ہمہ حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبہ کمتر ست از حیات شہدا و حیات انبیا
کامل تر از حیات شہدا ست انتہی پوشیدہ نماند کہ بعد از اثبات حیات حقیقی حسی دنیاوی اگر
بعد از ان گویند کہ حقتعالی جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیدہ ست کہ در ہر مکان کہ خواہد
تشریف بخشند خواہ بعینہ یا بمثال خواہ بر آسمان یا بر زمین وخواہ در قبر شریفہ یا غیر وے صورتی
دارد با وجود ثبوت نسبت خاص بقبر در ہمہ حال انتہی ملخص سیم آنکہ بسند مذکور مشرف شدن
مومن بہر مکان بزیارت جناب امام مظلوم علیہ السلام ممکن ست و در مکانیکہ ذکر آنحضرت اکثر
باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکورہ و ملاحظہ انوار بیگانگی نمودن کار منصف
نیست فاعتبروا یا اولی الابصار وہم آنکہ عبد الرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمہ عمر زجاجی
آوردہ گوید در موسم حج عجمی پیش وے آمد کہ برات من بدہ کہ حج گزاردہ ام بیاران تو مرا نیز
نشان دادہ کہ برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر روساذگی وی را دید و دانست کہ یاران با وی
مزاح کردہ اند بتبسم اشارت کرد و گفت کہ انجا برو و بگوی یا رب اعطنی البرأة ساعتی بر نیامدہ
کہ آن عجمی بازگشت و بدست وی کاغذی بود بخط سبز بر آن نوشتہ کہ بسم اللہ الرحمن الرحیم ہذہ
برأة فلان بن فلان من النار حالا اینجا دہ برو دکہ این تحریر از پیشگاہ رب جلیل باشارہ ابو عمر زجاجی
چگونہ بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل وعلا شمردن و مشاہدہ انوار را کار
شیاطین گفتن از اعجب عجاب ست سوم آنکہ مشرف شدن مخاطب بزیارت جناب امام
مظلوم بوجہ فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوی ست چہارم آنکہ مولوی عبد الحی
در رسالہ صراط در ضمن حال احمد پیرزادہ می نویسد القصہ طہارت جبلیہ در صدر طبیعت ایشان
پیدا و انوار سعادت ازلیہ بر جبین مبارک ایشان ہویدا بود تا اینکہ مفتاح کنوز سعادت کہ ابواب
مغلقہ ہر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشادہ گردد حضرت ایشان را
بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب ہدایت مآب قدوہ ارباب صدق و صفا زبدۃ
اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجۃ اللہ علی العالمین وارث الانبیا و المرسلین

مرجع کل ذلیل وعزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عزنا
وسایر المسلمین لمجده و علاه است و حضرت ایشان را بموجب ایشان در طریقه نقشبندیه شرف بیعت
حاصل شده و ازین حصول دولت و برکت توجهات آنجناب معاملات بس شگرف در عهد
کم بسبب بیان وقایع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده تفصیل بشرح
انجامید و مقامات طریق ولایت براحسن وجوه جلوه گر گردیده اول و افضل الفتوحات است
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلواة الله وسلامه علیه در مقام دیدند و آنجناب شیرینیها
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک خرما بدست مبارک
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد ازان بیدار شدند و در نفس خود اثرے از رؤیای
حقه ظاهر و باهر یافتند و همین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد ازان جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها را
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل دادند
و ایشان را خوب شست و شو کردن آیا مر الاطفال خود را و جناب حضرت فاطمة الزهرا لباسے
پس فاخر بدست مبارک خود ایشان را پوشانیدند پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتباے ازلیکه در ازل الازل مکنون بوده منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدے متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره وقایع متکاثره
پی در پے بوقوع آمد تا آنکه روزے حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته و چیزے را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرده
فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهاے دیگر خواهم داد تا آنکه شخصی بجناب حضرت استدعای
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم اند بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس آن شخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص پیش از پیش الحاح کرد حضرت ایشان با آن شخص فرمود که یک دو روز
توقف باید بعد ازان هر چه مناسب وقت خواهد بود همان عمل خواهد آمد باز حضرت ایشان بنا

استفسار و استمداد ان بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بعضے از بندگان تو
میکنند که بیعت بمن نماید و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیرد پاس دستگیری همیشه
می کنند و اوصاف ترا با خلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست پس درین معامله چه منظور است ارشاد فرما
حکم شد که هر که بدست تو بیعت خواهد کرد و کو لکها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد چه تم می رساند که از کجا
معلوم شد که حق تعالی دست راست ایشان گرفته و شیاطین همیشه در تضلیل بندگان حق مشغول
می باشند غالباً شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب با یا شیطان عمل نموده لکوک یا هر ک
را تابع خود ساخته و از ایشان بیعت گرفته بجهنم برده باشند فالجواب اطلاق مقام اینکه
وهمی که از اغالیط علماء اهل سنت است تمامی اکابر صوفیه را از اهل بدعت شمرده و شیخ عبدالحق
دهلوی در ترجمه مشکوة گفته که ابن جوزی را کتابی است مشهور به تلبیس ابلیس بیان کرده است
درو وی طریقه هائے که راه یافته است شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و ضلال
سنت خصوصاً بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دهلوی تصریح نموده
باینکه ابن جوزی معاصر شیخ عبدالقادر جیلانی و منکر بزرگی ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلی الله وسلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبتی دیگر نبوده و محققین
اهل سنت و جماعت گفته اند وان الذی تقتاده الصوفیة من متابعة المتصوفین لیس بشی و ابن جوزی
درکتاب تلبیس ابلیس گفته ولم یتجاسر الزنادقة ان یرفضوا الشریعة حتی جاءت المتصوفة فوضعوا اسما
وقالوا حقیقة و شریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق لمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیریه ابو سعید خرازی آورده گفت دیدم آنحضرت صلعم را در منام و گفت یا رسول الله
معذور دارم مرا که محبت خدا بازداشته است مرا از محبت تو الخ و دیگر میگویند چنانچه با خدا دارم همین
چه پروای مصطفی دارم و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب اور ایک سارو
ایک جاہل یون نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے فقیر سے سنے عجب خواب دیکھا

کہا ایک شخص نے گستاخی اور اُسکے ایک طمانچہ مارا اور کہا کیون مردود تو نے دو سال سے
تعزیہ نہین بنایا وہ بیچارا اوٹھ گیا بولا کہ مجھسے حضرت بھول چوک ہوئی اُسکی دو سال کا تعزیہ نکالو
اوسکا جواب یہ ہی کہ ڈیارہی کا خواب ہی تال سر کا ہی قربان جاسے تمہاری بوجھ کی جو چھا
سات دن شراب پیکا اور کسبیون کو نچایا سو حضرت امام کو دیکھا **اقول** وبہ نستعین مردود است
بچند وجہ اول آنکہ این خواب شیخ محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفت پس شنیدہ
بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہر گاہ نزد اہل سنت وجماعت تغنی بقرآن واشعار
جائز ست تعریض بآن سراسر نارواچنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۴۹۴ نوشتہ بدانکہ
صاحب امتناع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کردہ دلائل
ہر مذہب را وترجیح کردہ مذہب اباحت را چنانکہ مدعی او ست وجواب دادہ از استدلالات متمسکان
حرمت وکراہت واطناب کردہ در اثبات مذہب اباحت واثبات کردہ آن را بکتاب وسنت واجماع
وقیاس ووجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنت صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد
انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امر یست مباح وذریعہ است برائے گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا
واوصیا معمول خاصان خدا است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام نوشتہ
پس درین عصر زمان علماء صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کردہ اند بنا بریں
بیجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علماء صحیح وصواب است
ہمچنین علما یقینا مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۳۰۴ نوشتہ
واز عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت نبود خالد کہ بنا سے میکرد بجانہ خواب خود مگر آنکہ
ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را و
می گفت ہم اصل وفصل ایشان اصل من اند وبسوے ایشان ارزو میکند دل من دراز شد
شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ میکرد
وہمچنان میبود ومیگفت این کلمات را تا غلبہ میکرد اورا خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی المذہب

در رساله عمده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طرماح ابن عدی روایت می کند که در میدان شهدای
کربلا در حالت غشی بروز شهادت امام حسین افتاده بودم وقت شام هرگاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم در میان لاشهای شهدا افتاده
ماندم و در انجا دیدم که بیست سوار با لباس سفید که بوی مشک و عنبر می آید درود نمودند من دانستم
یاران عبد الله بن زیاد در جستجوی لاش حسین علیه السلام آمدند که در این اثنا سواران مذکور
از اسپهای خود با فرود آمدند و از جمله آنها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام بر داشته نشانیدند
و بطرف کوفه اشاره کرد بمجرد اشاره سر حسین علیه السلام رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود حیران
شدم من که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود ندیدم
که بحضور نبوی چیزی گفتگو نمایم بار جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که در انجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوح ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسی عیسی شما یان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند الخ و در نفحة الطالبین
مرقوم است که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلام از فرشتگان خالی نمی باشد
انتهی چهارم آنکه بر تقدیر نزول و فرض تسلیم اگرچه مماثل فرض شود و مخفی است که در انجا
قبل وقوع تو به مشاهده شده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی
لهذا قابل طعن باشد زیرا که در نفحة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب از محرمات شرعی
قرار دادن افترا است بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل تحریم این در قرآن مجید است
نه در حدیث و نمیرسد کسی را که حلال و حرام گرداند چیزی را در دین بغیر سند و نص از جناب شارع
بقوله تعالی فمن اظلم ممن افتری علی الله الکذب او کذب بآیاته انه
لا یفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب که حرام
ور قص و طرب که مستمعین سماع را بخوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رو میدهد از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوی واقع گشته و جناب نبوی آنرا بانظر خود دیدند

نفحة العشاق تصنیف
مولوی انوار الله صاحب
متوطن پهلواری ضلع
... عبد الرحمن صاحب
لکهنو

صدیقہ تا دیر متوجہ مشاہدہ آن می ماند مدائح پنجم آنکہ با فرض و التسلیم چنانچہ بعض صحابہ را شرب خمر و زنا وغیرہ از رتبہ صحابیت دور نساخت و ہیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان مدینہ طیبہ را از حسن خاتمہ و مغفرت محروم نسازد و ہمچنان محبت جناب امام حسین نیز ہرچہ جمیع معاصی غالب آمدہ انجام محب بہ عفو و مغفرت نماید اسنادو ارتکاب صحابہ بمعاصی بسیار اند و بعضے ازان درین رسالہ بتقریب ذکر دیگر گذشت لہذا ازان طے کشیح نمودہ میگویم در جذب القلوب آوردہ و از جملہ آداب مہمہ کہ در مردم بسبب بعضے عوارض رعایت آن تقصیرے و تہاونی واقع میشود دانست کہ در محبت ساکنان مدینہ مطہرہ و رعایت تعظیم ایشان علی حسب مراتبہم تقصیر را بجو در راہ ندہد تا بحد یکہ زیادہ بر نسبت جوار صوری قربتے و فضیلتے نداشتہ باشند بلکہ ہرچند بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا کہ شرف جوار حضرت سید الخلفاء صلعم کافیست و این شرف ہیچ معصیتی و بدعتے نبود و از حسن خاتمہ و عفو و مغفرت محروم نسازد الخ ششم آنکہ شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردیم مگر اہل سنت را بان تشنیع نمیرسد چہ مقتضے شرف الدین صاحب شام پوری مجلت شراب ساختہ بنید سیاہ و پوست درخت مغیلان وغیرہ متعارفہ ہندوستان فتوا نوشتہ اندو در ہدایہ مرقوم ست کہ ابو حنیفہ کوفی فقط چہار شراب یکی خیسانیدہ انگور دوم جوشانیدہ انگور سوم آب زبیب چہارم آب خرما حرام میداند و تفصیلہ فی الہدایہ قال المخاطب سوچو تو ایسا ڈہاری بہروا کے بہروی شیطان کو خواب مین دیکہیگا یا حضرت امام کو اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبہی آکر تمانچا نہ مارا کہ شراب نہ پی اور گیسو نکی فوکرے نکرا اور نماز اور روزہ کیون نہین اداکیا اقول و بہ نستعین سابقًا دانستی کہ این خواب بعد توبہ وقوع یافتہ و کوئی برائے سابق ترک یک اعمال ناقص حجّہ ہدایت نفرمود و نگویم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان معین بوجہ شدت مصروفیت و مشغولیت بفسق و فجور سلب توفیق میشود لہذا از دولت رویت و ہدایت آنحضرت محروم بود و چون رویت جناب امام علیہ السلام موقوف ست بحسن عقیدت و لطف محبت و صلاح و تقوے ہرگاہ فتح محمد بعد توبہ تقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور بار اتوابرک باسن کے لئے
اقول و به نستعین چون بنا ساختن تعزیه از شعائر اسلام ست و رواج دهنده و بنا کننده
آن مثاب کما اعترف به المولوی عبد الواحد خان فی رسالته المسمّاة بازالة الاوہام پس اگر برای
بنا ساختن هر شعائر اسلام که در آن برای بنا کننده ثوابی باشد از جانب امام مظلوم هدایت
رو و بعید نیست و در آن چه محذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کیے لیتے ہو اور
ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے ایسی کا مومنین شبہہ بھی نہیں لاتے **اقول** و به نستعین
معاضد جواز تعزیہ داری ہزارہا دلیل عقلی و نقلی هستند و بعضی ازان درین رساله گذشته و می آیند
من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچه مخاطب گفته همه مغالطات هستند کما ظهر و سیظهر **قال
المخاطب** اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دن کو جیسے وہم و خیال میں رہتا ہے اور جسکو
ہمیشہ واہی تباہی جھوٹھ بولنے کی عادت ہے اوسکو خوابین بھی ویسا ہی معلوم ہوتا ہے جھوٹے کو
خواب بھی جھوٹھ دکھاتے ہیں ہر جلسے کو تیسا حدیث میں آیا ہے جو بات میں سچا زیادہ جب حضرت
پیغمبر کہ جسکی صورت شیطان نہیں بن سکتا ہے انکی حدیث خواب کا یہ حکم ہے کہ شرع اور حدیث سنت
زندگی کی مخالف ہو تو اوس پر عمل نہیں درست پھر اور کا خواب کس گنتی میں ہے یہ دین مسلمانے
خواب و خیال سے مقرر نہیں ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار اور فلانے
پیر اور شہید کو خواب میں دیکھا وہ ہم سے یوں کہہ گئے خدا جہالت سے پناہ رکھے **اقول** و به نستعین
مردود ست بچند وجه اول آنکه بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منه شیطان بصورت جناب
امام حسین علیه السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دویم اینکه رویت جناب خاتم النبیین صلعم
را دو طریقه است یکی در بیداری چنانچه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۱۴۹
نوشته و امام حجة الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید که ارباب قلوب مشاهده میکنند
در بیداری ملائکه را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازها و اقتباس میکنند از ایشان
انوار و استفاده میکنند الخ و در صفحه ۲۰۵ نوشته و در رویت که در یقظه است بعضی مشایخ استفاده

نموده اند والله اعلم دوم در مقام دیگر کتاب مدارج النبوة ص نوشته ازان علمای اهلسنت
که هر که دید آنحضرت را در خواب پس دیدا و را حقا و بے شک و شبهه زیرا که شیطان تمثیل نمیکند بصورت
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند برآمد نمودن و را قدرت نداده اند که برآن حضرت دروغ بافد
افترا تواند کرد و در روایتی آمده که فرمود من رأنی فقد رأی الحق مراد همین دیدن در خواب است
و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رأنی فی المنام فقد رأنی یعنی اگرچه حق شیطان را قدرت
بخشیده است که بهر صورتیکه خواهد برآید ولیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم برآید
زیرا که آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند پس حق
که بصورت پروردگار بعد و تقدس تواند برآمد و افترا کرد و بازی داد زیرا که وی سبحانه خالق هدایت
و ضلالت است هر دو و در انجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهی پس چه جرم میرساند که باو
اقرار نمی کنید که رویت آنحضرت صلعم حق است و چه عدم بجا آوری حکم آنحضرت چیست اگر گوئے
که آنحضرت صلعم مجتهد بودند و خطا در اجتهاد جائز است و بزمان آنحضرت بشروع من الوجوه خواه بالهام
رب العزت و یا با بیان صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لهذا عمل بران نمی توان نمود گوئیم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله اقوال
آنحضرت بوحی هستند آیه وافی هدایه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی شاهد آنست دوم آنکه بفرض
تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوئیم انحراف از اتباع مجتهد مجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه ازین
شیخ عبد الحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از رائے در حالت نوم نوشته و هو غیر مسلم الاترى
که شیخ دهلوی درهمین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین تصحیح احادیث که مروی است
از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرماید
الحدیث الخامس عشر اخبرنی سیدی الوالد انه کان مریضا فرأی النبی صلعم فی النوم فقال
کیف حالك یا بنی ثم بشره بالشفاء واعطاه شعرتین من شعور لحیته فتعافی من مرضه فی الحال و

بقيت الشعرتان عنده في اليقظة فاعطا في احد هما

فنعي عنده حديث پانزدهم خبر داد مرا سید حسن مدنی که او بیمار بود پس آنحضرت را صلی الله علیه وسلم در خواب دید که آنحضرت می فرماید چیست حال تو امی پسر پس بشارت داد او را بشفا و دو موی از موهای ریش مبارکش با وعطا فرمود فی الحال از مرض شفا یافت و موهای برداد و در بیداری باقی ماند پس پدرش یکی از ان دو موی باو داد و باجمله هر گاه انچه در حال منام جناب حضرت نبی صلعم با و عطا فرموده بود در حالت بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شهادت با وجود تخالف نشا تین منصه شهود و بروز جلوه گر گردد وجود ذهنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود مسلم شعور بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف است فافهم وانصف قال المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتی ہین یہہ شخص وہابی ہے ایسی باتین وہابی کرتی ہین اسکا جواب یہہ ہے کہ جس بات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہین وہابیونکا نام نہین لیتی ہین نہ انکی بات سند پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہوا اور اگر وہابی اسیکا نام ہے کہ جو شخص کہ امر بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہی تو ہم بھی رافضی ہین اقول و بیتی مصنف اینجا منتهی الکلام در حق این کرده که خود را فع بدعت میگویند نوشته بس است قوله وہابین مخلصت وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند و او اعتزال و رفض و خروج داد ولنعم ما قیل سه واعظ شهر که مردم ملکش میخوانند قول ما نیز همین است که او آدم نیست هکذا فی غایة المرام قال المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے اب دو کامون مین آسہی ہے ایک تو گای کا گوشت کھانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہہ ہے کہ گای کا گوشت کھانا نہ فرض ہی نہ واجب نہ کچھہ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بھی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول نکرین
تو بھی ہم اونکو مسلمان نکہینگے اور جو فقط گاے کہانیمین مسلمانی ہوتی تو سبسے بڑے مسلمان
چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سے زیادہ کہاتے ہین نہ حلال چہوڑین نہ مردار بقول شخص کہری گاے
کہانے والی ہین اور جو اس سبب سے کہتے ہو کہ گاے کہانیمین ہمکو ہنود سے کمال تفرقہ حاصل
ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراتے ہین اور تعظیم کرتے ہین ہم اوسکو ذبح کرکے کہاتے ہین گویا ہمارے
انکے دین مین یہی بات سے کمال جدائی نکلتی ہے تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہہ کر
چہوڑدو کہ جسطرح گاے کہانیمین ہنود سے مخالفت تمام ہے تعزیہ بنانیمین بہی اون سے
موافقت اور مشابہت مالاکلام ہے جیسان پیغمبر کا برقع کیون پہنے ہوا اور اون کے موافق
اور مشابہ ہوے جاتے ہوا **قول** درینجین مخاطب این سوال وجواب را براے تزیین
مدعا بر خود تراشیدہ در تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود است و نشان امرے براے غم
نمی کنند **قال** المخاطب ذرا سمجہو یہی سبب ہے کہ ہنود کسی اور کام مسلمانونمین شریک
اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راضی ہین بلکہ
شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین
اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے بیت کبوتر با کبوتر باز با باز * کند ہمجنس
با ہمجنس پرواز * اور بڑے شرم کی بات ہے کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوة سب چہوڑکر
کاٹہہ بانس اور کاغذ مین مسلمانی منحصر کی ذرا شرماؤ اور بڑے بیل کاٹہہ کی اولاد نہ ہوا اور تعزیہ کا
احوال ہمنے اوپر سے اوپر کر بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتے ہین **اقول** مستمعین در تعزیہ
اینچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض است مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسلام
فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض امور
تعزیہ داری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر است ازان تشابہ و کفر لازم نمی آید
قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ است با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الاصل

با خود ست بچنانکه درهنود گرو و چیلا می باشند درینجا هم پیر و مرید موجود چنانکه باوشان طریقه ارادت
و چیله نمودن جاری ست درینها شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و نیز مراقبه [illegible]
نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از غایت شهرت مستغنی از بیان ست و دلائل اباحت
تعزیه داری شنیده باشند لیکن چون تذکار مصائب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا باعث
غزالی هیچ بغض صحابه نبود و لهذا علامه تفتازانی [illegible] و کار [illegible] پیشتر گفته شد نوشته است مما وقع
بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور
علی السنة الثقات یدل بظاهره علی ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق و
بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک
والریاسات والمیل الی اللذات والشهوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر
موسوما الا ان العلماء لحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلعم ذکروا لها محامل و
تاویلات بها یلیق وذهبوا الی انهم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا
لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالة فی حق کبار الصحابة سیما المهاجرین منهم
والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدهم من
الظلم علی اهل بیت النبی فمن الظهور بحیث لا مجال للاخفاء ومن الشناعة
بحیث لا اشتباه علی الآراء اذ یکاد تشهد به الجماد والعجماء
ویبکی له من فی الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه
الصخور ویبقی سوء عمله علی کر الشهور ومر الدهور فلعنة
الله علی من باشر او رضی او سعی ولعذاب
الآخرة اشد وابقی انتهی نظر بافعال زشت شان اهل سنت [illegible] و بعض طعن
نفرت و انکار میکنند گویند در مصیبت [illegible] اهل بیت [illegible] [illegible] [illegible] کالای [illegible]
لعن نویسید بعید نیست [illegible] چادر اگر خود اقرار میکنند [illegible] [illegible] بلب [illegible] [illegible]

در و دیوار میکنند۔ قال المخاطب فصل تیسری چند نکتہ اور ذرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کی
اس بات پر ہی کہ موت اور مصیبت میں روئی پیٹے جسطرح ہوسکتی۔ اقول بہ نستعین اینجا بمقام
افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ بنیاد تعزیہ داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین
علیہ السلام است و مخاطب لفظ موت و مصیبت را بیجا گذاشتہ دوم آنکہ ساختن تعزیہ برای گریہ وزاری
جناب شہید مظلوم علیہ السلام بودہ است نہ برای لطم الخدود سوم آنکہ بطریق تنزل می گوئیم ضرب الخدود
نزد فقہاء شافعیہ نیز حرام نیست بلکہ مکروہ است و مرتکب فعل مکروہ مستحق عقاب نمی باشد صاحب
جامع الاصول در مسند شافعی فرمودہ والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق
الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها والصیاح مکروه۔ قال المخاطب
اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے کسی وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی اقول بہ نستعین
بچند وجہ محل نظر است اول آنکہ بنا ساختن تعزیہ مباح است کہ امر را اقتضا نکرد دوم اینکہ مرثیہ گفتن
سنت است و اہل بیت و صحابہ مرثیہا گفتہ اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول
اکتفا میرود در مدارج النبوۃ در صفحہ ۴۳۰ مرقوم است و چون در آمد صحابہ بعد از دفن نزد فاطمہ
گفت چگونہ بادستار و دل شما کہ ریختند خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول اللہ تا ہم درین خیال فتنہ بودیم
واندوہناک بودیم لیکن چہ توان کرد کہ حکم شرع چارہ نیست بعد از ان آمد فاطمہ زہرا ع بر سر قبر پدر
وگرفت از خاک قبر و بنہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ماذا علی من شم تربة احمد ان لا یشم
مدی الزمان غوالیا ۔ صبت علی مصائب لو انہا صبت علی الایام صرن لیالیا و در صفحہ ۴۰
و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول
ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از انجا برداشت
و بدیدہ خود مالید و گریہ کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفتہ است
اذا اشتد شوقی زرت قبرک باکیا ۔ انوح واشکو لا اراک مجاوبی ۔ فیا ساکن الغبراء علمتنی
البکاء وذکرک انسانی جمیع المصائب ۔ فان کنت عنی فی التراب غائبا ۔ فما

کنت من قبلی الحسن بن ابنا تب

و از جمله مراثی که منسوب بحضرت زہرا ست این دو بیت ست نفسی علی زفراتہا
محبوسة یا لیتها خرجت مع الزفرات لا خیر بعدک فی الحیاة وانما ابکی مخافة ان
تطول حیاتی گفته شود که این مرثیه گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نه بیکان
زیرا که در ہمین کتاب به صفحه ۲۹۵ مرقوم ست که عمر ابن خطاب بر شهادت عروة بن مسعود مرثیه گفته
و اگر با اینهمه در شک باشی و برای مرثیه جناب سید الشهدا سند خاص خواهی تفکر فانظر و لو
را سیر کن که میفرمایند لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دما و
امطار الدم من السماء وهتفت الهواتف بالمراثی و نوح الجن یعنی بسبب شهادت جناب مظلوم
کربلا مراثی از غیب غیب شنیده می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکه غنا در مذهب
اهل سنت و جماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد چرا که تغنی قرآن مجید نزد این
حضرات امری مسنون ضروری چنانچه عبدالحق محدث دهلوی در مدارج النبوة نوشته در حدیث
صحیح آمده که آنحضرت فرموده صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن و هرگاه تغنی قرآن جائز
باشد در تغنی مراثی چه قباحت تنبیه مراد از تغنی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قوانین موسیقی
ست چه در ہمان کتاب بفاصله یسیر نوشته که علما در مسئله تغنی بقرآن اختلاف کرده اند بعضی
مطلق جائز دارند یعنی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن اگرچه قوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتهی و از ہمین جا ست که صد ہا حفاظ اہل خلاف را عادت
تغنی قرآن مجید ست و اگر گوئی که این روایت تاکید تغنی قرآن شریف برآید لیکن تغنی مراثی را
سندی دیگر باید گویم اول آنکه چون غنا جائز شد خواندن هر چیز در آن یکسان بود و دوم آنکه قرآن را نہایت
زیادتی که برای یعنی آن تحریص و ترغیب داده شده دوم آنکه در صحیح بخاری نوشته که برای شهدا بدر
میکردند و دف میزدند کما هو نقلا من نخبة الشافی و ظاهر ست که با دف باشند یکسان
رعایت قوانین موسیقی خواهد بود فقال الطالب اسیدا ورا یعنی یاد کرده که فرمایا ہی اقوام

گریہ وزاری منافی صبر ویاد خدا نیست بلکہ البکاء من الرحمۃ از احادیث مشہورہ اہل سنت ست
وگریہ کردن بر میت وماتم و صاف او بر شمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم وشواہد آن بسیار از آنجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۵۷۶ آوردہ چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ ومثلہ کردہ شد صیحہ زد وگفت مصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز مثل تو ونہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی خشم ناک کنندہ تر مرا از ینجا و
از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریستن بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے وگریہ کرد وبرداشت آواز تا بیہوش شد وفرمود یا حمزۃ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم واینجا معلوم میشود کہ در ندبہ وسیلات فریاد وآہ ونالہ نیز بوجود
آمدہ است واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول سیلات وآہ ونالہ
ورندیہ نص ست صریح کما تری **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایھا
الذین امنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے اے مسلمانوں قوت پکڑو صبر کرنے سے اور نماز سے بیشک اللہ ساتھ ہے صبر کرنے
والوں کے **اقول** وبہ نستعین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالت مآب صلعم از گریہ وصیحہ شمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولے خدا ہمراہ ماست وگریہ
وبکا مخالف صبر نیست وبحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
وان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سے معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل یا مصیبت آ
پڑے تو اوس میں صبر اور نماز سے قوت پکڑے کیونکہ بغیر مشکل ومصیبت کے صبر کی حاجت نہیں اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکی ساتھ نہیں اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** وبہ نستعین گریہ
وبکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالفت صبر امر دیگر ست کہ عدم رضاے قلب عبارت ازان است
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانی

و جزع از ایلام است   و ظاهر است که صبر از انفعالات نفسانیه است و تعلق بقلب دارد اگر
با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادهٔ صبر و رضا بالقضاء الٰہی عمداً گاہ بنابر اعلام مرتبهٔ تسلیم و اظهار
بعضی مصائب و انهای آن بمردم بعضی امور که بحسب ظاهر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواهد داشت شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوة
جلد دوم صفحه ۴۹۵ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم تا آنکه آورده اند که اضطراب میکرد
و بر فرش خود از پهلو به پهلو می گشت عایشه میگوید پس گفتم یا رسول الله اگر کسی این حالت از ما
از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آیی فرمود ای عایشه مرض نهایت سختی دارد الی آخره
بعد از ان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع و سبیلا یا آه و ناله در امراض چه حکم دارد انچه منهی شرع
و فزع که مبنی بر بی صبری و منافی صبر است و مکروه داشتن بلا و گله تقدیر الٰہی حرام است بخلاف
آه و ناله که بقصد اظهار عجز و شکستگی و بیچارگی که لازم حال بندگی است و اضطراب و بیقراری
بی کراهت شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر است و داخل جزع و فزع و مکروه داشتن قضا
و گله تقدیر و شکایت از بلیه نیست و حدیث عایشه رضی الله عنها که در بیان حال مرض بعینه مذکور شد
در اثبات آن کافی است آری بیقراری و ناله و زاری اگر بعدم صبر و تسلیم باشد مکروه است و دال بر
شکایت است و از علماء مشایخ و آنچه که اطلاق کراهت و شکایت بر آن کرده اند مطلق نیست
بلکه مقید است به بی صبری و بیقراری و اظهار دادن بدرد و الم و طبیعت بشری بالاتفاق
مقتضای قدر دارد و پس فریاد کردن و شکایت محذوری ندارد و باک نیست که بظاهر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و باک که در ظاهر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود پس تکیه و اعتماد درین امور بر
عمل دل است نه بر فعل زبان انتهی مفاد کلامه **قال المخاطب** اور صبر جزع اسی کا نام ہے کہ مصیبت
میں آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنی اور گریبان پھاڑنے سے بند کری اور نماز پڑھی مصیبت میں یا
اللہ کے طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہماری پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ میں ہوتے تھے نماز پڑھنی لگتے تھے
اقول درینمقام دریں جا مبحوث عنه صبر شرعی است نه عرفی و سابق گذشت که قضا بمسائل ...

بانکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و صیحه و نوحه و ندبه نموده‌اند و از دائره صابران بیرون رفتند و نکته
همان ست که شیخ عبد الحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان و از
همین جاست که هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود و اطلاق بی صبری بر او در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند و پیغمبر صلعم در مصائب جا بجا گریه فرموده و اهلبیت
کرام و صحابه عظام باقتدای آنحضرت به گریه و زاری نموده‌اند اگر استیفای این اقوال نموده آید کتابی
علیحده باید لهذا بنقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة به صفحه سه صد
هر قوم ست که چون خبر یافت رسول خدا صلعم که ابراهیم در سکرات ست عبد الرحمن بن عوف نیز همراه آن
بود پس گرفت آنحضرت دست عبد الرحمن را پس آمد در او را در سینه حجره دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود پسر را تا که رفتن گرفت اشک از چشم مبارک وی صلعم
پس گفت ما بسبب فوات ابراهیم اندوهگین ام چشم می گرید و دل می سوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه [illegible] نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود ای دختر من گریه
مکن که حمله عرش بر گریه تو گریستند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک فرمود
و دل او را بشارت‌ها داد الخ و بعد از ان میگوید انگاه یا فاطمه فرمود پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۲۲۵ مسطور ست چون از دفن آنحضرت فارغ شد صحابه بخاک حسرت و
ندامت بر سر وقت و حال خود می بیختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانی میسوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود و در روی حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست از انجانب عائشه صدیقه در همان حجره که آن سرور وصال یافته بود بیت الحزن و
الفراق او شده بی خانمان شده روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب ادب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تھیں بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم علیہ السلام اس مصیبت
میں نماز پڑھنے لگے اور وہاں حضرت سارا بھی جا کر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور نیز
عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑھنے لگے **اقول** و
بہ نستعین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان نساختہ کہ در سیاق و سباق روایت نظر کردہ می شد
و حقیقت حال منکشف میگشت فظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استسقا
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی و شکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۰۰۵ موجود است کہ ابن
عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این قصہ واقع شد و بگریست ابن عباس
تا اشکہا بر مثال مروارید در رشتہ کشیدہ بر روے او فرود دوید انتہی **قال المخاطب** در مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی سجدے ہی میں شہید ہوئے **اقول** و بہ نستعین بر دوام
یعنی نماز گذاردن و گریہ کردن بجناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء ما را معلوم است و معتقدیم
را باید کہ بر دوام اقتدا با آنحضرت لازم گیرد اگر گریہ آنحضرت در شان با تنی رسالہ تحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرما کہ نقلا عن الصواعق می نویسد منقول است کہ چون بر حسین ع این نعی گذشت
نصیحت برادر خود یعنی حسن بن علی علیہما السلام یاد میکرد و میگریست الی آخرہ و بعد ملاحظہ روایت
مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرماید کہ در مصیبت گریہ و بکا جائز است یا ناروا و در گریہ اقتدا است
بحضرت سید الشہداء یا امری ست باتباع ہوا **قال** اب سمجھو کہ تعزیہ داران دونوں باتوں کے
خلاف ہے صبر کی جگہ سر پیٹنا اور چھاتی کوٹنا اور نعش بنا کر کوچہ و بازار میں نکالنا **اقول**
و بہ نستعین در بنا ساختن تعزیہ بوجہے مخالفت آیہ نیست و سابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر
خدا است و ہمیشہ معمول صحابہ عظام و اہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ است چنانچہ آنفا
مفصل گذشت در ینجا بہ نقل یک روایت کہ از ان دست بر سر زدن و فریاد کردن گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت است اکتفا میرود در مدارج النبوۃ بصفحہ ۰۵ مرقوم است پس چون
آنحضرت علیہ السلام فرمود ابا بکر را کہ بگذارد نماز با مردم پس بیرون آمد بلال و دست بر سر زنان

وفریاد کنان و افریاد او برید شدن امید و شکستن پشت کاشکی نبی را پیدا مرا مادر من چون
زائید کاشکی می مردم چون این روز و نمیدیدم از پیغمبر خدا این حال را پس در آمد بلال در مسجد
و گفت یا ابا بکر رسول خدا امر می فرماید که پیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابو بکر جای
بودن مسجد را از رسول خدا بود و ابو بکر رضی الله عنه مردی نرم دل ضعیف اندوهگین شد که نتوانست
نگاه داشت خود را پس بروی افتاد بیهوش و بگریه در آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش
آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که میرسد فرمود فاطمه این آواز گریه
و فریاد مسلمانان است که ترا در مسجد نمی بینند پس طلب کرد علی و عباس را و تکیه کرد بر ایشان
بیرون آمد بسوی مسجد و نماز گذارد انتهی اولیا مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صحابه
عظام از آیه وافی هدایه استعینوا بالصبر والصلوٰة انحراف ساخته با وصف ارشاد نبوی چرا
نماز فریضه نگذشته بودند و از گریه و فریاد و دست بسر زدن و نوحه نمودن خود را از سنت خدا چرا لیسا
بے صبران الحق گشتند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فتذکر قال المخاطب اور نماز
جگہ مرثیہ میں کہ جسمیں تمام بے صبری اور شکایت اقول و بہ نستعین انچه دریں مقام افادہ شود
ناشی از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر واحد از نماز و مرثیه امریست علاحده علیحده
کسے از اہل حق نگفته که یکی بجای دیگر است نمی بینی که در مذهب اهلبیت نماز عاشوره وارد است
المختصر بر ورود مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا ادا کردن نماز و خواندن مرثیه
کار مومنین است اہل سنت و جماعت را نه بسوی نماز التفاتی و نه بمرثیه سروکاری و در مرثیه
بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزیدیان مرقوم
و منظوم قال المخاطب قال اور شعر سے نکلتی ہے اقول و بہ نستعین کلام بے نظامش
مردود است بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام است دوم آنکه اگر کسے از عوام مرتکب
خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر است از حال صحابه که بروایت اهل سنت و

وجماعت عنہا باسوی ستیند چنانچہ در مدارج النبوۃ صفحہ ۱۹۴ مسطور ست گفتہ اند قائلان
باباحت کہ روایت کردہ شدہ ست غنا سماع از جماعت کثیر از اکابر صحابہ کہ در ایشان چند
از عشرہ مبشرہ اند وجم غفیر از تابعین وتبع تابعین واتباع تبع ودیگر علما محدثین وعلما دین
کہ از ارباب زہد وتقوی وعلم وعبادت بودہ اند نقل کردہ شدہ ست دریں باب از
ایشان روایات وحکایات کہ کفایت ست در آن وبیشک معلوم گردد کہ ائمہ دین واکابر
اہل یقین مختلف بودند در آن اما عبداللہ بن جعفر رضی اللہ عنہما سماع غنا از وے مستفیض
ومشہور ست ونقل کردہ است ابراہیم کہ اعلان کردہ است دریں مسئلہ انتہی وحفاظ وارباب
تواریخ وابن عبد البر در استیعاب گفتہ مسید بود وے بغنا باسی وبود امیر المومنین در آن زمان
عمر وے علی ابن ابی طالب می رفت وی رضی اللہ عنہ در خانہ جمیلہ کہ از مغنیات بود میگفتند خوب
بود کہ تغنی نکند برائے ہیچ کسے مگر در خانہ خود پس تغنی کرد بنائے وی وخواست کہ بیاید در خانہ
وے رضی اللہ عنہ وشنوانند او را وکفارت وہدایت عنود پس منع کرد وے رضی اللہ
عنہ او را از ان وگفتہ اند کہ بودہ اند عبداللہ بن جعفر را جواری کہ تغنی میکردند ودی زدند
برای وے انتہی **قال المخاطب** معلوم ہوا کہ تعزیہ میں سراسر بی صبری ہے کہ جس سے انسان کا
ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبروں اور اماموں کے طریقہ اور خدا کے حکم کی کہ مصیبت میں ...
پڑھنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی **اقول** وبہ تحقیق از روایات سابقہ بوضوح پیوست
کہ تعزیہ داری عین صبر ست وداری خلاف صبر در آن نیست وگریہ وزاری را خلاف صبر
نتوان گفت بلکہ ہر آنکس گریہ وزاری را بے صبری میگوید از سنت خدا وپیغمبر رسول
بمراحل دور **قال المخاطب** ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات بل احیاء ولکن لا تشعرون
اور نہ کہو جو مارا جاوی اللہ کی راہ میں کہ مردے ہیں بلکہ وہ زندہ ہیں لیکن تم کو خبر نہیں
بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدوں پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے نے فلانے نے جان
دیا اور دنیا کی لذت سے محروم ہوا سو اللہ تعالیٰ نے فرما دیا کہ جو کوئی اللہ کے راہ میں مارا گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا چاہیئے **اقول** ونیز تعیین مخاطب والا شان درینجا اخترا عسے
غریب وفوائد عجیب از آیہ ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات برآوردہ یعنی ترجمہ جو کوئی اللہ
کی راہ مین مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا چاہیئے وظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس اور ماتم چاہیئے
از اینجا وطبع حضرت مخاطب پیدا شدہ بلکہ افسوس وماتم کردن جناب رسالتماب صلعم بر حضرت حمزہ
رضی اللہ عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہین اور اپنی زندہ کا جو اشخص جی کی
ماتم نہین کرتا پھر اللہ کے زندہ پر کیون ماتم کرے **اقول** ونیز تعیین اینجا افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجہ
اول آنکہ اگرچہ شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند مگر حکم زندہ بر آنہا در دنیا جاری کردن نزد الشرع ممنوع اند شہدا الا قتیم
ترکہ وغیرہ ودفن وکفن ونکاح ازواج شہدا جائز نباشد واحکام صوم وصلوۃ وحج وزکوۃ بر آنہا جاری باشد
ودر حالیکہ بدنیا احکام مردہ از قبیل دفن وکفن ونکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ وبکا چرا برایشان
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بمیت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ وزاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمان سفید شدند
واز ثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفے صلعم در زندگی خود بعد دریافت حال شہادت جناب
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند چنانچہ از سر الشہادتین گذشت ونیز ظاہر کہ آنحضرت را معلوم
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در آنوقت زندہ بودند پس مصیبت
بر زندہ دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز وروا است واین فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار بیجا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ گی
سے ملاقات نہین سو اسکو یون سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست مین نکل گیا
ہوا اور تم سنو کہ وہ وہان صحیح وسلامت چین مین ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کرکے
ہرگز ماتم نکرو گے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ مین شہید ہوئے سمجھو اور اونکو
زندہ جان بوجھکر بیصبری کے کام نکرو **اقول** ونیز تعیین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحق
دہلوی در مدارج النبوۃ نوشتہ بدانکہ حیات انبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است سبان

علما را در این هیچ خلاف نیست در آن کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و دیگر تابعین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا حسی و جسمانی است و احادیث و آثار در آن واقع شده
چنانکه مذکور گردید یکی از آن حدیث است که ابن بیهقی نقل نموده است از روایت انس بن مالک رضی الله عنه آورده
قال قال رسول الله صلعم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون ثابت شد بودن جناب سرور
کائنات به حیات کامل تر از شهدا با اعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون [illegible]
و دیگر فرشتگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر [illegible]
صلعم بگوش ایشان رسید چنانچه در مدارج النبوة در صفحه ۱۲ [illegible] نوشته بین ملک الموت روح اطهر [illegible]
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میگفت [illegible]
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا [illegible] گریه و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمود
و ابتاه بجنت الفردوس منزل نمودی و ابتاه خبر مرگ ترا بجبرئیل رسانید و ابتاه [illegible]
و جبرئیل [illegible] خداوند روح [illegible]
[illegible] ازان پیغمبری [illegible] اختیار کرد الخ [illegible]
صفحه ۱۲۵۱ - آورده و در آورده [illegible] حضرت خضر علیه السلام [illegible]
مرثیه را بگریست انتهی دوم آنکه [illegible] جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف [illegible] چنانچه در مدارج النبوة موجود است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر شبی برای حراست [illegible]
[illegible] راوی گوید و میگوید علی محمد صلوات الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت [illegible] بکا
بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار [illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible] گفت اعاده کن قول خود را [illegible]
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود [illegible] آنحضرت [illegible]

اور شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ گوید کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ رضی اللہ عنہا را کسی خندان ندید

الخ ایسا بکا پر مخاطب اور دوام ایں ماتم انچہ جواب شما باشد گفت ما نیز ہمان جواب بعینہ خواہیم داد

قال المخاطب ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین

الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون ترجمہ اور البتہ ہم

آزماوینگے تم کو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانونکے اور میوونکے نقصان سے اور خوشی سنا

صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچے کچھ مصیبت کہیں ہم اللہ کے مال ہیں اور ہمکو اسیطرف پھرجانا ہے آیہ اولئک

علیہم صلوات من ربہم ورحمۃ واولئک ہم المہتدون ترجمہ ایسے لوگ نہیں پڑتا ہی شاباشی اور انکو رب کی

اور مہربانی اور وہی ہیں راہ پر ف اس آیت سے بہت فائدے اور حکم بوجھے گئے کہ جب کسی پیغمبر یا

امام کا اسطرح کی مصیبتوں میں جو آیہ میں مذکور ہوئیں گرفتار ہونا معلوم ہوا اب کوئی مسلمان گرفتار ہو تو

اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھے اور اسمیں صبر کرے اور انا للہ پڑھے اقول نیستعین مخاطب درینجا

طرفہ خطا فرمودہ چہ مسلمانان ورا انبیا و اوصیا علیہم السلام در بلا گاہی بسبب آزمایش میباشد گاہی بوجہ

ثواب ستہا اعمال تقصد مخاطب فقط ایک قسم بیان ساختہ وہو کھانا ہے قال المخاطب اور واقعی یہ کہ دو

کی آزمایش میں خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا اپنا حیف

خامی اور دوستی کو جھپانا ہے اقول نیستعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین کہ گریہ در مصیبت

بی صبری است و آن محل نظر است بچند وجہ اول آنکہ چون جناب خاتم النبیین صلوات اللہ علیہ وآلہ وسلم

بعالم بقا خواندند گریہ فرمودند چنانچہ در مدارج النبوۃ صفحہ ۹۳ نوشتہ آنحضرت فرمودند آگاہ باشید کہ

مرا بعالم بقا خواندہ اند و امر کردہ اند بتسبیح و تحمید و استغفار و در گریہ شدند گفتند یا رسول اللہ از موت مگریی

و بہ تحقیق آمرزیدہ است خداوند تعالی گذشتہ و آیندہ تراخرمود فاین ہول المطلع واین ضیق القبر وظلمۃ

اللحد واین القیامۃ والاہوال الخ دوم آنکہ از عبد اللہ بن مسعود روایت است کہ آنحضرت صلعم پیشتر از وفات

خویش بیک ماہ از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانہ عائشہ خواندہ چون نظر مبارکش برایشان افتاد در گریہ شدند

الی مدارج النبوۃ پس کمال شیخ الخ فقد کہ قوت انفعال انفس مخبرہ گریہ کردن و الم کف بخطہ چہ انسب بلکہ

معمول رسول خدا است سیوم آنکه بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریه فرموده اند
پس تحقیق مخاطب بفاشیات الانبیا و آیه اولئک علیهم صلوات من ربهم الخ نخواهد بود و هو کما تری مگر آنکه
گفته شود که این مصیبت وفات پیغمبر خدا صلعم حق ابوبکر به مصیبت ذات شان نبود مصیبت بزرگ نشان دهند گریه
ابوبکر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در کتاب مدارج النبوة صفحه ۱۹۳ میفرماید لیکن پیغمبر صلعم تنها دنیا را که محبت کنید
دران در فقد وی افتید و هلاک شوید چنانچه هلاک شدند کسانیکه پیش از شما بوده اند و از ابی سعید خدری رضی الله
آمده است که رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت که مخیر گردانید خدای تعالی بنده را از بندگان خود در میان آنکه
بدهد او را از بیا و زینت حیات دنیا او میان آنچه نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن
بنده چیزیرا که نزد او ست نعمت نکرده در دنیا پس بگریست ابوبکر صدیق از شنیدن این خبر و گفت پدران
و مادران ما فدای تو باد یا رسول الله در گذشت مرحوم به شنیدن این شیخ پیغمبر صلعم از حال بنده از بندگان
خبر سید بود وی گریه میکند انتهی **قال المخاطب** خصوصا جو شخص [illegible] کر دست کسکراز [illegible] تو او سے بھی ضبط ہی
چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا اولیا سے بڑی بڑی سخت مصیبتیں گذری ہیں اور وہ راضی برضا و صابر بقضا ہی رہے
اقول در تشیعن آنکه خاصان جناب باری عز اسمه بر [illegible] صبر و تسلیم مانده اند لیکن آه و ناله که مصیب
اظهار غربت و بیچارگی که لازم حال بندگی است و اضطراب و بیقراری که از شدت مرض و صعوبت آن ناشی گردد
دیگر است و داخل جزع و فزع دیگر است بلا شکایت از پیشی نیست کما فی مدارج النبوة **قال المخاطب** پیغمبر
نہیں کیا کہ مصیبت کے واسطے خواہ اپنا ہو خواہ اپنے قریب یا بزرگ مثل نبی یا ولی یا امام کا
بنایا ہو اور اسمیں تعزیہ رکھکر اور مرثیہ کا کہ جنابی کو ڈو اور سر پیٹا ہو **اقول** در تشنیع مخاطب تحریر و مقام
بچند لفظ طعن و تشنیع کرده اول آنکه مصیبت ذات خود یا قریب و بزرگ خود تعمیر کردن مکان دوم ساختن
تعزیه سوم گفتن مرثیه چهارم عزاداران پنجم دست بر سر و سینه زدن و انچه [illegible] است زیرا که تنازع
درمیان امامیه و اهلسنت اینست که گریه و بکا بر جناب امام حسین علیه السلام موجب اجر و ثواب است و
یا بدعت و ضلالت در صورت اولی انعقاد مجلس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت دلالت [illegible]
در بدعت اهلسنت [illegible] تعالی [illegible] امامیه [illegible] کل [illegible] ثابت است [illegible] اول [illegible]

امامیہ ودیگر ارباب احادیث کثیرہ اند کہ بطریق اہلبیت مروی شدہ وایراد جملہ آن نہایت دشوار لہذا بحکم مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ بر نقل چند حدیث اکتفا میرود یکی آنکہ من ذکر الحسین ع فخرج من عینیہ ولو مثل جناح الذباب کان ثوابہ علی اللہ دوم آنکہ قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناہ علی مصائب الحسین حتی تسیل علی خدہ بواہ اللہ فی الجنۃ غرفا یسکنہا احقابا سوم آنکہ قال الرضا ع کان ابی اذا دخل شہر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منہ کان ذلک الیوم یوم مصیبتہ وحزنہ وبکائہ ھو الیوم الذی قتل فیہ جدی الحسین ع چہارم آنکہ حکی عن دعبل الخزاعی انہ قال دخلت علی سیدی ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل ہذہ الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انہ وسع لی فی مجلسہ واجلسنی الی جانبہ ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان ہذہ الایام ایام حزن کانت علینا اہل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیۃ یا دعبل وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجرہ علی اللہ یا دعبل من ذرفت عیناہ علی مصابنا حشرہ اللہ معنا یا دعبل من بکی علی مصاب جدی الحسین غفر اللہ ذنوبہ البتۃ ثم التفت الی وقال ارثِ الحسین فانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشدت وچون مرثیہ طولانی است لہذا یک شعر اکتفا رفت پنجم آنکہ قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا دوم آنکہ جناب پیغمبر خدا وعلی مرتضی در مصیبت جناب امام حسین ع گریستہ اند در ترجمہ صواعق محرقہ از ابن ماجہ روایت کردہ کہ گفتی اصحاب آنرو رسول اللہ صلعم اندوہ دیدیم تا آنکہ حسنین ع وچون رسول اللہ صلعم ایشان را دید اشک از چشمان مبارک وی ریخت ورنگ آنحضرت تغیر یافت انتہی ترجمۃ الصواعق ہکذا اخرج ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی اللہ عنہ بکربلا عند مسیرہ الی صفین وحاذی نینوا قریۃ علی الفرات فوقف وسال عن اسم ہذہ الارض فقیل لہ کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعہ وقال دخلت علی رسول اللہ وہو یبکی فقلت ما یبکیک قال کان عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطئ الفرات بموضع یقال لہ کربلا ثم قبض جبرئیل قبضۃ من تراب شمنی ایاہا فلم املک عینی ان فاضتا انتہی سیوم آنکہ بشہادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی علیہ السلام در وقت شہادت جناب امام حسین ع آسمان وزمین گریہ وخون باریدہ

[illegible]

فیض احق بالبکاء چنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهد شد که آسمان و زمین برایشان گریه کنند آنکه چهارم آنکه جناب امام حسین علیه السلام
هفتاد هزار فرشته را برای گریه بر قبر مظلوم کربلا متعین فرموده کذا فی غنیة الطالبین لعبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از ابقاء بکاء و حزن و تذکرهٔ وقائع مذکوره درین امت
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء و الحزن
المستمر و تذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب خود در
عشرهٔ محرم در مجلس در خانه خود یک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساختند مصائب جناب امام حسین ع
بیان می نمودند فقیر نیز بار با شریک مجالس مذکوره گردیده و لطف بیان شاه صاحب شنیده چون مقدمه اصلی
بتحریر در حیطهٔ اثبات گشت لهذا اکنون عنان شنیدیر خامه بسوی تردید اقوال مخاطب معطوف میسازم اولاً
سکان اینچنین بدانکه تعمیر مکان در نفس الامر جائز است و مباح و احدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه بر آن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام و حضرت یعقوب پیغمبر عبادت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه در فضائل ایشان ازین ذکر مشحون والفضل ما شهدت به الاعداء از همه ظاهر آنکه خرابی خانه
و خانقاه برای ترتیب مجلس عزا تشریف در توجه مریدان تبار و موجود است و ورود محزون بروایت بلال مروی که
بران حضرت متهمی که گریه انچنیم و نوح را نخواهد دید یا نه و ایشان تعزیه ادله جواز تعزیه داری در بحث سابق گذشت
گفته کرد لا تقل تا انشا گفتن مرثیه اگرچه پیشتر ازین ثبوت مرثیه گفتن ایشان گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا تحریر می آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة به صفحه
۵۲۵ میگوید هر کدام از اهلبیت آنحضرت و صحابه بنظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیده
انتهی را بجا غنا در مذهب امامیه حرام است مگر بر ظاهر که در مذهب اهلسنت غنا ممنوع نیست حتی که تغنی تبدران
اگرچه بقوانین موسیقی باشد جائز و روا میدانند و روایت کرده اند غنا و سماع آن از جماعت کثیره از اکابر صحابه
که در ایشان چندی از عشرهٔ مبشره اند کذا فی مدارج النبوة غنا ما دست بر سر زدن بالتصریح التسلیم
که چون بروایت اهلسنت و جماعت ثابت است که در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

یہ سمجھ آیا کہ کتاب مدارج النبوۃ و جناب سیدہ وقت بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست چنانچہ در
مدارج النبوۃ آوردہ کہ آواز شیطان کہ بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینہ رسید تا در خانہای مدینہ نیز شنیدند و
فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست و ہمہ زنان
ہاشمیہ با او بودند چنین معلوم میشود کہ زہرا را بعد از شنیدن این آواز بیتابی عظیم رسید انتہی پس سینہ زدن یا
تشنیع نمودن بیجا است قال المخاطب اور اللہ تعالی نے قرآن شریف میں ستر جگہہ سے زیادہ صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیوالی انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت میں ایک جگہہ بھی ذرا سا ثواب نہیں کیا اور کسو
نبی و ولی امام کیواسطے ماتم مخصوص نہیں کیا اقول ہنوز نہ دانستید کہ مخاطب معنی صبر کیا ہے اور اسکے ذکر کی ضرورت نہ تھی
بار بار در مغالطہ می افتد و مردم را اغوا میکند و نمیداند کہ در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار و گریہ منافی
صبر شرعی نیست بلکہ در گریہ و زاری رتبہ تذلل و انکسار کہ اعلی رتبہ عبودیت است حاصل میشود چنانچہ در مدارج النبوۃ
از آنحضرت آوردہ کہ البکاء من الرحمۃ و در روضۃ مخزن بروایت بلال مرقوم کہ بر آن حضرت صلعم چیزی گریہ
آن قدر ہم اثر و وجع را نخواہد دید اکنون ارشاد فرمایند کہ بعد گریہ و زاری انسان داخل زمرہ صابران میباشد
یا نہ در صورت اول آنچہ حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرمودہ آنہمہ برای گریہ کنندگان مہیا و موجود است
و بحالت ثانیہ یعنی منحصر گویم کہ آنحضرت صلعم بارہا در مصیبت گریہ فرمودہ اند و شواہد آن سابق گذشتہ فافہم
قال المخاطب اور حدیث میں آیا ہے کہ صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کمین جانیں تو ان حصہ بھی ایمان کا نہ رکھا
اقول ہنوز نہ دانستید اگر از ماتم گریہ مراد گرفتہ نکتا ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمۃ موجود و اگر امری دیگر مراد
داشتہ فعلیہ البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرہان قال المخاطب و پیغمبر خدا نے فرمایا ہے کہ جو
مسلمان مصیبت میں جزع فزع کے مقام میں اس کلمہ کو انا للہ یاد کرے اللہ اسکو اچھا بدلا اس مصیبت کا دے
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیرہ رہے اقول ہنوز نہ دانستید فی الواقع گفتن انا للہ ثواب ہا دارد و جزع و فزع ممنوع مگر
گریہ در مصائب خاصان خدا نیز اجر و ثواب ہا دارد کہ بیان آن از حیطہ قلم شکستہ رقم محال است طرفہ آنکہ در
مدارج النبوۃ مرقوم کہ فاطمہ زہرا گفت یا رسول اللہ پدر من کو خواہد رفت کہ تن شما ہمہ خواہد پناہ گفت یا رسول اللہ
از من مکن گوئی بی تو زندگانی نیست آنحضرت بگریست اندوہ دیدہ و در گریہ ان گشت و یاران نیز بر اقتدا اودر گریستند و آنجا ہمہ دیدہ ازان

گفت ای فرزند اگر ای صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و ناله آن ضعیفه زیاده گشت انتهی قال المخاطب
اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری امت کو اللہ تعالی نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی امت کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے
کہ مصیبت کے وقت کہتی ہیں اقول و نستعین سلمنا کہ این حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ماتم کردن و گریہ
و بکا است مناسبتی ندارد قال المخاطب اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسین سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا
کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئی سر سے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون
کہے تو اللہ تعالی اوسکو اجر تازہ بخشتا ہے کہ وہ مصیبت گذشتہ ابھی پہونچی اقول و نستعین این حدیث حجت ما
است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشتہ از سر نو جایز و روا است و ہو المقصود فی ہذا الباب قال المخاطب
اور قرآن میں صبر مصیبت کے وقت فرمایا ہے اور انا للہ کہنے پر بشارت صلوات اور رحمت اور ہدایت کی مقرر
ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بھی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف یہ سمجھا گیا کہ ہوا و ہوس کو خلاف
سمجھا کی صبر اور انا للہ کہے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ پر قدر کرے وہ اس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے
اور راہ سے گمراہ اور خدا و رسول اور امام کی کہنا اور طریقہ سے باہر اقول و نستعین عادت اہل سنت این جماعت
است کہ ثبوت ندہ مصائب جناب امام حسین انا للہ الخ برزبان بیارند لہذا در اقوال ایشان مانند گفتن کلمہ استرجاع
ماثور است پس باید بحکم خدا و رسول خواہند بود نہ خلاف آن کہ بیک روز مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف صبر
نا وجہ الزام آید مر یک را جواب ایشان بکنم اولا آنکہ گریہ کردن بلا اشک ثبوت آن لا تعد و لا تحصی و اینجا بنا بر اختصار
بچند کتب دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ گریہ فرمود دیگر انواع بر ای کرد ایشان
[illegible] بر بعض از اصحاب بگویید کہ اختصہ بر سر حمزہ آمدہ و در ماتم کیستند دیگر ایشان آنحضرت نیز گریہ
و آہ الخ و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوۃ نقلا عن مدارج النبوۃ آوردہ و در اینجا حکایتی غریب است
مر نقل کردہ اند کہ چون آنحضرت صلعم بہ مدینہ نزول فرمود از گریہ خانہای انصار آواز گریہ زنان شنید کہ از
خانہ حمزہ نمیرود لکن حمزہ را او را کسی نیست حمزہ زنانی کہ بر وی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان
خود را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بر وی گریند آنگاہ بخانہ خویش آیند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان انصار
[illegible]

زنان از خانه حضرت شنیدیم که این چه آواز است گفتند زنان انصار بر نجم تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود
رضی الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن انتهی دوم زنی بزمان خلافت جناب عمر ابن الخطاب زنی بشب آواز
حزین مضامین شوق بلقاء آنحضرت میگفت حضرت خلیفه ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کرده نشست و اعادهٔ
قول از آن ضعیفه خواست پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کما فی مدارج النبوة سیوم زنی از عائشه التماس
کرد که قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشه گریه کرد آن زن تا جان بقابض ارواح داد یا
این گریه دیده است که تا جان نداد دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوة صفحه ۱۳۴۱ چهارم چون
زمان وفات آنحضرت صلعم قریب شد جبرئیل به پیغمبر جلیل گریه نمود چنانچه در صفحه [illegible] مدارج النبوة مرقوم است
که آنحضرت فرمود ای ملک الموت قبض روح من مکن تا زمانیکه برادر من جبرئیل علیه السلام نزد من بیاید پس جبرئیل
آمد گریان الخ پنجم در کتاب مدارج النبوة صفحه ۱۳۱۵ آورده نقل است که در آن ساعت ابوبکر در خانه خود بود
که در محله سنخ نواحی مدینه بود چون این واقعه خبر یافت سوار شده به تعجیل روی به حجره عائشه آورده در راه میگریست
و میگفت وانبیاه وانقطاع ظهراه تا مسجد شریف در آمد دید که مردم پریشان حال اند هیچ کس [illegible]
و سخن نکرده به حجره عائشه در آمده ردا مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسه داد و در
روایتی که نهاد دهن خود را بدهن مبارک و بوسه داد و گفت وانبیاه و بعد از آن سر برآورد و دیگر بار
بار دگر بوسه داد و گفت واصفیاه باز سر برآورد دیگر بار دگر تقبیل کرد و گفت واخلیلاه انتهی ثانیا مرثیه
ثبوت آن همین قدر بس که هر یک از اهلبیت کرام و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در رسالت
انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دهلوی در تحفه الهواتف بالمراثی و نوح الجن و بکائهم اول دلیل است برینکه
مرثیه بر مظلوم کربلا علیه التحیة والثنا از آواز عجیب شنیده میشد فلا تکن من الغافلین ثالثا تعزیه حقیقة
ثبوت آن مکرر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے
اقول بتعین در مقام عجب لباس عبارت آورده یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نگوید که یاد
آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالة و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ
وغیره روایة مقتل الحسین و حکایة ما جری بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة

پس هم دلیل است بر اینکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام نزد مذهب اهلسنت ممنوع است و در امر
علت آن همان است که غزالی گفته فانه یهیج البغض الصحابة چنانچه جناب علامه دهلوی علیه الرحمه در تحفه [illegible]
و چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و آن فرع خلافت شیخین بود و سبب شدند و اتفاق
فروع که مقتضی آثار اصول بودند شقاق و نفاق اصول بر یکسان منکشف گشت و به همین جهت بعضی از علمای
اهلسنت لعن یزید جائز نمیگذارند تا باعث ترقی بالاعلی فالاعلی نشود علامه تفتازانی در شرح مقاصد میفرماید
فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحق قلنا تحامیا من ان یرتقی الی
الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم ویجری فی اندیتهم فرای المعتنون بامر الدین
الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصاد فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء ولا
ولا تضل الافهام بالاهواء والا فمن یخفی علیه الجواز والاستحقاق وکیف لا یقع علیهما الاتفاق
وهذا هو السر فیما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال وسد طریق لا یؤمن ان یجر الی الغوایة
فی المآل مع علمهم بحقیقة الحال وجلیة المآل وقد کشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال واشربت الاهوال
وحیث لا متسع للمجال والمشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه نعم ما قیل رباعی دل مست محبت حسین ابن علی است ٭ جان
عاشق طلعت حسین ابن علی است ٭ حقیت اهلبیت بر خلق جهان ٭ ثابت ز شهادت حسین ابن علی است ٭ بر یاد
دارم که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام وارد یافته چون بمقتضای پیری و سرور [illegible]
بهنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از تشبیه
شمس الضحی اکتفا رفته میفرماید نظم اینجهان چون رسول کرد سفر ٭ فتنه ها سر زد یکدیگر ٭ حق و باطل همه گرفتند [illegible]
شام تاریک با سحر آمیخت ٭ آفتاب از میان چه جست کنار ٭ روز اهل زمانه شد شب تار ٭ اهل باطل شدند امیر
هوا ٭ اهل حق جملگی اسیر بلا ٭ شد شقی بر سعید حاکم و میر ٭ جای روباه شد کمینگه شیر ٭ سنگ و گوهر یکی شد [illegible]
بوم همسایه هما گردید ٭ از برای صلاح ملت و دین ٭ آل طاها شدند خانه نشین ٭ [illegible]
داده قرار ٭ از نظرهای خلق گشت نهان ٭ ماند از دین همین نشان بیان ٭ [illegible]
قدر اهلبیت رسول ٭ این حسین علی بامر خدا ٭ حق و باطل ز هم جدا ٭ نکرد بیعت [illegible]

تجلی ساخت پدید و دعوی حق او و عترت او را یافت اثبات از شهادت او چه نسبت بهر ثبوت این دعوی چه
این شهادت به از هزار گواه چه شد قاتلش جفای اهل نفاق چه شد مرحوم عیان علی الاطلاق چه ظلم و عدوان اهل
بغی و ضلال چه شد عیان چون در آئینه تمثال چه و بمقام دیگر سفیر باید دانست که از اعاظم محدثین اهلسنت است
روایت کرده لما قتل ابو عبد الله الحسین بن علی علیهما السلام کتب عبد الله بن عمر الی یزید بن معاویه اما بعد فقد
عظمت الرزیة وجلت المصیبة وحدث فی الاسلام حدث عظیم ولا یوم کیوم الحسین فکتب الیه یزید اما بعد یا احمق
فاننا جئنا الی بیوت منجدة وفرش ممهدة ووسائد منضدة فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا وان یکن الحق
لغیرنا فابوک اول من سن هذا واثر الحق علی اهله انتهی یعنی جبکہ حضرت ابی عبد اللہ حسین بن علی علیهما السلام بدرجه
شهادت فائز گردید عبد اللہ بن عمر بیزید بن معاویه نوشت اما بعد پس بتحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و واقع
شد در اسلام حادثه عظیم پس نیست روزی مانند روز حسین پس یزید بجواب او نوشت اما بعد ای احمق بتحقیق
ما آمدیم بسوی خانهای آراسته و فرشهای گسترده و وسادہای بالای هم انداخته پس قتال کردیم از آن پس
اگر حق با ما بود پس حق خود قتال کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول کسی است که این سنت نهاد و اثبار کرد حق را
بر اهلش انتهی است گفتنا انت قط [illegible] که شخصی سوال از [illegible] گذشت [illegible] که باشد [illegible] کشف
چه مهر [illegible] کشتند چه سبب قتل [illegible] یزید [illegible] از سقیفه رسیده [illegible] که بشنود احمق
باشد اسباب و اصل و سالت چه سبب [illegible] است اصل مرض چه چاره [illegible] از طبابت است غرض قال المخاطب
تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم [illegible] اور [illegible] اقول تو بھی لازم ہے کہ موافق حکم خدا و رسول
و امام کے صبر کرو [illegible] البکاء من الرحمة گریہ بھی کرو اور شکر [illegible] قال المخاطب بھی
مصیبت کی بابت ہر گز خدا کا کہنا [illegible] امام کا اقول [illegible] اور ائمہ اثنا عشر علیہم الصلوۃ
والسلام [illegible] قال اللہ تعالیٰ قل لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی وقال الرسول [illegible] انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی
کتاب اللہ وعترتی [illegible] آمده که رسول صلعم در مرض موت گفت ایها الناس
نزدیک بآن رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل ازین با شما گفته بودم این زبان [illegible] گویم

تا عذر نیاورید بدانید که من کتاب پروردگار را و اهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی الله عنه گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض فاسألهما ما خلفتم فیهما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا نزدیک وارد شوند بر من در حوض پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید انتهی و جناب علامه دهلوی طاب ثراه در تحفه میفرماید از جمله حسن سلوکیکه عظمای اهلسنت با اهل بیت رسالت نموده اند امداد و اعانتی است که حضرت ابوبکر باستشاره جناب فاروق که باعتقاد خصم اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدة النساء فاطمه زهرا که بفحوای فاطمة بضعة منی من اذاها فقد اذانی بضعه رسول خدا و جگر گوشه سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت علیها را غصب نموده بحدی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا وقتیکه در قید حیات بود با او سخن نگفت و وصیت فرمود که بر جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ آن ناطق است و دیگر امداد و اعانت عائشه و طلحه و زبیر و عبد الله بن زبیر و دیگر مردم آن ابتدا است که عظمای اهلسنت اند با حضرت امیر المؤمنین که سر دفتر اهل بیت رسالت بود نموده اند اظهر من الشمس و ابین من الامس است همچنین امدادات بیحد و بی پایانی و مناظرات علمی و لسانی که معاویة بن ابی سفیان که اهلسنت او را خال المؤمنین باعث قتل چندین هزار کس از دوستان و شیعیان آنحضرت علیه گردیده و عداوتهای او با حضرت امیر المؤمنین و اهل بیت علیهم السلام از غایت شهرت محتاج بیان نیست جنگ صفین شاهد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در عهد که بدست خود اختراع نموده خود هم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافره روایت کرده که حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب فرموده فرمودند انت الساب لعلی الحدیث و نزد بعض مخاطب باین کلام معاویة بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویة بن ابی سفیان امر سعدا فقال ما منعك ان تسب ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسرانش عبد الله بن عمرو و عبید الله بن عمرو و عبد الله بن عمر بن الخطاب که رؤسای اهل سنت اند در آن معرکه شریک معاویه بودند و در امداد و اعانت او و محاربه و مقاتله حضرت علی ابن ابی طالب دقیقه فرو گذاشت نکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ و رجال بآن ناطق است و نیز خال المؤمنین معاویه امداد و اعانتی که با حضرت امام حسن علیه بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که همواره در صدد

اطفای نور مبین آنحضرت ع بوده تا آنکه باغوا و تحریص او آنحضرت را بزهر جان ستان شهید ساختند چنانچه در استیعاب
میفرماید سم الحسن بن علی امرأته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی قالت طائفة کان ذلک منها بتدسیس
معویة الیها و باصغای شهادت آنحضرت ع مراسم فرح و سرور پرداخته بزعم خود و لکن استراح قلبی تعصب و عداوت خود
را بلند آوازه ساخت و دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان انه لما مرض الحسن رض کتب مروان بن الحکم الی
معوية بذلك فكتب اليه ان اقبل المطي الى بخبر الحسن فلما بلغ معوية موته سمع تكبيرا من الخضراء فكبر اهل الشام لذلك
التكبير فقالت فاختة بنت قرظة لمعوية اقر الله عينك ما الذي كبرت لاجله فقال مات الحسن فقالت اعلى موت ابن فاطمة
تكبر فقال ما كبرت شماتة لموته ولكن استراح قلبي ودخل عليه ابن عباس فقال له ابن عباس هل تدري ما حدث في
اهل بيتك قال لا ادري ما حدث الا اني اراك مستبشرا وقد بلغني تكبيرك فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله
ابا محمد ثلاثا والله يا معوية لا تسد حفرته حفرتك ولا يزيد عمره في عمرك ولئن كنا قد اصبنا بامام المتقين
وخاتم النبيين فجبر الله تلك الصدعة وسكن تلك العبرة وكان الله الخلف علينا من بعده
و بسر ابن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از اجله رؤسای اهلسنت و راوی بخاری است جانفشانیها که از وی در حق اقربای
حضرت رسول خدا بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده که بسر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بدیار
یمن آورد و عبید الله بن عباس که عامل آنجا بوده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر بآن ولایت رسیده
عبد الله را با اولاد او بکشت و دو پسر صغیر عبید الله بن عباس را که عبد الرحمن و قاسم نام داشتند هم بقتل آورد
بعد ازان می آرد ازان جمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بود و در جنگ صفین با موالیان حضرت
امیر المؤمنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای سم اسپان معاویه نمود و نووی در تهذیب الاسماء
واللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب والوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن
نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی وکان شدید البطش قتل بصفین عن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ان اسلم
وعفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین وللحسن بن محمد بن علی عن ابیه قال قیل لعلی بصفین
هذا عبید الله بن عمر بن الخطاب وفی یده سیف یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی
و حسن سلوکی که شیعیان معاویة بن ابی سفیان با حضرت ابی عبد الله الحسین ع نموده در غایت اشتهار است احتیاج

بیان نیست انتہی بقدر الحاجۃ و با این انحراف از حکم خدا و رسول و اتلاف حقوق اہلبیت دعوی محبت خاندان
نبوت و رسالت نمودن کار ہیچ صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا ان تو احسان اور دلگیر کا
اقول روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکردہ و تظلم مذکور را مقابل قول خدا و رسول آئمہ
شمار نکردہ بلکہ چند شاعر بہ شرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از انجملہ حسان بن ثابت است کہ آنحضرت می نہاد
برای وی منبر در مسجد کہ می ایستاد برای مدح آنحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود آنحضرت ان اللہ یؤید حسانا
بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہ و در روایتی تفاخر و میگفت آنحضرت صلعم کہ قول حسان بن ثابت
سخت تر است بر ایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفتہ کہ ہر کہ خدا تعالی او را زبانی عطا کند و ہر بکلم قدرت بخشد
باید کہ در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند کہ بہترین کارہا این است و گفتہ اند کہ کار حسان بن ثابت
آن بود کہ معارضہ میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و مآثر و ہجو میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر
بن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکہ او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاہ کرد عمر بجانب حسان و گفت
شعر میخوانی در مسجد پس گفت حسان مرا ادرامی خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکہ بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم خاموش شد
گشت عمر انتہی من مدارج النبوۃ از روایت مذکورہ ثابت شد کہ شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب
امام حسین علیہ السلام و اظہار ظلم و جور یزیدیان ثواب را در وہی المرثیۃ المتعارفۃ آری نظم روایات کاذبہ موضوعہ مطلق ممنوع
و حرام است خواہ مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواہ محتوی بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوئیم کہ اگر مخاطب انتقاد صحیح بسبب
نمودہ روایات مندرجہ سرّ الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقہ ذکر میکرد گنجایش تعریض بر احسان و دلگیر
داشت لکن قیامت این است کہ خود ہمین امر بر اقدام میکند و پردہ نصب و ضمیر پر دیدہ دل انداختہ از گریہ
و بکا رو برتافتن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** و ربی حیا ہے امام کی محبت کا دعوی کرتے ہیں لیکن
اس محبت اور اس اعتقاد پر یہ صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالف کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئین
محب اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** و سنتعین سنہ ۵ ! این چہ بے حیائی کہ اگر
بجا است گزاف و خود نمائی ☆ باز ہستی منتظر کید او سے ☆ این لاف زنی است بیجیائی ☆ ہر کہ اہل سنت را ...
دوست داشتن و مسلمان دانستن یزید پلید را و نفی سخریہ بعض سر وحسیات و جائے نہ خود را از محبان جناب امام حسین شمار

وکدام وجه جهت اجتماع محبت یزید و مودت جناب شهید مظلوم که تباین کلی دارند قرار داده اند و پر ظاهر که یزید نزد یک
این حضرات مسلمان بوده و بحالت اسلام محبت او امری است بدیهی جناب سلطان العلماء مولوی سید محمد صاحب
ادام الله تعالی وجوده وجوده در رساله شریفه ثمرة الخلافه در باب یزید افاده فرموده نقل آن عبارت برای مزید تبصیر کتبه
کافی است عبارتها هکذا فی الصواعق المحرقة قال آخرون لا یجوز لعنه اذ لم یثبت عندنا ما یقتضیه وبه افتی الغزالی واطال
فی الانتصار له وهذا هو اللائق بقواعد ائمتنا وما صرحوا به من انه لا یجوز ان یلعن شخص مخصوصا الا ان علم موته علی الکفر
کابی جهل وابی لهب واما من لم یعلم فیه ذلک فلا یجوز لعنه حتی ان الکافر الحی المعین لا یجوز لعنه لان اللعن هو الطرد عن
رحمة الله المستلزم للیأس منها وذلک انما یلیق بمن علم موته علی الکفر واما من لم یعلم فیه ذلک فلا وان کان کافرا
فی الحالة الراهنة لاحتمال ان یختم له بالحسنی فیموت علی الاسلام وصرحوا ایضا بانه لا یجوز لعن فاسق مسلم معین واذا
علمت انهم صرحوا بذلک علمت انهم صرحوا بانه لا یجوز لعن یزید وان کان فاسقا خبیثا ولو سلمنا انه امر بقتل
الحسین وسر به فان ذلک حیث لم یکن عن استحلال او کان عنه لکن بتاویل ولو باطلا فسق لا کفر علی ان امره بقتله
وسروره به لم یثبت صدوره عنه من وجه صحیح بل کما حکی عنه ذلک حکی عنه ضده کما قدمته واما ما استدل به احمد علی جواز
لعنه من قوله تعالی اولئک الذین لعنهم الله وما استدل به غیره من قوله صلعم فی حدیث مسلم وعلیه لعنة الله والملائکة
والناس اجمعین فلا دلالة فیهما لجواز لعن یزید بخصوص اسمه والکلام انما هو فیه وانما الذی دلا علیه جواز لعنه لا
بذلک الخصوص وهذا جائز بلا نزاع ومن ثم حکوا الاتفاق علی انه یجوز لعن من قتل الحسین او امر بقتله او اجازه او رضی به
من غیر تسمیة لیزید کما یجوز لعن شارب الخمر ونحوه من غیر تعیین وهذا هو الذی فی الآیة والحدیث اذ لیس فیهما تعرض
للعن احد بخصوص اسمه بل لمن قطع رحمه او من اخاف اهل المدینة فیجوز اتفاقا ان یقال لعن الله من قطع رحمه ومن اخاف
اهل المدینة ظلما وانما جاز هذا اتفاقا لکونه لیس فیه تسمیة احد بخصوصه فکیف یستدل به احمد وغیره علی جواز لعن شخص معین
بخصوصه مع وضوح الفرق بین المقامین فاتضح انه لا یجوز لعنه بخصوصه وانه لا دلالة فی الآیة والحدیث للجواز انتهی
موضع الحاجة و چون درین عبارت صاحب صواعق اشاره اجمالیه بطرف کلام غزالی فرموده است لهذا
مناسب چنان نمود که آن عبارت را نیز درین مقام بتحریر رسم اریم فی حیاة الحیوان للدمیری الشافعی نقلا عنه لا یجوز لعن المسلم
اصلا ومن لعن مسلما فهو الملعون وقد قال صلعم المسلم لیس بلعان وکیف یجوز لعن المسلم وقد ورد النهی عن ذلک

المسلم المعظم من غیر تحقیقہ الکتب التی یفید من النبی ؐ مع انہ صح اسلامہ وما صح قتلہ الحسین ولا امرہ ولا رضاہ بذلک ومہما لم
یصح ذلک عنہ لم یجز ان یظن ذلک بہ فان اساءۃ الظن بالمسلم ایضاً حرام قال اللہ تعالی اجتنبوا کثیراً من الظن ان
بعض الظن اثم وقال صلعم ان اللہ تعالی حرم من المسلم دمہ ومالہ وعرضہ وان یظن بہ ظن السوء ومن زعم ان یعلم حقیقۃ
من الذی امر بقتلہ لم یقدر علی ذلک واذا لم یعرف ذلک وجب احسان الظن بکل مسلم یمکن احسان الظن بہ ومع ہذا
فلو ثبت علی مسلم انہ قتل مسلماً فمذہب اہل الحق انہ لیس بکافر والقتل لیس بکفر بل ہو معصیۃ واذا مات القاتل فربما مات
بعد التوبۃ والکافر لو تاب من کفرہ لم تجز لعنتہ فکیف من تاب عن قتل وبم یعرف ان قاتل الحسین مات قبل التوبۃ
وہو الذی یقبل التوبۃ عن عبادہ فاذاً لا یجوز لعن احد من المسلمین ومن لعنہ کان فاسقاً عاصیاً للہ تعالی ولو جاز
لعنہ فسکت لم یکن عاصیاً بالاجماع بل لو لم یلعن ابلیس طول عمرہ لا یقال لہ فی القیمۃ لم لم تلعن ابلیس ویقال للاعن لم لعنت
ومن این عرفت انہ مطرود والملعون ہو المبعد من اللہ تعالی وذلک غیب لا یعرف الا فیمن مات کافراً فان ذلک
علم بالشرع واما الترحم علیہ فجائز بل مستحب بل داخل فی قولنا اللہم اغفر للمؤمنین والمؤمنات فانہ کان مؤمناً انتہی
در حقیقت الاسلام کو در حمایت حوزہ خلافت و حفاظت بیضہ اسلام و حمیت اسلامیہ داد ہا دادہ از طرف خاتمہ خلیفہ
پنجم سینہ سپر کردہ آن کلمہ قطعیہ را کہ زبان نبی تو ایم آوردہ در بیانہ خود و امام احمد حنبل با تذکرہ صوفیان
فرمودند بدیں راکہ نظر اشتراک ملت اسلامی کرہ مذکورہ از ہر جا کہ بر وجہ آنجا بہم می گردد و این سلسلہ الی ما شاء اللہ
منقطع شد فی نسبت و بعد از ان سفیر یا نبیہ و غیرہ بیانا ملی ما مر یافی الصواعق ایضاً ثم رأیت ابن الصلاح سئل
عمن العلماء والمحدثین قال فی فتاواہ لا سبیل عن ... لکونہ امر بقتل الحسین لم یصح عندنا انہ امر بقتلہ والمحفوظ
ان الآمر بقتالہ المفضی الی قتلہ کرم اللہ وجہہ انما ہو عبید اللہ بن زیاد والی العراق اذ ذاک واما سب یزید ولعنہ
فلیس ذلک من شان المؤمنین وان صح انہ قتلہ او امر بقتلہ وقد ورد فی الحدیث المحفوظ ان لعن المسلم کقتلہ وقاتل
الحسین لا یکفر بذلک وانما ارتکب ذنباً عظیماً وانما یکفر بالقتل قاتل نبی من الانبیاء والناس فی یزید ثلاث
فرق فرقۃ تتولاہ وتحبہ وفرقۃ تسبہ وتلعنہ وفرقۃ متوسطۃ فی ذلک لا تتولاہ ولا تلعنہ وتسلک بہ سبیل سائر ملوک
الاسلام وخلفائہم غیر الراشدین فی ذلک وہذہ الفرقۃ ہی المصیبۃ ومذہبہا ہو اللائق لمن یعرف سیر الماضین ویعلم قواعد الشریعۃ
المطہرۃ جعلنا اللہ من خیار اہلہا آمین انتہی بلفظہ وبنص فیما ذکرتہ فی الانوار من کتب ائمتنا المتاخرین

ليسوا الفسقة ولا الكفرة لكنهم مخطئون فيما فعلوه ويذهبون اليه ولا يجوز الطعن فى معاوية لانه من كبار الصحابة و
لا يجوز لعن يزيد ولا تكفيره فانه من جملة المؤمنين وامره الى مشية الله تعالى ان شاء عذبه قاله الغزالي والمتولي و
غيرهما انتهى و مصنف صواعق در شرح قصيدهٔ همزيه که مصنف او است بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم ينقل لذلك الا قضايا
وقعت منه صريحة فى ذلك ثبت عنده وان لم تثبت عند غيره كالغزالي فانه اطال فى رد كثير مما نسب اليه كقتل الحسين رضه
فقال لم يثبت من طريق صحيح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ فى تحريم سبه ولعنه وكابن العربي المالكي فانه نقل عنه انه قال
ما قتل الحسين الا سيف جده اى لانه الخليفة والحسين باغ عليه والبيعة سبقت ليزيد ويكفي فيها بعض اهل الحل والعقد و
بيعته كذلك لان كثيرين اقدموا عليها مختارين لها هذا مع عدم النظر الى استخلاف ابيه له واما مع النظر كذلك فلا
يشترط موافقة احد من اهل الحل والعقد على ذلك انتهى موضع الحاجة من كلامه وحق اين است که موافق اصول
موضوعه وقواعد مقرره اهلسنت همين قول ابن العربي مالكى است و صحاح اخبار ايشان نيز بر آن دلالت وارد
فى جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله يقول ستكون هنات فمن اراد ان يفرق امر هذه الامة
وهى جميع فاضربوه بالسيف كائنا من كان وفى رواية فاقتلوه اخرجه مسلم وفى رواية ابى داود وهنات مرة اخرى
واخرجه النسائى وله فى رواية اخرى قال رايت النبى على المنبر يخطب فقال انها ستكون من بعدى هنات و
هنات فمن رايتموه فارق الجماعة او يريد ان يفرق امة محمد كائنا من كان فاقتلوه فان يد الله على الجماعة وان
الشيطان من فارق الجماعة يركض وعن اسامة بن شريك قال قال رسول الله ايما رجل خرج يفرق بين امتى
فاضربوا عنقه اخرجه النسائى واين روايات صحاح بنداى بلند حكم تجويز قتل حضرت امام حسين در مذهب
ايشان ميكند بلكه گويا لفظ كائنا من كان را واضع براى همين غرض موضوع ساخته وفى جامع الاصول ايضا عن
ابى سعيد قال قال رسول الله اذا بويع لخليفتين فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم اين روايت را بنظر انصاف ملاحظه
بايد فرمود که صراحة دلالت بر حقيقت مذهب ابن العربي مالكى وبر جواز قتل خير خليفتين وارد چه ظاهر است که
بيعت اهل كوفه با حضرت امام حسين متاخر بود از بيعت اهل شام وحرمين با يزيد پس قتل آنحضرت العياذ بالله
ماسور به بوده باشد انتهى بالفاظه الطيبة قال المخاطب محب اهل بيت وه لوگ هين جو انكى حكم اور مرضى كى باتكو سر
اور انكهون سے مانتے هين اور جان و دل سے اوسكو خوش هوكر بجا لاتے هين اور اسمين كبهى اوركى پيروى هرگز

منظور نہین رکھتے اقول فی الواقع معنی محبت همین است لیکن اهلسنت را ازان بهره و نصیب نیست
بلکه محب اهلبیت امامیه هستند آیا نمی‌بینی که ابوبکر بن ابی قحافه از اقتدار جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب با آنکه
حضرت رسالتمآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف به مولف سیف المسلول وان علیا منی وانا منه وهو
ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق ومن کنت مولاه فعلی مولاه کما هو المتواتر
در جناب شان فرموده ابا نموده برای خود بمشوره حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچه سید جمال الدین محدث
در روضة الاحباب میفرماید که عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مهاجرین را گفت تا بیعت کردند و بعد
ازان انصار متابعت نمودند الا طائفه قلیله که بعضی گفتند با بیعت هیچکس نه کنیم الا به علی ابن ابی طالب و شیخ
فرید الدین عطار از زبان ابن جمحی گفته شعر ز مشرق تا به مغرب گر امام است ٭ علی و آل او ما را تمام است
انتهی کلامه و جناب علامه دهلوی طاب ثراه در تنزیه اثنا عشریه بعد نقل تمامی عبارت روضة الاحباب میفرماید
بعد التیا و اللتی بالجمله محصل این اختلاف آنست که بعد از ارتحال جناب سرور کائنات علیه التحیات بجوار رحمت ملک
شان عمر و ابوعبیده جراح ابوبکر را بخلافت برداشته مهاجرین و انصار را به لطف و عنف و وعده و وعید
مستمال ساخته در دائره متابعت او در آوردند و جمهور انام و طائفه عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیر المومنین
بر ایشان انکار فرموده دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت
پناه اولی بامر امامت میدانست و گروهی از خواص تصدیق آنجناب نموده آنحضرت را امام و وصی برحق
بلا فصل بعد پیغمبر خدا صلعم دانسته پیروی و اتباع آنحضرت علیه السلام را سرمایه سعادت دو جهان انگاشتند فرقه اول با
اهلسنت التیام یافتند اگرچه اظهار میکنند که مراد از سنت درین تسمیه سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت
مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیهقی در افراد از عمر مولی عفره از هشام از عائشه روایت کرده و شیخ جلال الدین
سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نموده من تمسک بالسنة دخل الجنة قالت عائشه یا رسول الله وما السنة قال
حب ابیک و صاحبه یعنی عمر انتهی و فرقه دوم موسوم به شیعه گردیده بمحوای حدیثی که دیلمی از ام سلمه رضی الله عنها
روایت کرده که حضرت رسالتمآب فرمود شیعة علی هم الفائزون یوم القیمة بسلوک شاه راه نجات فائز گشتند
نسبت فروع این اختلاف اقسام اولی اهل اسلام منحصر در دو فرقه شدند اهلسنت و شیعه و معتبر و مفهوم حقیقت

اہلسنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث بالبیّنه تصریح بآن واقع شده و اگر محبت تنها مرور یک پاشنه
اہل بیت در مفہوم حقیقت اہلسنت اعتبار کنند تا بنا و بالعرض خواهد بود و انچه اینجا است که شیخ ولی الله فاضل ناصحیه
مکتوب مدنی اقرار فرموده که اہلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشهود بخیر اند یعنی اصحاب و تابعین و تبع تابعین
احدی را از ان استثنا نموده و هذه عبارته قلت اهل السنة عندنا هم اهل القرون المشهود بالخیر الی اخر ما قال و ظاهر
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبد الله بن عمرو عاص و بشر بن
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و تبعه ایشان مما لا تحصی کثرة بغض علی داشتند و تنقیص مینمودند عبارت از تنقیصات شنیعه
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر از داید تا بعث انحضرت خارج بود انتهی و ابن حجر در صواعق محرقه از دار قطنی
روایت کرده در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست انگاه حسن را بر داشته در کنار خود نشاندند و گریه کرد پس از ان
علی گفت والله که صدور این سخن از حسن بامر و قرار داد من نبود بلکه بخاطر خود چنین رسید انتهی ملخصا
محبت ابوبکر با اہلبیت ثبوت که عبارت از فرمانبرداری انحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب فاروق
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل المدعو بمیرزا محمد دهلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
مینویسد که جناب عمر فاروق نیز بسیار مولع به تشکیک و اعتراض در اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه و
آله السلام بوده چنانچه کتب احادیث فریقین شاهد این معنی است و استیعاب این مباحث از طور این مقام است
لاجرم بر بعضی از ان اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعه قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر هولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسئلونی بالفحش او یبخلونی فلست بباخل یعنی از سلمان بن ربیعه مروی است که عمر بن الخطاب
گفت قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو بایشان عطا فرمودی
احق ترا ند بآن انحضرت فرمود مخیر ساختند مرا درینکه سوال کنند از من بدرشتی و بگویی یا مرا به بخل منسوب
کنند حال انکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و ان از مشاهیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طولانی
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حقا

قال بلی قال الستا علی الحق و عدونا علی الباطل قال بلی قلت فلم نعطی الدنیة فی دیننا او قال لی رسول الله ص
لست اعصیه و هو ناصری قلت اولست تحدثنا انا سنأتی البیت فنطوف به انتهی بقدر الحاجت و در روضة الاحباب
سیفر باید مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت ص مرا
که هرگز مثل آن نکرده بودم و در روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت ص و گفتم تو پیغمبر بر حق هستی فرمود بلی گفتم ما بر حق هستیم و دشمنان
ما بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس بچه سبب ما این منقصت
و مذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول مختار ص انداخت
و مبالاتی ازین نمود و خود هم استشعار بعدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر آنحضرت ص بود سوال میفرمود
هل ذکرنی رسول الله ص مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشاء سر رسول خدا نخواهم کرد و در روایت دیگر
گفت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه و آله السلام و در حال صحت بدن
و کمال اقتدار ص و آنچه در حین طغیان مرض موت آنحضرت ص و بعد از وفات آن سرور بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنا بر اطمینان قلب مستفیدان بذکر برخی ازان اکتفا می رود عبد الکریم شهرستانی بعد از
ذکر قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه ع ما رواه محمد بن اسماعیل البخاری باسناده عن عبد الله بن عباس رض
قال لما اشتد بالنبی ص مرضه الذی مات فیه قال ائتونی بدوات و قرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان رسول
الله قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس و ما یوم الخمیس ثم جعل
یسیل دموعه حتی رأیت علی خده کانها نظام اللؤلؤ قال رسول الله ص ائتونی بالکتف و الدوات او اللوح و الدوات
اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقالوا ان رسول الله یهجر و محتمل است که آنحضرت ص اراده کرده باشد که هنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرمایند چنانچه شیعه میگویند بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده منطبق میشود و آنحضرت ص شنیده
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد و الد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر اللهی الدهلوی تغمده الله بغفرانه
در قصیده موسوم به گنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده جزالت معانی و رشاقت مبانی ان باعث تحریر
موضع حاجت ازان گردیده سیفر باید ه بر قومی خوانم و در حجت از کلام مصطفی ص گر بمعنی مستفتی و ارسی و ز الفاظ تنگ گو

همچو ثانی با مقدم هر دو را با هم بسنج ٭ تو که گردی ای برادر از نتیجه بهره ور ٭ از بخاری صاحب مشکوٰة نقلی کرده است ٭
میکنم نقلی از اینجا بهر ارباب نظر ٭ مصطفی در محضر اصحاب فرمود این حدیث ٭ نیست جز قران و عترت یادگار از من دگر ٭
هر که در دامان این هر دو زده دست یقین ٭ این دو را از همدگر باشد جدایی ممتنع ٭ تا بر من شوند بر حوض کوثر نشان
مفتقر ٭ زین خبر مفهوم میگردد که از سر کتاب ٭ نیست غیر از اهلبیت مصطفی کس را خبر ٭ تارک عترت بمعنی تارک قران بود ٭
گوش کن اکنون حدیث ثانی ای صاحب هنر ٭ وقت رحلت چون طلب فرمود قرطاس و دوات ٭ سید عالم که زین اصفیا فخر البشر ٭
گفت قرطاس و دوات از بهر من حاضر کنید ٭ تا کنم دامان کاغذ را پر از لولوی تر ٭ نامه بنویسم از بهر شما که بعد من ٭ تا ابد
باشید ایمن وا ز هدایت بهره ور ٭ چون شنید این حرف را زان سید عالی جناب ٭ مانع احضار کاغذ شد و از اسمالت عمر ٭
گفت بیماری بر پیمبر این زمان غالب شده ٭ لب بهذیان باز کرده نیست قولش معتبر ٭ بس بود ما را کتاب الله در رفع
ضلال ٭ زین سخن حضار گردیدند گرم شور و شر ٭ آن یکی میگفت زود آرید قرطاس و دوات ٭ وان دگر میگفت حرفی را
که سر زد از عمر ٭ چون پیمبر را از آن غوغا اذیت رو نمود ٭ گفت برخیزید زینجا تا یکی این گروه ٭ نیست جایز نزد پیغمبر
نزاع و اختلاف ٭ بی اطاعت کس نمیگیرد ز فیضش بهره ور ٭ ظاهر است این حرف که احضار قرطاس و دوات ٭
مصطفی از بهر عترت خواست تنصیص دگر ٭ لن تضلوا چون قرینه بود بر مقصود را ٭ کامد از لفظش درین هر دو حدیث
معتبر ٭ مدعایش را که سر تا پا هدایت بوده است ٭ فهم کرد و مانع احضار کاغذ شد عمر ٭ اکتفایش بر کلام الله میدانی که
چیست ٭ یعنی این پند تو هیچ است ما را گر چه کاری نیست جز قران را هیچ خود ما و لیک ٭ اتباع آل نبود زین سبب باید
دگر ٭ اندرین هر دو حدیث ای طالب راه نجات ٭ گر خرد داری تامل کن حکایت مختصر ٭ حرف پیغمبر نه از روی هوای
نفس بود ٭ گفته ما ینطق عن الهوی در شان آن خیر البشر ٭ هر چه پیغمبر به امت را ز روی وحی بود ٭ ورنه بودی وحی کی کردی
ورا اهل حق اثر ٭ آنکه را نیز فرستاد از برای اهتدا ٭ از هوای نفس خود ما را که گردد نکته ور ٭ خاصه در امری که زان
تبلیغ وحی گردد تمام ٭ النقش را تا ابد رفع ضلال آل رد شد ٭ بد قول سرور پیغمبران در امر دین ٭ رد وحی است ای پسر
از اهل رد و در گذر ٭ نیز قول حسبنا کتاب الله کلامی است غیر محصل زیرا که کتاب قران صامت غیر ناطق است
و بحیثیت اشتمال او بر مجمل و مأول و متشابه و ظاهر و مطلق و مقید و عام و خاص و ناسخ و منسوخ و مجاز و مشترک و مشکک و ما
آن هر یک بر استنباط حقائق احکام او قادر نیست پس احتیاج افتاد بامامی که عالم بحقائق او و کاشف از حقائق او باشد

فاضل عارف قطب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده در بعضی مکاتیب خود میفرماید راه بی راه نمائی نمیتوان یافت و گفتن آنکه چون کلام الله در میان ما است مرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریضی گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند چرا با اطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای آنکه نه هر کس را فهم کتب طب میسر است که استنباط از آن توان کرد مراجعت با اهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی صدور اهل علم است که بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام الله الناطق وهذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از اتباع اهل البیت بتصریح مذکور ابا کرد و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه فیضکاشانه تخویف نمود با آنکه در آن خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین الفاظ بی ادب و اراده سوختن پروا نکرد که همین معنی فرمان برداری اهل بیت است بقضیب مخاطب با شیخ جلال الدین سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله کان علی و زبیر وغیرهما یدخلون علی بیت رسول الله ص فیشاورونها و یرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص والله ما احد احب الینا من ابیک وما من احد احب الینا بعد ابیک منک وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هؤلاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم البیت انتهی بقدر الحاجة و فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی حتی که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة و الثنا بوجه میلان خلائق بطرف معاویه با او صلح فرمودند و حضرت ابی عبد الله با تیغ ظلم شهید گشتند و نیز ظاهر که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا بطی کشح از آن نموده بذکر چند روایت که از آن راست گوئی مخاطب بخوبی ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در مبحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر والصادق وغیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة والشافعی ولمالک القول بوجوب العمل به انتهی ۱ طرفه آنکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه هدا علیهم السلام استنکاف دارند چنانچه ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبد الله احد الائمة

الامام بن صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری احد فی نفسی شیئا قال مصعب
عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس و قال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه
حتی یضمه الی احد یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین ہاشمی ابو عبد اللہ یکی از ائمہ اعلام است نیکوکار بود است گو و کبیر الشان
است بخاری باو احتجاج نکردہ و شیخ یحیی بن سعید القطان کہ شیخ بخاری است گفتہ می یابم از آنحضرت در دل خود چیزے
و مصعب از دراوردی روایت کردہ کہ گفت مالک از حضرت صادق ع روایت نکردہ تا آنکہ ظاہر شد امر حکومت بنی عباس و
مصعب بن عبد اللہ گفتہ کہ مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکہ دیگری با آنحضرت منضم می ساخت یعنی انتفای
اعتماد و توثیق و صدق آنحضرت نداشت در مناوی شرح جامع صغیر در ترجمہ حضرت علی بن موسی علیہ السلام آوردہ کہ
جناب امام رضا ع از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نہایۃ العقول میگوید والعجب انہم یزعمون فی النقی والنقی
والحسن العسکری انہم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیۃ والفروعیۃ جملہا وتفصیلہا مع انہم کانوا فی زمان کثیر من
العلماء اصناف العلوم وکثرت تصانیفہم ومع ذلک لم یظہر من احد منہم شیء من العلوم لا بالقلیل ولا بالکثیر ولم یحصل
منہم تصنیف ینتفع بہ کما ظہر من الشافعی ومحمد بن الحسن وغیرہما من الفقہاء والمتکلمین والمفسرین لطیفہ
شاہ عبد العزیز دہلوی اہل سنت را ملقب بہ شیعہ علی نمودہ و خود ظاہر کہ شیعہ بمعنی تابع است پس اندرین حالت معاویہ
و جماعۃ او را یا از اہلسنت خارج سازند و یا شیعہ علی را غیر اہلسنت قرار دہند بلکہ متقدمین اہلسنت حضرات ائمہ علیہم السلام
را ہمی مذہب امامیہ گفتہ اند چنانچہ ابن اثیر در جامع الاصول در اثنای شرح غریب القرآن و در اثنای شرح ان اللہ سیبعث لہذہ
الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من یجدد لہا دینہا میفرماید نحن نذکر الان المذاہب المشہورۃ فی الاسلام التی علیہا مدار المسلمین فی
اقطار الارضین وہی مذہب الشافعی وابو حنیفۃ ومالک واحمد و مذہب الامامیۃ ومن کان من المشاہیر من
الطبقات واما من کان قبل ہذہ المذاہب المذکورۃ فلم یکن الناس مجتمعین علی مذہب امام بعینہ ولم یکن قبل ذلک الا
المائۃ الاولی وکان علی راسہا من اولی الامر عمر بن عبد العزیز ویکفی الامۃ فی ہذہ المائۃ وجودہ خاصۃ فانہ فعل فی الاسلام ما لیس
یخالف وکان من الفقہاء بالمدینۃ محمد بن علی الباقر والقاسم بن ابی بکر وسالم بن عبد اللہ بن عمر وکان بمکۃ منہم مجاہد بن جبر وعکرمۃ مولی ابن عباس وعطاء
ابن رباح وکان بالیمن طاوس وبالشام مکحول وبالکوفۃ عامر بن شراحیل وبالبصرۃ الحسن البصری ومحمد بن سیرین واما القراء علی راس المائۃ الاولی فکان القائم

ايضاً عبد الله بن كثير واما المحدثون محمد بن شهاب الزهري وجماعة كثيرة مشهورون من التابعين واما من كان على راس المائة الثانية فمن اولي الامر المامون بن الرشيد ومن الفقهاء الشافعي والحسن بن زياد اللؤلؤي من اصحاب ابي حنيفة واشهب بن عبد العزيز من اصحاب مالك واما احمد بن حنبل فلم يكن يومئذ مشهوراً فانه مات سنة احدى واربعين ومائتين ومن الامامية علي بن موسى الرضا و در مائة ثالث محمد بن يعقوب كليني را از محدثين شيعه امامية شمار كرده و در مائة رابعه سيد مرتضى علم الهدى را شمرده و فاضل شهرستاني در ملل و نحل گفته ان ابا عبد الله جعفر بن محمد الصادق محسود ذو علم غزير في الدين وادب كامل في الحكم وزهد بالغ في الدنيا وورع تام عن الشهوات وقد اقام بالمدينة مدة يفيد الشيعة المنتسبين اليه ويفيض على الموالين له اسرار العلوم انتهى **قال** سيطح مرثيون سے حديث ميں منع آيا ہے چنانچہ كتاب ابن ماجه ميں يہ حديث ہے لكھى ہے نهى رسول الله صلعم عن المراثي يعنے منع فرمايا رسول خدا نے مرثيوں سے **اقول** بالفرض والتسليم درينجا مراد از مراثي مرثيه متعارفه ايام جاهليت است كه در ان امور ممنوعه غير مشروعه بيان ميكردند نه مرثيه متعارفه اهل اسلام ورنه اهل بيت كرام وصحابه عظام در ماتم جناب سرور كائنات چرا مرثيه مي گفتند وهمچنين ديگر سوگواران به گفتن مرثيه ها انبيا ورثت پيغمبر بودند وجناب عمر فاروق در مصيبت عروه بن مسعود مرثيه ميگفت فاعتبروا يا اولي الابصار **قال** اور صبر اسكا نام نہيں ہے كہ آدمی اپنے دل ميں كدورت كسی مكروه كام كی نہ پاوے اور پاوے تو اسكو مكروه نہ جانے كيونكہ يہ دونوں امر طاقت بشری سے باہر ہيں بلكہ حقيقت صبر كی يہ ہے كہ باوجود كدورت اور كراہت طبيعی كو خلاف عقل اور شرع سے آپكو بند ركھے اور پيغمبر اور امام سب اسيطرح كا صبر كرتے آئے ہيں **اقول** معنی صبر وتحقيق آن سابق گذشت فتذكر **قال** اور عين مصيبت كيوقت اپنے تئيں خلاف شرع اور عقل سے باز ركھے اور فقط آنسو جاری ہونا يا چہره متغير ہونا خلاف شرع اور صبر كے نہيں ہے **اقول** درينجا مخاطب گويا از معنی تواجد وتباكی وعبارت چہره متغير ہونا اقرار نموده والحمد لله علی ذلك **قال** اور صبر بهی سمجھو تو وہی ہے كہ جو اول صدمے كيوقت واقع ہوا اور جب مصيبت گذر گئی پھر اوسوقت ترك شكايت اور جزع وفزع صبر ميں نہيں گنا جاتا بلكہ اسكو تسلی اور دلاسا كہتے ہيں اور اسيواسطے علما نے كہا ہے كہ جو كسی كو اسباب كی تكليف ديجاوے كہ ہميشہ مصيبت پر رويا پيٹا كريں وه تكليف ما لا يطاق ہے **اقول** ونعم اين قول مخاطب را تسليم ميكنيم ومن ادعی فعليه البيان **قال** سچ ہے كہ جو كسی ڈرسے محب اور تعزيه دار سے يوں كہا جاوے كہ ايك مہينه سوا متواتر امام كے غم ميں رويا كرے مہينه كسكا وه روز متواتر ترديا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی ہمم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ بیان ہو وہ نہ شنیدہ و دیا باور نکردہ
بشنیدی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان التزام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ
را کسی خندان ندید کما فی مدارج النبوۃ **قال** المخاطب قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھو جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس کھانے
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم الا خوف علیہم ولا ہم یحزنون
خوشی کرتے ہیں اس پر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش ہوتے ہیں انکی طرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انہیں پیچھے سے اس واسطے
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ف** اس آیہ سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کھاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بیچ اللہ کی راہ کے شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہوا اسلئے کہ جبکہ
کہ وے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لئے ماتم کرتے ہو اور ایسے فعل ہیں انکی مصیبت یاد کرکے ماتم کرنا ایسی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست جو تھی نا سمجھ رنج سبب کی کچھ بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کو اسکو
کامل صحت حاصل ہو اور سبطرح کی نعمتیں کھانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ رہا اور نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رنج کی جو تھی نا سمجھ آوے کوئی اگلی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہر چند اسکو لوگ سمجھاتے
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھائے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا وہ اور نا سمجھ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہو گے آخر یہی کہو گے کہ یہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی جو
خوشی کے وقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہ ہوگا **ف** دوست جو خوش ہو
تو خوشی کیجئے اور اسکو جو غم ہووے تو جان دیجئے **اقول** ویفتین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبوۃ
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر ما صلعم از ہمہ اعلی از ہمہ ہاست کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت دنیوی جائز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا در دنیا جاری نبودی نکاح ازواج
ایشان چگونہ درست بود و اشتی مخالف با این طبقہ چگونگی در حیات ایشان بہا فی وان جبانی آنا دیت مسلم و حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز پیری شنید کہ میگوید علی محمد صلوات الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار کیست

قویا بکار بالاسحار یا لیت شعری بالمنایا الطوال هل یجیئن و حبیبی الدک و یار میکند آنحضرت صلعم را و اظهار شوق و عید
بلقای او میشد صلعم و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کذا فی مدارج النبوة و لیا
مکر کاعاده کن قول خود را اعاده کردن آنرا بصوت حزین و گریه نمودن نقل است بر این معنی که برای حیات
اخروی و تنعم بنعمت پروردگار بنده کا مصائب گذشته افسوس نمودن و گریه ساختن معمول سلف بوده سوم
آنکه شاه صاحب در رساله سر الشهادتین میفرمایند باید بقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی
الامة الی یوم القیمة اکنون انصاف باید داد که باقی داشتن بکاء و حزن و تذکر این وقائع باید در این امت تا قیام قیامت
امری است ضروری و با باتمام مخاطب لوازم فرح و سرور تقدیم باید رسانید سیوم آنکه بعد شهادت جناب امام حسین علیه السلام
حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمه محزون و گریان در خواب دیدند چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نقلا از
ترمذی روایت کرده که ام سلمه رضی الله عنها پیغمبر را در خواب دید که میگریید و بر سر و ریش مبارکش خاک آلوده است
پرسید که سبب این گریه چیست آنحضرت فرمودند الحال حسین را کشتند انتهی حالانکه حضرت امام حسین مظلوم علیه السلام
دران وقت در بهشت عنبر سرشت متنعم به نعیم اخروی خواهند بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا و بیان
حزن و گریه جایز و روا نباشد چهارم آنکه اینچه مخاطب گفته ع دوست جو خوش هو تو خوشی کیجئے او سکو
جز غم ہووے نوحہ جان ویجئے ع فی الواقع محل حیرت است که بطریق اهل بیت مروی گشته که من لم یفرح
بفرحنا و لم یحزن بمصابنا فلیس منا چون باعتراف مخاطب هم مسرت که بحالت غم غم نمودن باید در حالت
خوشی خوشی باید کرد پس میگوییم که بروز دوشنبه بوجه ولادت آنحضرت صلعم علمای اهل سنت اظهار سرور مستحب
میدانند بلکه روزه داشتن آن روز روایت کرده اند و در اول ماه ربیع الاول اغنیا و محفل میلاد و تقسیم شیرینی
می شمارند پس بروز مصیبت اهل بیت محزون و مغموم بودن را کدام مانع است چنانچه در رساله اشباع الکلام
فی تحقیق المولد و القیام لتعظیم سید الانام صفحه ۳۵ نوشته و علماء اعلام شکر الله سعیهم برای خصوصیت روز ولادت
شریفه و تعظیم و اظهار سرور و اداء شکر و کثرت خیرات و صدقات و دیگر اصول هم از شرع مستخرج کرده اند
کما روی عن مسلم عن قتادة الانصاری انه صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیه
او انزلت علی فیه النبوة پس روزه داشتن در روز مصیبت گذار برای ادای شکر حق تعالی و سبحانه مصیبت

جلیلہ کو منور فرمودہ دریں روز این عالم را انوار جمال با کمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال از کیفیت عمل تلاوت
قرآن و اکثار صلوٰۃ دربیان مولد کریم ونشر مناقب ومحامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی صلی اللہ علیہ وسلم وخیرات وصدقات واظہار
مسرات عیست مگر بجہت ادای شکر حق سبحانہ تعالیٰ بریں نعمت عظمیٰ وعطیۂ کبریٰ وسئل الامام ابو عبداللہ بن الحاج
فی کتابہ المدخل مع انکارہ علی ما احدثہ الناس من البدع والحوادث والغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف
فقال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا ہذا الشہر فضلہ اللہ تعالیٰ وفضلنا فیہ بہذا النبی الکریم الذی من اللہ علینا فیہ بسید الاولین والاخرین
وکان یجب ان یزاد فیہ من العبادۃ والخیر لنشکر اللہ سبحانہ علی ما اولانا فیہ من ہذہ النعم العظیمۃ وان کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم یرد فیہ علی غیرہ من
الشہور شیئا من العبادات وما ذاک الا رحمۃ لامتہ صلی اللہ علیہ وسلم ورفقہ بہم لانہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یترک العمل خشیۃ ان یفرض علی امتہ رحمۃ منہ بہم
لکن اشار علیہ الصلوٰۃ والسلام الی فضیلۃ ہذا الشہر العظیم بقولہ للسائل الذی سالہ عن صوم یوم الاثنین ذاک یوم ولدت
فیہ فتشریف ہذا الیوم یتضمن تشریف ہذا الشہر الذی ولد فیہ فینبغی ان یحترم حق الاحترام ویفضل
بما فضل اللہ بہ الاشہر الفاضلۃ وفضیلۃ الازمنۃ والامکنۃ مما خصہا اللہ بہ من العبادات التی تفعل
فیہا لما قد علم ان الامکنۃ والازمنۃ لا تشرف لذاتہا وانما یحصل لہا التشریف بما خصت بہ من المعانی فانظر الی ما
خصص اللہ بہ ہذا الشہر الشریف ویوم الاثنین الا تری ان صوم ہذا الیوم فیہ فضل عظیم لانہ صلی اللہ علیہ وسلم ولد فیہ فعلی ہذا
ینبغی انہ اذا دخل ہذا الشہر الکریم ان یکرم ویعظم ویحترم بالاحترام اللائق بہ اتباعا لہ صلی
اللہ علیہ وسلم فی کونہ کان یخص الاوقات
الفاضلۃ بزیادۃ فعل البر فیہا وکثرۃ الخیرات انتہی
ہمچنیں آنکہ قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیۃ الطالبین میفرماید قال ہبط علی قبر الحسین بن علی یوم اصیب
سبعون الف ملک یبکون علیہ الی یوم القیمۃ وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردیدہ
تا روز قیامت معروف گریہ باشند محبان آنجناب چگونہ ازیں شرکت خود را محروم دارند قال فقال اللہ تعالیٰ ومن
یقتل مؤمنا متعمدا فجزاءہ جہنم خالدا فیہا وغضب اللہ علیہ ولعنہ واعد لہ عذابا الیما اللہ تعالیٰ فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کرکے تو اوسکی سزا دوزخ ہے اسمیں پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کیا
اور اسکو لعنت کی اور اسکے واسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب ف بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام کے

قتل مین راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج اور ماتم
مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہ ہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوستدار
اور غمخوار ہو اور انکو رنج اور مصیبت مین دیکھ نہ سکے تو وہ ماتم داری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** درین
تعین مخاطب بانک نا ہمکلام محفوظ ابودان جناب امام مظلوم و درین زمان بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ
آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ **ع** دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ؛ واکنون گرفتاری یزید در عذاب الٰہی بیان ساختہ
ماتم داران جناب امام حسین علیہ التحیۃ والثنا را غمخوار یزید قرار دیدہ لہذا اولیای مخاطب را انسب ست کہ بر شہادت شہید
کربلا لوازم مسرت و سرور تقسیم بسازند و بغض و عداوت اہلبیت را منصہ ظہور جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب
از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی ہذہ الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع
واقعہ کے کہ دشمن خوش ہو چکے تھے اور اہلبیت درد و رنج و مصیبت ناگہانی مین پھنسے تھے اسوقت غمناک ہونا مقتضائے
محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین مینفرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ ہوشربا
مطلع شود و ہر کس از دور و نزدیک قدر کتاب جناب بہ چشم اشکفشان خبردار گردد بلکہ مقصود اصلی و غرض قلبی ازین
ہمہ باقی ماندن غم و الم دائم و تذکر و یادگارے وقائع ہول انگیز و سوانح غم فرسود درین امت تا قیام قیامت است انتہی
این عبارت نص است بر اینکہ باقی داشتن بکار حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم درین امت خواہش ربانی است
و تعلق شہادت کبرے منوط بر ہمچو امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت
بمدینہ رسید اولاد مہاجرین و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند ہمینکہ ذریت رسول و جگر گوشہ ہائے
بتول را بابتلاے مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ شرح و بیان است
گویند مصیبتی کہ روز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوات والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت
آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا از دمشق
بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آمدہ کہ ہفتاد ہزار
فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برائے گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ در ہمان وقت شہادت جائز بودے
و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت برائے گریہ چگونہ بشد **قال** قال اللہ تعالیٰ قل صدق اللہ فاتبعوا

ملة ابراهيم حنيفا وما كان من المشركين ف الله تعالیٰ فرماتا ہے تو کہہ سچ فرمایا الله نے اب تابع ہو جاؤ دین ابراہیم
کی ملت کے جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شرک کرنے والوں میں ف اس آیت سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہوا کہ ہم کو
دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں بہت چیزیں ہیں ان میں سے یہ بھی ہے
کہ مونچھوں کا مٹانا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع شیعوں نے کچھ سے رو رو سینا کوٹنا
ہیں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہ باتیں عین موت کے وقت نہ چاہیے چہ جائیکہ سیکڑوں برسوں کے بعد بپا کرنا

اقول در شنیدن نوحه نوحه معمول زمان جاهلیت است و نه گریستن بر میت بیاد کردن اوصاف حمیده و
خصال پسندیده که راست و درست باشد معمول خاصان خدا بوده است و شنوایان ... آنحضرت ... یاد کر
عبارت رساله تحریر الشهادتین الفاظ در باقی از آثار و روایات نوحه جن است اخرج ابو نعيم عن
حبيب بن ثابت قال سمعت الجنية تنوح على الحسين وهي تقول مسح النبي جبينه فله بريق في الخدود
ابواه من عليا قريش جده خير الجدود برآورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت که شنیدم نوحه را از جنیان که میگریستند
بر حسین در حالیکه میگفت که مسح کرد بوسه پیشانی او را و بود برای او نور درخشان در رخسارها پدر و مادر او
بودند از عمدگان قریش و بود جد او بهترین جدها یعنی جنیه نوحه میکرد بر حسین و میگریست بر آن و میگفت آنچه بالا
رفت واخرج ابو نعيم من طريق حبيب بن ثابت عن ام سلمة قالت سمعت نوح الجن منذ قبض النبي الا الليلة ولا ارى
ابني الا قد قتل يعني الحسين فقالت لجاريتها اخرجي فاسألي فاخبرت انه قد قتل واذا الجنية تنوح
الا يا عين فابكي بجهد ومن يبكي على الشهداء بعدي على رهط تقودهم المنايا
الى متجبر في ملك عبد و برآورد ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمه گفت نشنیدم نوحه و گریه جن را از روزیکه
وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب و نمی بینم مگر اینکه پسر من تحقیق کشته شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را که بیرون
رود پس بپرسد پس خبر داد کنیز با اینکه تحقیق کشته شد حسین و بدرستیکه جنیه نوحه میکند آگاه باش ای چشم پس گریه و زاری
کن بکوشش تمام و کیست که گریه کند بر شهیدان بعد از من بر گروهی که کشید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در
سلطنت زمان من و گویند که حضرت ام سلمه بعد دریافت این ماجرا آنقدر گریست که از هوش رفت تا دیر غشی و طاری
ماند واخرج ابو نعيم عن ميثا بن جابر الحضرمي عن امه قالت سمعت الجن تنوح على الحسين وهي تقول

کان حسینا چالاک و بود در ابو نعیم از فرید بن جابر جعفری از مادر خود گفت که شنیدیم [illegible] آنرا بابا گریه میکرد
بجنیدی میگفت که خبر مرگ حسین می رسانم غمگین شده بود سین با جمال و کوه بود استقلال بود شنیده بودند کرسا [illegible]
که مراد از نوحه و نیفا کم گریستن بیاد کرد اوصاف حمیده و خصال پسندیده حضرت امام حسین است نه نوحه متعارف
و مرسوم اہل بدعت و عمل زمانہ جاہلیت کہ آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحہ وعید شدید بران وارد است
انتہی و مسلم داریم کہ در تعزیہ داری امرے از امور ممنوعہ بودہ باشد تفصیل این مطلب در باسبق بہم تحریر یافتہ
و می آید و اگر احدے از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از ادر ممانعت تعزیہ داری چہ دخل زیرا کہ غرض
از تعزیہ با بودن امانیت تعزیہ داری ہے و محزون و مغموم بودن و گریہ و زاری نمودن در مصائب جناب امام مظلوم
علیہ السلام امریست مشہور و سنتی است از سنن نبوی کما ثبتناہ سابقا **قال** دوسری آیت میں خدا فرماتا ہے
و اتقوا ہے تو دشمن [illegible] امر [illegible] ہے **ف** اور کون پسند کرے ملت ابراہیم کو مگر جو بیوقوف ہوا اپنے
جیسے او صحیح بخارے اور مسلم میں یہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا ہذا ما لیس منہ فہو رد
یعنے جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین میں جو اسمیں نہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیہ از با [illegible] تعزیہ ہیچ
تعلق ندارد و اینچنین احادیث عام مخصوص البعض اند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۷۰ مندرج ہے اور جو لوگ کہ اسکو
بدعت سیئہ کہتے ہیں وہ لوگ واقف اصول دین اپنے نہیں ہیں اسواسطے کہ اصل اشیا میں اباحت ہے جبتک
کوئی دلیل قطعی مانع اسکی نہووے کذا فی البحر الرائق والہدایۃ اور غرائب میں لکھا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے
ایک بدعت واجب جیسے پڑھنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ اور احادیث کے دوسرے بدعت حرام
جیسے پڑھنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتھے بدعت مکروہ جیسے مزین کرنا
مسجد کا سونے چاندی اور گل و بوٹے سے پانچویں بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگا رنگ طعام واسطے کھانے کے
پکانا اور بدعت سیئہ نہیں ہو سکتے ہیں اسواسطے کہ کل بدعۃ ضلالۃ عام مخصوص البعض ہے اور قیام تعظیم رسول صلعم
قسم اول سے یعنے واجب ہے کہ مسوی شرح موطا میں باب مصافحہ میں لکھا ہے عن عبد اللہ الخراسانی انہ قال قال رسول اللہ صلعم
تصافحوا یذہب الغل و تہادوا تحابوا و تذہب الشحناء قلت علیہ اہل العلم قال النووی ان المصافحۃ مستحبۃ عند کل لقاء
و ما اعتادہ الناس من المصافحۃ بعد صلوۃ الصبح

والعصر فلا اصل له في الشرع على هذا الوجه لكن لا باس به لان اصل المصافحة سنة وكونهم حافظوا عليها في
الاحوال وفرطوا فيها في كثير من الاحوال لا يخرج ذلك البعض عن كونه من المصافحة التي ورد الشرع باصلها اقول هكذا ينبغي ان يحمل القيام في صلاة
یوم العید پس کہڑا ہونا وقت میلاد شریف گویا آگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہوا اور عالمگیری مین لکہا ہے
کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کہڑا ہووے جیسا نماز مین کہڑا ہوتا ہے فیتوجه الی قبره صلعم فیقف عنده
ولا یضع یده علی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف کما یقف فی الصلوة ویمثل صورته الکریمة
کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا فی الاختیار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین اور علما
اور علما ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کہ نص قطعی ہے کفر ہے لا یجتمع امتی علی الضلالة اور مخالفت اجماع کی
کرنا مصداق من شذ شذ فی النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور سیر کے تھے اور تصریف اونکی
روضة الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی مین لکہی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تھے اور امام حرمین شریفین
تھے اونہون نے کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر مین لکہا ہے وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف
ائمة ذوو روایة ورویة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه ومرماه ودر بهجة الاسرار باسناد
دروی دو واسطہ بیش نیست روایت کردہ کہ روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ
بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب بدہ ہزار کس در پای وی وعظ وے حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسی شیخ نشستہ ناگاہ
شیخ علی را خوابی برد پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس ہمہ ساکت شدند تا آنکہ جز انفاس ایشان شنیدہ نمیشد
پس فرود آمد شیخ از کرسی و بایستاد با ادب در پیش شیخ علی مذکور و می نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی
گفت شیخ عبد القادر یاری کہ دیدے حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از جہت ادب ورزیدم با تو ایستادم در پیش تو
فرمود بچہ وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچہ من در خواب دیدم شیخ عبد القادر
در بیداری دید روایت کردہ اند کہ ہفت کس از مردان راہ در آن روز از عالم رفتند رحمة اللہ علیہم اجمعین نقل من
ترجمة المشکوة للشیخ عبد الحق الدهلوی قدس سره بلفظه فی کتاب الرد انتهی دوم آنکہ نماز تراویح
باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفہوم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد داخل و مردود ہوئی
جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سے یہ ہے آنکہ کتاب اللہ در عہد آنحضرت صلعم مجموع نبود و

وجمع ابی بکر و عمر القرآن وجدد فی عہد عثمان کذا فی المرقاۃ وقال النبی صلعم من احدث فی امرنا ہذا
ما لیس منہ فہو رد کذا فی مشکوٰۃ و بعد دریافت قول ملا علی قاری سے واستماع حدیث نبوی مخاطب ور الاقتام ورحق اصحاب کبار لفظ
مردود بر زبان آرد و یا حدیث را مطابق دیگر اہل سنت بتاویل نماید منتہ ونعوذ باللہ تعالیٰ قال ش اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کام میں جنکا مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل بھی دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ چیز مردود ہے اقول
در نیست بدعت آنست کہ مخالف سنت باشد چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۲ مولوی سید رؤف احمد نبیرہ سید
عبد الرزاق صاحب بانسوی میفرماید قال الشیخ الامام العلامۃ صدر الدین بن عمر الشافعی ہذہ البدعۃ لا
باس بہا ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمہا فلا یکرہ ویثاب الانسان
بحسب قصدہ فی اظہار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین بن عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضائقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جب تک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک ہوجاوے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو یعنی وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب پاویگا
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف آنحضرت صلعم کے انتہی قال اب تعزیہ میں کیہ
جو بھی بات موجود ہے اقول در نیست کہ این امر اصلاً در تعزیہ موجود نیست بلکہ اصل آن در شرع ثابت است
امر سابق قال اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ بنا شدہ
ہو نزہ اور کچھ سوا اسکے بنانا نہیں آیا اقول در نیست کہ تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر و نقل مقبرہ و حجرت امامت
فعل جائز است و مباح لیس بر بناء آن طعن و تشنیع نمودن چیزی از امر سے نباشد قال اور جو باتیں تعزیہ کے لئے مقرر
ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں چہ جائی کہ جھوٹی قبروں پر اقول در نیست کہ این افادہ
مردود است زیرا کہ تعزیہ قبر جعلی نیست بلکہ در آن نقل قبر حقیقی باشد و ظاہر است کہ نقل قبر حقیقی دیگر است و قبر جعلی
دیگر و امری با تعزیہ کردہ میشود کہ ممنوع و ناجائز باشد و اگر احیاناً کدامی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد
گنہگار و آثم خواہد بود نہ کہ از ان تعزیہ داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار قال دوسرے
تعزیہ بنانا دین کے کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانیوالوں کو ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانتے

من الثواب والحظ الاوفر والخير الاكبر الخ و سید محمد برزنجی در کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة و رویة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه ومرماه انتہی

بچون کیفیت استحباب واستحسان وترتیب ثواب انعقاد محفل میلاد شریف وقیام وقت مولد آنحضرت صلعم دریافتے اکنون دو کلمہ مشتمل کفر وضلالة این جم غفیر باید شنید مولوی عبد الواحد فتح آبادے در جواب الجواب فتوای مولوی مظہر کریم نقلا عن تحفة القضاة آورده مسئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث وکل محدث ضلالة وکل ضلالة فی النار وما یفعلون من الجہال علی راس کل حول فی شہر ربیع الاول لیس بشیٔ ویقومون عند ذکر ولادته صلعم ویزعمون ان روحه صلعم یجیٔ وحاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتہی وشیخ محمد الشافعی در کتاب سبل الرشاد فی احوال خیر العباد المشہور بسیرة الشامی آورده جرت عادة کثیر من المحبین اذا سمعوا بذکر وضعه ان یقوموا تعظیما له وهذا القیام بدعة لا اصل لها ونصیر الدین گجراتی ثم البرہانپوری در کتاب طریقة السلف نوشته قد احدث بعض جہال المشائخ امورا کثیرة لا نجد لها اثرا ولا اسما فی کتاب ولا سنة منها القیام عند ذکر ولادته صلعم ومولوی نجم الدین قنوجی نیز در جواب الجواب فتوای مولوی مظہر کریم یہ عبارت تحریر آورده کہ اول مولود کہ جنکے کچھ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمرو بن البلخی والسکندری المشہور بالفاکہانی من متاخری المالکیة ان عمل المولد بدعة مذمومة لکھا ہے اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی نے بھی بیچ مکتوب دویست وہفتاد وسیوم ومکتوب پنجاه وچہارم کے لکھا ہے تو کہا سننا اوسمین دو سری بدعت قبیحہ اور سیئة ہے و بعد اسکے فاصلہ می نویسد اور طرفہ ہے کہ اوس درس مولد مین خلاف معقول ومنقول وقت ذکر وضع حمل کے حاضر وناظر سمجہ کے گویا اسیوقت پیغمبر خدا صلعم شکم مادر سے تشریف باہر لاتے ہین تعظیما قیام کرنا نزدیک فقیر کے بدعت کیا بلکہ کفر اور شرک ہے فی العبادة الخ وعبارات مذکوره چنانکہ می بینی نص است بر اینکہ انعقاد مجلس مولد وقیام وقت ذکر ولادت آنحضرت صلعم بدعت است وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة الی النار پس جماعتی کثیر از اہلسنت تا عصر اہل بخلہ شان سنا صل الی النار گشتند قال اور یہہ حدیث مشکوة شریف مین ہے من یعیش منکم بعدی فسیرے خلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین یعنی جو کوئی جیتا رہا تم مین سے میرے پیچھے

دیکھیگا بہت اختلاف اور موعودین بس لازم کرلو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشید والے اور راہ پانے
ہوئے ہیں **اقول** از حدیث محبت برائے ما است نہ برای آنکہ فقرہ قسمیرسے اختلافاً کثیراً دال است برینکہ عنقریب
اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید السنت حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوة آوردہ کہ آنحضرت صلعم بعض اصحاب را
فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ باز گشت من و شما ہمہ بجز او بداست وصیت میکنم با صاحبین اولین نیکی [illegible] آرید و عفو نمائید
میکنم بتابعین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان
تفسدوا فی الارض وتقطعوا ارحامکم الآیہ وصیت میکنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من [illegible]
را بر شما ایثار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوة بعد آیہ میگوید [illegible]
باینچہ ملوک امرا مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگوید کہ در آیہ فہل عسیتم آن
صنیع مخاطب ہستند پس تلاوت فرمودن آنحضرت صلعم آیہ مذکورہ را اول دلیل است بر اینکہ خطاب [illegible]
بودہ و ہو کما تری و در کتاب مذکور صفحہ ۴۹۱ آوردہ فرمود من نمی ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من [illegible]
می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در آن و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنانکہ پیش از شما
بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنی عشر خلیفہ کلہم
من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت باسانید [illegible] از آنحضرت
رسول منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثناعشریہ بر ہیچ مسالکی منطبق
نمی شود در حالت وقوع اختلاف کثیر آنحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی و سنة الخلفاء الراشدین
ای الائمة الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم در زعم
کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین مسلک ہستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی کہ بخطاب علی
و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بینید فلما توفی رسول اللہ ص قال ابو بکر انا ولی رسول اللہ
فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ہذا میراث امرأتہ من ابیہا فقال ابو بکر
قال رسول اللہ لا نورث ما ترکناہ صدقة فرایتماہ کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد
تابع للحق ثم توفی ابو بکر و انا ولی رسول اللہ و ولی ابی بکر فرایتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم

انی لصادق باًّ ذا شد تابع للحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست ازاین
وآن بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع قال النبی صلعم عضوا علیہا
بالنواجذ اور مضبوط پکڑو اس سنت کو دانتوں سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچائے رکھو آپکو نئی کاموں
سے فان کل محدثۃ بدعۃ بیشک جو بات دین میں نئی ٹھہرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلالۃ
اور جو بدعت ہو گمراہی ہے ف مسلمان کو لازم ہے کہ دین میں اپنی طرف سے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اور کی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بعد مدت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفوں کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی میں داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کاموں میں اپنے نام کا پاس کریں بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہو کر اہل
بدعت کا کام کرو برا سے خدا اپنے ناموری میں بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور اپنی
اہلسنت کی طریقہ پر چلو مثل ہے کہ جسکا کھائی اوسکا گائے اقول پستیں اینچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور جدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن فتوا دادہ اند
چون مقام از استیفاء آن ابی است لہذا بنقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی و ابن حجر مکی نے جو نماز شب برات و لیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہہ ہے کہ حدیث
صحیح مسلم میں تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی ہے اور بعد آن ہی گو بعد علاوہ اسکے یہہ قول ان
محدثون کا مختار و معمول ہے کل محدثین و فقہا کا نہیں حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین میں اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم میں اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد میں اور اور فقہا و محدثین
نے استحباب نماز رغائب و شب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتنک معمول اکثر مشائخ اصحاب بیعت
وطریقت ہے کہ ان راتوں میں بیدار ہوتے ہیں اور نوافل پڑھتے ہیں اور یہہ بھی ضرور نہیں ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح نہون وہ فقہا کے بھی صحیح نہون ناکہ مجد الدین فیروزآبادی صاحب قاموس
نے سفر السعادۃ میں حکم عدم صحت بعض احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہیں احادیث کو خود اصحاب صحاح
سنن لائے ہیں کما لا یخفی علی من طالع کتب الفقہ والحدیث ۔ اور اسکے سوا نماز نفل شب قدر

ایسے ہیں کہ ثبوت انکے فعل کا سنت سے نہیں ہو مگر تو بعض فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہیں چنانچہ تعریف
روز عرفہ میں بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا میں جا کر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیوں کی عرفات میں
بعض شہروں میں مروج ہے فی فتاوی الحجة ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ وذلک
ان جماعة من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفة فی کل بلدة بعد الزوال ویذکرون تشبیہا بالحاج فی عرفات
فذلک لیس بشئ یعنی لیس بشئ من السنة ولکن فی نفسہ من جملة الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرہانی فی هذه المسئلة بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ فی نفسہ
لانہ دعاء وتسبیح وتضرع الی الله وانما اراد وجوبہ او کونہ سنة فی الذخیرة فی الفصل الخامس مستشہدا لقول محمد رح ان ابا
حنیفة لا یری سجدة الشکر شیئا معناه انہ لا یری نفی شرعیتہا قربة انما اراد بہ نفی وجوبہا شکرا وهکذا قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفة رح ان التعریف الذی یصنعہ الناس لیس بشئ لم یرد بہ نفی شرعیتہ اصلا لانہ دعاء
وتسبیح وانما اراد بہ نفی وجوبہا کما ههنا فی کفایة الفقهاء روی عن محمد بن الحسن رح انہ کان یجیز ذلک فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشئ وهو تشبیہ الناس انفسہم باهل عرفة یوم عرفة وقیل یستحب ذلک لانہ تشبیہ
باهل الطاعة فیکون لہم ثوابہم فی الدر المختار ووقوف یوم عرفة فی غیرها تشبیہا بالواقفین لیس بشئ هو
نکرة فی موضع النفی فیعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب بعینہ الاباحة وقیل یستحب
ذلک فی القهستانی شرح النقایة لا اجتماع الا باحیاء اجتماع الناس یوم عرفة فی غیر عرفة
تشبیہا بالواقفین مستحب و رہا بعض نماز تہجد با وجودیکہ فعل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہیں ہے
فقہاء عظام نے مستحب و مستحسن لکہا ہے اور یہی قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار والتلفظ
بہا مستحب هو المختار قیل سنة یعنی احبہ السلف او سنة علمائنا اذ لم ینقل عن رسول الله صلی الله علیہ
وسلم ولا الصحابة والتابعین بل قیل انہ بدعة ویا ابتداء اسکے تثویب کو بعض دربیان اقامت واذان کو اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوة الصلوة یا اقامت اقامت اوسکا ابتدا اسکے کہنا با وجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
وتابعین سے منقول نہیں ہے فقہاء کرام نے مستحب لکہا ہے فی شرح الوقایة واستحسن المتاخرون تثویب
الصلوة کلہا فی فتاوی عالمگیری والتثویب حسن عند المتاخرین فی کل صلوة الا فی المغرب هکذا فی شرح

الكفاية وفي الدر المختار وثوب بين الاذان والاقامة للكل ولما تعارفوه الا في المغرب
اسیطرح درمختار مین سلام کو بعد اذان کے سنہ سات سو اکاسی مین حادث ہوا بدعت حسنہ لکھا ہے فی الدر
المختار التسليم بعد الاذان في ربيع الآخر سنة سبعمائة واحدى وثمانين في عشاء ليلة الاثنين ثم يوم الجمعة
ثم بعد عشر سنين احدث في الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة انتهى وفي الهداية وبعض مشائخنا
استحسنوا الاستيجار على تعليم القرآن اليوم لانه ظهر التواني في الامور الدينية ففي الامتناع تضييع حفظ القرآن وعليه
الفتوى دوم آنکه بنا ساختن تعزیه از ایجادات اهلسنت است در زمان سلاطین اسلام و ضریح الشهدا نگلیم
وغیره که در تمامی هندوستان خود نافذ الامر کلی بودند مروج بود و قاضی و مفتی و وزرا و دیگر علماء آنزمان وغیرهم
تعزیه داری جائز داشتند و در آن عهد عموماً و خصوصاً مروج بود کما اعترف به المولوی عبد الواحد خان ابن المولوی محمد
عبد العلی فی الرسالة المسماة بازالة الاوهام سیوم آنکه بنا ساختن تعزیه خلاف سنت پیغمبر نیست بلکه
اصل آن از حکم رسول مقبول مستفاد است وهو خطأ خطئين لعدها قبل الامر والآخر فسر الآية فقبلها
وعلاوه ازین بالبداهه معلوم است که تعزیه باعث گریه بر امام مظلوم که سنت آنحضرت صلعم بوده است می شود
و بنا ساختن آن مباح پس هر مباح که مقدمه عبادت باشد خود عبادت خواهد بود کما اعترف به المحدث الدهلوی
فی ترجمة المشكوة چهارم آنکه اهلسنت را با اعتراف مولف رساله تا بدیگر از امور بدعت که اقوی واعظم آن
تراویح است کناره چه نیز واز همه بوده حضرت عمر گفته نعم البدعة هذه اعتراف نموده اند و لنعم ما قیل جسکا کھاتا ہے اوسکا گاتا
قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعة فقد اعان على هدم الاسلام یعنی جو کوئی تعظیم
اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے میں **اقول** و بنشتمین چون اہل سنت
تعیین تراویح و تدوین صرف و نحو و اعراب کلام اللہ و ایجاد منبرها و مدارس و سرا و انعقاد محفل میلاد شریف و
غیر ذلک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان هدم اسلام و مخرب بنیاد دین و ایمان اند تا بیان امر اول
آنکه در رساله غایة المرام در صفحه ۱۲ آورده قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامة فی كتاب
الباعث على انكار البدع والحوادث فالبدعة الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها رجاء الثواب لمن حسنت نيته
فيها وهي كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف لشيء ولا يلزم من

من فعله صدقة وكذلك ما شرعي في ذلك نحو بناء المدارس والمنابر وخانات السبيل وغير ذلك من انواع البر التي لم
تعهد في الصدر الاول فانه موافق لما جاءت به الشريعة من اصطناع المعروف والمعاونة على البر
والتقوى ومن احسن البدع في زماننا هذا من هذا القبيل ما كان يفعل بمدينة اربل كل عام في اليوم الموافق
ليوم مولد النبي صلعم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور انتهى اعترافي فظاهر بكمال الظهور **قال**
ف اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنیمیں ہمیہ خرابی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا
کیا حال ہوگا **اقول** وبہ نستعین اینچہ مخاطب گفتہ معارض است بانکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف
مجتمعہ خود آوردہ ومما جرب عن خواصہ انہ وجد فی ذلک العام کثرۃ الخیر والبرکۃ مع السلامۃ والعافیۃ وسعۃ الرزق
وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت
والدار ببرکۃ مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علمانے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ
فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کی کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور
گمان میں نیک جانتا ہے اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمیں توبہ کا کیا دخل **اقول** وبہ نستعین اہل سنت تراویح
را خود باعتراف حضرت عمر ومحفل میلاد شریف را بقول امام نووی وغیرہ بدعت میدانند وبراں دعوی ترتب
ثواب می کنند امر تراویح بوجہ کمال ظہور محتاج استشہاد نیست ودر باب مولد شریف در غایۃ المرام بصفحہ ۱۲۱
آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامہ ومن احسن ما ابتدع فی زماننا
ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجۃ ودر صفحہ ۱۴۴ مرقوم قال الحافظ
ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل احد من السلف الصالح فی القرون الثلثۃ الفاضلۃ وانما حدث
بعد ثم لازال اہل الاسلام فی سائر الاقطار والمدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعۃ المشتملۃ
علی الامور البہجۃ الرفیعۃ یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات ویظہرون السرور ویزیدون فی الخیرات و
یعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم ویظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ تم تعزیہ بنانا
برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بی پوچھے چھوڑ دو **اقول** بنا ساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ
می شماریم نہ از بدعت سنیہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے وہ شخص اسلام سے خارج ہے **اقول** وبستغیں اہل سنت محفل میلاد اور ایت
بیشمار نہ بود انرا حسنہ و التذاذ ان تقرب خدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین سیفر ماید وقیل نذا الحسن شہد بالعلیہ
وبشکر فاعلہ وثبتی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گویم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمین اللہ کی نزدیکی جانے
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما ولا صلوۃ وصدقۃ ولا حجا ولا عمرۃ ولا جہادا ولا
صرفا وعدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہ حدیث کتاب ابن ماجہ مین لکھی ہے یعنی قبول نہیں کرتا
خدا بدعت والے کا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندھی آٹے سے **ف** اب ورا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا بدبختی
ہے بدعت کی کہ نہین دین و دنیا دونو کا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** وبستغیں اہل سنت
در محافل میلاد شریف قیام کہ بدعت است صد ہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرج
می کنند وانرا موجب ثواب می انگارند فما ھو جوابکم فھو جوابنا فی مجالس العزاء وعمل الضرائح المحکیۃ
المنقادۃ **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمین یہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فھو ملعون **ف** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمین کوئی گڑا نہو بس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ مین روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ف یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** وبستغیں مولوی عبد الواحد خان
ابن الاین مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم این عصر کہ این حدیث من زار قبرا بلا میت و بلا
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بران منطبق کردہ اتناع آن می کنند غیر معقول ولا حدیث مذکور
در صحاح وہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نامعلوم والفاظ حدیث مخالف
بیچو حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است نہ
تواتر و اجماع است ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول نمیشود و سوا ازین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسی علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و باقی [illegible]

سازند یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در آنجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند
یعنی بگوید کہ حسب تشریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن
نیست و الا نقل قبر خواہند شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہد شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل
از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور پذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است
امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در سیر شہداء کثیرا با تعزیہ بلا نقل قبر کہ آنرا در عرف تربت نامند
طیار می شود لیکن بنا ساختن آن موافق مخاطب ترود نماید **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہ ہی کہ ایک
چیز کی نقل بنا کر بجاے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجیے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنیوالا بھی ہوا کہ نقل کو
اصل کی جگہہ پوجا اور تعزیہ میں بھی خالی قبریں ہیں کوئی شخص اسمیں دفن نہیں ہے **اقول** این مخاطب گفت
مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی اینست کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کند
مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ وتوقروہ
فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم در قوت در انجناب با عظمت
دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم
آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرہ شریف
اندرون احاطہ روضہ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا رض در بقیع متصل قبر حضرت امام حسن
علیہ السلام است و زوار ان ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و پیدا ظاہر کہ چون این زیارت علی سبیل التعزیہ واقع
می شود کسی این زیارت را عیاذا باللہ بت پرستی نگفتہ سیوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل
قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات آوردہ مسلمان باپ کی قدم چومنا
مباح ہے حدیث میں آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم
میں نے قسم کھائی تھی کہ آستانہ جنت اور حور العین کی رخسار چومونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کی پاؤں
اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچھا کہ اگر ماں باپ نہ ہوں تو فرمایا ان کی قبر چوم اوسنے کہا
کہ اگر انکی قبر بھی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچ ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکر چوم

ویسے تاکہ حاشیہ شرہ ہوکذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نقل قبور را کہ بالبداہتہ تعظیم است بت پرستی
نتوان گفت **قال** غرض یہہ تعزیے قابل زیارت کے نہین ہین بلکہ لائق غارت کی ہین کہ ایک صحف لکڑیان
اور کپڑا چپکا ہین **اقول** ہویدا نیست ہمین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بارہ
وتربت بیجا مرتب شدن واجب التعظیم است در امام بارہ سوا تعزیہ خشت وگل ہم موجود است والفضل
ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام مین فاتحہ درود پڑہنا نہایت بی ادبی ہے جسطرح پاخانے مین قران
کی تلاوت کرنے کہ محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہہ مقام محل نجاست باطنی ہے اور کرنا سب
ادراکہم ہے جہاں قران اور درود پڑہنا **اقول** ہویدا نیست از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از مشاہیر
علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است ودر جای واجب التعظیم تلاوت
قران مجید ودرود مین ادب باشد وقفوہ باین تشبیہ کار کسی است کہ سراپا نجاست ظاہری ومملو
از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بری لمن حلق وصلق و
خرق یہہ حدیث مشکوٰۃ مین ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ مین بیزار ہون اس شخص سے جو سر کے بال نوچے
مصیبت مین اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پہاڑے **ف** چہاتی کو کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا اور
جو کام ایسا ہے یہہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطہ درست نہین ہے خواہ پیغمبر امام
ہو یا شہید **اقول** علامہ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرمایند اینچہ درین مقام افادہ فرمودہ
نہولی عیش نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب وثبات
قدم بر جادہ رضا وتسلیم بمقتضای الہی بنا بر اعلام استعظام بعضے مصائب ورفع تہمت سہل برگرفتن آن
بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست ومنافی
بالبشارت قرانی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بیصبری
ازین کس صادر شود پس آنچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنا بر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافاتی
ندا شتہ باشد حاکم در مستدرک از عبد اللہ بن محمد عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبد اللہ رض
یقول فقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل رایتہ عند

تلک الشجرة وهو یقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرء الیک مما جاء به هؤلاء من
الفراهم فنظر رسول الله صلعم نحوه فلما رای جهته بکی حتی الا رای مامثله بیر شهق ثم قال الا کفن فقام رجل من الانصار
فرمی الیه ثوبه بیت حاکم گفته هذا حدیث صحیح الاسناد و عبارت محدث دهلوی در مدارج النبوة در بیمبی ... میلاد
جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشه کما مر سابقا ... است **قال** ... اس محرم کے
ماتم داری کی بنیاد نکالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود ناقص مدعی امام کا نام سے لوگوں کو اپنے دام میں
لا کر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت میں اسکا امام سے کچھ کام نہ تھا کسواسطے کہ وہ چھپا دریپردہ
آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبریل آتے ہیں **اقول** علامہ دہلوی انتی اثنی عشر
در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید بطور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل بعید از سداد است اما عقلا بجهت آنکه
مختار بسیار خادم بود تا بجدیکه با وجود آنکه خود منصب عداوت اہلبیت اطہار داشت و بنا بر روایت صاحب
... کلینی حضرت امیر المومنین ... در سینه اش ... بود چون دید که مردم کوفه اراده انتقام و طلب خون امام
همام حضرت سید الشہداء علیه السلام دارند تا بر ... طلب ریاست بآنقوم ساز کرد و امیر ایشان شد و ایشان
بسرداری قبول نمودند از ان باشد تا همین جمله ... اظهار ... پس باظهار امریکه ناپسندیده
و مخالف دعوی ریاست اہل اسلام است چگونه اقدام می نمود اما نقلا این جهت که ارباب فن سیر و تواریخ در ین
باب اختلاف دارند کلام بعضی از علمای ... صحیح است در ینکه دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر او از مختار
صدور نیافته بلکه او بنا بر فراستی که داشت احیانا از وقوع بعضی سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود چون مطابق
اخبار او واقع می شد بعضی جهال فرومایه را گمان می شد که این اخبار بطریق وحی صدور یافته شعبی که از اجله رواة
احادیث اہلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود و ازالهٔ این شبهه از اذهان جهال این وجه می نمود که این امر از
فراست مومن است در روضة الصفا آورده نقل است که پیش از رسیدن خبر فتح مختار بگفت عنقریب ابراهیم
بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمده سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفه خواهد فرستاد و جمعی
از جهلا آن در بار صدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که بر وحی نازل میشود شعبی بایشان گفت که ازین
عقیده فاسده رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچه رسول الله صلعم فرمود که اتقوا فراسة المومن

لا یخیطلی انتهی و میرزا باقی از کتاب الشعراء آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت و در محاورات خود میگفت که جبرئیل چنین و چنین گفت من با جبرئیل چنین و چنین گفتم مردم به آن نسبت خلاف واقع می شد سید این قول آن است که مؤید در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح بعضی از غلاة لفظ جبرئیل بر شخص مخصوص اطلاق میکنند ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شایع است منهم الشیخ جبرئیل الکردی علیه الرحمه که شیخ یافعی و ابو طالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک سلجوقیه و این تسمیه مستلزم ادعای الوهیت نسبت بصدور چنین بیان شایع و ذایع است غلاة با [illegible] اسفندیار و خسرو و نظائر آن موسوم می سازند هیچیک از اصحاب غلاة آن موسوم باین اسماء نبودند شاهنشاهی بلکه در علو سلطنتی که این پادشاهان عظام علامش باشند نمی کنند بلکه اینکه مرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد محتمل است که انشاء این مفتریات اعداء و مخالفین مختار افترا نموده شایع و ذایع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را به قتال و استیصال او راغب گردانیده او را مستاصل سازند چه مختار پادوه صاحب خروج مرد مکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک داشت یکی از آنها عبدالله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب اوست بیان این است که چون ام المؤمنین عایشه صدیقه بسبب بصره نهضت فرمود در سلک آنجناب بر لب چاه آب رسید سگان آن مکان آغاز صیاح و نباح نمود ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون بتحقیق پیوست که آن آب حوأب است فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیادش آمد که آنحضرت فرموده گویا می بینم زنی از زنان خود را که سگان حوأب برو بانگ کنند ای حمیرا بترس از آنکه آن زن تو باشی و بعزم مراجعت مصمم فرمود عبدالله بن زبیر جمعی از اعراب را حیلتا بالخصوص گردانید تا نزد عایشه گواهی دادند که این موضع دیگر است نه حوأب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر بهم نخورد و عزم قرار نمیگرفت تا عبدالله بن زبیر که پیشاهنگ لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگند و آوازه در انداخت که اینک علی ابن ابیطالب در رسید عایشه از بیم مخافت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل البلیده تا باید و کما حقیقت حال استطلاع نماید طلب جواب داد که دلیل از انتقال آنکه راه غلط کرده بازگشت کذا فی روضة الصفا و غیره و دوم عبدالملک بن مروان دا... آن بنی امیه که در کتب تذکره شیطانی ابلیس بن ابلیس بود ظاهر و هویدا است

بتخصیص عبد الملک و پسرش که در مکر و غدر و تزویر گوی از اسلاف خود ربوده بودند و در روضة الصفا آورده و از سلاطین
اول کسی که غدر کرد عبد الملک بود چنانچه کشته شدن عمرو بن سعید که رقم زده کلک بیان گشت مصداق این قول است
و اول شخصی که از سلاطین اسلام بخل ورزید او بوده و وی را از جهت امساک رشح الحجاره می گفتند و نخستین کسی بود که
از امر معروف نهی کرد چه بعد از قتل ابن زبیر بمدینه آمده بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی
هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصراً و شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم
ولّی الحجاز عمرو بن سعید العاص بعد ابیه [illegible] عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله این گروه مکار مزور
فرقه غدار عنید [illegible] نیست که این مفتریات را بمختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا می گوید که
عبید الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو دیروز با مسلم در جنگ اتفاق نموده امروز
تبرا [illegible] از محبت علی و اولاد او میزنی مختار گفت من بواسطه محبت رسول الله اهل بیت او را دوست دارم اما با
مسلم بن عقیل یکجا هم با یک تیغ کوفه عمرو بن حریث می داند که من دران آوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو
شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار گشته گردد بلکه گفت اعز الله الامیر دست مختار ازین تهمت مبرا
و در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در شتی مصاف بولایت عراق و شام همعنان خالد بن ولید بوده
چون بانیه سخن عمرو بن حریث عبید الله بن زیاد از سر خون مختار درگذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب
امام حسین علیه السلام مختار بیغامی را پیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاد
و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنا بر اظهار صفیه عبد الله [illegible] بیزید نوشت
مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که بسان من داماد خویشی و قرابتی است بی سببی گرفته بزندان بازداشته
است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید بسبب [illegible] وقت از خاطر عبد الله
بن عمر تجاوز جایز نمیداشت بابن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبید الله بن زیاد باتباع فرمان
یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و با وی گفت ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از آن
روز چشم من در کوفه بتو افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده روی بحجاز آورد و بعد از آن می فرماید که بعد تحقیق
و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفای مواعید از طرف عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دگرگون کرده با خود قسم اراد

اگر بروی خروج کند و بکوفه در آمد و با غنیمت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص با عبد الله بن یزید انصاری گفت
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با وی گرد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را در حبس باز دارید که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التماس
استخلاص او با عامل کوفه نموده درجه اجابت نیافت عقلای کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که نامه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته استخلاص او را
اشارت فرماید ابن خطاب مسئول مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که با ایشان [illegible]
مرا با مختار محبتی دامادی بود که مرا با شما است التماس مینمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود باشد چون نامه ابن خطاب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را رستگار کرده
داده از زندان بیرون آمد انتهی بمضمون عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار را واسطه وارستن از زندان
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید جمعی داران یزید عبد الله بن عمر جناب [illegible] عبد الله بن
عمر بوده اند [illegible] با هم اختلاف دارند که اکثر [illegible]
سکوت درباره مختار اولی و انسب [illegible] درباره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند زبان خود را از طعن و لعن
آن پلید باز می دارند مختار [illegible] دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را [illegible]
ضلالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجا است تا بکجا تا بدلیل قول او اول کسیکه در اسلام رسم ماتم [illegible]
مختار است در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهدا علیه السلام گذاشت
توابین اند چنانچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابه است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه برآمده بنخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
از قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند با هم گفتند که سزاوار آنست که بجهت زیارت
حسین ع برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب وبیقراری آغاز کردہ فغان وزاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سب رسمین مجوسیون کی ہین کہ وہ اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور نیلے کپڑے پہنتے ہین اور نصاریکا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام کی شکل سولی پر دہرنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکھکر حضرت عیسیٰ کے واقعہ پر غم اور رنج کرین گویا انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرنیکے واسطہ یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت کفار سے اپنکو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم سے ہے

اقول وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لانسلم کہ رسوم مجوس چنان وچنین ہستند بین ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ شکل حضرت عیسیٰ علیہ السلام نصاری نصب نمی کنند وجود صلیب اگرچہ بالنصب شکل سبلی قول مخاطب است واگر کدامی از نصاری شکل حضرت عیسیٰ ع نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ بران قیاس مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر وشکل جناب امام حسین ع بعینہ نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت برای تعزیت تسوید لباس مردان را مکروہ وزنان را لاباس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بران محل وبیجا چہارم آنکہ مولوی ابو البرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رسالہ نیل المآرب فی آداب اللحیۃ والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند بروز قیامت روی او سیاہ خواہد شد وبجای دیگر می نویسد کہ ابوبکر وعثمان وسعد وعبد الرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب الجواب پنجم آنکہ بالتنزل والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ بقصد است بنیت غلا باس فیہا چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۶۰ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے نور العینین مین بدلائل قطعیہ ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اسی لیئے رفع یدین کو باوجود مشابہت روافض کے جایز لکھا انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اب ای مسلمانو تمہاری عقل مین یہہ عرض ہے کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برائے سب طرحسے دریافت کرچکے تو اب تمکو لازم اور فرض ہے کہ بدعت اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** وبہ نستعین از بحث سابقہ کالشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ گریہ وزاری در مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب باری وانعقاد مجلس برای تذکار حالیہ

مذکورہ باعث ثواب اخروی و دنیا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما لا یخفی و سبیل
مسارعہ مینگویم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعۃ مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری علماء المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثر و رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکورہ اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و یا صرار بدعۃ بمفاد حدیث حذیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاہ رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائدہ ہیں اول
دنیا میں ہر سال ناحق مال خراب اور تیرباری اور ضداری سے بچوگے دوسرے ابد مرتکبے شرع کی مخالفت کی سبب اپنے
عاقبت کو تباہ نکروگے **اقول** و ہمچنین ملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکوۃ تراویح را از جملہ بدعات شمردہ
و اہلسنت در ہر ماہ رمضان با وآر تراویح بجماعۃ عام قیام می نمایند و دران چند بدعات دیگر ہمی افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بہ خواندن قران مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قران مجید و روشنی نمودن در
مسجد بشب آخر رمضان و بعضی کہ عادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تعجیل قران جاری گشتہ و آن فی البدیہہ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذرہ انصاف فرمودہ از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات مورث فائدہ است
اول آنکہ در ہر سال مال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ھدم
الاسلام بری خواہند شد سوم آنکہ بمفاد کل محدثۃ ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار می برد و بمذاق مخاطب بحالت ترک آن بموجب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مائۃ شہید روی خیر بسوی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتیں بدعت کی
چھوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادری کے نادان لوگ لڑینگے بھلا جب خدا اور رسول اور
امام خلافت کی طعن اور ملامت سے نہ بچے تو تم مسلمان بچارے خلق کی زبان سے کب بچوگے **اقول** و ہمچنین
تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت صلعم
کما قال الفاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت مذمومہ بودہ است اولیا مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکورہ از ملامت خلائق پروا نکردہ پیروی خدا و رسول خدا فقط ہمین را موجب نجات اخروی انگارند و نا رضامندی
عمرو بکر را ہیچ نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیئے اوروں کی ناخوشی ہو تو ہونے دو

کہ سے خوب صورت کہتا ہے کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو سمجھو کہتا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسک بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید ت یعنی جو کوئی چنگل مارے اور عمل کرے میری
سنت پر میری امت کے فساد کے وقت تو اسکو سو شہیدوں کا ثواب ہے ف یعنی شہیدا سے کہتے ہیں جو اللہ کی راہ میں
زخم اوٹھاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانہ میں کہ ایک جہان رسومات بدعت میں گرفتار ہو اور سنت
بجا لاتے نہیں ہر کسیکو جاہل اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا ہمیشہ جی مرتا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سہی انکو اوٹھانا ہوگا تو کرنا شہید جیسی ایکبار مرتا ہے اور یہہ شخص روحی ہر دم ایسے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالی
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہیدکا عطا کرتا ہے اب سمجھو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہے تو سو شہیدوں کا کیا
حساب ایسی باتوں پر اہل ایمان کو جان دینا سزاوار ہے نہ چاہیے طعن او خوف نادان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کیا محنت اور ملامت اوٹھاتے ہیں ہم تمکو صرف خدا کیواسطے بتاتے ہیں اور جو اسپر بھی نہ سمجھو تو بھاڑ میں جاؤ اور
اپنا سر کھاؤ موت قریب ہے منکر نکیر سے بھی سمجھا دینگے **اقول** تمسک بسنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت امر دیگر مولوی سید روف احمد صاحب در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۹۲ می فرمایند حدیث من تمسک
بسنتی عند فساد امتی فلہ اجر مائۃ شہید مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کے عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس فعل سے مانع ہوتے ہیں اور خلاف اوسکے کرتے ہیں مثلا اگر نماز تراویح پڑھتا ہو نکاح
کرتا ہے اور بعض لوگ بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادا تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
سے ہوں تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدوں کا ہوگا اور اس جگہ ایسا نہیں ہے کیونکہ کسیا
کوئی دلیل سنت کی شرعی صحت یا کراہت قیام مولود پر نہیں لایا ہے فعل مباحی کا نام سنت نہیں ہو اور سنت
اسکا نام نہیں ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا صحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی عذر شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہے اور اجماع و قیاس اکثر ایسے امور میں
غالبا ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ میں معمول نہو اور صریح فی الکتاب و الحدیث نہو اور استحسان کہ ہزاروں
جگہہ کتب فقہ میں ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل محلہ مخاطب وہ بھی امور اجتہادات میں معمول نہیں
بلکہ بالبداہت مخالفت کہ یہ مصائب جناب امام حسین کا انعقاد مجالس فی کہ مقتل آنحضرت بتفصیل اوقات مقرر یں

خود را هدف تیر ملامت ساختن و شرکت یزیدیان کردن است چون خلافت یزید با اصول مذهب حنفیان
صحیح و درست است پس اطلاق شهادت یزیدیان این زمان بسبب اینها [illegible] خود در دوران شهادت
مخاطب سمت جواز دارد و هر سال تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی و بروز عاشورا تعزیه
ایشان سر و پا برهنه همراه تعزیه تا کربلا رفتن نهایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب
ممدوح اظهر من الشمس و ابین من الامس است که ملا نظام الدین و ابن او مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم
است از خوشه چینان رحبا و بوستان حضرت ممدوح است و در بیان فضائل مجالس تذکار شهادت جناب
امام حسین علیه السلام مخفی و مستتر مباد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلامت الله
رامپوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مومنین وقت
هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان مقدس و نزد اشیای
مقدس چنانچه نزول جبرئیل علیه السلام نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و امهاتها علیهم السلام و نزول
ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است
و در جائیکه ذکر انبیا و اوصیا و ذکر عزیزان انبیا و اوصیا میشود و جائیکه [illegible] چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة
و شکل هم و تلاوت و ملامت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزا رسانیدن دشمن و ظالمی که بر یکی
از اوصیا صاحب ارواح و یا پیغمبران رسیده باشد و یا کسی با آنها و یا عزیزان آنها تا سزا کوید نزول می کرده
چنانچه در صواعق محرقه از باوردی حکایت منصور نقل کرده که او در شام مردی را دید که روی خضر بوده آنگاه از
سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار بر علی علیه السلام لعن میکردم
و در روز جمعه چهار هزار بار آنگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود و از انجمله این بود که حسن علیه السلام
از وی شکوه کرد نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت آن مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و آنجا
که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خضر شد و این علامت ماند تا وقت موت او و در کتاب مذکور حکایت
سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر وقت قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود بی آنکه مقاتله
نه قتل وی کرده باشد [illegible] در آن داشته باشد بحیثیت تصور در آن ایام نابینا شد آنگاه مردم از سبب آن

ہم سید نے گفت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم کہ دست مبارک خود بالا کردہ بود و شمشیر در دست داشت تیزیکہ
آنحضرت قطعی اقتادہ بود و ہر کس از قاتلان حسین علیہ السلام بدیع ساختہ چون تطہرش ہمین اقتاد و سبب قدرت
کرد بواسطہ آنکہ شریک لشکر قاتلان حسین علیہ السلام شدہ بودم صلی از خون حسین در چشم من کشید چون رو شید از
اعمی گشتہ بیدار شدم انتہی و عبارت مذکورہ نص است بر اینکہ در مکان مقدس و نیز در اشخاص مقدس مبعد حیات
روح انبیا و اوصیا و روح عزیزان انبیا و اوصیا می شود و نزول ملائکہ و ارواح انبیا و اوصیا میگردد و دیگر اتفاق
دویم آنکہ در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰۳ نوشتہ کہ ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم کا جس محفل
مین ہو وہان خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے
روح بھی آنکہ ہمیشہ حاضر ہوتے ہین کما ہو فی فتوی علماء مکۃ المنقولۃ انفا و فی ہذہ الایام فی مسئلۃ القیام
وہان سے بارش رحمت ہوتی ہے اور حاجات اونکی باعث برکت بر آتی ہین اور محفل مستجاب الدعا ہے انتہی و ظاہر
است کہ ذکر اہلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از غایت ظہور محتاج دلیل نیست نیست
لیکن بنا بر اطمینان قلوب ناظرین نقل یک عبارت القاء میشود در تحریر صواعق محرقہ آوردہ چون حق سبحانہ تعالی
دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم آفریدہ و دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہلبیت آنحضرت قرار دادہ نیز آنکہ
در چند چیز کہ امام رازی بعضے از آن روایت کردہ مساوی آنحضرت شدہ و دلیل دیگر آنکہ در حق ایشان فرمودہ
اللہم انہم منی و انا منہم بار خدا اہلبیت از من اند و من از ایشانم انتہی و لنعم ما قال الشافعی آل النبی ذریعتی
وہم الیہ وسیلتی ارجو بہم اعطی غدا بید الیمین صحیفتی سیوم آنکہ در رسالہ غایۃ المرام
صفحہ ۱۰۱ نوشتہ اور حق تعالی نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنے اور
ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر مین متواتر آیا ہے کہ جس مجلس مین مسلمان
ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الہی حاضر ہو کر اونپر سایہ کرتے ہین اور تا اختتام حاضر رہتے ہین اور اونکے
حق مین دعا کرتے ہین اور سفارش اونکی بجناب حق تعالی کرتے ہین اور اون مسلمانون کو رحمت الہی احاطہ کرتی
ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام پر وہ ذکر ہوا جاتا ہے فرشتگان سیاحین
بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہو کر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود بھیجا اور یہ بھی حدیث قدسی مین آیا ہے

کرتے ہیں حق تعالیٰ نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی
شرح سفر السعادة لمولانا المحدث الدهلوی انتهی و بوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم
ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد و ہو المطلوب و من ادعی التفرقة فعلیه البیان چہارم آنکه
ابو اللیث سمرقندی در تنبیه الغافلین آورده روی عن النبی صلعم انه قال ما جلس قوم یذکرون الله الا ناداهم
مناد من السماء قوموا مغفورا لکم قد بدلت سیئاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اهل
الارض یذکرون الله تعالی فقعد معهم عدة من الملائکة محصل ترجمه آنکه برای ذکر کنندگان حق تعالی
فرشته ندا می کند که برخیزید که گناهان شما تبدیل شدند بحسنات و شما مغفور و بہرور شدید و بعدد
زمین بہمان مقدار که ایشان جمع گردیده ذکر حق سبحانه تعالی می کنند بہمان مقدار فرشتگان شریک
آن گروه می شوند الخ و بالبداهة معلوم ہر قاصی و دانی است که ذکر رسول مقبول و اہلبیت آنحضرت
صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار پنجم آنکه شاه عبد العزیز دہلوی بوجہ صحیح و ثقه
در عشره محرم تنہا خود و یکروز در عشره محرم بحضور شاه عالم بادشاه و بعد ازان بحضور میرزا اکبر شاه
در قلعه و سایر مجالس جمع کرده تذکار شہادت حضرت امام حسین می کرد و دیگر علماء نامدار این حضرات
در مساجد بر سر منبر با موجودگی ہزار ہا خلائق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام و اوصیا و امامین می کنند
و خلقے کثیر دران مجمع گریه و زاری می کنند با وصف جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجلس
تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیه التحیة والثنا و شمردن آن از جمله بدعات ناشی از تعصب و عناد
کما لا یخفی علی من له ادنی درایة ششم آنکه چون باعتقاد اہل سنت و جماعت در ذات بابرکات
جناب سرور کائنات صلعم جمله کمالات سوا شہادت موجود بودند این کمال عظیم بواسطه جناب حسنین
علیہما السلام گویا بعینه تذکار اوصاف جناب خاتم النبیین تاج المرسلین است و شہادت جبرے را که
نصیب جناب مظلوم کربلا گردیده باشد داشتن گریه و حزن دایم و تذکره مصائب ہولناک دین است
تا قیام قیامت لازم است و التذکار لازم للتذکر و لازم اللازم لازم چنانچه فاضل دہلوی در نقل
خود آورده و لکن بقی له کمال لم یحصل له بنفسه هی الشهادة فاقتضت حکمة الله تعالی ان یلحق هذا الکمال العظیم

ساعی کالصحیحۃ فانہ فاستنابت الحسنین علیہما السلام فناب جدہما علیہ افضل التحیات فجعلہما مرآتین للاخلاص
وخدین لمجالد ولما کانت الشہادۃ علی قسمین شہادۃ سر وشہادۃ علانیۃ قسمت علیہما فاختص السبط الاکبر بالقسم الاول
واختص السبط الاصغر بالقسم الثانی ولما کان مبنی امرہ علی الشہرۃ والاعلان اذن اللہ فی الوحی علی لسان جبرئیل علیہ السلام
وغیرہ من الملائکۃ ثم بتعیین المکان وتسمیتہ وتعیین الزمان وھو راس الستین ثم اشتہر امرہ واعلن ذکرہ علی
لسان امیر المومنین کرم اللہ وجہہ فی سفرہ الی صفین ثم لما وقعت واقعۃ الشہادۃ اشتہر امرہا بانقلاب التراب
دما وامطار الدم من السماء وھتف الہواتف بالمراثی ونوح الجن وبکائہم وطواف السباع حافظا
لجثتہ ودخول الحیات فی مناخر قاتلیہ الی غیر ذلک من اسباب الشہرۃ لیطلع الحاضرون
الغائبون علی وقوعہا بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الہائلۃ
ان استمر الی یوم القیمۃ فقد بلغت غایۃ الشہرۃ فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشہادۃ
والجن والانس والناطق والصامت ملتقطا انتہی ہم اگر مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین صفحہ ۵۵
می نویسد قصہ کوتاہ چون حضرت امام رضی اللہ عنہ دریافت عنان عزیمت از کوفہ برتافت وسائق وقائد
قضا وقدر کشان کشان انجناب را بکربلا انداخت حالا این واقعہ شنیدنی وکار گذارست تقدیر
دیدنی است ودر صفحہ ۹۲ می فرماید حالا تفصیل اسامی شہدائے اہل بیت کہ با جناب سید الشہداء
در کربلا شہید شدند باید شنید وسرشک غم از دیدہ چشم در ماتم این خیار اہل عالم باید بارید انتہی
عبارت مذکورہ چنانچہ می بینی نص است برینکہ شنیدن حال این واقعہ وگریہ نمودن در ماتم این
خیار اہل عالم ضرور است وہو المراد انظروا الیہا المنصفون ان تلک العبارۃ نصوص جلیۃ علی انعقاد
مجالس العزاء وتذکار مصائب خامس آل العباء والبکاء علی سید الشہداء عبادۃ لاریب فیہ وانکرہ
بہ من لا یومن باللہ ورسولہ
ویوم الجزاء

تمت

اشتہار

یہ رسالہ شریفہ سیف المومنین ملقب بہ کشف الرین فی اثبات
العزا علی الحسین علیہ السلام خاص واسطے مومنین فرقہ شیعہ کے
بیچ مطبع مطلع نور کے چھپا فقط